

చెన్నపట్టణము, ఫిబ్రవరి ౧౯౨౮
1928

సంపుటము ౫ ప్రభవ సంవత్సరము మాఘమాసము సంఖ్య ౨

భరతమాత

జి. జాషువ గారు

ప్రమథనాథుని నీరు ద్రావింపఁజాలిన వజ్రాలకొడుకులఁ బడసినావు
నరకాధిపతిగుండెఁ గరఁగింపఁజాలిన వెలఁదిమిన్నల కుగ్గుఁ బెట్టినావు .
బ్రహ్మాయంతటివాని వణఁకింపఁజాలిన మునుల మూఁపున నిడి మోసినావు
అంటినంతన పాప మణఁగింపఁజాలిన తీర్థకోటుల మున్గి తేలినావు
యుర్వి పుట్టకముందె నీ వుంటివేమొ-సకలశాస్త్రపురాణముల్ చదివినావు
గొనబుసిరిగ సౌభాగ్యశాలినివి నీవు-భారతాంబామణీ, నమస్కార మమ్మ!

సీ. జలకంబులాడించు చెలికత్తెగద నీకుఁ గనకాంబుజాఢ్య గంగాభవాని
తలమీఁదిగుండు మల్లెలదండగద నీకు నత్యున్నతోరు హిమాలయంబు
పూఁతబంగారు సొమ్ములపెట్టెగద నీకు సిరివెలంది చరించు సింహళంబు
ముద్దుగారెడు నిగ్గుటద్దంబుగద నీకు నింబారు హిందూమహాంబురాశి
ఇట్టి నినుఁ జూచి బిచ్చంబుఁ బెట్టుమనుచు-నన్ని దిక్కులు యాచించుచున్నవమ్మ,
ఐకమత్యంబు గల్గి నిన్ననుభవించు-కొఱఁత పూరింపవే మాకు భరతమాత!

పుష్పాంజలి

కాళకళభకవి

మానవల్లి రామకృష్ణకవిగారు,
యం. ఏ.

ఆంధ్రకావ్యాభివృద్ధి సరణి పరిపూర్ణముగా నెఱుఁగవలసియున్నను, ఆంధ్రులచరిత్రౌన్నత్యము సర్వాంగవిస్తృతముగాఁ దెలియఁ గోరినను సంస్కృత ద్రవిళకర్ణాటాది భాషాభివృద్ధియుఁ, గళింగద్రవిళ కర్ణాటాదిరాజ్యవృద్ధి క్షీణదశలును గుర్తింపక పరితృప్తి కలుగ నేరదు. కావున నాంధ్రేతర భాషావిషయములును, తదితర దేశచరిత్రాంశములును సర్వదా యుపకారకములే. కాళకళభకవి యను నపూర్వనామ మశ్రుతపూర్వమనుట యాశ్చర్యము కాదు. ఈకవినిగూర్చి యెక్కడ విమర్శనము గానరాదు. ఇతఁడు సంస్కృతమున దోరసముద్రపురాధీశ్వరుఁడగు వీరసోమేశ్వరుని చరిత్రమును గద్యకావ్యముగా రచించెను. అయ్యది యపూర్ణముగా లభించినను జరిత్రకును గావ్యచమత్కృతికిని విమర్శనీయగ్రంథమని దానిఁ గైకొనుచున్నారము.

పాశ్చాత్యచాళుక్యులలో ముఖ్యులగు సాహవమల్ల త్రిభువనమల్లుల కాలములో ననేక సేనాధిపతులు స్వస్వసైన్యములతోఁ జాళుక్యచక్రవర్తుల క్రిందఁ బనిచేసి యసమానమగు యుద్ధకౌశలము సాధించి వారియనుగ్రహము చేఁ బొందిన చిన్నభూఖండములకు సామంతరాజులై వెలయుచుండిరి. భల్లాళకాకతీయులు నట్టివారే. క్రీ. శ. ౧౩౩౦ ప్రాంతములలో ద్వారసముద్రపు భల్లాళరాజ్యము, కాకతీయ ప్రభుత్వము, తురకలచేఁ బడఁగాఁ దత్తత్సేనాధిపతులు చెదరిపోయి విజయనగరాది ప్రభువుల నాశ్రయించిరి; కాకున్న వెలమ రెడ్డిరాజులవలె స్వతంత్రరాజ్యములు స్థాపించుకొని కాలము గడపుచుండిరి. హిందూదేశచరిత్రమునఁ గొన్ని వేలు తక్క సాధారణముగా నేరాజవంశము గాని ౨౫౦ సంవత్సరముల కధికముగా నేకచ్ఛత్రాధిపత్యము వహించియుండలేదు. రాజ్యములకును, జన్మవృద్ధిక్షీణములు జంతువులకువలెనే యనివార్యములై యుండును. నిరంతరము దిగ్విజయమిషమునను, జయలక్ష్మీకరగ్రహణవ్యాజమునను బూర్వవైరనిర్యాతన భావమునను రాజులు పరస్పరము పోరాడుచు దత్కాలమున నొక్కఁడు ప్రగల్భుఁడైన మఱునాఁడు మఱియొ ఁడు విజయోన్నతిచే జయస్తంభము నాటును. మూఁడవనాఁడు మూల నడఁగియుండిన వేఱొకరాజు సాహసికుఁడై జయమత్తులగు పూర్వుల సులభముగా నోడించి జయపతాకతో యశఃకర్పూరమును దిక్కులఁ జల్లుచుండును.

"భుజంగ జిహ్వాచపలా నృపశ్రియః"

యన్నట్లు వీరిప్రాభవము క్షణభంగురమగు

టయకాక యనుక్షణము శంకావహ మగు
చుండును. ఈరాజులు తమ యశశ్చంద్రికలఁ
గావ్యబంధములనైన నిలుపఁగోరియో, కేవల
రాజలాంఛనముగా గ్రహించియో కవిజనుల
నాదరించి వారిచేఁ దమతమవిజయప్రశస్తిచరి
తముల రచియింపించి కాని, దేవతాకథలఁ
జెప్పించి, తమవంశావళుల నందు ముఖాలం
కారములుగాఁ జొప్పించి కాని, తమజీవితము
లఁ గల్పాంతస్థాయిగ నెలకొల్పఁ గడంగిరి.
పుణ్యమును; బురుషార్థమును గాని కేవలరాజ
గాథల నెవ్వఁడు చదువును? సకల ధర్మాధర్మ
విచారక్షమంబగు భారతంబును, జన్మతారక
మగు భగవచ్చరిత్ర నిబంధనంబగు భాగవతరా
మాయణాదిప్రౌఢగ్రంథజాలంబును నొక్కపురు
షాయువునకుఁ జాలినంతయుండ నున్మత్తచేష్టిత
పరంపరాప్రతిమానమగు రాజగాథావళిఁ ద
త్కాలమునఁదక్కఁ జదువువారు సాధారణ
ముగా నుండరు. మఱియు వైరిరాజన్యులు
ప్రబలినచోఁ దమచే విజితులైనవారి కథలు
విని వాని స్థిరీకరింప నొల్లరు. కాళిదాసువంటి
మహాకవియు విక్రమాదిత్యునియట్టి రాజేం
ద్రునికీర్తి వెలయింపఁ జేసిన కుంతలేశ్వరదౌత్య
మనుకావ్యము కేవల మనాదరముచే నదృశ్య
మయ్యెఁగదా. రాజులు విద్వత్సభల నడపి
పోషించుచున్నందున విద్యాసంచయముతో
వాక్ప్రశస్తులును గాలసముద్రమున భగ్ననౌ
కాంశములవలె నచ్చటచ్చటఁ గొట్టుకొని
తీరాంతరములఁ జేరుచున్నవి. ఇట్టి రాజగాథా
కావ్యములు ప్రౌఢకవితామనోజ్ఞములు గాకుం
డనేని యొక్కపురుషాయుఃపరిమితకాలమైన
నిలువవు. ప్రౌఢకావ్యములు నిలిచినను గేవల
కావ్యవినోదులే చదివి కరుణాద్భుతశమాది
మనోధర్మముల క్షణకాలముద్రిక్తులై యానం
దింతురు. కల్పనాకథారమణీయమగు కాదం
బరినైనఁ జదువుదురుకాని హర్షవర్ధనుని కీర్తి
విస్తారకమగు హర్షచరితమును గవితారసమున
కైన సాధారణముగాఁ జదువరు. బిల్హణుని
కీర్తి చోరశృంగారగాథారూపమున వెలయు
చున్నదేకాని యతని విక్రమాంకదేవచరిత
మించుక రసభరితమైనను జదువనొల్లరు.
పరిమళ కాళిదాసబిరుదాంకితుని నవసాహ
సాంకచరితము ప్రసన్నకవితావల్లభమయ్యుఁ
బఠించువారు లేరు. ఇఁక శూద్రకచరిత్ర,
శాతకర్ణిహరణము, అశ్మకవంశము, దిలీపవంశ
ము మొదలగు కావ్యరత్నములు సహితము
నష్టములగుట కేవల రాజగాథాప్రలాపము
లగుటచే నాత్మసంస్కారకములు, విశ్రాంత
చింతావినోదనములు, దత్త్వవిచారకములుఁ
గాకపోవుటచేతనే యని యూహింపఁదగును.
అట్టి రాజగాథాశల్యములు లభించునేని దేశ
చరిత్రనిర్మాణశిల్పుల కత్యంతపరితోషకరము
లు గావచ్చునని యీకాళికళభుని వాగ్విస్తృతిఁ
బ్రకటించుచున్నారము.

౧. కాళికళభుఁ డెవ్వఁడు? ౨. వీరసోమే
శ్వరుఁ డెవ్వఁడు? ౩. గ్రంథములోఁగల దేశకాల
ప్రశంసయుఁ, ౪. గావ్యచమత్కృతియు నేవి?
యను నీయంశము లీవ్యాసమున సూత్రింపఁ
బడును. పరమేశ్వరునికొలువున నారదుఁ డీ

కథను జెప్పినట్లున్న తత్కథా ప్రణాళికలో మం గవిగుఱించి,

"కాత్యాయనీచరణ శేఖరేణ కాళకళభనా మ్నా కవిచక్రవర్తినా ప్రవర్తమానేన విర చితమనవద్యగద్యసందర్భం కమపి ప్రబంధ"

మనియు, గ్రంథమున నొకప్రకరణాంతమున,

"కవిరాజరాజాభినవభట్టబాణ కలికాల కాళిదాస కాహళకవిసార్వభౌమ కాళకలి కళభ సకలవిద్యాచక్రవర్తి విరచిత గద్య కర్ణామృత"

మనియు నుండుట చూడఁగాఁ గాళకళభనా మముకూడ బిరుదమనియే తోఁచుచున్నది. లేదా, కాళహస్తి యనుటకుఁ బర్యాయపదమై యుండునేమో! కాళన యనియుఁ, దిరుకాళత్తి యనియు పేరులు గలవుకదా! ద్వారసముద్ర వాసియగు నితఁడు కాళహస్తీశ్వర భక్తిద్యోత కమగు నీపేరు జన్మకాలమునఁ బొందెనాయను సందియము కలుగును. లేక కాహళకవిసార్వ భౌముఁ డనుటచే నితనిపేరు కాహళుఁ డనవ చ్చునా? డిండిమాడంబరమునఁ గవితారాజ్యమే లినకవులకు డిండిములని పేరు గలిగినట్లు వీనికిఁ గాహళమే పరకవిప్రకంపనమగు చిహ్నమై తన్నామమే పౌరుషనామ మయ్యెనా? ఇతని కభినవభట్టబాణుఁడని బిరుదము కలదు. దోర సముద్రరాజులలో వీరసోమేశ్వరుని పితా మహునియొద్ద నుండిన జైనకర్ణాటకవియగు సుమనోబాణుఁ డీబిరుదము వహించెనఁట. కర్ణాటకవుల కున్నంత బిరుదము లేభాషా కవులకుఁ గానరావు. వారు తమగ్రంథములలో వానినెల్లఁ బ్రకటించుకొనుటయు నతివిచిత్ర ముగా నుండును. ఈకవికి విద్యాచక్రవర్తియని బిరుదము కలదు. కవులు తమబిరుదనామముల తోడనే గ్రంథరచన చేయుదురు. ఉంబేక నాముఁడగు భవభూతియు, నగస్త్యనాముఁడగు విద్యానాథుఁడును, వేంకటరాయనామకుండగు బాలసరస్వతియు బిరుదనామముల తోడనే లోకులలో ఖ్యాతిచెందిరి. విద్యాచక్రవర్తి యనువారు ముగ్గురు భల్లాళరాజులసభలలో నుండిరి. వారివంశవృక్షము నిచ్చెదను.

విద్యాచక్రవర్తి I
|
వైద్యనాథకవి
|
విద్యాచక్రవర్తి II
|
వాసుదేవకవి
(భార్య పట్టమాంబ)
|
మహాదేవకవి — విద్యాచక్రవర్తి III

వీరభల్లాళుఁడు II 1181 నుండి 1206 క్రీ. శ.
(భార్య పద్మ) (పాండ్యకామదేవుని జయించె.)
|
ఇమ్మడి వీరనృసింహుఁడు II 1223 నుండి 1250 క్రీ. శ.
(చోళపాండ్యుల జయించెను.)
|
వీరసోమేశ్వరుఁడు 1250 నుండి 1259 క్రీ. శ.
(భార్యలు—దేవల, సోమల, బిజ్జల)
|
ముమ్మడి నరసింహుఁడు III 1260—1300 (?) క్రీ. శ.
|
ముమ్మడి భల్లాళుఁడు III 1300—1330 క్రీ. శ.

పై వంశవృక్షములు సంబంధించి చదువ ముగ్గురు విద్యాచక్రవర్తు లొకరొకరు పౌత్రు లగుచు వీరభల్లాళ వీరసోమేశ్వర ముమ్మడి భల్లాళుల సభల నలంకరించినట్లు విశద మగును. ముమ్మడివిద్యాచక్రవర్తి పైవంశావళిలోని వంశక్రమనామములు వివరముగాఁ దన రుక్మిణీకల్యాణ మను రమణీయకావ్యమున ననుగ్రహించెను. ఇతఁడు కావ్యప్రకాశాలంకారసర్వస్వము లను మహాగ్రంథములకు సంజీవనీ నామముల వ్యాఖ్యలు గూర్చెను.

"ఇతి సంజీవనీకారః"

యని పండితరాయ లితనివ్యాఖ్యానములనే దూషించెను. అట్లు దూషితము లైనను దద్వ్యాఖ్య లతిరమణీయము లనుటకు సందేహము లేదు. పండితరాయలచే ద్రవిడశిశువని దూషింపఁబడిన యప్పయదీక్షితులవారు మనకుఁ ద్రోపు డగుదురా? ప్రభాకరునిచే

"ఇద మజ్ఞానవిలసిత"

మని పరిహసింపఁబడిన భట్టకుమారిలపంక్తి యనాదరణీయ మగునా? సింహములు పరస్పర మెట్లు నడచుకొన్నను మన కవి సింహములే కదా. ఇమ్మడివిద్యాచక్రవర్తి వీరసోమేశ్వరుని యాశ్రితుఁడు. దేవీపంచస్తవిలోఁ బ్రసిద్ధ మగు లఘుస్తుతికిని, విరూపాక్షపంచాశిక యను ప్రత్యభిజ్ఞాశాస్త్రసారసంగ్రహమునకును వ్యాఖ్యలు కూర్చె.

మొదటివిద్యాచక్రవర్తి గ్రంథరచనావిషయము తెలియరాదు. హొసలరాజజయగాథలు చారుశయ్యలలోఁ గూర్చి శిలోట్టంకితములుగా నీకవివంశ్యులు చేసినట్లు రుక్మిణీకల్యాణమునఁ జెప్పఁబడియె. ముమ్మడివిద్యాచక్రవర్తి

"తే నోపనీయావరజో వినీతః
ప్రసిద్ధనామా కవిచక్రవర్తీ;
భల్లాళభూపస్య మనోఽభిరామై
ర్వ్యాచాం విలాసై రతివల్లభోఽభూత్.
ఉన్మూలితస్థాపితభూమిపాల
దేశేషు పద్యై రుపవర్ణ్య గీతాః;
ఉట్టంకితా యేన మహాశిలాసు
భల్లాళభూపస్య భుజప్రతాపాః,
ఉదాహృతిత్వేన సద్యై ర్నిబధ్య
కావ్యప్రకాశాదిషు లక్షణేషు;
నివేశితా యేన జగత్సమక్షం
ఖ్యాతిం గతా హొసలరాజగాథాః.
య శ్ఛత్రభద్రాసనచామరాద్యైః
స్ఫీతై ర్మహారాజపదై ర్భునక్తి;
సభాసు రాజ్ఞాం చ విపశ్చితాం చ
సాహిత్యరాజ్యం కవిచక్రవర్తీ."

ఇట్టి మహైశ్వర్యము ననుభవించె ననుట సందియము లేదు. ముగ్గురు విద్యాచక్రవర్తులును దమతమకాలముల హొసలరాజులకు మతగురువులును, విద్యాగురువులు నై యుండిరి. వీరెల్లరు కాశ్మీరశైవమను ప్రతీతిగల ప్రత్యభిజ్ఞాశైవాద్వైతమతము ననుసరించి దీక్షఁ బొందినవారు. మొదటి విద్యాచక్రవర్తి—

"విద్యాసు నామ్నా భువనత్రయేఽపి
య శ్చక్రవర్తీ త్యుపగీతకీర్తిః;

ఆస్థానబద్ధప్రవరస్య తస్య
 రాజ్ఞః ప్రశస్తిః ప్రథయాంబభూవ.
అయత్నసంసిద్ధకులానుయాయీ
 విద్యావతా ముగ్రతరై స్తపోభిః;
ఉమాపతే ర్దక్షిణతో ముఖాద్య
 స్సాక్షా త్ప్రవేదే పరతత్త్వదీక్షామ్.
నిరగ్నిహోత్రాః పరిమందవాచో
 న కేచన బ్రహ్మవిచారశూన్యాః;
ఆసన్న నైసర్గికసిద్ధవిద్యా
 ద్విజాః కులే యస్య తపోభి రిద్ధః."

అని వర్ణింపఁదగిన జ్ఞానదీక్షాగురుండన నెగడుటయకాక వారివంశ్యులు ననూచానసంతాను లైరనుట యతిశయోక్తి కాదు. కాత్యాయనీచరణశేఖరాది విశేషణములఁ బట్టి కాళకళభుఁడు రెండవవిద్యాచక్రవర్తి కావచ్చునని తోఁచుచున్నది. ఒక్కరాజు నాస్థానమున నిరువురు విద్యాచక్రవర్తు లుండఁగలరా? ఒక్కయింట నిద్దఱు సవతులైన నుండఁగలరు కాని యొకగుహలో రెండుమగసింగము లుండఁజాలునా? కావున వీరసోమేశ్వరుని యాస్థానకవియగు విద్యాచక్రవర్తియే మనకాళకళభుఁడని యిప్పటికి నిర్ణయింతము.

హొయ్సలరాజులు వీరసోమేశ్వరుని ముత్తాతయగు వీరనరసింహుని కాలమువఱకును జైనమహాకవులనే యధికముగా నాదరించుచుండిరనియు, వీరభల్లాళుని (౧౧౭౨-౧౨౧౯ క్రీ. శ.) మొదలు శైవకవులే రాజాస్థానమున నెగ్గుచుండి రనియు నూహింపవలసియున్నది. బసవేశ్వరుని శైవమతోత్థాపనము దీనికిఁ గొంత కారణమై యుండవచ్చును. అయినను శివాద్వైతము కుమారిల శంకరాచార్యులకుఁ బూర్వమే దక్షిణదేశమున సుప్రసిద్ధమై యుం డెననుటకు నాచార్యసుందర పాండ్యుఁడును, భర్తృప్రపంచుఁడును సాక్షిభూతు లగుచు న్నారు. పిదపఁ బ్రత్యభిజ్ఞాసిద్ధాంతము కాశ్మీ రమునుండి ద్విగుణీకృతశక్తిమంతమై మత్తమ యూరశిష్యులగు విమలశివాదులచేఁ బ్రస్థానాం తరముగా మాఱె. బసవేశ్వరుఁడు వేదప్రామా ణ్యావేదకర్మల నుల్లంఘించి శివాద్వైతమును నూతనఫక్కి శాసించె. పండితారాధ్యుఁడు శైవముననే ద్వైతమును సంపూర్ణముగా నం గీకరించి యద్వైతమును నిరసించి తనయభి మతమును శివతత్త్వసారమునఁ బ్రకటించు చున్నాఁడు. వీరసోమేశ్వరునికాలమున నచ్చట బ్రాచీనశివాద్వైతమే ప్రబలుచుండెను.

హొయ్సలరాజులు క్రీ. శ. ౧౦౪ నుండి ౧౩౩౦ వఱకును సుమారు పదునొకొం డు మంది ప్రభుత్వము సేసిరి. వీరలెల్లరు తమ చుట్టునున్న రాజులతో నిరంతరము పోర చుండి తుట్టతుదకుఁ దురుష్కులచే నందఱును గీర్తిశేషులై వంశనిశ్శేషు లైరి. ద్వారావతీ పురము వీరలకు రాజధాని. దక్షిణమున గాంగ బాణ పాండ్య చోళ చేర కేరళ రాజ్యములును, దూర్పునఁ గలచురి పాశ్చా త్య ప్రాచ్యచాళుక్య తెలుఁగు చోడరాజ్యము లును, నుత్తరమునఁ గలచురి సేవణ కాకతీయ వంగ గాంగ ఘూర్జర మాళవ త్రైపురరాజ

ములును వీరలకు నిరంతరము రణమృగయకు గహనభూములవలె నుండెను. వీరిలో మనకు ముఖ్యుఁడగు సోమేశ్వరుని తాత యగు (రెండవ) వీరభల్లాళుఁడు (౧౧౮౧—౧౨౧౩ క్రీ. శ.) మహారాష్ట్రసీమను జయించి,

"గంధద్విషై ర్యస్య విలోడ్యమానే
పంకాకులే వారినిధిం ప్రపన్నే,
గోదావరీవారిణి సేవుణానాం
(దేవగిరిరాజుల)
యయౌ యశోవారిధి రావిలత్వమ్"

అన్నట్లు తూర్పువంక విజయధ్వజము నారించెను.

మఱియుఁ బాండ్యరాజగు కామదేవు నోడించి చోళరాజుఁ దఱిమి పాశ్చాత్య చాళుక్య రాజగు సోమేశ్వరుఁ బరాజితుం జేసెను. మనసోమేశ్వరునితండ్రియగు (ఇమ్మడి) వీరనరసింహుఁడు (౧౨౨౦—౧౨౩౫) మకరరాజ్యము జయించి,

"యః ప్రాప్య దుర్వారభుజప్రతాప
శ్చోళం చ పాండ్యం చ రణే జిగాయ."

యన్నట్లు దక్షిణదిక్కున నెక్కువగాఁ దిరిగి చోళరాజ్యమునఁ దనబావమఱఁది నిల్పి చోళరాజ్యస్థాపకబిరుదము పొందెను. మన కథానాయకుఁడగు వీరసోమేశ్వరుఁడు చుట్టునున్న రాజ్యముల నన్నిటితోఁ బోరి జయాపజయములు పొందుచుండెను. ఘూర్జరరాజుల జయించి దేవికయను తద్రాజకుమారిఁ బెండ్లి యాడెను. సేవుణరాజులచే నోడి పిదప నెల్లూరితెలుఁగుచోళుఁడగు తిక్కనృపాలుచేఁ బరాభూతుఁడయ్యె. కేతన దీనినే

"కర్ణాటవిభునహంకారంబు మాన్పించె"

ననియుఁ, దిక్కన నిర్వచనోత్తరరామాయణమున—

"కమలాక్షప్రతిమానమూర్తి యగు నా
కర్ణాటసోమేశుదు
ర్దమదోర్గర్వము రూపు మాపి నిజద
ర్పంబుం బ్రతిష్ఠించి లీ
లమెయిం జోళుని భూమిపై నిలిపి చో
ళస్థాపనాచార్యనా
మము దక్కం గొని తిక్కభూవిభుఁడు సా
మర్థ్యంబు చెల్లింపఁడే."

యనియు వర్ణించిరి. ఇటు సోమేశ్వరుఁడు పరాజితుఁ డగుటకుఁ గారణము సంపురాయఁడు, శంభురాజు, సాంపరాయఁడు అను నామాంతరములుగల యొక తెలుఁగురాజుతో (తెలుంగాధీశసాళువరాజులకుఁ బూర్వపురుషుఁడు) నెల్లూరితిక్కరాజుఁ గలసి సోమేశ్వరు నోడించి కాంచీపురము తాఁ గొని యొరయూరుపురమునఁ జోళరాజు నిలిపెఁ గాని సుందరపాండ్యుఁడు బల్లవరాజగు "కోపెరుంశింగదేవుఁడు" నేర్పఱ కంచిపై దండెత్తి తిక్కరాజుఁ దఱిమివేయుచు వచ్చిరి.

కోపెరుంసింగదేవుఁడు (పెద్దరాజసింహదేవుఁడని యఱవపదమున కర్థము) పల్లవవంశస్థుఁడై యించుమించుగాఁ జుట్టురాజులనెల్ల జయించి యుత్తరమున దాక్షారామముపఱకు

మృగయావిహారమున నరణ్యము సొచ్చి చని నట్లు దండెత్తి యచ్చటఁ దనవిజయాంకశాసనము స్థాపించెను. ఇతఁడు వీరసోమేశ్వరునే కాక యతనితండ్రియగు వీరనరసింహునికూడ నోడించి తుద కోడిపోయెను. ఇతఁడే చోళ రాజగు ముమ్మడి రాజేంద్రుని జయించి తత్సింహాసనమునుండి వానిఁ దొలఁగించినందునఁ దిక్కరాజు కోపెరుంసింగదేవునితో యుద్ధము సేసి రాజేంద్రు సింహాసనమున నిలిపెను. రాజేంద్రుఁడు వీరసోమేశ్వరునకు బావమఱంది కొడుకు. రాజ్యప్రవృత్తిలో బాంధవము ముఖ్యము కాదుకదా! తిక్కరాజు శంభురాజులతోఁ జేరెనని కాఁబోలు, వీరసోమేశుఁడు చోళరాజుతోఁ గలసివచ్చిన పాండ్యరాజుతోఁ గాంచీపురమునకు నాగ్నేయమున సముద్రమున నుండు మహేంద్రమంగలమను పట్టణప్రాంతమున యుద్ధము సేసినట్లు కాళకళభకవి కావ్యములోఁ ప్రధానాంశము. నారదుఁడు దాని సాక్షాత్తుగాఁ జూచి సరస్వతి వీణవాయించుచుండ నంతకంటె రుచికరముగాఁ బరమేశ్వరునితోఁ గైలాసమునఁ బార్వతీసమక్షమున వర్ణించెనఁట. అంతఁ బాండ్యరాజు కూఁతురగు లక్ష్మీదేవిప్రశంస వచ్చుస్థలమున గ్రంథము నిలిచిపోయె. శాసనములచే సోమేశుఁడు సుందరవీరపాండ్యులవలనను, రాజేంద్రునివలననునోడింపఁబడియెనని తెలుచుండెను. పాండ్యుఁడు వీనికిఁ గాలదండ మనుటచే సోమేశుఁడు చోళదేశయుద్ధభూమిలోఁ జచ్చెనని తలఁచెదను. ౧౨౬౫ క్రీ. శ. కాలములో నితఁడు చనిపోయియుండును. మహేంద్రమంగలయుద్ధములో సోమేశుఁడు యౌవనములో నుండె ననుటం జేసియు, నితఁడు ముప్వురు భార్యలఁ బరిణయమై వారియందు సంతానము వడయుటకుఁ గాలావధి వలయుటం జేసియు నితనిపుత్రులగు రామనాథ నరసింహులు ౧౨౬౮ ప్రాంతములకే యుద్ధక్రీడల నడపి శిలాశాసనములు స్థాపించినందునను మన కాళకళభకవి సూచించిన మహేంద్రమంగలయుద్ధము ౧౨౭౬ ప్రాంతములకుఁ దరువాత నడచి యుండదు.

మహేంద్రమంగలము నిశ్చితముగా నెచ్చట నున్నదో తెలియరాదు. కాంచీపురసమీపమున దక్షిణసముద్రతీరమున నని కవి చెప్పుచున్నాఁడు. ఈప్రదేశ మనేకరాజులకు యుద్ధభూమియయ్యె నేఁటికి స్థలనిశ్చయము సులభముగాఁ గానరాదు.

"చోళేషు మంగల మితి ప్రథితాభిధాన్ని
గ్రామే వసన్ పితృగురో రభిధాం దధాన;
జ్ఞానోత్తమః సకలదర్శనపారదృశ్వా
వ్యాఖ్యామిమాంవితనుతేస్ఫుటమిష్టసిద్ధ్యై."

అని జ్ఞానోత్తముఁడు తన వేదాంతవ్యాఖ్యానగ్రంథములలో వ్రాయుచున్నాఁడు. ఈమంగళనామకాగ్రహారములు ౧౦౦ చోళదేశమునఁ గలవు. ఇది యేదియో యిప్పుడు నిర్ధారింప వలనుకాదు.

గ్రంథరచనాక్రమము.— కైలాసమునఁ బార్వతియుఁ, బరమేశ్వరుండును విహరించు

చుండ, సాయంతనసమయంబున నారదుండు వారిసన్నిధానముఁ జొచ్చి యథావిధి నమస్కరించి, "దేవా, నాశిష్యులగు వ్యాసవాల్మీకులు భూలోకంబునఁ గాళకళభకవి రచించిన యొక కావ్యంబుఁ దెచ్చియున్నారు. దాని దేవర యవధరింపఁదగు"నని విన్నవించునంతలో దేవీ సఖియగు మంజుళిక యచ్చటికి వచ్చెను. మహేశ్వరుఁ డంత సంధ్యాసమయంబగుట మఱునాఁ డుదయమున దాని విందమని చెప్పి నారదునిఁబంపి, పార్వతీమంజుళికలతో నుద్యానవనవిహారము చేసి యిల్లుచేరి, మఱునాఁడు సభలోనుండి సరస్వతీదేవి యతిమనోజ్ఞముగా వీణ వాయింపఁగా విని గానము మెచ్చి ముక్తాహార మొకటి వాగ్దేవికిఁ బ్రీతిదాయక మొసఁగెను. అంతలో నారదుఁడు సభ కేతేర నుమావిభుఁ డేల సరస్వతీగానము వినుటకు రావైతివని నారదు నడుగ నతండు "రాత్రి యాదవ సోమేశ్వరునకును బాండ్యభూపతికిని దక్షిణ సముద్రతీరమున యుద్ధము జరిగెను." అనవుడు మహేశ్వరుఁ డాయుద్ధప్రకారము వర్ణింపుమన నట్టి యుద్ధరంగము తా నెప్పుడు చూచినది లేదని తద్వృత్తాంతమంతయు ద్వారసముద్ర రాజవంశవర్ణనముతోఁ జెప్పుచున్నాఁడు. గ్రంథము పాండ్యరాజుకుమారికావివాహముతో ముగిసియుండును. ఈ గద్యకర్ణామృతములో శివుని సంధ్యావిహారఘట్టమును రచనామాధుర్యము గోచరించున ట్లుదాహరించెదను.

"అత్రాంతరే వనలతాంతరితవిగ్రహా దేవీ పరిచారికాసు కాచి త్ప్రిభృతికానామ కళ మధురా మిమాం గాథా మగాథయత్.

"తమసి సఖి యూథికే త్యజ
గౌరీనిశ్వసితసౌరభస్పర్ధామ్,
కి మకృత సముచ్ఛ్వసంతీ
సాసూయం మాలతీవ లతా."

అథ నిశీథసూచినీ మిమా మార్యా ముమాపతి రుమయాసహ శ్రుత్వా సమేరుతలా దుదతిష్ఠత్; ఉత్థాయచ నిజనికేతనాభిముఖో వృషభకేతనః కాంతయాసహ పరిణత హిమకరకిసలయితేన కైలాససానువర్త్మనా జగామ. గౌరీ గచ్ఛంతీ క్వచి త్కుతూహలా త్సలకమలదళశయనతలనిషణ్ణ మితరేతరాంగసంస్పర్శసుఖనిమీలితలోచనమివ నిద్రాయమాణం హంసమిథున మాశింజితనూపురేణ పదేన పస్పర్శత్; తత స్తచ్చరణచాలితమపి ముహూర్తాన్నిశీథనిద్రాంతరమంథరే కథమపి కృత కళగద్గదరవ మున్మీల్య లోచనే పునరపి నిమిమీల హంసయుగళమ్; అత్ర క్వచి త్సరస్తీర సీమ్ని విరహవిధురా మధీరత(యా)విహితారవ మాళిజనేన గ్రాహయిత్వా చక్రవాకీం ప్రియసమీప మానినాయ సా; పున రానీతా ప్రియతమ మంతికగతము ప్యజానతీ విధివశాదన్యతో యాంతీ కరుణతర మాచక్రంద చక్రవాకీ; కుత్రచి త్కాంత మనుసారతీ మంతరా కౌముదీ మదవిఘూర్ణమానలోచనా మపథప్రస్థితాం నివార్య వర్త్మని చకార చకోరీం చకోరాక్షీ; క్వచి ద్బహిరవస్థితమధుకరానుశోచితాం విరచిత వివిధప్రలాపాం స్వరుచి పంకజోదరబంధనస్థాం మధుకరీం విభిద్య ము

కుళం విజయాకరేణ విమోదయామాస-ఇతి వివిధవిహారవ్యాపృతాం వినోదయన్దయితాం మదచపలచకోరలోచనపుటపాటలిమపల్లవితచంద్రికాప్రసరేణ మందమారుతాందోళితశేఫాలికాపరిమళలహరీపరిప్లవమానషట్పదేన పదేన చంద్రికాంతదృషన్నిష్యందశ్వేతశిశిరశైలేయసురభిశిలాతలేన నిశీథయూథికామోదవాసితవనదేవతాకుంతలేన (?) నిరన్తరవిస్మృమరకైతకపరాగధూసరచకోరకామినీచరణేన రజతాచలమేఖలాపథేన సవిలాస మాలయ మాజగామ గౌరీపతిః."

కథారచన లోకాతీతమగు భంగితోం గూర్పంబడియు మృదుమధురపదవిన్యాసరమణీయమగు వర్ణనాప్రఘట్ట మింపుగొలుపుచుండును. సాహిత్య మలవఱుచుకొనువారల కిది యుత్తమకావ్యములలో నొకటి యని యంగీకరింపక తప్పదు.

నిర్గుణోపాసన

బొమ్మరాజు జానకిరామశర్మ గారు

శిరమనస్కృత దురితవిచ్ఛిత్తిం గలుంగ-నాత్మవంతు లెవ్వాని నేకాంతమందు
నెలమి ధ్యానింతు రట్టి సర్వేశు నీశు-నాశ్రయింపెద సప్రశ్రయాంజలినయి.

ప్రబలసంపదచేతం బ్రాభవముచేత-నిఖిల భోగానుభూతిచే నేర్పుచేతం
బడయంగారాని పదము నేవాం డొసంగు-నప్పరమపదనాథు నే నాశ్రయింతు.

జాతి, మత, వర్ణ, గుణ, ధర్మ, సమితిలేక-నామరూపాభిమానభావములు లేక
ద్వంద్వములులేక మెట్టి చందములులేక-యెలమినెమనుండు నా పరమేశుంగొలుతు.

స్నాన, భోజన, పాన, ప్రసంగ, సంగ-సౌఖ్య, దుఃఖ, ప్రచార, విచార, భోగ
యోగ, సంత్యాగ, వేష, భాషోపయోగ-రహితపదదాయకునకు శీర్షంబువంతు.

భువనకల్యాణమయమయి పూజితమయి-యఖిలసూర్యభిలషితమై యనవధియయి
యచ్ఛమై యనవద్యమై యాద్యమైన-తేజమును మానసమున స్తుతించుచుందు.

నిస్తరంగసరసివోలె, నిష్పవనగృహగతదీపికవోలె నిరభ్రశుభ్ర
విష్ణుపదమువోలె విలయు నంబిన్ప్రకాశు-నీశునిం సర్వేశేషు భజించుచుందు.

చర్మచక్షుర్దృక్ప్రచారమగుచుం-గలుగు చిత్తానుభావోత్ప విలసనములు
నిశ్చలంబులు గాని నన్నోపి నిలిచియుండు-నట్టి పరతత్త్వమునకు నేనంజలి యిడుదు.

చేతనములందు నచేతనములు-ఖగములందు నగములందు మృగములందు
బ్రహ్మమందున నొక్క గడ్డిపరకయందు-నేకరీతిగ నున్న పరేశుం దలతు.

పిల్లలమఱ్ఱిపినవీరభద్రుడు-జైమినిభారతము

శేకుమళ్ల అచ్యుతరావుగారు

శృంగార శాకుంతలము తరువాతఁ బినవీరభద్రుఁడు జైమినిభారతము రచించినట్లు కానిపించుచున్నది. ఏలయన జైమినిభారతమందుఁ దానటకుఁ బూర్వము రచించినగ్రంథముల నుగ్గడింపక పోయినను శాకుంతలమందుఁ జేర్కొనినగ్రంథములలో జైమినిభారతము లేక పోవుటయే యీ పౌర్వాపర్యరచనా నిర్ణయమునకు ముఖ్యాధారము. కావునఁ బినవీరభద్రుని గ్రంథములలో నిప్పటివఱకు లభ్యములైనవానియందు జైమినిభారతమే కడపటిది.

ఈజైమినిభారతము సాళువనరసింహరాయల కంకితము చేయఁబడినది. గ్రంథాదియందలి కృతిసమర్పణభాగమును జదివినచో నొండు రెండువిశేషాంశములు గోచరించుచున్నవి.

1. వీరభద్రుఁడు నరసింహరాయల యాస్థానమందొకకవి.

దీనికి గ్రంథమందే యాధారమున్నది. ఒకనాఁడు నృసింహరాయలు సభలోఁ గూర్చుండి జైమినిభారతము నుగుడించి వితర్కించుచు,

"తే. ఆపురాణంబు గనఁ దెనుఁగయ్యెనేనిఁ
జెప్ప నేర్చినకవియుఁ బ్రసిద్ధుఁడేనిఁ
దెనుఁగునుడికారమున మించుగనియెనేనిఁ
గుందనము కమ్మవలచినచంద మగును."

అనిచెప్పి సభాసదులవంకఁ జూడ వారు నీయద్భుతపురాణమును దెనుఁగున నొక్కపినవీరభద్రుఁడే చేయనోపునని తమయేలికకు విన్నవించిన నృసింహరాయులు తనయెదుటనున్న పినవీరన్నను జూచి యిట్లు చెప్పెనఁట:

"క. అని విన్నపంబు చేసిన
ననుఁ గనుఁగొని యలరి సాధనంబు ఋణముగాఁ
దినక యుపార్జించె యశో
ధన మిటు గావలదె యాశ్రితత్వంబనుచున్."

కావున నీకవి యాశ్రితుఁడైయుండి రాయలధనముదిని ఋణవిముక్తుఁడగుటకుఁ గృతిరూపకమగు యశోధనము నిచ్చినట్లు తెలుచున్నది. ఇదియే యాశ్రితత్వవిధానమఁట.

(2) ఈగ్రంథము రచించుటకుఁ గవికిమాత్రమే కోరిక యుండుటగాక నరసింగరాయలకుఁ గూడ నీగ్రంథము నెవరిచేతనైనను వ్రాయించి కృతినొందఁ గుతూహలము మిక్కుటముగా నుండెను.

ఉ. ఆదట సప్తసంతతుల
యందును నొక్కొక కాలమందు వి
చ్ఛేదము గల్గు నాటికిఁ
జెప్ప విపర్యయ మే యుగంబునన్
లేదు కవిత్వ సంతతికి
నిక్కము తత్కవితావిలాసమున్
జాదులు నిష్టదైవము ప్ర
సాదమునొ హరికీర్తనంబునన్.

క. నామది నిరతము భారత
రామాయణ కథలఁ బ్రేమ రంజిలు నందున్
జైమిని భారత మనఁగా
భూమి నపూర్వము పురాణముల గణియింపన్.

గీ. ఆ పురాణంబు గనఁ దెనుఁగయ్యె నేనిఁ
జెప్ప నేర్చిన కవియుఁ బ్రసిద్ధుఁడేనిఁ
దెనుఁగు నుడికారమున మించు గనియె నేనిఁ
గుందనము కమ్మవలచిన చంద మగును.

అని సభాసదుల మొగంబులు చూడ నవధరించిన నారాజసత్తము చిత్తం బెఱింగి వారిట్లని విన్నవించిరి:

క. ఏ రీతి నెఱిఁగెనో పిన
వీరన దేవర తలంపు విఖ్యాతముగాఁ
బేరును బెట్టిదియును దన
పేరుగ రచియింపఁ బూనెఁ బేశలఫణితిన్.

కావున నరసింహరాయలవారు పినవీరభద్రునికిం గూడ నీ పురాణముఁ దెనిఁగింప నుద్దేశము ప్రత్యేకముగఁ గలిగినట్లు విదిత మగుచున్నది. నరసింహరాయల తలం పెఱింగియే పినవీరన్న యీ గ్రంథమును దెనిఁగింపఁ బూనెనా యని సందేహ మచ్చోటి సభాసదులకే కాక యెల్లరకుఁ గలుగవచ్చును. పినవీరభద్రున కీ సంగతి యెట్లు తెలిసి యుండును? కేవలము మంత్రశక్తివలనను, జ్యోతిషప్రభావమునను ప్రభువుయొక్క యంతరాలోచనఁ దెలిసికొనె నని చెప్ప సాహసింపలేము. బహుశః నరసింగరాయలయొద్ద చమూపతిగ నుండిన పెదవీరభద్రుఁడు రాజు మనసెఱింగి తన తమ్ముఁ డైన పినవీరన్నకుఁ జెప్పి యుండవచ్చు. ఎట్లయినను బినవీరన్న జైమినిభారతమును దెనిఁగింప నుద్దేశించెను. నృసింహరాయలా గ్రంథమును గృతి నొంద నిశ్చయించెను.

రాయల కీగ్రంథమందుఁ బ్రత్యేకాభిమానము గలుగుటకుఁ గారణ మేమి? అనేక పురాణము లింక నాంధ్రీకృతములు గాకుండెనుగదా! జైమినిభారతమునే నృసింహరాయలు వరించు టేల?

దీనికి సమాధానము జైమినిభారతమందలి కథావిషయమువలనఁ దెలియఁగలదు. జైమిని భారతమందలి కథాభాగ మేమన:—

ధర్మరాజు చేయఁదలచిన యశ్వమేధ యాగము నిమిత్తము భీమార్జునులు సలిపిన భారతదేశదిగ్విజయ మీ గ్రంథమున వర్ణింపఁబడినది. ఈదిగ్విజయము ముఖ్యముగాఁ బశ్చిమ దక్షిణభాగములందుఁ జరిగినది. అనఁగా సౌరాష్ట్రము, మహారాష్ట్రము, కొంకణము, కేరళము, పాండ్యము, ఇత్యాది దేశములు జయింపఁబడినట్లు వర్ణింపఁబడినది.

ఈ దేశములను జయించినవాఁ డర్జునుఁడు. విష్ణుస్వరూపుఁడైన శ్రీకృష్ణుని సహాయమున నీయర్జునుఁ డీ దేశముల నన్నిటిని తన యన్నగారికొఱకు జయించెను. అట్లే వైష్ణవమతస్థుఁడైన సాళువ నృసింహరాయలు తన యేలిక యగు విజయనగరరాజ్య ప్రభువున కా దేశముల నన్నిటిని జయింపవలసి వచ్చెను.

ఆ మహాయోధుఁడు తత్కారణమున దా నర్జుననితోఁ దుల్యుఁడని యూహించుకొని యుండవచ్చును. దానికి నిదర్శనముగఁ బినవీరన్న తన గ్రంథమున నృసింహరాయలఁగూర్చి యిట్లు నుడివెను:—

ఉ. భారతవంశ మండనుఁడు
పాండవ గాండివముక్త బాణసం
భారతత ప్రభావనుతి
పారగుఁ డంచిత గోమహీతులా
భారతదంగదాన పరి
పాక సమగ్రయశోవిలాస శో
భారతశాలి గుండ నర
పాల నృసింహుఁడు గహ్వారీ స్థలిన్.

కావున నృసింహరాయ లర్జునునిపరాక్రమము చాటుచున్నగ్రంథమును గృతినొందుటకు నిశ్చయించెనని చెప్పుట సామంజస్యము నతిక్రమింపదు. *

సాళువ నరసింహరాజు

సాళువనృసింహరాయలు విజయనగరరాజ్యము నేలిన సంగమవంశస్థులలోఁ గట్టకడపటివారైన రాజశేఖరరాయలు, విరూపాక్షరాయలు మున్నగు వారికి ముఖ్యదండనాథుఁడుగా నుండి యనేక దేశములు జయించి సామ్రాజ్యమును విస్తరించి, తుదకుఁ దనప్రభువులు దుర్బలులై యుండుటచేఁ గేంద్రప్రభుత్వము చెడకుండుటకుఁ దానే చక్రవర్తియయ్యెను. ఈ మహామహుని వంశచారిత్రము సంస్కృతమున "సాళువాభ్యుదయ" మనెడు గ్రంథమున రాజనాథ డిండిముఁ డను నాస్థానకవి రచిం

* గ్రంథాంతమునఁ బినవీరభద్రకవి తన ప్రభువగు నృసింహరాయలను శ్రీకృష్ణుని కలియుగావతారముగ వర్ణించెను. శ్రీకృష్ణుఁ డిట్లు చెప్పెనఁట:

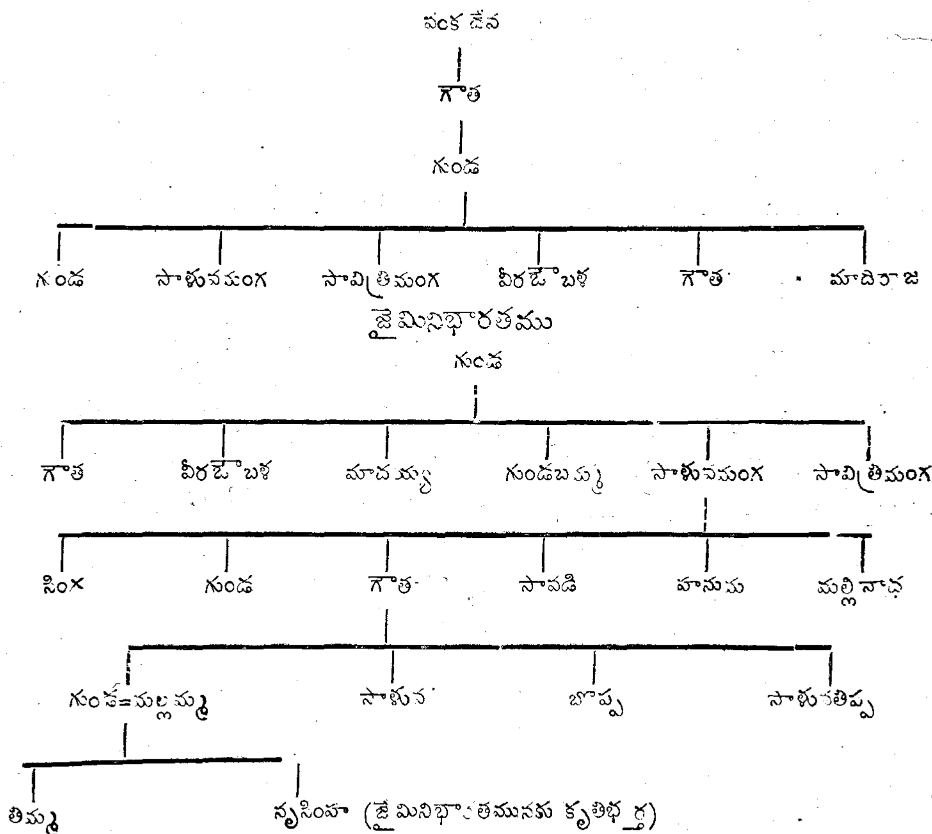
క. ఆసమయంబున ధర్మజ, నేసోమకులంబునను జనించి కుటిలులన్
శాసించి ధరణిపాలన, సేసెదఁ దగ సాళ్వనారసింహుఁడ నగుచున్.

చెను. కొంతవఱకు జైమిని భారతమునఁగూడ నీనృపాలుని వంశచారిత్ర మున్నది.

సాళువనృసింహరాజు వంశము చంద్రవంశము. ఈ వంశస్థులు చాలకాలమునుండి చిత్తూరు మండలములోఁ జంద్రగిరిని ముఖ్యరాజ్యస్థానముఁ జేసికొని తత్ప్రాంతదేశము నేలుచు వచ్చిరి. వీరికి మూలపురుషుఁడు మంకదేవుఁడు. అతనికొడుకు గౌతరాజు. గౌతరాజుకొడుకు గుండరాజు. గుండనిభుని కార్గురుపుత్త్రులు. వీరిజననక్రమము సాళువాభ్యుదయమున నొకరీతిగాను, జైమినిభారతమున మఱియొకరీతిగా నున్నది.* వారిలో మంగురాజు బుక్కరాయలపుత్త్రుఁడైన కంపభూపతికి సైన్యాధిపతిగనుండి దక్షిణదేశమును జయించి పరపక్షిసాళ్వుఁడనుటచే సాళువ బిరుదమును బొందెను. ఆకారణమున నీవంశపువారికి సాళువనామము వంశనామముగ వచ్చెను. ఈవిషయము సాళువాభ్యుదయమునను, జైమినిభారతమునను ఏకరీతిగ నుడువఁబడినది. సాళువమంగున కార్గురుకుమారులు గలిగిరి. వారిలోఁ దృతీయుఁడగు గౌతరాజునకు నలుగురుపుత్త్రులు జనించిరి. ఈనలుగురిలో నగ్రజుఁడగు గుండమహీపతికి తిమ్మరాజును, నృసింహరాజును జనించిరి. ఈ నృసింహరాజే జైమినిభారతమును గృతి నొందెను.

నృసింహరాజు పితృపితామహాగతంబగు చంద్రగిరి నేలుచుఁ దన భుజపరాక్రమమునఁ గళింగగజపతుల వశమై యుండిన యుదయగిరి రాజ్యభాగము నాక్రమించుకొని, తరువాత దక్షిణదిగ్జయమునకు బయలు దేఱెను. చోళరాజు యుద్ధము చేయకయే లొంగిపోయెను. పెనుగొండ దుర్గమును స్వాధీనము చేసికొనిన తురుష్కులను బాఱఁదోలి, యారాజ్యమును వశముచేసికొనెను. ఇంకఁ బశ్చిమమున మఱికొన్ని రాజ్యములనుగూడ జయించెను.

ఈమహానీయుఁడు కళింగ భూపతులకును, దురుష్కసుల్తానులకును దుర్జయుఁడై విజయనగర రాజ్య



మును క్షీణింపకుండఁ గాపాడెను. తన బాహుబలము చేతను, బుద్ధికౌశలము చేతను దక్కిన చమూనాయకుల ప్రేమాదరణంబుల కాస్పదమై వారి యంగీకారమున సామ్రాజ్యపదవిని క్రీ.వె.1487 స్వీకరించినవాఁడయ్యెను.

జైమినికవి

జైమిని కవి యష్టాదశపర్వయుక్తమగు భారత గ్రంథమును సంపూర్ణముగ వ్రాసెనో లేదో తెలియదు. ప్రొఫెసర్ వీబర్ అను జర్మనీ పండితుఁడు తన "సంస్కృతవాఙ్మయ చరిత్రము"న నీ గ్రంథము గురించి వ్రాయుచు నిట్లు నుడివెను: "అశ్వమేధికపర్వమను పేరుగల యీగ్రంథము బొంబాయిలో క్రీ. వె. 1863 లో ముద్రితమైనది. గ్రంథాంతమందు వ్రాయఁబడిన యంశములను బట్టి గ్రంథమంతయు సమగ్రముగా విరచితమైనట్లు కాన్పించుచున్నది. కాని యిప్పటివఱకు నీ గ్రంథసంబంధమైనది యొక యశ్వమేధపర్వము తక్క వేఱు భాగము దొరకలేదు. ఈపర్వమునకుఁ గన్నడ భాషాంతరీకరణము క్రీ. వె. 13 వ శతాబ్దమునని తెలియవచ్చుచున్నది. ఆగ్రంథమునే కిట్టెలు దొరగారు తాము నాగవర్మ ఛందోగ్రంథమునకు వ్రాసిన యుపోద్ఘాతములో క్రీ. వె. 18 వ శతాబ్దమునకు త్రోసివేసిరి. ఈజైమిని గ్రంథమున శ్రీకృష్ణసంబంధమైన ప్రపత్తి ముఖ్యముగా గోచరించుచున్నది. క్రైస్తవమతసంబంధమైన పాశ్చాత్యసంసర్గములు నిశ్శంకముగాఁ గాన్పించుచున్నవి."

ఈ పండితుఁడే వేఱొకతావున నిట్లు వ్రాసెను: 'సుమంతు — జైమిని — వైశంపాయన — పైల — సూత్ర — భారత — మహాభారత — ధర్మాచార్యాః' ఈవాక్యము ఇటీవలి వారిదై యుండవచ్చును. దీనినిబట్టి జైమినిభారత మిప్పటి వ్యాసమహాభారతమువలె నుండెనని నిశ్చయించుటకు వీలు లేక పోయినను జైమినికవియు వ్యాసమునివలె భారతమును సమగ్రముగా రచించియుండెనని యూహింపవచ్చును. కాని యప్పటి జైమినికవి గ్రంథమునకును నిప్పుడు వాడుకలో నున్న జైమినిభారతమునకును పోలిక చాల తక్కువగా నుండునని చెప్పవచ్చును."

ఇట్లు వీబరుపండితుఁడు మొదలగు గ్రంథకర్తలు భారతమును సమగ్రముగా జైమినికవి వ్రాసియుండవచ్చునని యూహించుచున్నారు. కాని యీక్రింది కారణములచే నాయభిప్రాయము వేఱుగా నున్నది. జైమిని కవియని చెప్పఁబడిన మహాపురుషుఁడు భారతమందలి యశ్వమేధపర్వముతప్ప నితరపర్వములను వ్రాసియుండఁడని నాకుఁ దోఁచుచున్నది.

(1) జైమినిభారతమున నశ్వమేధపర్వమందలి యాశ్వాసాంతగద్యభాగములో "ఇతి మహాభారతే అశ్వమేధికేపర్వణి జైమినీయే" అనియున్నది. జైమిని పూర్తిగా గ్రంథమును వ్రాసియున్నయెడల "ఇతి మహాభారతే జైమినీయే అశ్వమేధికే పర్వణి" అని యుండవలసినది.

(2) గ్రంథస్వభావమునుబట్టి యశ్వమేధపర్వము దప్ప వేఱుపర్వములను జైమినికవి వ్రాసియుండఁడని యూహింపవచ్చును.

(i) గ్రంథమం దెక్కడఁ జూచినను శ్రీకృష్ణుని మాహాత్మ్యమే కానఁబడుచున్నది. వ్యాస భారతమందు శౌర్యపరాక్రమాది గుణగరిష్ఠులగు పాండవవీరాగ్రేసరులందఱు నిందు తమతమ స్వభావతేజఃపుంజముల నడఁచుకొని శ్రీకృష్ణునికై స్తోత్రపాఠములఁజేయుచు దాసులవలె మెలఁగుచున్నారు. శత్రువుల నోడించునపుడు శ్రీకృష్ణుని బలములేనిదే లేశమాత్రము చేయలేనట్లు వర్తించుటయే కాక దాని వెల్లడించుటయుఁ గాన్పించుచున్నది. ఇది యంతయు వ్యాసకృతికి విరుద్ధము.

కావున జైమినిభారతము వైష్ణవమతప్రాబల్యము నొందినతరువాత శ్రీమహావిష్ణుని యవతారమైన శ్రీకృష్ణునిమాహాత్మ్యము నుగ్గడించుటకు వ్రాయఁబడినగ్రంథమని చెప్పవచ్చును. శ్రీమద్భాగవతము క్రీ. వె. 12 లేక 13-వ శతాబ్దమున * బోపదేవుఁ డనుకవివర్యునిచే రచిం

* ఈ బోపదేవుఁడు మహా [illegible] శతాబ్దాంతమున నుండినట్లు తెలియుచున్నది.

పఁబడినపని యొక పండితసంప్రదాయ క్రమమున వచ్చుచున్న యైతిహ్యము మనదేశమందుఁ గలదు. జైమినిభారతముఁగూడ నట్లే కొంచెమెచ్చుతక్కువగఁ దత్కాలమున వ్రాయఁబడియుండునేమో!

2. వ్యాసకృతియందు దర్జునుఁడు దక్షిణహిందూరాజ్యములగు పౌండ్ర, ఆంధ్ర, ద్రవిళ, పాండ్య, కేరళములను జయించినట్లు సూచించుటయేకాని యారాజ్యముల నేలిన రాజవంశములనుగాని, యర్జునునితోఁ బోరాడినరాజులపేళ్లనుగాని యుద్ధవర్ణనలుగాని కవి చెప్పియుండలేదు. జైమినిభారతమందట్లుగాక ముఖ్యముగా భారతవర్షములోని పశ్చిమదక్షిణభాగములనున్న హిందూరాజ్యము లర్జునాదిపాండవవీరుల నెదుర్కొనిసమరముచేసి యలఘు పరాక్రమమున వారిని డిందుపఱిచి శ్రీకృష్ణభగవానులకు శరణాగతులఁగాఁజేసిన క్రమమంతయు నభివర్ణింపఁబడినది. కావున వ్యాసకృతిలో సూచనమాత్రమున నుడువఁబడిన పశ్చిమదక్షిణ హిందూరాజ్యముల ప్రశంసను ప్రత్యేకముగఁ బూనుకొని విపులముగ వ్రాసి యారాజ్యములకు వాసిదెచ్చుటకుఁగాను, ఎవరోమహాకవి యీగ్రంథమును వ్రాయసమకట్టెనని యూహింపవచ్చును. ఆరాజ్యముల ప్రభూతిప్రతిష్ఠల నగ్గడించుటకు నాయా యాస్థానముల నాశ్రయించిన యొక మహాకవికిఁగాని వేఱొకరికి నీయభిలాష కలుగనేరదుకదా! కావున జైమినికవివర్యుఁడు పశ్చిమ హిందూదేశస్థుఁడో లేక దక్షిణహిందూదేశస్థుఁడో యైయుండవలెను. ఇంతియకాక దక్షిణపశ్చిమహిందూరాజ్యముల యౌన్నత్యము వర్ణించుటకు నద్దానితో శ్రీకృష్ణుని మహిమఁ బ్రకాశింపఁజేయుటకును నొక ఆశ్వమేధికపర్వమునఁ దప్ప వేఱొండుపర్వమునం దవకాశము లేదు. కావున నశ్వమేధపర్వము మాత్రమే జైమినికవి వ్రాసెననియు, నా జైమినికవి పశ్చిమ హిందూదేశస్థుఁడనియు నే నూహించుచున్నాను.*

3. మఱియొక విచిత్రాంశ మీగ్రంథమందుఁ గానఁబడుచున్నది. అశ్వమేధ దీక్షితుఁడైన యుధిష్ఠిరుఁడు సవనార్హమగు నశ్వము భద్రావతీపురమున నున్నదని విని దానిని దెచ్చుటకుఁ బవనసంభవునిఁ బంపెను. భీముఁడు తత్పురాధీశ్వరుఁ డగు యౌవనాశ్వుని జయించి వీతిని దెచ్చి ధర్మనందనునికి సమర్పించెను. ఈ యుదంతము జైమినికవికల్పితమే కాని వ్యాసముని గ్రంథమందెచ్చోటను గానము. ♦భీముని పరాక్రమవిషయ మెట్లయినను జొప్పించి యభివర్ణించుట కొకకథ కల్పింపఁబడియుండవచ్చును. మధ్వాచార్య ప్రతిష్ఠాపితమైన వైష్ణవమతము నవలంబించినవారికి భీముఁడు ముఖ్యప్రాణదేవర గదా! కావున నీ జైమినికవి పశ్చిమదేశస్థుఁడగు మాధ్వమతస్థుఁడేమో!

అశ్వమేధపర్వము

ధర్మనందనుని అశ్వమేధయాగ మొనరింపుమని వేదవ్యాసుఁడు పురికొల్పుటయు, తత్క్రతు నిర్వహణార్థము వలయు ద్రవ్యసముపార్జనకై మరుత్తుని కథ నివేదించుటయు,నిత్యాదిపూర్వభాగ ముభయగ్రంథములయందును సమానము. యజ్ఞాశ్వమును దెచ్చుటకుఁగాను భీముని భద్రావతీపురమునకుఁ బంపుట వ్యాసభారతమందు లేక జైమినిగ్రంథమున మాత్రమే యున్నదని యిదివఱకే చెప్పితిని. సవనాశ్వసంరక్షణమునకై వెనువెంట నర్జునునిఁ బంపుట నుభయగ్రంథములయందును సమానము. అటు తర్వాత రెండు గ్రంథములు చాలవఱకు భేదించుచున్నవి.

---

* జైమినికవి మహారాష్ట్రదేశస్థుఁడని చెప్పుటకు గ్రంథమం దింకను చాలనాధారములు కాన్పించుచున్నవి. ఆతడొక్కచోట సింహబృహస్పతులు గూడినప్పుడు గోదావరీపుష్కరముయొక్క పాపాపహారణశక్తినిగూర్చి ప్రశంసించెను.

"సర్వతీర్థాని గర్జంతి తావత్ప్వప్రణాశనే, యావన్న సింహాగే జీవే దృశ్యతే గౌతమీనదీ."

వేఱొకచోట భీముని వంటకముల నభివర్ణించుచు పశ్చిమ హిందూదేశమందలి భోజ్య పదార్థముల నన్నిటిని పేర్కొనెను. ఇట్లనేకములు చిన్నచిన్న నిదర్శనములుగూడ కాన్పించుచున్నవి.

♦ భీముని సూపకారకౌశలముగూడ నప్రస్తుతాంశమైనను గ్రంథాంతమున వర్ణింపఁబడినది. భీముని మాహాత్మ్యము నిరూపించుటకై వీని నన్నిటిని కవి కల్పించి యుండవచ్చును.

ప్రాయశః యీ భేద మర్జునుని దిగ్విజయవిషయమునఁ గన్పట్టుచున్నది. ఈదిగ్విజయము వర్ణించుటలో వ్యాసకవి వింధ్యోత్తర రాజ్యములకుఁ బ్రాముఖ్య మిచ్చుటయు, జైమినికవి వింధ్యమునకు దక్షిణభాగమున నున్న రాజ్యములకుఁ బ్రాముఖ్య మిచ్చుటయుఁ గాన్పించుచున్నది. వ్యాసముని త్రిగర్త, ప్రాగ్జ్యోతిష, సింధుదేశములతోఁ బ్రారంభించి తరువాత నర్జునునికుమారుఁడగు బభ్రువాహనుఁ డేలుచున్న *మణిపూరపురముఁ జెప్పెను. అటుతరువాత మగధ, వంగ, పుండ్ర, కోసలదేశములను, పసంపడి కాశి, శృంగ, కోసల, కిరాట, దాశార్ణములను చేర్కొనెను. ఈ దేశములన్నియు వింధ్యమున కుత్తరభాగమున నున్నవియే. వీని కన్నిటికిఁ గలిపి యుత్తరహిందూస్థానమని పేరిడఁబడుచున్నది. ఉత్తరదేశములను జయించినతర్వాత అర్జునుఁడు దక్షిణదిక్కునకు వెళ్లెనని వ్యాసభారతమున జెప్పఁబడినది. నిషధ ద్రవిడాంధ్ర మాహిష్మతులును, దరువాతఁ బశ్చిమరాజ్యము లగు సౌరాష్ట్రము, గోకర్ణము, ద్వారక, గాంధారము మున్నగునవియు నర్జునుఁడు గ్రుమ్మరించినట్లు వ్యాసకృతిలో రచించిన దిగ్విజయక్రమము.

ఇంక జైమినిభారతమునందు దిగ్విజయవర్ణన ప్రారంభముననే—

మ. కదలెన్ దత్తురగోత్తమంబు నగర
గ్రామావనీభృన్నదీ
నదవేశంతసరిత్తటాకతట నా
నాభూమి సీమాదురా
పదకాంతార కఠోరమార్గము లవ
ష్టంభంబునం దాఁటి యా
మ్యదిశా మండలమండనం బయినయా
మాహిష్మతిన్ జేరఁగన్.

అధ్వరాశ్వము నానాదేశములుఁ గ్రుమ్మరి దక్షిణదిశనున్న మాహిష్మతీపురముఁ జేరినదఁట. ఈ మాహిష్మతీపురము నర్మదానదీతీరమున నున్నది. అనఁగా వింధ్యపర్వతములకు దక్షిణభాగమున నున్నది. కావున జైమినికవి వింధ్యపర్వతముల కుత్తరమున నున్న దేశములతోఁ బ్రసక్తిఁ బెట్టుకొనక, వాని పేళ్లయినను జెప్పకయే, దిఙ్మాత్రముగ సూచించి, దక్షిణహిందూస్థానముతోఁ బ్రారంభించి మొట్టమొదటఁ గనుపించెడు మాహిష్మతీపట్టణముతో మొదలుపెట్టెను. వ్యాసభారతమందు దక్షిణహిందూదేశముల పేళ్లయినను జెప్పఁబడినవి. జైమిని భారతమున నుత్తరహిందూదేశముల పేళ్లుకూడ సూచింపఁబడలేదు. ఈవిషయము ముఖ్యముగ గుర్తింపఁదగినది.

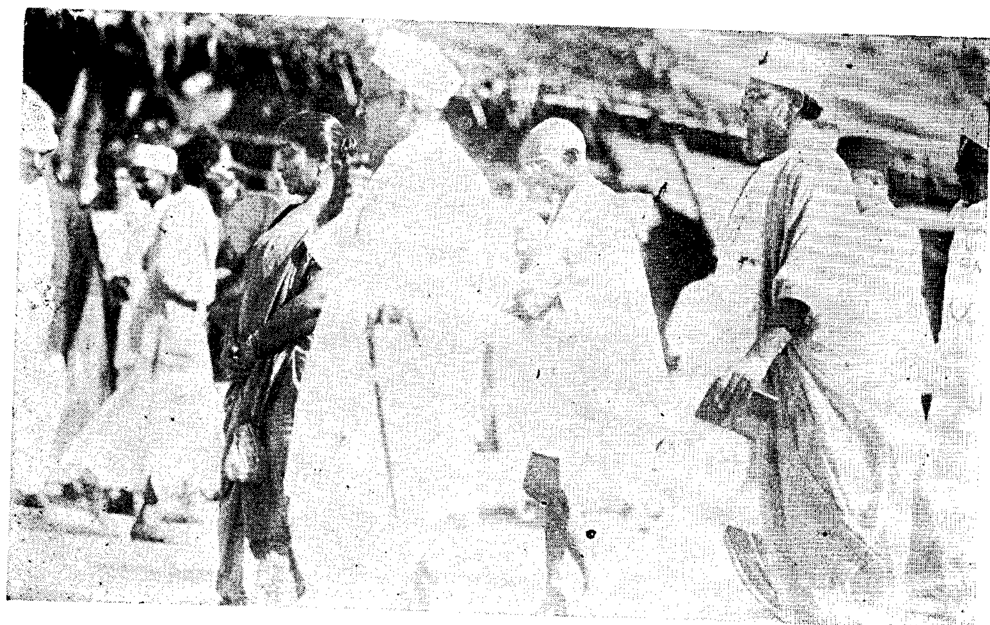
మాహిష్మతీపురము తరువాత మఖాశ్వము చంపకాపురముఁ జేరెను. అటుతరువాత స్త్రీమండలమునకుఁ బోవ నాదేశపురాణియగు ప్రమీల యర్జునునితోఁ బోరి యావీరుని ప్రేమాతిశయమున కాస్పదమయ్యెను. స్త్రీమండలము తరువాత వృకదేశమునకును, దానిని గడచి మణిపురమునకును యజ్ఞాశ్వ మరిగెను. మణిపురము నేలెడు ప్రభువగు బభ్రువాహనుఁ డర్జునునికిఁ జిత్రాంగదయందు జనించినవాఁడు. తండ్రికొడుకులకు ఘోరసమరము సంఘటిల్లెను. అందు గంగాశాపగ్రస్తుఁడైన యర్జునుఁడు బభ్రువాహనునిచేఁ దెగి, మున్ను కుశలవులతోఁ బోరి మూర్ఛిల్లిన శ్రీరామచంద్రునివలె సంగ్రామతలమున నీల్గెను. ‡ ఈసందర్భమున శ్రీరామచరిత్రము సంగ్రహముగా వ్రాయఁబడినది. ఇది వ్యాసభారతమున లేదు.

* వ్యాసకృతినిబట్టి యీ మణిపూరపురము అస్సాందేశములోనున్న మణిపురమని కొందరి యభిప్రాయము.

‡ బభ్రువాహనుని రాజ్యమగు మణిపురము లేక మణిపూరపురము రెండుగ్రంథములలోను సమానముగ నున్నది. నిజముగ నర్జునుని దిగ్విజయవిషయములో నుభయగ్రంథములయందు సమానముగ నున్నది ఈ మణిపురపు రాజగు బభ్రువాహనుని చరిత్రమే. ఐనను వ్యాసభారతమం దొకచోట మణిపురము ఉత్తర హిందూస్థానమందలి అస్సాంలోనున్న మణిపురమనియు, ఆగ్రంథమందే వేఱొకచోట దక్షిణ హిందూస్థానమందలి పాండ్యరాజ్యమందున్న మణిపూరపురమనియుఁ జెప్పబడినది. జైమినిభారతమునుబట్టి చూడఁగ నీమణిపురము మైసూరుదేశములో నున్నట్లు రైసుదొరగారు తమ "కన్నడవాఙ్మయచరిత్రము"నఁ జెప్పియున్నారు.

౪౨వ భారత జాతీయ మహాసభ—చెన్నపురి

సభామంటప సింహద్వారము



నాయకుల సభామంటప గమనము

అధ్యక్షులు మొదలగువారు

మరికొందరు

మణిపురము విడిచి మఖాశ్వము రత్నపురముఁ జేరినది. ఆపైన సారస్వతపురమునకు, నటుతరువాతఁ గుంతల దేశమునకును బోయెను. కుంతలదేశమునఁ గృష్ణార్జునులు చంద్రహాసుఁ డనురాజుతో సఖ్యముచేసికొని, బకదాల్భ్యుఁ డను వింశతిబ్రహ్మకల్పుఁడగు వృద్ధమహామునిఁ దోడ్కొని యుత్తరదిశ కరిగి, సింధుదేశముఁ బ్రవేశించి, క్రమముగఁ గరిపురముఁ జేరిరి.

కావున పైనఁ జేర్కొనిన దేశములలో బభ్రువాహనునిరాజ్యమైన మణిపురమును, సైంధవునిరాజ్యమైన సింధుదేశమునువప్ప వ్యాసకృతిలోనున్న దేశములతో సరిపోవున వేవియు జైమినిగ్రంథమునఁ గానరావు.

(2) మఱియొక విషయము: వ్యాసభారతమునలేని యద్భుతచర్యలు, శ్రీకృష్ణధ్యానమాహాత్మ్యములు జైమినిభారతమునఁ బ్రతికథయందు నావహించి యున్నవి. సుధన్వుఁడు తప్తతైలకటాహమునఁ ద్రోయఁబడినను నించుకైనఁ గ్రించుదనమునొందక సుఖముగబయటకువచ్చెను. ఈయద్భుతశక్తి యతనికి నేకపత్నీవ్రతత్వమునను, సంతత కృష్ణధ్యానమానసత్వమునను గలిగెనఁట.

బభ్రువాహనుం డర్జునుని శిరంబు దెగవేయ నాశిరంబును నాగకుమారు లపహరించి పాతాళంబున మఱుఁగు పెట్టిరి. అర్జునుని బ్రతికించుటకు సంజీవికరణినిదెచ్చి యతని శిరస్సునకై వెదుకగ నెచ్చోటను గాన్పింపలేదు. అప్పుడు సమస్తజనులు జనార్దనుని వేడుకొనిరి. ఆమహానుభావుఁడు ధ్యానపరవశుఁడై యర్జునుని యుత్తమాంగమును రమ్మని యాజ్ఞాపించెనఁట. ఆయంగము రోదసీకుహరము వదలి క్షణములోఁ గృష్ణుని పాదములయొద్దఁ బడెనఁట. ఈవృత్తాంతము వ్యాసమహాభారతములోఁ గానము. కేవలము జైమినికవి కల్పితము.

రత్నపురాధీశ్వరుఁడగు మయూరధ్వజుని కుమారులు దుర్జయులై కృష్ణార్జునుల నెదిరింప మాయారూపుఁడగు శ్రీకృష్ణుఁడు బ్రాహ్మణవేషమున బర్హిధ్వజునికడ కేఁగి యారాజు మేనియందు సగ మిమ్మని వేఁడెను. ఆరాజసత్తముఁ డట్లకానిమ్మని తనమేని సగము గోయించుకొని యదునందనున కొసఁగెను. ఇట్లనేకాద్భుతకథలు గ్రంథమందుఁ గానఁబడుచున్నవి.

కుంతలేశుఁడగు చంద్రహాసుని చరిత్రము జనరంజకముగ నుండి నిరంతర కౌతూహలముఁ గలిగించుచుండును. ఈరాజసత్తముని చరిత్రము సామాన్యముగాఁ దెలియనివా రుండరు. మంత్రియగు దుష్టబుద్ధి కుతంత్రములును, విష్ణుభక్తి పూరితుఁడగు చంద్రహాసుని యవ్యాజప్రభుభక్తియు, మంత్రికుమారుఁ డగు మదనుఁడు విషమునకు బదులుగ విషయ నిచ్చి వివాహము చేయుటయు నిత్యాదికథాంశములు సార్వజనీనములు. ఈకథయంతయు జైమినిగ్రంథమునకు నాయకమణివలె విరాజిల్లుచున్నది. ఇతర కథలు నయిత మిట్లే లోకవ్యవహార చాతుర్యమునకు నిదర్శకములుగఁ గల్పింపఁబడినచో నీగ్రంథ మెంతయో హృదయరంజకముగ నుండి వ్యాసభారతమున కెంతమాత్రము వెనుదీసి యుండదు.

(3) మఱియొక యంశము గుఱించి ముచ్చటించి యీభాగమును విరమించెద.

వ్యాసభారతములో యుద్ధానంతరమున సమస్త బాంధవుల మరణమునకు శోకించుచున్న ధర్మపుత్రుని యొద్దకుఁ గృష్ణద్వైపాయనుం డేతెంచి యనేక విధంబులగు చిత్తసాంత్వన వచనంబులఁ జెప్పఁదొడంగి సత్త్వరజస్తమోగుణాదికములగు సృష్టితత్త్వ విషయములను, జననమరణాదికంబు లగు సంసృతి విషయములను, జ్ఞానకర్మయోగాదికములగు ముక్తిసాధన విషయములును, జీవయాత్రాప్రధానంబులగు ధర్మాధర్మ వివేచక విషయంబులను, ఇత్యాదిమహర్ష్యుచితంబులగు పారమార్థికభౌతికప్రధానాంశములఁ బ్రబోధించుచుఁ జిత్తసమాశ్వాసనముఁ గావించెను. జైమినిభారతమం దట్లుగాక వ్యాసభట్టారకులు వచ్చి చాతుర్వర్ణ్య ధర్మములు గొంత దెల్పి వెంటనే జారస్త్రీ లక్షణంబు లుపదేశించుటకు మొదలిడిరి. జారిణుల లక్షణములు, వారిసాంకేతికములు, బంధకీవధూటుల మాయోపాయములు, అభిసారికల కపటచేష్టితములు, ఇత్యాదిఘటచేటీవిటకోటుల కుటిల నటనలఁ బ్రకటించి బంధుజన

మరణ శోకవిహ్వలుండైన ధర్మనందనునకు మనశ్శాంతి గలుగఁజేయ యత్నించెను. ఈ రెండుగ్రంథములయందలి రసభావముల యౌచిత్యవ్యత్యాసము దీనివలన విశదము కాఁగలదు. వ్యాసభారతామ్నాయమందలి పరమార్థగౌరవమును, రసభావసముచిత సౌందర్యంబును జైమినిభారతమందుఁ జాలవఱకు మృగ్యము. ఏతత్కారణంబునఁగూడ జైమిని గ్రంథ మర్వాచీనమనియే చెప్పనొప్పు. *

భాషాంతరీకరణము

ప్రాచీనాంధ్రకవులు భారతాది గీర్వాణగ్రంథముల నెట్లు దెనిఁగించిరో యాలాగుననే పినవీరభద్రకవి జైమినిభారతమును దెనిఁగించెను. పద్యమునకుఁ బ్రతిపద్యమును, శబ్దమునకుఁ బ్రతిశబ్దమునుఁ జెప్పక, వారు గ్రంథములను స్థూలదృష్టిని బరికించి కథాభాగము దప్పకుండ రసపోషణకొఱకు కొంత పెంచియు, కొంతతగ్గించియు, కొంతకల్పించియు, కొంతయుజ్జగించియు నిట్లు స్వతంత్రముగ మార్చి సంస్కృతగ్రంథముల నాంధ్రీకరించిరి. వీరభద్రకవియు నామార్గమునే యనుసరించి యేతద్గ్రంథము ననువదించెను. §

మాతృకయందలి గుణదోషములు, అనుచితపరిహాసోక్తులు, స్వభావవిరుద్ధాలంకారములు, యథామూలముగా గ్రహింపఁ బడినవి. కావున నీతనిగ్రంథమందేలోపములు నిర్ణయించినను, ఆలోపములు ప్రాయికముగా మూలమున నున్నవనియే నిశ్చయింప వచ్చును. కథాభాగములనుగాని, కథాసందర్భములనుగాని యెచ్చోట నతిక్రమింపలేదు. రసపుష్టికొఱకుఁ బైనఁ జెప్పినట్లు కొలఁదిమార్పులుచేసినను గ్రంథము కేవలము మూలానుసరణముగా నున్నదనియే చెప్పవచ్చును.

శకుంతలాపరిణయము, జైమినిభారతము—ఈ రెండు గ్రంథముల రచనాపద్ధతులయందుఁ గొంత భేదము కాన్పించుచున్నది. శకుంతలాపరిణయమునఁ గొంతవఱకు భారతములోని కథను, గొంతవఱకు కాళిదాసుని నాటకములోని కథను జేర్చి యొకవిధమైన స్వతంత్రగ్రంథముగా వ్రాసెనని యిదివఱలోఁ జెప్పితిని. జైమినిభారతమునందట్లుగాక కేవలము మూలానుసరణముగఁ బోయినట్లు తోఁచుచున్నది.

జైమినిభారత మంతయుత్కృష్టగ్రంథమని చెప్పుట కవకాశములేదు. నృసింహరాయలు దీనికిఁ బురాణములలో నపూర్వమని గొప్పప్రశస్తి యిచ్చుటకుఁ దగినకారణములు గనఁబడవు. శ్రీకృష్ణభగవానుల మహిమ యెల్లెడల నావహించియుండుటచక్క— వేఱుకారణములు గాన్పింపవు. కవి స్వవిషయమునఁ గాని, గాథా సంప్రదాయమనోహరత్వమునఁగాని, నీతికథా నిర్మాణ చాతుర్యమునఁగాని భారత భాగవతాది పురాణముల కీగ్రంథము సరిరాదు. రసనిరూపణ విషయమందు నిసర్గభావస్వారస్యములేమిని రసాభిజ్ఞుల కచ్చటచ్చట హృదయక్షోభము గావింపుచుండును.† ఇట్టి దోషసంకీర్ణమయిన

---

* జైమినిభారతము (మూలము) సమగ్రముగాఁ జదివినయెడల నాగ్రంథము భారతరామాయణాది ప్రాచీనగ్రంథములతో సమానమైన పురాణగ్రంథము కాదనియు, హిందూదేశమున రాజకీయవిప్లవములు గలిగి హిందూజనసంఘములు తొంటిశీలమును, కులాచారములను బరిత్యజించి వర్ణసంక్రమము పొందినతర్వాతను, శైవవైష్ణవమతముల యన్యోన్య సంఘట్టనము ప్రారంభించినవెనుకను వ్రాయఁబడిన గ్రంథమనియు తెలియకమానదు. కవిత్వము ప్రాచీనకవులమాదిరిగ నుండదు. సంస్కృతవాఙ్మయ మవసానదశకు వచ్చినతర్వాత వ్రాయఁబడినట్లు గోచరమగుచుండును. గ్రంథ మేవిషయమందును మిక్కిలి శ్లాఘనీయము కాదు.

§ గ్రంథవిస్తరభీతిచేఁ గాఁబోలు, మూలమందున్న కథారసపోషకములగు సంభాషణాదికములు సామాన్యముగా విడువఁబడినవి.

† తక్కిన పురాణములయందువలె కేవలము ఆదర్శప్రాయములగు నీతికథలను కల్పించుటయేకాక, ఆనాఁటి హిందూసంఘమును యథార్థముగా నిరూపించెడు ప్రయత్నము చేయఁబడినది. పాపము! అప్పటి హిందూసంఘము చాలహీనస్థితిలో నుండుటచేత అవినీతివర్ణనము లెక్కువగా నున్నవి.

గ్రంథమును భాషాంతరీకరణముఁజేయుట క్లిష్టమగు నుద్యమము. మఱియొకకవితప్పులను దాను నెత్తిమీఁదను బెట్టికొని మోయుటయో, లేదా యాకవీశ్వరుని దారిని విడిచిపెట్టి తాను స్వతంత్రముగాఁ బోవుటయో—యీ రెండుపద్ధతులలో నేదో యొకదాని నవలంబింపవలసి యుండును. పాపము, పినవీరభద్రుఁడు మూలకవి తప్పుల నన్నిటిని తనతలపై నిడికొని భరించుటయే యాత్మగౌరవమని యోచించినట్లు కానిపించుచున్నది.

ఈజైమిని గ్రంథమును లక్ష్మీశుఁడను కన్నడకవి కన్నడభాషయం దనువదించెను. ఆ యనువాదము పినవీరభద్రుని కాలమునకుఁ దరువాత జరిగియుండునని తోఁచుచున్నది. పైఁజెప్పిన జైమినిభారతభాషాంతరీకరణ సమస్య లక్ష్మీశుఁడు రెండవ విధముగాఁ బరిష్కరించెను. అనఁగా రసభావ దోషము లున్నచోట్లఁ దాను విడిచి పెట్టుటయో, లేక చాలవఱకు మార్చివేయుటయో చేసినవాఁ డయ్యెను. ఈమహాకవి భాషాంతరీకరణ మెంతయు ముద్దులు మూట గట్టుచున్నది. మూలగ్రంథము నన్నివిధముల మించినదిగా నున్నది. భావవైరస్య మెచ్చటను గాన్పించదు. వర్ణనలు బహు మనోహరములు. భావనిరూపణము అనుభవసిద్ధము. ఏయే విషయములో నేయేరసము స్వాభావికమో యాయా రీతిని నభివర్ణింపఁబడినది. పాత్రపోషణము సర్వదా శ్లాఘనీయము. కావున నన్ని విషయములలోను బినవీరన కృతికంటె లక్ష్మీశుని గ్రంథము సర్వాంగసుందర మని నాకుఁ దోఁచుచున్నది. ఇట్టి మనోజ్ఞమగు గ్రంథమును సమయోచితముగా నాంధ్రవాఙ్మయ విద్యార్థులకు నిరూపించుట యుత్తమమార్గ ప్రదర్శకమని భావించి యీ క్రింద నుదాహరించిన సందర్భములను మూలగ్రంథమున నుండియుఁ, బినవీరన లక్ష్మీశుల గ్రంథములనుండియు సమానభాగముల నుద్ధరించుచున్నాను.

(1) ద్వారకాపురవాసులఁ దోడ్కొని శ్రీకృష్ణుఁడును, భీముఁడును హస్తిపురమునకుఁ బోవుచు దారిలోఁ దమలోఁ దామిట్లు బావమఱఁదుల పరిహాసముఁ జేసికొనిరఁట. ఈసల్లాప మెంత విరసముగాను, అశ్లీలముగాను నున్నదో చూడుఁడు.—ప్రయాణికులలో నున్న యొక వేశ్యాదూతికనుజూచి శ్రీకృష్ణుఁ డిట్లు చెప్పెనఁట:-

శ్లో. స్థూలోదరం భీమసేనం వరం వరయ శోభనే!
త్వంతు శంభలింగచ్ఛాశు భీమం దంతవివర్జితమ్.

అని. పిదప:—

శ్లో. భీమస్తు ప్రత్యువాచేదం రాక్షసీ మేగృహే ప్రియా,
వారయిష్యతి మాయాతు భక్షయిష్యతి త్వాంహిసా;
తస్మాత్ కృష్ణగతాః సంతు సర్వాః దంతవివర్జితాః,
కృష్ణాభిష క్తచిత్తానాం సర్వత్ర సుఖమేవహి.

ఈభాగమును బినవీరభద్రుఁ డిట్లనువదించెను:—

గీ. కలయఁబడి మూఁపు మూఁపునఁ దలఁగఁద్రోయ
రాని సందడి నడచు పౌరవ్రజంబు
నరయుచును వచ్చు వృద్ధవేశ్యాజనంబుఁ
జూపి నవ్వుచు హరి వాయుసుతున కనియె.

ఉ. వీరిఁ బరిగ్రహింపు మిది
వేళ సమానలు నీకు భీమ, నా
కారకఠోరమన్మథవి
కారగుణంబుల నన్ననవ్వి యు
మ్మారుతి పల్కె నిట్టికొఱ
మాలినజంతలఁ జక్కఁబెట్ట నీ
భారము వన్నెకెక్కు దుర
వస్థలు నీకరలాలనంబునన్.

కాని లక్ష్మీశకవి దీనిని స్పృశించుటయే లేదు.

(2) శ్రీకృష్ణుఁడు పురజనసహితముగా మార్గమం దొక కాసారతీరమున విడి సంధ్యాసమయ మగుటచే నా సరోవరము దర్శింపఁగోరి రుక్మిణీసమేతుఁడై మలయానిల సంచలితారవిందబృందంబుల వీక్షించుచుఁ బ్రేయసితో నిట్లు సంభాషించెనఁట.

(పద్మినీలత నుద్దేశించి)

శ్లో. ఇమాం త్వం పశ్య సుభగే,
రవిభార్యా మనిందితామ్,
గజైర్గృహీతాం ముక్తాంచ
మరాళై ర్విదళీకృతామ్.

చంచరీక ద్వయావృతాం
స్త్రీణాం చిత్తంతు చంచలమ్,
నిజం నాథం వంచయిత్వా
రమయంతి పరం జనమ్.

అవిలోక్య పరం కాంతం
మ్లాయంతి చ నిశాగమే,
హృదయే కలుషం గృహ్య
మత్పదం ప్రస్నవంతి చ.

* * * *

ఇట్లు శ్రీకృష్ణుఁడు స్త్రీశీలమును నిర్హేతుకము గాఁ దెగడినతర్వాత రుక్మిణీదేవి తనవల్లభునితో నిట్లనియె:

శ్లో. హరిం జానాతి నాథం వై
పద్మినీ పద్మలోచన,
స్వసుతా నాగతాన్ మత్వా
పుష్పాత్వేషా గృహాగతాన్,
పుత్రపౌత్రాదికాన్ నాథ
మత్పదాదీన్ జనార్దన!

* * * *

ధర్మపత్నియు, సాధ్వీమతల్లియు, పతివ్రతాశిరోమణియు నగు రుక్మిణితో నున్నతఱిఁ, బవిత్రమగు సంధ్యాసమయమున, భూమ్యాకాశములు శాంతమూర్తులై తేజరిల్లుచుండఁ, బ్రకృతియోష సరోవరవాఃపూరవినీలకాంతులతోఁ బ్రకాశించుచుఁ, బుండరీకషండమండనోద్దండంబున విలసిల్లుచుఁ, బుష్పంధయనినాదగానమాధుర్యంబునఁ ద్రైలోక్యనాథుని సేవించుచున్న సమయంబున, శ్రీహరిచిత్తంబున నాయత్తంబులగు భావంబు లివియా? అట్టిసమయమున సకలభువనజననీజనకులగు లక్ష్మీనారాయణు లన్యోన్యాత్మానుభవము లిట్లా వెలిపుచ్చుకొనియుందురు? ఈసల్లాపము నాకెంతయు విరసముగా నగపడుచున్నది.

ఈభాగము పినవీరన యీక్రిందివిధముగా భాషాంతరీకరించెను:

సీ. కమలదళాక్షుఁ డంత నిజ
కామిని రుక్మిణితోడ నిట్లనున్
గమలినిఁ జూచితే ప్రియుఁడు
గన్గొనరామి మరాళసామజ
భ్రమరకులంబు పైఁ బడఁ గ
రంబు సుఖించెడుఁ గామ మెప్పుడున్
రమణునికం టెనెన్మిది గు
ణంబులుగాదె లతాంగి కారయన్.

క. అన విని రుక్మిణి విభుతో
ననుఁ దనయునివాహనంబు హంసము దనవా
హన మేనుఁగు దేఁటులయెడఁ
దనుజాభావమగుఁ గానఁ దగ దిటు పల్కన్.

లక్ష్మీశకవి దీనిని గొంత సుకుమారముగను రసవంతముగను మార్చి భాషాంతరీకరించెను.

రాజముఖి నోడి సరోవరద పద్మినిగె
రాజహంస క్రీడెపున్నాగ కేళివి
భ్రాజితమధుపగోష్ఠి సందపుదురలిగె
తానరసి యాదపళదెంతో.
స్త్రీజనకె సహజమిదు మేలె కర్దమజాతె
మాజువళెదెయొళిర్ద కృష్ణతెయె నిదుజగకె
సోజిగలె చంచలె యాలాపతియనెణె
సువళేపేళెం దొడితెందళు
దేవనీంపద్మినిగె పళివనారోపిసువు
దావసంమత రాజహంస పున్నాగమధు
పావళియనోవలాగద మాతె మక్కళొడ
గూడిర్ద్దొడెం ధరయొళు
జీవనవనిది డాదు దుమంకమిల్లితా
నావిర్భవిసిదొడెం కృష్ణహృదయకెదోష
మావుదాణ్మంగె నడవరుగిదొడె చంచలెయె
నాపరియె విదసెందళు
పురుషనోర్వంగె నారియరుంటుపలబలీ
ధరయొళంగనగెపతి యోర్వనే గతియెంబ
పరివిడియనరుహిసువడా వీర్వరిల్లదో
ర్వరు మిల్లమిన్ను బరిదె

సరసియొళగణ పద్మినియ దూషిసలు జేడ
పరమపావనెయందు శివనుత్తమాంగ గీ
ధరిసివనెనల్పతివ్రతె యల్లదిహాళె పే
ళెందు రుక్మిణి నుడిదళు.

ఆకొలనిగట్టున శ్రీకృష్ణుఁడు విడిది దిగియున్న కాలముననే చుట్టుపట్ల నివసించియున్న గొల్లలు స్త్రీపురుషులు గోపాలశిరోమణిని దర్శించుటకై వన్యఫలాదుల నుపాయనములుగాఁ గైకొని ఆయాదవసింహునిఁ జుట్టుకొనిరి. ఈసన్నివేశము మూలగ్రంథమున సామాన్యముగ వర్ణింపఁబడినది. కాని పినవీరభద్రుఁడు దానిని క్రొత్తకల్పనలతోఁ బరిపోషించి చాలరసవంతముగను, మనోహరముగ నుండునట్లు చేసెను. గ్రంథవిస్తరభీతిచే దానినంతయు నిట నుద్ధరించుటకు వీలులేక, ఒండు రెండు పద్యముల మాత్ర ముదాహరించెదను.

సీ. కోరగించెదు కొండగోఁగుఁబువ్వులచాయ
దీవన్నెగోర్వడం బెట్టు గలిగె
మెఱుఁగుఁజుక్కలచాయ మించు నీతెల్లని
గురువిందపే రెందుఁ గూర్చుకొంటి
నిగుఱు గప్పనిచంద్రనిప్పు కైవడి నున్న
దీకొడ్డిఁబ్రాస నీకెవ్వఁ డిచ్చెఁ
బొలసినగబ్బు కంపులు సోడుముట్టెను
నీనల్లతిరునామ మెచట దొరకె
జడలు మెడమీఁద వ్రేలెడు జల్లితోఁక
నేడ సవరించుకొంటివి బోడ కోడె
యనుచు నాడెడు మూఢవాక్యముల కలరి
శ్రీధరుఁడు వారిఁ గృప నాదరించె నపుడు.

సీ. తెఱవయొక్కతె జుంటితేనె కానుకచేసి
తలఁపించె నధరామృతంబు చవులు
తరుణియొక్కతె పూవుదండ సూడిదఁ బెట్టి
హేలాపరీరంభ మెచ్చరించెఁ
బడఁతియొక్కతె బిల్వఫల ముపాయనమిచ్చి
పచరించె ఘనకుచస్పర్శనంబు
నువిదయొక్కతె పించ ముపదగా నర్పించి
రూపించెఁ గుంతలాక్షేపణంబు
నెమ్మి నీరీతిఁ జేదర్శనమ్ము లొసఁగి
ప్రియులసన్నిధి మర్మగర్భితముగాఁగఁ
బ్రౌఢగోపాంగనలు తమ బ్రాఁతవలపు
వెల్లివిరిఁజేసి రిందిరావల్లభునకు.

లక్ష్మీశకవి దీనినంతయు నేలాకో చల్లగ జాఱవిడిచెను. ఈజైమినిభారతమందు భారతవీరులును, దదితరయోధులును సాహసకార్యములను జేయఁగడంగినప్పుడెల్లను ఘోరమైన ప్రతిజ్ఞలను జేయుచుండుట తఱచు గాన్పించుచున్నది. ఇట్టి వైపరీత్యము వ్యాసభారతమందు కానము. వ్యాసభారతమందుఁ జేసిన ప్రతిజ్ఞలు మహాపురుషుల కుచితమైన భావములతో నలరారియున్నవి. జైమినిభారతమం దట్లుగాక ప్రతిజ్ఞలు నీచమైనవి; అశ్లీలమైన పురుషోక్తులతో కూడి యున్నవి.

వీని నన్నిటిని పినవీరభద్రకవియు యథావిధిగా ననువదించెను. లక్ష్మీశకవి యట్లు చేయక యచ్చటచ్చట స్వతంత్రముగా మార్చివేసెను.

పినవీరభద్రుని భాషాంతరీకరణమునందు మఱియొక విశేషము గోచరమగుచున్నది. మూలమందున్న కథాసందర్భములలో రసప్రత్యాయకముగా నాయానాయకులును, నాయికలును జరిపిన సంభాషణాదులను సామాన్యముగఁ బినవీరభద్రకవి యనువదింపలేదు. కథాసరణి మనోహరముగా నుండుటకు కొన్నికొన్ని క్రొత్తకల్పనలు, క్రొత్తవర్ణనములు జేర్చియుండెనుగాని సంభాషణములను మాత్రము తఱచు విడిచిపెట్టెను. బహుశః గ్రంథసంగ్రహముకొఱ కిట్లు చేసియుండెనని యూహింపవలసియున్నది. సీతావనవాసకథలో సీతాదేవిని వనమునకుఁ బంపకపూర్వము లక్ష్మణభరతశత్రుఘ్నులు తమ యన్నగారి మనసు మరలించి కృతనిశ్చయమును దొలఁగించుటకాయనతో జరిపిన వాదప్రతివాదములను బొత్తిగా విడిచి పెట్టెను. ఇట్లే యితరసందర్భములయందును సంభాషణములను జాలవఱకు భాషాంతరీకరించుట మానుకొనెను.

శిల్పము, శైలి

వీరభద్రకవి శైలినిగుఱించి కొంతవఱకు శృంగారశాకుంతల విమర్శనమున వచించితిని. అతని శైలియందు

ముఖ్యముగా మృదులశబ్దఫణితి గాననయ్యెడిది. శృంగారశాకుంతలమునఁ దన్నుఁ గూర్చి చెప్పికొనుటలోఁ దాను నన్నయభట్టు, తిక్కనసోమయాజి, నాచనసోముఁడు, శ్రీనాథునివలెను పదముల కూర్పు చేయఁగలనని చెప్పికొనెను. ఈవిధమైన నుతికి నీయన కొంతవఱకు కర్హుఁడనియే నాతలంపు. తాను పేర్కొనిన యాంధ్రమహాకవులవలెఁ గాకపోయినను సామాన్యకవులకంటె నెక్కువవాక్ప్రౌఢి చూపెనని చెప్పనొప్పు. "నృత్యతి యద్రసనాయాం వేధోముఖరంగలాసికా వాణీ"యని వామనభట్టబాణుఁడు చెప్పిన ట్లీకవియు వాగ్విలాసములు సువిశేషముగఁ జూపఁగలిగిన సమర్థుఁడు. ఆకారణముచేతనే కాఁబోలు మనవా రీతనిని గుఱించి పెక్కులు పుక్కిటిపురాణములను గల్పించిరి. సరస్వతీదేవి స్వయముగ నీజైమినిభారతము నొకనాఁటిరేయి వ్రాసెననియు, ఈ కవి "వాణి నారాణి" యని తన వైదుష్యపారంగతత్వప్రభావమును దెలుపుకొనుచుండె ననియు—ఇత్యాదికథలు మనదేశమందున అవిమర్శక పండితావళి చెప్పికొనుచుండిరి.

ఎట్లైనను శ్రీనాథునివలె నీకవియు సరస్వత్యుపాసకుఁ డని తోఁచుచున్నది. ఇతనికి శారదాదేవి కృపాసమృద్ధి ననన్యసామాన్య పాండిత్యగరిమ లబ్ధమైనది. "విద్యా దదాతి వినయం" అను నార్యోక్తి ప్రకారము వైదుష్యవిశేషము వినయసౌశీల్యమును వృద్ధి నొందింపవలసినదే కాని యీ కవివర్యునియం దట్లు జరుగలేదు. ఈతనికి పాండిత్యముకంటె నహంభావము, నౌద్ధత్యము చాల హెచ్చు. కవిసార్వభౌముఁ డగు శ్రీనాథుఁడు ముదిమియం దైనను వినమ్రభావమును కనుపఱుపఁ గలిగెను. ఈ కవివర్యుఁ డట్టి భావపరిణతి నెన్నఁడును బొందిన ట్లగపడదు. జైమినిభారతగ్రంథాంతమున *"సుకవిమల్లకహల్లసత్కులిశహస్తపల్లవుఁ" డని తన్నుఁ గూర్చి చెప్పికొనెను. ఈయనచే నంపపుఁగోఁత నొందిన మల్లన సుకవి యెవరో తెలిసికొనఁ దగినవిషయమే.

జైమినిభారతగ్రంథాదిని నృసింహరాయలు తాను కృతినొంద నిచ్చగించిన గ్రంథ మెట్లుండవలెనో నిరూపించుటకు,

"అల్లన విచ్చు చెంగలువ
లందు రజంబును గప్పురంబు పైఁ
జల్లఁగఁ జల్లనై వలచు
సౌరభముల్ వెదజల్లుభావముల్
పల్లవహస్త చన్నుఁగవ
పయ్యెద జీబుగఁ దోఁచుభాతిగాఁ
బిల్లలమఱ్ఱి వీరన య
భిజ్ఞుఁడు చెప్పఁగ నేర్చుఁ గబ్బముల్."

అని కవిత్వరసభావముల నుగ్గడించి వీరభద్రకవివంకఁ దిరిగి, "మామకమనోరథం బెఱిఁగి కృతిచెప్ప నుద్యోగించితివి" అని తన్నుఁగూర్చి యనినట్లు కవి చెప్పికొనెను. తనకవిత్వమునందు రసభావములు బహుమృదువుగాను, సుకుమారముగాను, సౌరభభరితములుగాను నుండునని యాతని యాశయము. కాని అస్మదాదుల యభిప్రాయము వేఱుగా నున్నది. ఉభయగ్రంథములు జాగ్రత్తగాఁ బరిశీలించి చూచితిని గాని భావములయం దెక్కువ విశేషములు కనుపించలేదు.

శబ్దచాతుర్యము ప్రసిద్ధము. కవితాప్రభావ మనర్గళము. రసవికాసము ప్రకీర్ణము. ఈదృశంబులగు సుకవితాలక్షణములు చాలవఱకు గోచరించుచున్నను భావసమృద్ధి మృగ్యము. స్వతంత్రత తక్కువ. పూర్వకవుల యనుకరణమో లేక మాతృకానుసరణమో—యివియే ముఖ్యమైన భాగములలోఁ గాన్పించుచుండును. శ్రీనాథునియందు సహితము ప్రాచీనమహాకవుల ప్రయోగములు ప్రాచుర్యముగ కావ్యప్రవాహమున §గండకీశిలలవలె దొరలుచుండును గాని యీ మహానుభావుని యప్రతిమప్రతిభాగౌరవమున కవి పరిచిత ప్రయోగములకును నొకవిధమైన నూతనవికాసము కలుగుచుండును.

---

* పాఠాంతరము :—సుకవిమూర్ధవిలుంఠన కులిశహస్తపల్లవుఁడు.

§ ఇవియే పూజార్హము లైన సాలగ్రామములు. వీనియందు సువర్ణము గర్భితముగా నుండునని పలువు రెఱిఁగిన విషయమే.

కావున పండితకవివర్యుఁడగు శ్రీనాథుఁడు స్వతంత్రకవి వలె పరిఢవిల్లుట తజ్ఞులలో ననేకుల యభిప్రాయము.

పినవీరన కవిత్వమం దలంకారములు చాల తక్కువ. శబ్దాలంకారములాశ్వాసాంతపద్యములలోమాత్రము వాడఁబడినవి: తక్కిన కథాభాగములలోఁ గ్వాచిత్కముగ నున్నవి. చదువరుల పుణ్యవశమున ఈకవి తన జైమిని పురాణమును శ్లేషలు, అనుప్రాసములు, యమకాదులతో నింపక సరళమైన మృదువచనరచనతో మేళవించి కఠిన పాకము గాకుండఁ జేసెను. శబ్దాలంకారముల పై ముఖ్యముఁ గనుపఱచినను ఉపమాద్యర్థాలంకారములు వాడి యుండవలసినదే. ముఖ్యముగ కాళిదాసమహాకవినాటక రాజమును తెనిఁగించిన మహాకవి ఉపమాద్యర్థాలంకారపు శోభను చేకూర్చియుండఁదగినది; కాని అట్టి యలంకార సౌభాగ్యము ఈతనివలన పలుకులపొంఁతి గడించియుండ లేదు. గద్యశైలి పద్యశైలివలెనే మృదుమధురముగ నుండును. గద్యభాగములందు ముఖ్యముగ అనుప్రాసాది శబ్దాలంకారములు తప్పక వాడఁబడినవి. స్వాభావికశైలిని గద్యములు వ్రాయుట లేదు. ఇట్లు గద్యరచనయందు శబ్దచమత్కృతికనుపర్చుటలో ఎఱ్ఱాప్రెగ్గడ, నాచనసోముఁడు, జక్కన మున్నగు మహాకవులు దారిచూపిరి. ఆదారినే యీకవియు అనుసరించెను.

కవిసార్వభౌముఁడగు శ్రీనాథుఁడు రెడ్డిభూపాలుర యాస్థానమున అనన్య సామాన్య తేజోరాశియై మార్తాండునిపగిది ప్రజ్వలించి యస్తంగతుఁడగుచుండ సహజప్రతిభాశాలియగు పినవీరభద్రుఁడు ఈ మహామహుని కిరణస్ఫురణ కొంతవఱకుసోఁక రాకాసుధాకరునిపగిది మనోజ్ఞకవితాచంద్రికలు వెదజల్లి యానాఁటి కవిలోకమునకు వందనీయుఁడయ్యెను. తరువాతి మహాకవులగు పెద్దనాదులు శ్రీనాథుని వాఙ్మయమరీచిసంతతులఁ గ్రోలియు, వీరభద్రుని మనోజ్ఞమరందసుధారసములఁ గ్రోలియు కవిత్వసత్వమును పోషించుకొనిరి. కావున శ్రీనాథుని కాలములో నాకవిసార్వభౌముని తరువాత పేర్కొనఁదగిన కవివర్యుఁడీపినవీరభద్రుఁడే యని చెప్ప సాహసించుచున్నాను. * మఱియు ఆంధ్రకావ్యరచనాప్రణాళిక యందలి వృద్ధిక్షయములను, పరివర్తన పరిణామములను నిపుణముగాఁ బరిశీలించు విమర్శకులదృష్టిలో శ్రీనాథపెద్దనల నడుమఁగల వాఙ్మయాభివృద్ధిభాగము పినవీరుని కావ్యపరిచయము లేకున్నఁ గొంతవడి ఆంధ్రవాఙ్మయచరిత్ర మసంపూర్ణ మగునని నాయాశయము.

---

* జైమినిభారతమును వచనకావ్యముగా సముఖము వెంకటకృష్ణప్పనాయకుఁడు రచించెను. ఈఁతడు మధుర రాజ్యమును పరిపాలించిన తెలుఁగునాయక ప్రభువుల యాస్థానమున 18 వ శతాబ్ది నుండెనని తెలియుచున్నది. వీరి గ్రంథమును సమగ్రముగా నాంధ్రసాహిత్యపరిషత్తువారు ప్రచురించిరి. వెంకటకృష్ణప్ప నాయకుఁడు చాలవఱకు పినవీరభద్రుని కావ్యమందలి కథాక్రమమును, భాషాక్రమమును ననుకరించి ఆ కవీశ్వరుని పద్యములను అచ్చటచ్చట నుపయోగించుకొనెను.

పుణ్యపాపములు

సన్నిధానము సూర్యనారాయణశాస్త్రి గారు

బాలకులఁ గాంచె నిద్దఱఁ బ్రకృతిమాత-పుణ్యపాపాహ్వయంబులఁ బొలుచువారి
వారిలోఁబెద్ద బంగారుసారువాఁడు-సర్వశుభలక్షణాఢ్యుండు సౌమ్యమూర్తి.

బండికండెనతో బాంధవంబు నెఱపు-మేనివాఁడు; జుగుప్సితంపు బైనమోము
వాఁడు;సర్వావలక్షణప్రాభవుండు-ఆకనిష్ఠుండు దగు విరూపాంగకముల.

జాతకంబులు వ్రాసిరి శాస్త్రవిదులు-పొలుచుఁ బ్రథముండు పురుషోత్తముఁడుగ ననుచు
రెండవకుమారుఁ డధమాధముండు మఱియు-నన్నఁబొఱలంగఁదోలుఁ బెద్దయిన ననుచు.

జననంబొందెనో లేదొ యాద్యుఁడు తగన్ సంప్రాప్తతారుణ్యుఁడై
వినుమార్గంబున నెల్లలోకములకున్ విచ్చేసె బంగారుతే
రునఁ గూర్చుండి తదీయకాంతివితతిన్ రోదస్సు మిర్మిట్టులం
గొనఁగాఁ బర్వఁగఁ గమ్మసంపఁగులనున్ గ్రొత్తావులున్ గుప్పనన్.

ఘనకాండంబులు వ్యోమసీమనవలెన్ భూమిమండలంబెల్ల నా
తని చారిత్రము వానిదివ్యమహిమల్ తత్కీర్తులుం బ్రాఁకె; నీ
యన దైవాంశము; వీనికొల్వు శుభదంబంచుం బ్రజల్ రాజ్యమా
తని కర్పించిరి వానియేలుబడికిన్ దాస్యంబుఁ గావించుచున్.

బాలారిష్ట పరంపరల్ కలుగుటన్ బ్రాణావశిష్టుండునై
కాళుల్ చేతులు నీఁచఁబోఁగ నిలువంగాలేక పొరాడలే
కోలిన్ మృత్యుముఖంబునం బడుచుఁ దా నొక్కొక్కమా; రీగతిన్
బాలుం డొప్పె ద్వితీయుఁ డప్డు విడువం దజ్జీవితాశం బ్రజల్.

మందుమాకులు లేకయు మాననీయ-ప్రకృతిమాతయొసంగిన పాలు ద్రావి
తేఱుకొని యొల్లునేసి విద్దెములు నేసి-యడుగిడఁగ నేర్చి పెద్దవాఁడయ్యె నతఁడు.

అన్నలోకంబులెల్ల లోఁగొన్నవాఁడ-తండు గీసినగీఁతను దాఁటదు ప్రజ;
నిలువ నీడయు నాకుఁ గాన్పింపదనుచు-నతఁడు గుములుచు దృఢనిశ్చయమునఁ దుదకు.

కాంగ్రెసునగరమున

జాతీయపతాకాస్థాపనము



జే. యం. సేనుగుప్తగారు
జాతీయపతాకా స్థాపకులు



కీ. శే. హకీం అజ్మల్ ఖానుగారు

౪౨వ భారత జాతీయమహాసభ-చెన్నపురి

స్వచ్ఛంద స్త్రీసేవాదళము



శ్రీమతి ఆచంట రుక్మిణమ్మగారు, బి. ఏ.

నాయకురాలు



శ్రీమతి కమలాం దేవి ఛటోపాధ్యాయగాగు, బి. ఏ.

ఉపనాయకురాలు

త్రాగుంబోతులు జారచోరులును ధూర్తవ్రాతముల్ కుత్సితుల్
రాగిద్వేషులు మత్సరుల్ తనకు మిత్రశ్రేణి కాఁగా మహా
భాగుండై తగు జ్యేష్ఠసోదరునితోఁ బల్మారు పోరాడఁగన్
వీఁగుం బైఁబడి రూపుమాపఁదలఁచున్ జిత్తంబునం దాతనిన్.

తమ్ముని దుష్టవర్తన కతండు గడుంగడు నుమ్మలించి చి
త్తమ్మున, వానిమిత్త్రులను ధర్మము నీతియుఁ దెల్పి చెడ్డమా
ర్గమ్ముననుండి త్రిప్పుట కఖండప్రయత్నముఁ జేసెఁగాని హా
స్యమ్మొనరించి వారపు డసహ్యపుఁ గూఁతలు కూసి రుద్ధతిన్.

ఇట్లు జ్యేష్ఠునిహితబోధ లేవగించి-వాఁడు గూడుపుటాణియై వారితోడ
బలిమి నేమఱుపాటునఁ బైఁబడంగఁ-దలఁచె; మంత్రాంగ మీరీతి సలిపి తఱిని.

తనసిబ్బందిని వెంటఁబెట్టుకొని యాతమ్ముండు రౌద్రంబుతోఁ
గనులన్ నిప్పులు గ్రక్కుచున్ బొమముడిం గల్పించుచున్ మోమునం
ధనఁ గావించుచు సింహనాదములు తోడ్తోఁ బండులం గీఁటుచున్
దునుమన్ గత్తిని నెత్తె సోదరునిపై దుర్దాంతకోపంబునన్.

తమ్ముఁడా! యేల నాదుప్రాణమ్ముఁ దీసె-దేది నానుండి కోరెదో యిత్తు ననుడు
నన్న; తమ్ముండు సర్వరాజ్యం బొసంగి-యడవులకుఁ బొమ్ము! తత్క్షణం బనుచుఁ బలికె

ఆతని వాలకంబునకు నన్న యులందురి బుజ్జగించుచున్
భ్రాత కొసంగి రాజ్యమున నాలవభాగముఁ, బంపఁ, బోయి పి
న్నాతఁడు క్రమ్మఱం గలహమాడఁగఁ బాతికపాలొసంగె, నీ
రీతిగఁ బావుపావుగ హరించెను రాజ్యమునెల్ల మెల్లగన్.

ఆకనిష్ఠుండు సకలరాజ్యమును బొంది-తనదుమిత్త్రులు రాజ్యతంత్రమును నడప
శత్రుపక్ష మున్మూలించి జరుపుచుండెఁ-బాలనంబు నేకాతపత్రవారణముగ.

శ్రీతరుణీమనోహరునిఁ జిన్మయరూపుని సంస్మరించుచున్
భ్రాత హరింప రాజ్యము నరణ్యముఁ జొచ్చెను జ్యేష్ఠుఁ; డా ముని
వ్రాతము భక్తితో నెదురువచ్చియు స్వాగతమిచ్చి కొల్చి సం
ప్రీతునిఁ జేసి; రర్హులకుఁ బేరిమి గల్గదె కాన కేఁగినన్.?

నందితిమ్మన్న - పారిజాతాపహరణము - కొన్ని విశేషములు

అడవి శంకరరావు గారు

౧

అల్లసాని పెద్దన్న మనుచరిత్రములో కృష్ణదేవరాయల విజయ దుందుభుల గర్జనముల వలెనే, నంది తిమ్మన్న పారిజాతాపహరణములో ఆనాటి సమరసంరంభముకూడ పాఠకులకు గోచరించుచునే యుండును. కుమారధూర్జటి తన 'కృష్ణరాయవిజయము'లో కృష్ణరాయలకును, బీజపూరు, అహమ్మదు నగరు, గోలకొండ నవాబులకును కృష్ణానది యొడ్డున జరిగిన యుద్ధమును, ఆయుద్ధములో కృష్ణదేవరాయల విజయమును వర్ణించుచు, యుద్ధానంతరము—

తే. అటుల జయలక్ష్మిఁ గైకొని హరులఁ గరులఁ
బరుల ధనపంక్తులను దనవశము చేసి
వెలయు శ్రీకృష్ణరాయల విభవగరిమఁ
గాంచి కన్నులపండువుగాఁగ నపుడు.

తే. సరససాహిత్యరచన విస్ఫురణ మెనయ
సారమధురోక్తి మాదయగారిమల్ల
నార్యుఁ డలయలసని పెద్దనార్యవరుఁడు
ముక్కుతిమ్మన్న మొదలైన ముఖ్యకవులు.

క. వినుతించి రపుడు......

అని పేర్కొనియున్నాఁడు.

అల్లసానిపెద్దన్నతరువాత కృష్ణదేవరాయలు నంది తిమ్మన్ననే చాల గౌరవించుచుండినట్లు వీరేశలింగముగారు తమ కవులచరిత్రలో వ్రాసియున్నారు. ఈకారణములచేత తిమ్మన కృష్ణదేవరాయల సైన్యములవెంటఁ జనుచు, చాల దండయాత్రలలో ననుభవము సంపాదించియుండు ననుట నిస్సంశయము. దండయాత్రలకై సమకూర్పఁబడు సైనికబృందములను విజయనగరము వీథులలో తిమ్మన్న పెక్కుసారులు చూచి వారి మనోభావముల గుర్తించియుండుటచేతనే పారిజాతాపహరణములో నీవర్ణనలఁ జొప్పించి యుండును.

౧. యుద్ధప్రకటన

శ్రీకృష్ణుఁడు పారిజాతాపహరణముఁ గావించినాఁడని విని దేవేంద్రుఁడు గోపింపఁగా—

ఉ. ....
....
....మొఱ
నైచెనొకో యన మ్రోసె నంత ని
స్సాణము పాకశాసనుహ
జారమునం గదనాభిశంసి యై.

దేవేంద్రుని 'హజారమున' రణదుందుభి మ్రోఁగింపఁబడినతోడనే—

మ. అపు డాబద్ధఖలీనకాశ్వచయ మై
యందూపరిభ్రంశిత
ద్విపమై దివ్యరథాగ్రకేతుపటసం
ధిత్సామిళత్సూతమై

యపరాధూతభుజావలేపభటనీ
రాలాప మై, జంభనై
రిపురం బంతయు......
ఘూర్ణిల్లెనంట!

కట్టఁబడిన గుఱ్ఱములకు కళ్లెములు బిగించువారును, ఏనుఁగుల గొలుసుల విప్పువారును, రథాగ్రములకు కేతనములఁ గట్టువారును, పరిభవ మెఱుంగమిచే గర్వించి వీరాలాపము లాడువారును పురంబంతటను గనుపట్టిరఁట!

అత్తఱిఁ దత్తఱంబునం దత్తడులం బల్లింపకయ నెప్పళంబున నెక్కంబోవువారును,.........బహువిధ ప్రహరణావిపర్యాసంబున శస్త్రశాలాంతరంబునం గలహించువారును,...గత్తు లంకించువారును, రిత్త జంకించువారును, సంగడీలం జీరువారును, సంగరభీరులం గేరువారును, వాహనంబులఁ దఱుమువారును, సాహసంబుల నఱుమువారు నై వీరావేశంబున రాజద్వారంబునం దొట్టిరి.

సమరోత్సాహము విజృంభించినది. కాని—

తే. గలితశృంఖల లయ్యు నకాలనిద్ర
గనుఁగవలఁ గ్రాలఁ దమయంతఁ గదలవయ్యె
దారుణాధోరణప్రయత్నమునఁ గాని
నముచిమథనునివీట శుండాలఘటలు.

అమరావతిలోఁ గూడ నేనుఁగులకు నిద్ర వచ్చును గాఁబోలు!

క. పొరిఁ బొరి నెగయుచు మ్రొగ్గుచు
ధరణీస్థలిఁ బొరలఁ బడుచుఁ దలకొని శిక్షం
బొరసిన వయ్యు హయంబులు
భరియింపవు కొంతతడవు పల్యాణంబుల్.

యుద్ధవార్త ప్రకటింపఁబడిన తోడనే పయిచిహ్నములు నగర మెల్లెడలఁ గన్పట్టినవి.

౨. యుద్ధప్రయత్నము

పెక్కువేల సైనికులు సమావేశమగు నవసరమున వారిలో నన్ని తెగలవా రుందురు. కృష్ణరాయలనాఁడేమి, జర్మనీయుద్ధము, చైనాయుద్ధము జరిగిన నేఁడేమి—సైన్యములు సైన్యములే. త్రాగుఁబోతులు, ఆవేశపూరితులు, స్వగృహముల వీడలేక వీడలేక వచ్చువారు మున్నగు వివిధరకములవా రుందురుకదా! ఇందు కొన్ని రకములవారిని తిమ్మన్న వర్ణించినాఁడు—

ఉ. డాసి పురోహరిన్మణివి
టంకమునం దన మేనినీడ ను
ల్కాసమదృష్టిఁ జూచి కిను
కం "బ్రతివీరుఁడ!" యంచు వ్రేసి బా
హాసివిభిన్న మై పడఁ ద
దర్ధముఁ జేకొని వచ్చెఁ గల్పవృ
క్షాసవపానమత్తుఁ డవ్వృ
తాంధసుఁ డొక్కఁడు జన్యకేలికిన్.

త్రాగుడుచే పరవశ మైనవాఁడు పయిన వర్ణింపఁబడిన సైనికుఁడు. కాని రణావేశము చేత నే పరవశు లైనవారిలో—

తే. కారణము లేక యూరకె నారి దెగిన
విడిచిపెట్టక రణరసావేశ మొదవఁ
బట్టి కోదండదండంబు పరిఘ గాఁగ
విసరుచును వచ్చె వేఱొండు వేల్పుబోదు.

క. గొనయంబు నెక్కఁ ద్రోచిన
గనయంబున కెక్కకున్నఁ గ్రమ్మిన తమకం
బున విల్లు విడిచి వేఱొక
యనిమిషభటుఁ డనికి వెడలె నడిదముఁ గొనుచున్.

రణదుందుభినిస్వన మాలకించి నంతనే జేనియాజ్ఞ శిరసావహించి గృహములు సైనికులు వీడుచుండఁగా—

ఉ. పట్టఁ దలంచెనేని పద
పద్మయుగంబు వశంబు గాక, లోఁ
బుట్టినబాష్పగద్గదికఁ
"బోకు" మనం బలు కెత్తలేక, పైఁ
జుట్టినచెయ్యి పుంబవను
చూపులచే సతి వెంట నంటి త
న్నట్టక పట్టఁగా నొకసు
పర్వుఁడు వచ్చె రణాభిలాషియై.

ఈసైనికుఁడు కృష్ణరాయలఁ గొల్చుచు నిజదేశసంరక్షణార్థము పోరుటకై యేఁగుచున్న విజయనగర సైనికుఁడే. కొన్ని సంవత్సరముల క్రితము జరిగిన గొప్పయూరపు సంగ్రామములో ఇంగ్లీషు సైనికులు లండను నగరములో వివిధ సైనికస్థానములనుండి బయలుదేఱి రణభూమి కేఁగుటకై రయిలు నెక్కుచుండఁగా వారి భార్యలు,బంధువులు వారిని వీడుకొల్పుట లనేక పత్రికలలో చిత్రముల రూపమునఁ బ్రకటింపఁబడినవి. ఈచిత్రములు చూచుట కెంతయుఁ గరుణముగ నుండును .అట్లే పయిపద్యములో వర్ణింపఁబడిన సైనికుని భార్య యవస్థయు నున్నది. దేశసంరక్షణోత్సాహ పరవశుఁడై త్వరితముగ నేఁగుచున్న తన ప్రాణనాథునిపాదములఁ బట్టి యాఁపుట కామెకు శక్తి చాలదు. "రణమున కేఁగవల"దని చెప్పుటకుఁ గూడ కంఠము స్తంభించుటచే నోట మాట రాదు. ఇది యెంత కరుణముగ నున్నది!

క. సురవీరుఁ డొకఁడు సతిచే
దురమునకు ననుజ్ఞవేఁడి తొల్లిటి యలుకం
జిరకాలదుర్లభం బగు
పరిరంభముఁ గాంచి వెడలెఁ బ్రమదం బెసఁగన్.

చ. "నను ననిసేయఁ బంపు ఖగ
నాథుని సోగపసిండి టెక్కెలు
క్కునఁ గొని కర్ణపూరమున
కుఱ్ఱభసంబునఁ దెత్తు నేను నీ"
కని తన కడ్డమై నిలుచు
నచ్చరతొయ్యలి నూఱడించి, పో
రున కరుదెంచు వేల్పుఁ గొమ
రుం డొకరుం డురువండహస్తుఁడై.

ఈపయిదృశ్యములు జనసామాన్యములోఁగల్గిన సంరంభమును సూచించుచున్నవి. ఇఁక నాయకుల ప్రయత్నములో?—

సీ. గతి ద్రుచ్చిలఁగ వేచుగాలిఁ ద్రావఁగఁ బాము
నిడినకైవడిఁ గాలికడియ మమర
నలదేవమణికిఁ గావలి యిడ్డ ప్రహరి నా
గళమున ఘంటికావళులు మెఱయఁ
బన్నగాళికి నెదుర్పడ వెండిటెక్కెలు
ధరియించె ననఁగఁ బక్కెర సెలంగఁ
బారిజాతాహృతి ప్రభవరోష మనంగ
గతిరోధజనితఘూత్కృతులు నిగుడ
....
............రేవంతుఁ డమర
వల్లభుని ద్రోల నుచ్చైశ్శ్రవంబు నిలిపె.

కాలికడియముతోను, గళమున ఘంటికావళులతోను, పక్కెరతోను, ఘూత్కృతులతోను నిలిపిన యీరణఘోటకము మనుచరిత్రలో స్వరోచి వేటకుఁ బోవుటకై తేఁబడిన "మహాసైంధవంబును" బోలియున్నది. ఇది విజయనగరరణఘోటకమే! ఈయుచ్చైఃశ్రవంబువెనుక ఐరావతము "సంగరరమాశుద్ధాంతసౌధంబు" వలె వచ్చినది. దిక్పాలకులు వచ్చినారు. వీరితో దేవేంద్రుఁడు బయలుదేఱఁగానే—

శా. అర్వారోహణచాతురీవిలసనా
హంకారదుర్వారతన్
సర్వాంగీణము లైన మైపుటువులున్
శస్త్రీకృపాణంబులున్
గర్వాలాపవిడంబనముల్ మెఱయ జో
కం జిత్రసేనాదిగం
ధర్వుల్ వజ్రికిఁ దోడుసూపిరి పుర
ద్వారప్రదేశంబునన్.

కొంత సేన రాజద్వారమువద్దనుండి బయలుదేఱఁగా, మిగిలిన సేన వారికై పురద్వారమువద్ద వేచియుండి, రాజపరివారము సమీపింపఁగనే వారిని గలిసినది. ఇట్టి యేర్పాటు పెద్దసైన్యములనడకఁ జూచినవానికి మాత్రమే స్ఫురించును. ఇట్లు సైన్యము లన్నియుఁ గలిసినవెంటనే—

ఉ. "దారుణభంగి నొండొకటిఁ
దాఁకెడు నస్త్రముఖంబులన్ ఘణా
త్కారము లుల్లసిల్ల, జెడి
దంబుగఁ బుట్టినసందడిన్ బుర
ద్వారము నిర్గమించె సుర
వల్లభు సేనలు—"

ఈయుద్ధఘోష కృష్ణదేవరాయల సైన్యములది కాదా?

3. యుద్ధరంగము

తిమ్మన్న వర్ణించిన యుద్ధరంగ మమరావతియో లేక ఉదయగిరి, కొండవీడు, కటకము, రాయచూరులలో నొకటియో, యుద్ధములో విజేత శ్రీకృష్ణుఁడో లేక శ్రీకృష్ణదేవరాయలో యీక్రింది వచనమునుబట్టి విమర్శనదృష్టితో పాఠకులే నిర్ణయించుకొందురుగాక!

వ......గవాక్షిత వక్షులగు యక్షులును,......పరిచ్ఛిన్నకర్ణనాసాధరు లగు విద్యాధరులును,......జర్జరీకృతశిరోమధ్యులగుసాధ్యులును,......ప్రత్యవయవశిథిలితానువిద్ధులగు సిద్ధులును,...... జర్జరులగు నిర్జరులును,......సాధ్వసోద్రేకంబున భద్రదంతావళంబులడిగ్గనుఱికి మేరుశిఖరంబులు ప్రాఁకియు,...... జో అనుటలు తెలియంగక మాతంగకళేబరంబులక్రింద నీగియు, భగ్నచరణంబులై తల కెడవుగం ద్రెళ్లినతురంగకళేబరంబులఁ గాఁగిలించుకొని నిర్జీవులునుం బోలె గుఱుక్కుమిక్కనక పక్కారంబులు పైఁద్రోచుకొనియును,......మూర్ఛాపరవశులగు ...చిత్రసేనాదులం ...... పానీయముల సేదఁదేర్చి ఫలకగర్భంబులకుం దార్చి నిజనివాసములకుం జేర్చికొను నాప్తసేవక వర్గంబులవలనను......గవనరంగం బభిరామం బయ్యె.

ఈవర్ణన నేటి యుద్ధరంగములకుఁగూడ సరిపోవును. మూర్ఛ నొందినవారిని ఫలకముల మీఁద నివాసములకుఁ దీసికొనుపోవుపద్ధతి నమరావతిలో నంది తిమ్మన్న తన యనుభవమునుబట్టి చొప్పించినాఁడు.

యుద్ధము ముగిసిన వెనుక శ్రీకృష్ణుఁడు "గోపురసంస్థితపౌరభామినీజనములు... సేసలు సల్లఁగ నుల్లసితాంతరంగుఁడై, పురబహిర్ద్వారములు దాఁటి రాజమార్గంబున" నిజనగరిఁ బ్రవేశించెను.

యుద్ధఘోష ధ్వనించు పద్యములఁ గొన్నిటి నీక్రింద చూపుచున్నాను:—

చ. తనువున నంధకారపు మ
దం బఱ మిన్నను భద్రదంతికిన్
మొనసినఁ జిందరేఁగి తప
నుండను మావుతుఁ గ్రుంకుపెట్టులో
య నుడుగు వైచిన న్మొగిలి
యచ్చట నెత్తురు గ్రక్కెనో యనం

..........జొడ
కట్టై సముజ్జ్వలసాంధ్యరాగముల్.
(ఆ. ౨, ప. ౩౨.)

సీ. ....
అలచుక్క లనియెడి వలరాజు గెలుపు వ్రాల్
దెలియఁబూసినమషీ లేప మనఁగ
....
నంకారంబు జగ మెల్ల నాక్రమించె.
(ఆ. ౨, ప. ౩౮.)

తే. తామరల వ్రేటులాడు చోఁ దరుణ లెత్తు
కరరుహాంకితబాహువల్లరులు వొలిచె
బిరుదవర్ణావళీపరిస్ఫురిత మైన
పల్లవాస్త్రుజయ స్తంభపటలి యనఁగ.

శాసనములఁ జదువుపద్ధతియు, కృష్ణదేవ రాయల జయస్తంభములును బయి పద్యములలో నుదాహరింపఁబడినవి.

చ. అరదము నెక్కి కేతనప
టాంచలచంచల మైనతాల్మితో
....
....
దిరిగెడుబండికండ్లపగి
దిక్ భ్రమియించు చునంబుతోడ నా
హరి సనుదెంచె.............
(ఆ. ౧, ప. ౧౧౮.)

ఆనాఁటి విజయనగర వైభవమును సూచించువర్ణన లనేకములు మనుచరిత్రములో వలెనే పారిజాతాపహరణమునను గలవు. వానిలోఁ గొన్నిటి నుదాహరించు చున్నాను.

మ. సరసాలాపములన్
....
......నుండ, ఘటికా
పర్యాప్తి ఘంటారవాం
తరనిర్ణీతము లై వినంగఁబడియెన్
మధ్యాహ్న శంఖధ్వనుల్.
(ఆ. ౨, ప. 3.)

ఘటికాపర్యాప్తిని దెలుపుచు గంటలు వాయించుచుండఁగా మధ్యాహ్న శంఖముల పూరించి శ్రీకృష్ణుని హెచ్చరించిరి. గంటలు కొట్టుట ఆస్థానమర్యాద.

మ. ఆనలినాయతాక్షుగడి
యారమునం దభిసారికాజిఘాం
సానిరతప్రసూనశర
చాపగుణధ్వనులో యనంగ ఘం
టానినదంబు లయ్యెడ వి
నంబడియెం..... ......
.................బ్రన
మ్రప్రహరాపగప్రశంసులై.
(ఆ. ౨, ప. ౫౧.)

మొదటి జామయిపోయిన దని కొట్టఁబడిన గంటలు వినంబడినవఁట!

సీ.........................
....
పరునిమందల బరాబరిసేయు కంచుకి
కులముచేతుల వెండిగుదె లనంగ
....
....
గ్రమముతో శీతకర మయూఖములు......
.................బ్రాఁకుదెంచె.

ఈ "వెండి బెత్తముల కంచుకి కులము" స్వారోచి వివాహమునకై యేఁగుచుండఁగా నకీబులు'గా నున్నవారే. ఇది ఆస్థానమర్యాద.

సీ. చంద్రికపూవన్నె జిలుఁగుదువ్వలువను
దడి యొత్తె నొక్కకాంతాలలామ.

చంద్రకావి రంగుబట్ట లానాఁడు చాల వాడఁబడుచుండినట్లు మనుచరిత్రములోఁ గూడఁ గన్పట్టుచున్నది.

మ. దరమిలన్నయనంబులై గృహబహి
ర్ద్వారంబు లన్ యామకుం
జరముల్ గండమదభ్రమద్భ్రమరికా
ఝుంకారసంగీత వి
స్ఫురణల్ సూపుచుఁ గర్ణతాళనినదం
బుల్ మించ నీమాగధో
త్కరముం బోలుచుఁ జూడ నొప్పె నివె హ
స్తన్యాసముల్ మీఱఁగన్.

(ఆ. ౨, ప. ౬౧.)

విజయనగరములో ప్రతిజామున గస్తీ తిరుగు ఏనుఁగులు పయిపద్యములో ఉపమానముకొఱకు నుదాహరింపఁబడినవి. ఉదయపుజామున తిరుగు గస్తీయేనుఁగుచుట్టును చేరు తుమ్మెదల సంగీతమును, వానిని తోలుకొనుచు చెవులతో నాయేనుఁగు వేయుతాళమును వందిమాగధుల మేల్కొల్పుల సంగీతతాళముల వలె నున్నవఁట!

తే. రాజు వీడెత్తిచనినఁ దారకభటాలి
యంబరాభోగ నిజశిబిరాంగణమునఁ
గాలుకొల్పిన పావకజ్వాల లనఁగఁ
బ్రాచిఁ గనుపట్టె నవసాంధ్యరాగ రుచులు.

(ఆ. ౨, ప. ౬౫.)

పయిపద్యములో విజయనగరరాజుల రాష్ట్రాంతరపర్యటనపద్ధతి సూచింపఁబడినది.

చ. ... ...
...............య
త్వనరుహాలోచనుండు దగు
వారి సుహృజ్జన బంధుకోటి రాఁ
బనిచి, నిజప్రయాణమును
బట్టణరక్షయుఁ జెప్పి వారిచే
ననుమతి గాంచి యొక్క విహ
గాధిపు................

(ఆ. ౨, ప. ౭౫.)

శ్రీకృష్ణుఁ డమరావతి కేఁగుచు తనపట్టణరక్షణమునకు తగిన కట్టుఁబాటులఁ జేసినాఁడు. శ్రీకృష్ణదేవరాయలు దండయాత్రకై వెడలుచు—

ఉ. ....
.............నిజ
బంధు తతిం బిలిపించి మేటిసం
భావనఁ జేయుచున్.........

మ. పురసంరక్షణ దక్షు లౌజనులసన్
బుద్ధిస్థితుల్ దెల్పి.........

నట్లు "కృష్ణరాయవిజయము" నకుమారధూర్జటి వ్రాసినాఁడు. తాను జూచుచున్న యాచారమునే తిమ్మన్న పారిజాతాపహరణములోఁ జొప్పించినాఁడు.

ఆస్థానపు టాచారముల సూచించు పద్యముల మఱికొన్నిటిని చూపుచున్నాను.

చ. అమరవిభుండు దూరమున
నంబుజనాభునిఁ గాంచి సంభ్రమో
ద్గమమునఁ జేతియంకుశము
ఖంబునఁ గుంభము లూఁది కుంచితా
గ్రిమచరణంబునన్ మదక
రిన్ డిగి యంసవిలంబికల్పచే
లము నడుమున్ బిగించుచు ని
లానిహితాత్మశిరఃకిరీటుఁ డై.

(ఆ. 3, ప. ౪.)

ఇంద్రుఁ డేనుఁగు దిగినవిసమును, చేలము నడుమునకుఁ గట్టుటయు గమనింపఁ దగినవి. దిశాధినాథులు, కృష్ణుఁడు వాహనము నెక్కఁగా “హుడుక్కాఢక్కాపటహాధ్వానము” లెసఁగినవి. “శతమన్యుఁడు సందడిహో బరాబరులెస్సఁగ” వైహాయసవీథిని శ్రీకృష్ణుఁడేఁగినాఁడు.

....

....

......దరస్మితం బొలయ
వెన్నుఁడు రాజపథంబు దాఁటి య
య్యనిమిష నాథు గేహబహి
రంగణభూస్థలి డిగ్గ వైనతే
యుని మణిచిత్రవేత్రకర
హుంకృతి దిక్కులు పిక్కటిల్లఁగన్.
(ఆ. 3, ప. ౨౨.)

ఇదికూడ నాస్థానమర్యాదయే.

3

కృష్ణదేవరాయలనాఁటి సాహిత్యవిజృంభణము తిమ్మన్న కొంతవఱకు సూచించినాఁడు. శ్రీకృష్ణుఁడును, సత్యభామయు నమరావతి కేఁగుచుండఁగా మేరుపర్వత మగపడినది. అందు వారికి “ఖచరగణగోష్ఠీస్థానంబులం బఱచినరత్నకంబళంబులవిధంబున విశాలశిలాతలంబుల నిద్రించు శార్దూలంబు” లగుపించినవి. కిన్నరు “లింద్రునిమీఁది గీతముల్” పఠించుచున్నట్లును, గంధర్వులు “పంకజాసనగేహిన్యుపదిష్టగీతరచనా సర్వంకషప్రజ్ఞులు” గానుగన్పట్టిరి. “మేళముగూడి పాడుచుండు” యక్షులు, “హాస్యరసాధినాయకు” లైన గుహ్యకులు, “విచిత్రకథేతిహాసజ్ఞు లఖిలలోకాధ్వనీను” లగు చారణులు, “వివిధోపయోగ్య కళల నెపుడు నుబుసు” పుచ్చువారు పొడఁగట్టినారు. ఈవర్ణనలో విద్యానగర మనిపించుకొనిన విజయనగర మెంతవఱకు ధ్వనించుచున్నదో ప్రాజ్ఞులగు విమర్శకులు నిర్ణయింతురుగాక!

సందేశము

ప్రణయసంజనితోష్ణబాష్పాంబుధారల సంతృప్తిగాఁగ మజ్జన మొనర్చి
బాహుద్వయమృణాళపరికల్పితంబైన హారముఁ గంఠమ్మునందు జుట్టి
ఉదితంబులౌ కటాక్షోత్పలపుష్ప స్రజంబులతో గిరీటంబు వెట్టి
స్వర్ధునీమాధుర్యసంవాహకములైన వాక్సంతతులను నైవార మొసఁగి
చెలియరో! మదూరునామక సింహపీఠ-సీమ నివసింపజేయుచు జిరవియోగ
సంక్షుభితమైన హృదయరాజ్యంబు నీకు-నప్పగించెద తాళు మీ వంతవరకు.

“ప్రవాసి”

భృత్యనీతి

[ఏకాంక వచనరూపకము]   (వెనుకటిసంచిక తరువాయి)

శ్రీమతి కనుపర్తి వరలక్ష్మమ్మగారు

పంచమ రంగము

[ప్రదేశము : వీరబలుని గృహము]

సతి

నాథా, ఇంతరాత్రి వేళ వచ్చితి రేల? మహారాజుచే పోషింపబడుచున్న మనము మహారాజు రక్షణయందు ప్రమత్తులమై యుండవలయునుగదా?

వీరబలుడు

సతీ, ప్రమత్తుడనై యుండలేదు. జాగరూకుడనై యే యుంటిని. మహారాజును రక్షించు నుద్యోగముననే యిటకు వచ్చితిని.

కుమారుడు

నాన్నా, రాజరక్షణకార్యముమీద వచ్చితిరా! ఏమి, శత్రువులెవరైన బారంబుచొచ్చుచున్నట్లు తెలిసెనా? ఆయుధము చాలలేదా? బాణ తూణీరము లవసర మయ్యెనా? ఒక్కరే వెళ్లగలరా? నన్ను కూడ సాయము రమ్మనెదరా?

వీరబలుడు

కుమారా, నీ సాహసమే ముఖ్యముగా కావలెను.

కూతురు

నాన్నా! తమ్ముడే కాదు; నేను కూడ వచ్చెదను. శరసంధానమునందు నాకు కూడ నైపుణ్యము గలదుకదా! మనచక్రవర్తిని రక్షించుటకంటె మహోత్కృష్టమగు కార్య మున్నదా?

వీరబలుడు

పుత్రీపుత్రులారా, మహారాజురక్షణకు గావలసినది సమరకౌశలము గాదు, ప్రాణసమర్పణము.

బాలుడు

తండ్రీ, నాప్రాణ మొసగెదను.

బాలిక

నాన్నా, నాప్రాణ మొసగెదను.

సతి

నాథా, పసిపిసుగులు, వారిమాటల కేమి? మహారాజును రక్షించుటకు నాప్రాణ మర్పించెదను.

వీరబలుడు

దేవీ, మన చక్రవర్తిని రక్షించుటకు మన యసువు లర్హములు గావు.

సతి

మరి, ఎట్టిప్రాణములు కావలెను?

వీరబలుడు

దేవీ; ఉదయ మగుసరికి మహారాజు నిర్జీవుడగును. అతని రక్షింపదలచినచో తలిదండ్రులును, తోబుట్టువులు గల యొక రాకుమారుని కాత్యాయనికి బలియొసగవలెనని సామ్రాజ్యలక్ష్మి మానవరూపమున నాకు గన్పడి చెప్పినది. మనచక్రవర్తి నిత్యసహస్ర నిష్కభృతిచే మనల పోషించుచున్నాడు?

ఆయనయాదర మనుపమానము. అట్టిసార్వ భౌమునకు నేడు మహావిపత్తు సంభవించినది. ప్రజల కాతడు కన్నతండ్రి. శత్రువుల కాతడు పక్కబల్లెము. అట్టి సత్ప్రభువును రక్షించుట యిహపరసాధనము. మఱియు మనము స్వామి ఋణమును దీర్చుకొను మార్గము గూడ నదియే. నీ కే మందువు?

సతి

మన మనోధనప్రాణములలో నెవ్వియైన నర్పించి మహారాజును రక్షించుటయే కర్తవ్యము.

వీరబలుడు

అట్టిబాలు డొకడు దొరకవలెనుగదా!

బాలుడు

నాన్నా, బలి కర్హములగు శుభలక్షణము లన్నియు గలిగి మీసొమ్మగు నే నుండ ఇంకను బాలు డెక్కడ నని శంకించెద రేల? నన్ను దేవి కర్పించి మహారాజును రక్షింపుడు.

వీరబలుడు

కుమారా, బ్రతుకవలె నని యిచ్చ ప్రాణి సహజము. నీవు బాలుడవు [illegible]వైన వీరనివాడవు; ప్రాణ [illegible]ణముకు మనః పూర్వకము [illegible] కరింతువో లేదో అని నా శంక. బలియగు కుమారునియందు మృత్యు భయముగాని, విచారముగాని లేశమాత్రమైన నుండరాదట. ఉన్నచో మహారాజుజీవింపడట.

బాలుడు

తండ్రీ, దేహాని కుత్పత్తితోడనే మృత్యు వను రించియున్నది. వేయేండ్లు జీవించినను ప్రాణికి మరణము దప్పదు. కావున దేహధారి మృత్యు భయము జెందరాదు. నాన్నా, నేడు తమ స్వధర్మము నెఱవేర్చుకొనుటకు మంచి యవకాశము లభించినది. నే నీకార్యమునకు దొడ్పడుటకు మూడువిధములుగ సంతోషము గలుగుటచే వాంఛించుచున్నాను. మొదటిది తండ్రియైన తమయాజ్ఞ; రెండవది స్వామికార్యము; మూడవది ఈతుచ్ఛదేహము జరారుజాది బాధలచే నవసి చావకుండ దేవీ ప్రీత్యర్థమై వినియోగపడుట. ఇంతకంటె శ్రేష్ఠమైనకార్యమెద్ది? తండ్రీ, జాగుసేయక యీ మహత్కార్యము నిర్వహించి నన్ను ధన్యుని జేయుడు.

వీరబలుడు

కుమారా, నీవంటి యుత్తమపుత్రుని బడయుటచే నేను ధన్యుడనైతిని. శంకాకులిత మగు నా చిత్తమును వైరాగ్య ప్రబోధ మగు వాక్కులచే దేర్చితివి. సుపుత్రుడ వనిన నీవే! దేవీ, నీవేమందువు? నీవు ప్రసన్నచిత్తవై యుండనిచో బలి నిరుపయోగ మగును సుమా!

సతి

నాథా, ఈనాశరీరము మీది; ఈబిడ్డలు మీవారు. మీసొంతధనమును మీరు వినియోగించుకొనుటకు నాయనుమతి యేల? సతికి పతితోడి సంబంధము ఇహపరముల దెగనిది. కాన నాసర్వస్వము మీరే; మీకంటె నితర దైవము లేదు. స్త్రీకి దానమువలన గాని, ధర్మమువలనగాని, వ్రతములవలనగాని యెట్టి ఫలము లేదు. పాతివ్రత్యమువలననే సమస్త ఫలములు చేకూరును. ఏ స్త్రీ భర్తయాజ్ఞను తిర

స్కరించునో ఆ స్త్రీకి నిరయము సిద్ధించునని ధర్మశాస్త్రము లుద్ఘోషించుచున్నవి. కాన, జీవితేశ్వరా, కుమారుని దేవి కర్పించి మీస్వధర్మమును నెఱవేర్చుడు. నాకు లేశమైన చింత లేదు. మీధర్మమే నాధర్మము; మీకర్తవ్యమే నాకర్తవ్యము; మీయానందమే నాయానందము.

వీరబలుడు

దేవీ, సహధర్మిణి వనుపించుకొంటివి. కుమారీ, నీ వేమందువు? తమ్మునికొఱకు నీ వేమాత్రము దుఃఖింపగూడదు సుమా!

కుమారి

జనకా, సార్వభౌమునిచే బోషింపబడుచున్న మనము సార్వభౌముని రక్షించుటకై వెనుదీసినచో సార్వభౌమునిఋణ మెట్లు దీర్చుకొనగలము? ఇహమున కీర్తియు, పరమున కైవల్యమును మన కెట్లు లభించును? తమ్మునిప్రాణమే కాదు, నాప్రాణముగూడ నర్పించెదను. మనము పోయిన విచారించువారు ఒకరిద్దఱే కాని సార్వభౌముడు గతించిన సామ్రాజ్యమంతయు క్షోభిల్లునుగదా! ఇంతమంది ప్రాణులను సంతోషచిత్తులను గావించుటకు ఒక్క మనజీవ మర్పించుట, తండ్రీ, ఎంత సంతోషకరము!

వీరబలుడు

మీవంటి సతీసంతానము లభ్యమగుట నా బహుజన్మతపఃఫలంబుగాని వేఱుగాదు.

సతి

ఇందు స్తుతింపవలసిన దెద్దియు లేదు. మనస్వధర్మమే.

వీరబలుడు

(వినుట నభినయించి) సతీ! అదిగో జాముకోడి కూయుచున్నది. వేగుజుక్కగూడ పొడిచినది. తూర్పు దెసను తెలిచాయలుగూడ గాన్పించుచున్నవి. మన మిచట జాగుచేసిన బలివిధికి విఘ్నము సంభవించును. మహారాజును మృత్యువు సమీపించును. మనము వేగిరముగ కాత్యాయనీ మందిరమున కేగుదము, రండు.

అందఱు

ఇదిగో వచ్చుచుంటిమి.

[అందఱు నిష్క్రమింతురు.]

షష్ఠరంగము

[ప్రదేశము: కాత్యాయనీమందిరము.]

రాజు

వీరబలుడేకాక యతని సతీసంతానముగూడ ధర్మనిరతులగుట యత్యద్భుతముగ నున్నది. అదిగో! అప్పుడే వీరబలుడు బలివిధి నిర్వర్తించుటకై సకుటుంబముగ శీఘ్రగమనముతో నేతెంచుచున్నాడు. నే నిం దుండుట దెలిసెనేని ప్రమాదమగును. కాన తొల్లిటివలెనే దాగియుండి, వీరి ధర్మనిష్ఠ నింకను బరికించెదను.

(రాజు నిష్క్రమించును.)

వీరబలుడు

(సతీ సంతాన సహితముగ బ్రవేశించి ఖడ్గసహితముగ చేతులు జోడించి) హే జగన్మాతా, ఆదిశక్తీ, లోకకల్యాణదాయినీ, ఈ

సమస్తవిశాలవిశ్వమునకు నధిపురాలవైన నీకు బలిదాన మర్పింప నెంతవారము? అయినను చంద్రుని కొకనూలుపోగన్న చందమున నీ చిన్నికొమారుని కానుకగా గైకొని మా మహారాజును చిరంజీవిని జేయుము.

(అని సాష్టాంగపడి, లేచి, కుమారుని జూచి) కుమారా! దేవి కభిముఖముగ వచ్చి నిలిచి నమస్కరింపుము.

బాలుడు

హే జననీ, కాత్యాయనీ, నమస్కారము. నా క్షుద్రజీవముల గొని మా ప్రభువు చిరంజీవి యగున ట్లనుగ్రహింపుము.

(అని బాలుడు నిమీలితనయనుడై, చేతులు మోడ్చి భక్తిభావముతో నిలువబడియుండ, వీరబలుడు కత్తితో బాలునికంఠముపై వ్రేయును. బాలుడు నేలపై బడును.)

బాలిక

తండ్రీ, మహాభాగ్యము! నేనుగూడ దేవికి బలి యగుదును. అనుగ్రహింపుము.

(అని తండ్రికి నమస్కరించును.)

వీరబలుడు

రాజు సజీవి యగుటకు కాత్యాయనికి తమ్ముని కానుక చాలును. కుమారీ, నీవుగూడ నేల? వలదు.

కుమారి

నాన్నా, దేవీసన్నిధి కేగుటచే తమ్ము డక్కడ ఒంటరి; నే నిక్కడ ఒంటరిని. నేనుగూడ వెళ్లినచో తమ్ముడును, నేనును గలిసి దేవి యంకమున నాడుకొందుము. మఱియు నేను వెళ్లకపోయినచో నిత్యము మేము కాత్యాయనికై గ్రుచ్చెడి పూలమాలలు తమ్ము డొక్కడే ఎట్లు తయారుచేయగలడు? చెట్టుపై కెక్కి, తమ్ముడు పూవులు రాల్ప నే నేరుదును. తమ్ముడు తోడి మల దీయ నేను మాల గట్టుదును. అతని నిప్పు డొక్కొక్కరమే చేయ నాలస్య మగునుగదా! దేవి కోపింపదా! తమ్మునికి శ్రమకాదా! కాన నన్ను వేగిరముగ బంపుడు.

వీరబలుడు

(నవ్వుచు) అది నాపని గాదు.

కుమారి

ఆజ్ఞ దయచేయుడు: నేనే బలియగుదును.

వీరబలుడు

ఇదిగో ఖడ్గము! నీయభీష్టముకొలది దేవికి వినియోగ మగుము.

కుమారి

మహాప్రసాదము.

(అని కత్తి నందుకొని కంఠముపై కొట్టుకొని నేలబడును.)

సతి

నాథా, ఎవరు మనకు ప్రాణముకంటె ప్రియతములో, ఎవరు మన జీవితస్రవంతి యందు ఆనందవీచికలో, అట్టి పుత్త్రీపుత్త్రులు మరణించిరి. ఇక నే నీపుడమిని మనుట యెందులకు? అనుగ్రహించినచో నేను గూడ వారిని జేరబోదును.

వీరబలుడు

దేవీ, నీయిష్టము.

సతి

మహాప్రసాదము. దేవరయనుగ్రహమునకు ధన్యురాలను.

(అని కత్తియందుకొని మెడపైగొట్టుకొని నేల పై వ్రాలును.)

వీరబలుడు

ఎవరివలన నాకు సంతోషమో, ఎవరిపోషణ నాకు ధర్మమో, ఎవరికొఱకు నే నీభృత్య కర్మము నెఱపుచుంటినో, అట్టి నాయర్ధాంగసతీ సంతానము మడిసెను. ఇంక నే నెవరికొఱ కీపుడమి జీవింపవలెను? ఎవరికొఱకుద్యోగము సేయవలెను? ఏమియు లేదు. కాన సార్వభౌమునకు దీర్ఘాయువు గలుగునట్లు ప్రార్థించి, నాయసువులనుగూడ నీదేవిసన్నిధి నే విడిచెదను. జగన్మాతా, నమస్కారము. నా స్వామి చిరంజీవి యగునట్లనుగ్రహింపుము.

(అని వీరబలుడుగూడ ప్రాణముల బాయును.)

రాజు

(ప్రవేశించి) అకటా! ఎంతపని జరిగినది! ఏరాజ్యమువాడో, ఏపురమువాడో, ఈరాజపుత్రుడు! తలవనితలంపుగ నాకొలువున జేరి నాకొఱకై సకుటుంబముగ గతించెను! ఆహా! ఏమి భృత్యనీతి! ఆహా! ఏమి స్వామిధర్మము! ఆహా! ఏమిధర్మనిష్ఠ! ఏమి అపురూపపుత్యాగము! ఆహా! నిత్యమీలోకమున నెందఱు పుట్టుచున్నారు! ఎందరు సమయుచున్నారు! కాని వీరిబోలిన ధర్మనిష్ఠులుమాత్రము జనించుటరిదిగదా! అయ్యో! నాతుచ్ఛప్రాణమునకై వీరందఱసువుల బాసిరే! కనులార గాంచుచుండియు, కాదనుటకు నాకు నోరు రాదాయెనే! ఇట్టి పావనచరితులను, ధర్మనిష్ఠులను బలిచేసి, నే నేమని రాజ్య మేలుదును? ఏమని రాజ్యభోగము లనుభవింతును? ఇట్టి ధర్మాత్ముల శోణితముచే బునీతమైన యీపుడమిని బాలించుటకు నాకర్హత గలదా? లేదు; ముమ్మాటికి లేదు. ఏమైన సరియే, యీధర్మశూన్యమైన పనిని జేయజాలను. ఈకాకిబ్రతుకు బ్రతుకజాలను. ఏపవిత్రకృపాణముచే నీ ధర్మచరితులు ప్రాణములు త్యజించిరో, ఆ ఖడ్గముచేత నే నాకుత్తుక నుత్తరించుకొని యీ పావనచరితుల ననుగమించెదను. శ్రమాదుఃఖభాజనమగు నీవిశాలసామ్రాజ్యము నేలుటకంటె యీ యాత్మార్పణమువలననే నాకు ముక్తి లభించగలదు; సౌఖ్యము చేకూరగలదు; యశ మతిశయింపగలదు.

(అని వీరబలుని మెడపైనున్న కత్తి నందుకొని)

కాత్యాయనీ, ఈభక్తుని అనుగ్రహింపుము:

(అని కంఠము తెగవేసికొనబోవును.)

[ఇంతలో కాత్యాయని ప్రత్యక్షమై రాజు చేయిపట్టుకొనును.]

కాత్యాయని

రాజా, సాహసింపకుము, సాహసింపకుము, నీ భృత్యవాత్సల్యమునకు సంతసించితిని. నీయెడ బ్రసన్నురాల నైతిని. నీకోరినవరము లొసగెదను; మృతి ప్రయత్నము విరమింపుము.

రాజు

తల్లీ, నీసందర్శనముచే నాజన్మము ధన్యమైనది. నాపాపములు క్షాళితములైనవి. నా కోర్కులు ఫలించినవి. కాని, తల్లీ, నా కద్దురాకుము. నాభృత్యుని నే ననుసరింపవలెను. జననీ, లేగవెంట ఆవు చనుట న్యాయము గదా!

కాత్యాయని

రాజా, నీవు మరణించుటచే నీభృత్యుని ధర్మనిష్ఠనే వమ్ముచేసినవాడ వగుదువు.

రాజు

ఏల?

కాత్యాయని

నీవు చిరంజీవి వగుటకేకదా ఈ రాజకుమారుడు సకుటుంబముగ నసువుల బాసినది? నీవు మరణించినచో నతని త్యాగ మెల్ల వ్యర్థమే కదా!

రాజు

దేవీ, క్షమింపుము. ఇట్టి భృత్యుని బోగొట్టుకొని నే నీపుడమిని మనలేను; ఈ సామ్రాజ్యమును బాలింపలేను. నే నాతని ననుగమించుటవలననే నాకు వీరస్వర్గము లభించును.

కాత్యాయని

రాజేంద్రా, నీభృత్యవాత్సల్యమున కెంతయు సంతసమును జెందితిని. ఏదేని ఒక్కవరము వేడుము; ఒసగెదను.

రాజు

నాకై యసువు లర్పించిన యీ వీరబల రాజకుమారుడు సకుటుంబముగ పునర్జీవితుండగుట దక్క యీదాసునకు వేఱొకవర మక్కఱ లేదు.

కాత్యాయని

మంచిది. అట్లే యగును. నీవు నీమందిరమున కేగుము.

రాజు

మహాప్రసాదము, తల్లీ.

[అని రాజు నమస్కరించి నిష్క్రమించును.]

వీరబలుడు

(సతీసంతాన సహితముగ లబ్ధజీవుడై, ఆతురతతో) దేవీ, ఏమిచిత్రము! మనము మృతులము కాలేదు? బలివిధానముసం దపచారము కల్గెనో, కాత్యాయని ఆగ్రహించెనో! అయ్యో, మహారాజేమయ్యెనో! మహావిషాదముగలుగుచున్నదిగదా? ఏది త్రోవ? మరల కుమారుని ఖండింతునా? ఏదీ ఖడ్గము? ఏదీ ఖడ్గము? (అని కలయ పరికించి, ఎదుట ప్రత్యక్షమైయున్న కాత్యాయనిం గాంచి) ఆహా! సహస్రసూర్యప్రభా భాసమానద్యుతులతో విరాజిల్లుచు, మందస్మిత వదనారవిందయు, కృపాంగాపలోకయు నైన యీదేవీమూర్తి యెవరు? నా తల్లి కాత్యాయనియేనా?

(అనికరములు జోడించి నిలువబడిపోవును.)

కాత్యాయని

(వీరబలుని శిరము నిమురుచు) కుమారా! నీయం దపచార మెద్దియు గలుగలేదు. నీస్వామిభక్తికి మెచ్చి నేనే మిమ్ము పునర్జీవితులను గావించితిని. మీచక్రవర్తి సుఖమైయున్నాడు.

నీభార్యబిడ్డలను దోడ్కొని నీ గృహంబున కేగి సుఖంబున నుండుము.

వీరబలుడు

మహాప్రసాదము. తల్లీ, ఈదాసుడు సర్వదా భక్తితత్పరుడును, ధర్మజీవియు నగుట ట్లనుగ్రహింపుము.

(అని సకుటుంబముగ నిష్క్రమించును.)

సప్తమరంగము

[ప్రదేశము: మహారాజు శయనాగారము.]

రాజు

ఎవ రక్కడ ?

వీరబలుడు

అయ్యా వీరబలుడను ఏమి సెలవు ?

రాజు

ఆస్త్రీ యెవరో, ఏడ్చుటకు కారణ మెద్దియో విచారించి వచ్చితివా ?

వీరబలుడు

చిత్తము. విచారించి, యామెను తగువిధమున నోదార్చి వచ్చితిని. దేవర సుఖంబుగ నిద్రింప వచ్చును.

రాజు

(తనలో) ఇంతటి మహాత్యాగము చేసియు నిసుమంతయైన వివరింపడు. ఆహా ! వీరబలు డెంతటి యుదారచరితుడు ! ఈసజ్జనశేఖరుని ఋణ మెట్లు దీర్చుకొందుమో !

[తెరపడును.]

అష్టమరంగము

[ప్రదేశము: రాజసభ. మంత్రిసామంతపరివార సహితముగ సార్వభౌముడు కొలువుతీర్చి యుండును.]

రాజు

అమాత్యవర్యా, వీరబలుని బిలువ నంపితివా ?

అమాత్యుడు

చిత్తము ! పిలుననంపితిని. వీరబలుని సాహస కృత్యములు వినినకొలది విన గుతూహల మగు చున్నది. తరతరములనుండి దేవర కొలువు సేయుచున్నను మాకు సాధ్యముకాని స్వామి భక్తిని ఆగంతుకుడగు వీరబలుడు చూపి కృత కృత్యు డయ్యెను. ఆహా! ఏమి యతనిభాగ్యము!

రాజు

వీరబలుని ధర్మనిష్ఠకంటె అతని చిన్నికుమారుని పితృభక్తి, దైవభక్తి, స్వామిభక్తి నిరుపమానమై పొడకట్టినది.

అమాత్యుడు

పులికడుపున లేడిపిల్ల పుట్టునా! ఆచిఱుత కూన తండ్రికి దగిన తనయుడు!

రాజు

నిశ్చయము. (వినుట నభినయించి) అమాత్య వర్యా ! ఆమంగళవాద్యములు మ్రోగు టెక్కడ?

అమాత్యుడు

సార్వభౌములకు మరణాపద తప్పినందులకు సంతోషసూచకముగ నగరమంతట నుత్సవ

ములు సల్లుపవలెననియు, స్వామిభక్తితత్పరుడగు వీరబలుని సగౌరవముగ నుత్సవముతో దర్బారునకు దోడ్కొనిరావలెననియు శాసించితిని. అవియే ఆమంగళవాద్యములై యుండును.

రాజు

వీరబలుని కర్హమైన సత్కారము జరిపించితివి; సంతోషకరము. అదుగో, వీరబలుడు సమీపించుచున్నాడు. అమాత్యవర్యా, అతని కెదురేగి తోడ్కొని-కాదుకాదు నేనే తోడ్కొనివచ్చెదను.

(అని సింహాసనమునుండి దిగి యెదురేగును.)

వీరబలుడు

సార్వభౌముల కభివాదనము. ఈ దాసునెందుకు బిలిపించితిరి.

రాజు

(వీరబలుని చేయి బట్టుకొని) వీరబలా! నీవు దాసుడవు కావు; సాటి సార్వభౌముడవు. ఇదిగో, ఈసింహాసన మధిరోహించి, ఈకిరీటము శిరమున ధరించి, ఈ కృపాణమును చేబూని, మాయర్థరాజ్యమున కధిపతివై, మహారాజ బిరుదమునందుము.

(అని సింహాసనముపై-గూర్చుండబెట్టి, కిరీటమును శిరముపై నుంచి, కృపాణము చేతికిచ్చును.)

సభ్యులు

రాజభక్తి తత్పరుడగు వీరబల మహారాజుకు జయ! భృత్యవత్సలుడగు శూద్రకమహారాజుకు జయ! (అని పుష్పవర్షము గురిపింతురు.)

[తెర పడును.]

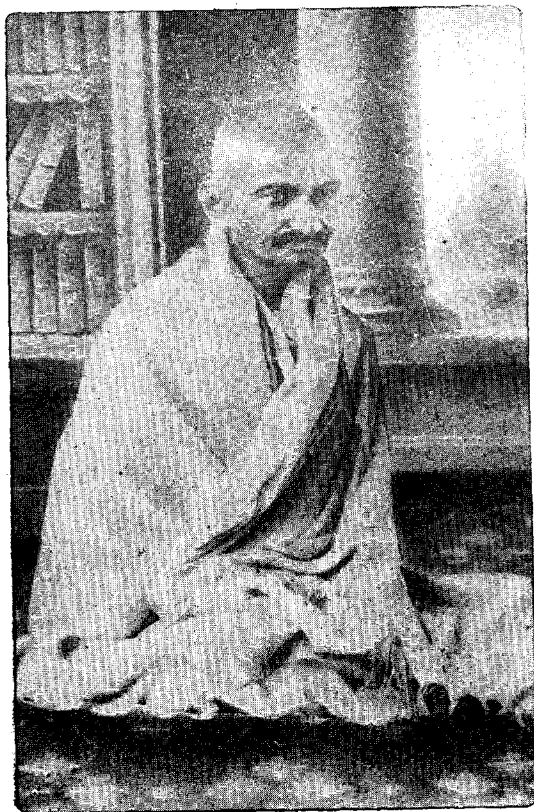
మురళి

అనంతపంతుల రామలింగస్వామి గారు

మురళీ, నిన్నని సంతసించెద, సుధర్ముల్, తాపసోత్తంసముల్
సరసీజాక్షుని దర్శనార్థమయి విస్తారం బహోరాత్రముల్
గురిగా సత్తప మాచరించినను గోర్కెల్పొంద, రీవన్ననో
హరిహస్తద్వయి నాడిపాడెదవు నిత్యానందకందంబవై.

బాహుశాఖలు, కరపల్లవములు గలిగి-యబ్జనాభుఁడు సురసాలమగుచుఁ దనర
నీవు తద్ఘనతరు న్నాశ్రయించినావు-మురళి, కల్లకంఠివగుచు నీవున్నమేమొ!

ధన్యవు, నిన్నుఁ గైకొనుచుఁ దామరసాక్షుఁడు హర్షమొంది, సా
జన్యము మీఱ గీతముల సారరహస్యమదెల్ల నీకసా

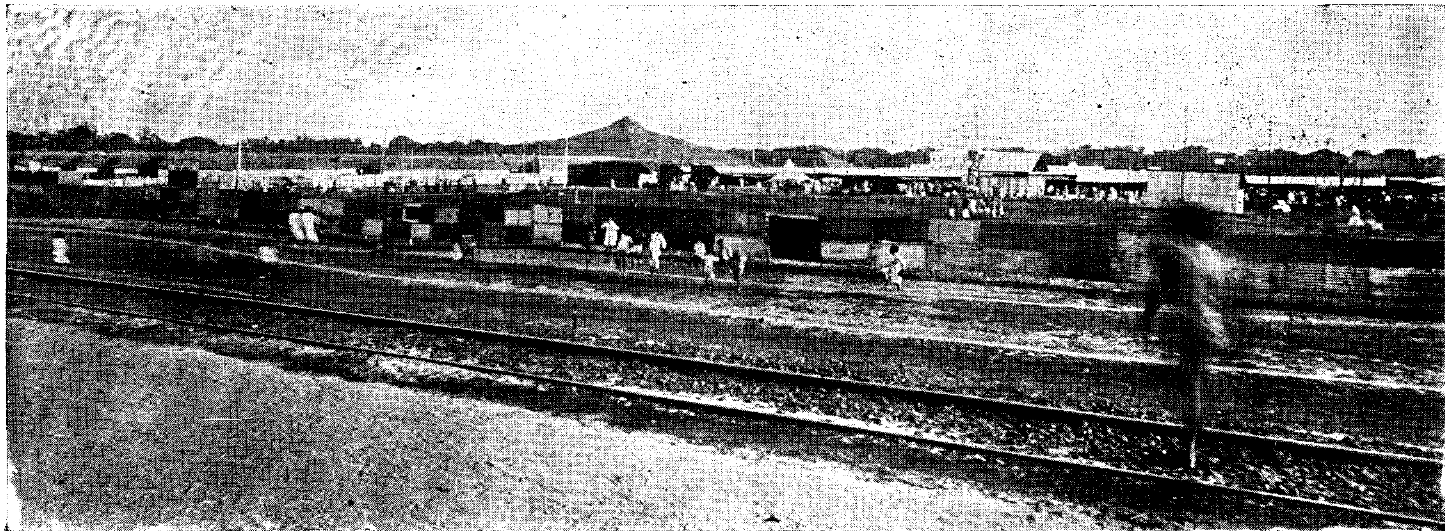


మహాత్మగాంధిగారు

ఖద్దరుప్రదర్శన ప్రారంభకులు, చెన్నపురి

సేట్ జమ్నాలాల్ బజాజ్ గారు, అధ్యక్షులు

అఖిలభారత ఆర్య వైశ్య మహాసభ, చెన్నపురి



కాంగ్రెసు నగర దృశ్యము

౪౨వ భారత జాతీయ మహాసభ, చెన్నపురి.

మాన్యముగాఁగ వాకొనఁగ మాద్రికి మీఱుచు నీవు వానిన్
మాన్యులు మెచ్చఁ బాడి భవమాంద్యము వాపెద వబ్బురంబుగన్.

నీరూపము, నీవంశము- నీరసములునైనను నళినీలోచనుఁ డిం
పారఁగ నిను వీడఁడు, వి-స్ఫారతరప్రేమపాశబద్ధుం డగుచున్.

ఉరమున సిరి, భుజసీమను-ధరణీసతి, నీల యంకతలమునఁ దగినన్
హరి ముద్దుల కిరవగు, దో మురళీ, నీభాగ్య మెన్నఁబోల దెవరికిన్.

నీయమృతాభనాద మవనిన్ వినునంతనె గోగణంబులున్
మేయుట మాని నీసరస మేకొని నిల్చుట, చంటిబిడ్డలన్
బాయుచు వల్లవీసతులు వచ్చుట మున్నగునట్టి కృత్యముల్
ధ్యేయము లయ్యె నాకు మురళీ, భవదద్భుతనాదసంస్మృతిన్.

ఆ యమునాతరంగిణియు, నాపులినంబులు, నాతమాలభూ
జాయతసీమ, లాసురభిశీతానిలముల్, శరదిందుచంద్రికా
ప్రాయము, స్నిగ్ధశాద్వలతలస్థిత మంజులకుంజపుంజముల్
ధ్యేయము లయ్యె నాకు మురళీ, భవదద్భుతనాదసంస్మృతిన్.

ఆయమలాబ్ద నీలరుచిరాంగుఁడు, విశ్వమనోహరుండు, నా
రాయణుఁ డవ్యయ ప్రకృతి రాధికతో సరినిల్చి యోంకృతి
స్థేయుఁడు నొచు వంతుమెయి దేవియుఁ దానును బాడుచుండుటల్
ధ్యేయము లయ్యె నాకు మురళీ, భవదద్భుతనాదసంస్మృతిన్.

మురళీ, నీదగువంశమందు జననంబున్ బొంది, నిన్బోలె శ్రీ
హరిసాయుజ్యఫలంబు నొందుటకు నూహన్ జేతు, నేతత్క్రియా
వరమున్నాకిడునట్లు శ్రీశు చెవిలో వాకొంటకున్ దక్షులె
వ్వారు లే, రీవె సమీహవర్తినివి, నిన్ బ్రార్థింతు వాంఛాప్తికై.

అనర్ఘం

(క)

శ్రీ వాసుదేవరావు గారు

౧

సరస్వతి చక్కనిచుక్క కాదు; కాని, అనాకారీ కాదు. సాధారణమైన రూపవతి. ఆమెకు పద్దెనిమిదేండ్లుంటుంది. ఆయీడుకు తగ్గపొడుగూ, ఆపొడుక్కు తగ్గలావూ, ఆలావుకు తగ్గ అంగసౌష్ఠవమూ కలిగివుండేది. దేహకాంతి 'పదియార్వన్నె పసిండి' చాయ కాదు. కాని 'కడిగిన నిప్పుకుండ' మాత్రము కాదు. చామనచాయ. ఆకండ్లఅందము, ఆముక్కుతీరు, ఆనుదుటిసొగసు— అన్ని అవయవములు దిద్ది తీర్చినట్లుండేవి. సర్వాంగమూ పుష్టి కలిగి వుండేది. ఆమెను చూచినవాళ్లందరూ ఈమె పల్లెటూరిపిల్ల అని తెలిసికొందురు. అట్లని రేబ్రాసిగా వుండేదికాదు సుమండీ. పట్టణవాసులతో ఆమెకు బాంధవ్యం కలిగినప్పటికీ, ఆమె కొంతకాలంనుంచి అత్తగారి యింట్లో — గుంటూరులో — కాపరం చేస్తూవున్నప్పటికీ, పట్టణవాసుల నవనాగరీక మామె కింకా పట్టుపడలేదు. అచ్చపు ఆర్యయువతీ లక్షణా లామెయందు వాసం చేస్తున్నవి. తెలుగు బాగా చదువుకొన్నది.

ఈమె పతిప్రాణ. అత్తమామలకు తల్లోనాలిక. మొత్తముమీద వినయవిధేయతలతో ప్రవర్తించే సద్గుణరాశి అనవచ్చు.

ఈమెభర్త వసంతరావు చెన్నపట్నంలో 'లాకాలేజి' లో చదువుతున్నాడు. ఈయన తలిదండ్రులు గుంటూరులో నున్నారు. కొన్నాళ్లకోసమని వసంతం భార్యను చెన్నపట్నం తీసుకపోలేదు. సరస్వతి గుంటూరులో అత్తగారి యింట్లోనూ, చేబ్రోల్లో పుట్టింట్లోనూ వుంటూవుండేది. వసంతమే శెలవలు దొరికినప్పుడెల్లా యింటికి వచ్చి శెలవలు ముగిసిన తర్వాత వెళ్లిపొయ్యేవాడు.

దీపావళి పండుగ సమీపిస్తూంది. దీపావళి అల్లుళ్లపండగకాదా! వసంతం మామగారు లక్ష్మినారాణప్ప పంతులుగారు అల్లుణ్ణి పండక్కు చేబ్రోలు రావలసిందని ఆహ్వానం పంపాడు. వసంత మందుకు సంతోషంతో పండక్కు ముందునాడు బయలుదేరి మరుసటినాటి వుదయం చేబ్రోలు చేరుకున్నాడు.

వసంతం బండిదిగటంతోటే మామగారు మందహాసంతో యెదురుగా వచ్చి కుశలప్రశ్నలడుగుతూ ఇంట్లోకి తీసుకపోయినాడు. చిన్నబావమరది నరసింహం బావగారిపెట్టెను తీసుకపోయి గదిలో చేర్చాడు. వంటయింట్లో పనిసందట్లోవున్న అత్తగారు నిమిషంతీరికచేసుకుని బయటికి వచ్చి అల్లుణ్ణి కుశలప్రశ్నలడిగింది. అనంతరం "అమ్మాయీ, నీవుతలంటుతావా— నే నంటనా?" అని 'అమ్మాయి' ని—సరస్వతిని— అడిగింది.

వసంతం "ఎవరూవద్దు. కాస్సేపుండి మంగలాడిచేత అంటించుకుంటాను. గంటసేపు నిద్రపోవాలె" నన్నాడు.

"నాయనా, ప్రయాణం బడలిక తీరుతుంది. రాత్రిఅంతా నిద్రలేదు కాబోలు! అయినా స్నానం చేస్తే మంచిదే. బడలిక తీరుతుంది. నీయిష్టం. ఆనకే చేద్దువులే" అన్నది అత్తగారు.

బావ చేతులు పట్టుకుని నరసింహం గదిలోకి తీసుకపోయినాడు. ఆమాటా యీమాటా మాట్లాడి పిల్లవాడు బయటికి వెళ్లిపోయినాడు.

వసంతం డ్రెస్సుతీసి 'ఈజీ' చేర్లోపడి వక 'సిజర్సు' సిగరెట్టు కాలుస్తూ, కండ్లుమూసుకుని వున్నాడు. అంతలో సరస్వతి వకపళ్లెరంలో ఫలాహారపుదినుసులూ, కాఫీ తెచ్చి చిన్నబల్లమీద పెట్టింది. మగనికేసి చూచింది. అతడు కండ్లు మూసుకుని వున్నాడు.

సరస్వతి నిద్రాభంగం చేయడానికి వెరుస్తూన్నదానివలెనూ, మగడు ఫలాహారమేమీ పుచ్చుకోక నిద్రపోతున్నాడే అని జాలిపడుతున్నదానివలెనూ అయి మృదువుగా "నిద్రా?" అన్నది.

వసంత ములిక్కిపడి కండ్లు తెరచి చూచాడు. ఇద్దరూ చిరునవ్వు నవ్వుతున్నారు. ఇద్దరికండ్లూ ప్రేమాలాపాలకు సాగినవి. నిమిష మూరకున్నా రిద్దరూ.

"ఓహో! దయచేశారే రాణీగారు! ఇంతసేపటి వరకూ కనబడక పోవడంవల్ల చాలా బెంగపడ్డాను." అని వసంతం మందహాసంతో నన్నాడు.

"ఆఁ! అట్లాగా? నిజమే? అబ్బో! ఎంత బెంగ పడ్డారు? అంత ప్రేమ యెప్పుడు పుట్టింది? దశరా శెలవలకు వస్తామన్న వారు కాదూ? పోనీలెండి – దీపావళికైనా దయచేశారు—జ్ఞాపకముండి. అదే పదివేలు! మాయందు పరిపూర్ణానుగ్రహ మున్నదన్న మాటే!" అని అన్నది సరస్వతి ప్రేమతో.

"దశరాకు వస్తానన్నమాట నిజమే—కాని, వీలు కలిగింది కాదు—"

"కలగదు – కలగదు. ఉన్నది మహాపట్నమాయె–" అని సరస్వతి అంటూవుండగా వసంతము సిగరెట్టు పీల్చి పొగ ఆమెవైపు వూదినాడు. సరస్వతి కించిత్కోపంతో – పొగ తోసేసుకుంటూ, "ఈ క్రొత్తవిద్య పట్నంలో నేర్చుకున్నారు కాబోలు?" నన్నది.

"ఏది? ఇదేనా?" అనివసంతం సిగరెట్ పీల్చి మళ్లీ వకసారి ఆమెవైపుకు పొగ విడుస్తూ అన్నాడు.

"'ఇదేనా'? అని అంటున్నారు – ఇంకాయేదైనా నేర్చినారా యేమిటి?" అని సందేహిస్తూ అడిగింది సరస్వతి.

"అంతతొందర యెందుకూ? ముందుముందు నీకే తెలుస్తుందికదా!"

సరస్వతి మొహం వివర్ణమయింది. హృదయం సంశయాన్వితమయింది. అయినా ధైర్యం తెచ్చుకుంది. నవ్వు అరువుతెచ్చుకుంది. "ఎట్లాగైతే నేమి – వచ్చారు. అదే—" అని అంటూవుండగా వసంతం "ఆఁ – వచ్చాను; గాని ఆరమ్యమనోమోహన సుందర—" అని యేమో అనబోయినాడు.

సరస్వతి మొహం చిట్లించుకుంది. "కానియ్యండి ఫలాహారం – కాఫీచల్లారుతుంది" అన్నది.

"కాఫీ యివ్వడం మొహం చిట్లించుకునేనా' కోప మెందుకు వచ్చింది?"

"ఎవరికి కోపం వచ్చింది? ఆరమ్యమనోమోహన సుందరరూపరాశిని వదలిరావడం కష్టమయి వుంటుంది కాని, యేమిచేయగలం? రాక తప్పింది కాదు—" అని సరస్వతి మగనిపైని వాక్యం పూర్తిచేసింది. ఆ వెంబడే తల నేలకు వాల్చింది.

వసంతం తటాలనిలేచి ఆమెను చెంతకు లాక్కున్నాడు. మంచంమీద కూర్చుని ఆమె చీరచెరగుతో ఆమె కన్నీరు తుడిచాడు. "పిచ్చిపిల్లా, నీవు పడుతున్న అనుమాన మేమిటి? ఈకన్నీళ్లెందుకు? ఎబ్బే! ఇదేనా నీ తెలివి? ఏమయిందో చెప్పుమా!" అని ప్రేమార్ద్ర స్వరంతో ఆమె నూరడించ సాగినాడు. కాని, సరస్వతి అతని వక్షస్థలంలో తలదూర్చి అట్లే చిన్నబోయిన ముఖంతో వుంది. ఏమీ మాట్లాడలేదు.

"పలుక వేమకు, సరసూ? ఎందు కట్లా చిన్నబోయినావు? చెప్పకపోతే నన్ను—"

"వద్దు - ఒట్టువద్దు." అని అంటూ సరస్వతి యించుకధైర్యం తెచ్చుకుని, "ముందుగాఫలాహారంపుచ్చుకుందురూ. కాఫీ చప్పన చల్లారిపోతుంది" అని అన్నది.

"నాకిప్పుడు ఫలాహార మేమీ వద్దు. వట్టి కాఫీ చాలును" అని వసంతము కాఫీపాత్ర తీసుకుని గటగటా తాగేశాడు.

తిరిగి వక సిగరెట్ వెలిగించి వసంతం "ఆఁ, ఇక చెప్పు"మన్నాడు.

సరస్వతి అనుమానించింది.

"అనుమాన మెందుకు? నీమనసులోని దేమిటో చెపుదు. నిన్ను వదలను."

"మరేమీ లేదు. ఆరమ్యసుందరమనోమోహన–

"'పట్టణము విడిచి రావడం కొంచెం కష్టంగా వుంటుంది.' అని అనవచ్చాను. అంతలో నీ వనుమానపడి అపార్థం కల్పించుకున్నావు. మనసును బాధించుకుంటున్నావు. నీ వేమని అనుకున్నావు?"

"ఆరమ్యమనో మోహనసుందర విగ్రహాన్ని—" అని అంటారేమో ననుకున్నాను. మరి, దశరా శెలవులు పదేనురోజులు. అప్పుడిక్కడికి వస్తే పది పదేను



రోజులుండి పోవలసి వస్తుంది. దీపావళికైతే రెండురోజు లేకదా. ఎట్లాగో వుండి వెంటనే ఆరమ్యమనో మోహన—"

"ఛా, ఛా, అదికాదు. దశరాకు రావడానికి వీలు చిక్కిందికాదు. కారణం సావకాశంగా చెబుతాను. కాని, యిప్పుడుమాత్రం రెండురోజులేమి? శని ఆదివారాలు కలిసి నాలుగు రోజులుంటానుగాదా?"

"అబ్బా! ఎంతటి ఔదార్యం! ఎంతటి మహోపకారం!"

అంతలో 'అమ్మాయీ' అన్న కేక వినబడ్డది.

సరస్వతి "అమ్మ పిలుస్తున్నది. కొంచెంసేపు బడలిక తీర్చుకుంటే, వంట కావడంతోటే వచ్చి పిలుస్తాను." అని చెప్పి అతని కౌగిట్లోనుంచి అతికష్టంతో విడిపించుకొని యింట్లోకి వెళ్లింది.

౨

సరస్వతి వంటయింట్లోకి వెళ్లినవెంటనే వసంతం మంచంమీద మేను వాల్చినాడు. రెండునిమిషాల్లో అతనికి నిద్ర పట్టింది.

రెండుజాములవేళకు మరదలు తార యితన్ని నిద్రలేపింది. తలంటడానికి మంగలి వచ్చాడని చెప్పింది. వసంత మభ్యంగ స్నానానికి తయారయినాడు. అంతలో పెద్దబావమఱది కృష్ణుడు "ఈవేళకూడా మంగలిచేత తలంటించుకోవలెనా? నేనంటుతాను బావా" అని అన్నాడు. సరస్వతి మగనివంక వకవిధంగా చూచింది. ఆచూపు కర్థం వసంతం తెలుసుకున్నాడు. "ఎవరైతే నేమి? నీవైనా నీతమ్ముడైనా యింకా నీచెల్లి తార అయినా నాకు సమానమే. ఇష్టంవచ్చినవాళ్లంటవచ్చు నాకు నిద్ర వస్తున్నది. త్వరలో కానియ్యండి" అని అన్నాడు.

సరస్వతి స్నానాలగదిలో పీటవేసి నూనె గిన్నె చేతపట్టుకుని నిలిచింది. కృష్ణుడు "అక్కయ్యా, నేనంటుతానే" అన్నాడు.

"అబ్బాయి, పొద్దెక్కిందంటున్నారు. నీవైతే ఆలస్యంచేస్తావు. ఈవేళకు నేనంటేస్తాను. అయినా మగపిల్లవాడికీలాంటిపను లెందుకూ? తోటిమగవాళ్లేమనుకుంటారు?" అని సరస్వతి నవ్వుతూ అన్నది.

వసంతం నవ్వుతూనే "ఏమనుకుంటారు? బావమరదీ భార్యతో సమానమేగా?" అనిఅన్నాడు.

సరస్వతి "అయిందీ? ఈలాంటిమాట లనిపించుకోవలెనా?" అనిఅంటూ నూనె వసంతం తలపైపెట్టి అంటుతున్నది. అంతలో తార రుగెత్తుకొనివచ్చి, "అక్కయ్యా, బావకు నే తలంటాలె ననుకున్నానే—" అని ముఖం చిన్నబుచ్చుకొని నేల కూలబడ్డది.

"కానీలే చెల్లీ. ఇంతకనుంచీ నీవు టపాకాయీల సంచట్లో వుండిపోయినావు. పొద్దెక్కలేదూ? అందుకే త్వరగా అంటుదామని వచ్చాను."

"ఆఁ ఎప్పుడూ నీవే అంటుతావు. ఒక్కసారైనా నన్నంట నీవు—" అని గట్టిగా అని తార యేడ్పు మొహం పెట్టింది. లోపలినుంచి తల్లి "బావను నువ్వు పెండ్లిచేసుకుంటే అప్పుడంటవచ్చులే!" అన్నది.

"ఁ. నేనేమీ చేసుకో నీబావను. బావా బావా బన్నీరు—"

"తారనుపట్టుక తన్నేరు." అని వసంతం వెంటనే అందుకున్నాడు.

"తన్నడానికైతే తయ్యార్!" అన్నది తార.

"అక్కచెల్లెండ్రు సగం సవతులే" అన్నాడు కృష్ణుడు.

"ఎక్కడా చిక్కకపోతే అక్కమొగుడే దిక్కు" అన్నాడు వసంతం.

అందరూ నవ్వారు. తారకు కోపం వచ్చింది. పాదాలు నేలకు టపాటపా కొట్టుతూ పోయి గదిలో బావ మంచంమీద పడుక్కుంది.

వసంతం అభ్యంగ మయింది. భోజనాలప్పుడు మామగారడిగే ప్రశ్నలకు జబాబులెట్లో యిస్తూ బావ మరదలు చేసిన పరిహాసాల కోర్చుకుని యెట్లెట్లో భోజన మయిందనిపించాడు. ప్రయాణం బడలిక. ఆమీద నిద్ర చాలదు. అందుపైన తలనొప్పి! ఎవరితోనూ ఎక్కువగా మాట్లాడకుండా వున్నాడు. చేతులు కడుక్కోవడమే తడవుగా మంచంమీదపడి నిద్రపోయినాడు. భోజన మ్మందర అంతగా నేమీ తినలేదు. ఇతని తత్తరపాటు, మౌనం చూచి అత్తమామలు అల్లుడలసివున్నాడని అనుకున్నారు. సరస్వతిమాత్ర మన్యథా భావించుకుంది. ప్రొద్దున కాఫీయిచ్చి వచ్చింది మొదలు ఆమె మనసు మనసులో లేదు. ఏదో పరధ్యానంతోనే వుంది; కారణ మామెకే తెలియాలె.

కొంచెం సేపటికి సరస్వతి పనిలోపనిగా సందు చేసుకుని గదిలోకివచ్చి చూచింది. బల్లమీద తాను చుట్టి పెట్టిన తమలపాకుల 'కిళ్లి' అక్కడే వుంది. మంచంమీద భర్త గాఢనిద్రలో వున్నాడు. సగంకాలి ఆరిపోయిన సిగరెట్ ముక్క తలాడదగ్గర పడివుంది. దాన్ని తీసి పారేసింది. అతణ్ణి లేపుదామనుకున్నది. మంచి నిద్దురలో వున్నాడు. లేపడానికి ధైర్యం కలగలేదు. నిలిచిచూచింది. వెనక్కు తిరిగి వెళ్లిపోయింది.

సరస్వతి యేవోపనులు చేస్తూన్నది. ఏమిచేస్తున్నదో తెలుసుకోవడం లేదు. ఎప్పటివుల్లాసం— ఎప్పటి సంతోషం— లేదు. మొహాన యెప్పటి కళాకాంతులూ లేవు. కారణం? తల్లిదండ్రులు భోజనమప్పు డడిగిన ప్రశ్నలకు భర్త సరిగా జబాబులు చెప్పలేదు. 'టాలాటోలీ' గా మాట్లాడినాడు. ఎట్లాగోవున్నాడు. భర్త ఎప్పటి ఆనందం— ఎప్పటివుల్లాసం— కనపర్చలేదు. ఎప్పుడూ ఊరికి రావడంతోటే గంటలకొద్దీ తనతో ముచ్చటలాడుతూ వుండేవాడు. ఈనాడు పదినిమిషాలైనా సరిగా మాట్లాడలేదు. మాట్లాడిన ఆరెండుమూడు మాటలూ అసందర్భంగా— అర్థహీనంగా—ఉన్నవి. నిజంగా నేదో కారణ ముండాలెనని అనుకున్నది. ఇంట్లో పనిపాటలు తోచలేదు. ఇంక భోజన మెట్లాచేసిందో ఆమెకే తెలియాలె! ఆమెహృదయం నానావిధాలోచనలకు గురి అయింది. రెండుమూడుసార్లు గదిలోకి వెళ్లిచూచింది. భర్త నిద్రపోతూనే వున్నాడు. లేచేజాడ కనబడలేదు— విసికింది!

"అమ్మాయీ, జడవేస్తాను రావే—ప్రొద్దు కూక వచ్చింది." అని అన్నది తల్లి సరస్వతిని.

"ఈపూట నాకు జడక్కరలేదులే."

"ఎందుకే? తలకు పోసుకున్నతల. వెంట్రుకలు చిక్కుపడివుంటాయి; రా" అని తల్లి బలవంతాన సరస్వతికి జడవేసింది. గులాబిపూవొక్కటి పెట్టింది. సరస్వతి 'వినోలియా వైట్ రోజ్' సబ్బుబిళ్లతో ముఖంకడిగి చక్కని గుండ్రని కుంకుమబొట్టు పెట్టింది.

"ప్రొద్దు కూకవచ్చిందే—కాఫీ, ఫలాహారం ఈయనాయేమిటి?" అని తల్లి అన్నది.

సరస్వతి విసుగుతో "కుంభకర్ణుడిలాగ నిద్రపోతూవుంటే తీసుకెళ్లి యెవరికి పెట్టను?" అని అన్నది.

"నిద్రలేపు—ప్రొద్దుకూక వచ్చింది."

"నేను లేపను. తారను లేపమను."

"పిచ్చిచేష్టలు చేయకు. నీవు లేపడంలోనూ, తార లేపడంలోనూ భేదం లేదటే? పో—పోయి, నిద్రలేపి, చెంబుతో నీళ్లిచ్చిరా ముందుగా—ఫలాహారం పళ్లెం తీసుకపోదువుగాని—"

"అమ్మా, యెరగవటే—సీమదొరలు. కాళ్లూచేతులూ కడుక్కోవడం కూడానా? పక్కమీదున్నప్పుడే

కళ్లు తెరచీ తెరవకముందే 'కాఫీకప్' చేతి కందీయాలె. కొంతమందికి ప్రాణాలు పోతూవున్నా 'కాఫీ' యిదుగో అనటంతోటే ప్రాణాలు లేచి వస్తాయి."

సరస్వతి కాఫీగిన్నె ఫలాహారప్పళ్లెం తీసుకుని గదిలోకి పోయింది. సాయంత్రం నాలుగున్నర అయింది.

"ఏమిటేనిద్ర? ప్రొద్దుపోక వచ్చింది. ఇంకనైనా లేవరాదూ?" అని అంటూ సరస్వతి మగని చేతిమీద తట్టింది.

వసంత ములికిపడి కండ్లు తెరచి చూచాడు. "ఓ! నీవేనా?" అని అన్నాడు నవ్వుతూ.

"ఆఁ. నేనే. పాపం! స్వర్గలోకంనుంచి భూలోకానికి దింపినాను కాబోలు; ఏమిచేయను? పోనీండి. ఇంత కాఫీ పుచ్చుకుని కావలసివుంటే తిరిగి ఆస్వర్గసుఖమనుభవించవచ్చు."

వసంతం సిగరెట్ ముట్టించినాడు.



"ఫలాహారం పుచ్చుకుని ఆవక ఆపాడుసిగరెట్ కాల్చరాదూ?"

"పోనీ, గాని, యిప్పుడు ప్రొద్దెంతయింది?"

"అయిదు కావచ్చింది. ప్రొద్దుపోడా తెలీలేదు. ఇ దేవూరో అదైనా తెలుసునో తెలియదో!"

"నిజమేసుమా! నేనింకా ఆ—"

"నేను వెళుతాను. ఫలాహారం పుచ్చుకుని కాఫీ—"

వసంత మామెను పోనియ్యక పట్టుకున్నాడు. "రాణీసాహెబా, తమరు దగ్గర లేనిదే నేను కాఫీపుచ్చుకోవడం ఈజన్మంలో నేనా? ఈలాంటి చేలోకంలో జరుగుతుంది?" అని అంటూ ఆమెను కౌగిట్లో అదిమి పట్టుకున్నాడు వసంతం.

కొద్దిగ మందహాసం — కొద్దిగ కోపం—(ప్రణయకోపం కాబోలు.) ప్రదర్శిస్తూ సరస్వతి "ఆఁ. ప్రొద్దుటినుంచీ లేని ఈ—" అంటూ తప్పించుకోవడానికి ప్రయత్నిస్తూవుంది.

గదితలుపు చప్పుడయింది. "వసంతం" అని పిలుపు వినబడ్డది. రామారావు ఒక్క అడుగు గదిలో పెట్టాడు. వెంటనే వెనక్కు తగ్గాడు.

"**yes, yes, come in** (రా లోపలికి)" అని అన్నాడు వసంతం.

సరస్వతి ప్రక్కకు తొలిగింది.

"**Excuse my intrusion**-(నడుమ నేను వచ్చినందుకు క్షమించు.) **I thought you were alone.** (నీ వొక్కడవే వున్నావని అనుకున్నాను.)" అంటూ లోనికి వచ్చాడు రామారావు.

సరస్వతి సిగ్గుపడి చప్పున బయటికి వెళ్లిపోయింది.

3

రామారావు సరస్వతికి వేలువిడిచిన పెత్తండ్రి కొడుకు. రామారావూ వసంతమూ గుంటూరుకాలేజిలో సహాధ్యాయులు. అక్కడినుంచి యిద్దరూ బందరునోబిల్ కళాశాలలో బి. ఏ.లో కడ జేరినారు. అక్కడినుంచి యిద్దరూ చేరీవకతోవ పట్టారు. వసంతం చెన్నపట్నం వెళ్లి

లాకాలేజీ'లో చేరాడు. రామారావు రాజమండ్రి "ట్రెయినింగుకాలేజిలో చేరి యల్.టి.లో డెగ్రి యిప్పుడు గుంటూరుకాలేజిలో 'ప్రొఫెసర్' అయినాడు. దీపావళిపండగ సెలవులకు స్వగ్రామం చేబ్రోలుకు వెళ్లినాడు. సాధారణంగా సెలవుదినాలు వసంతంరామారావు లక్కడే గడిపేవారు. అదేమాదిరిగా యీసారీ కలుసుకున్నారు.

రామారావు గదిలోకి వెళ్లి కూర్చున్నాడు. కుశలప్రశ్న లయినవి. తరువాత రామారావు "ఏమోయ్ వసంతం, దశరా సెలవులకు వస్తావని చాలాఅనుకున్నాం. మన వాళ్లూ చాల ఆదుర్దాగావున్నారు. వస్తావని రాలే రాక పోయినావేమిరా?" అని అడిగినాడు.

"చెబుతాను, గాని నాకొక్కఉపకారం చేయాలె నువ్వు."

"ఏమిటిదా వుపకారం?"

"చేస్తానంటే చెబుతాను."

"ఏమిటేబలవంత మానుస్నావ్? చేస్తాలే – చెబుదూ!"

"Then help me in emptying this Plate" (ఈపళ్లెం ఖాళీ చేయడంలో నువ్వు నాకు సాయం చేయాలె.)"

"ఇదేనా? అహహహా! ఏదో బ్రహ్మాండం మని గిందనుకున్నాను. మీయిద్దరలో తగువు వచ్చిందేమో, అది నన్ను దిద్దమని అంటావేమో ననుకున్నాను." అని అంటూ రామారావు పకోడిముక్క నకటి నోట్లో తురుము కొన్నాడు అది నములుతూ, "Now tell me what made you stay in Madras for Dasara. (ఆఁ, దశరాకు చెన్నపట్నంలోనే నిన్నాపిన కారణ మేమిటో చెబుదూ.)" అని అన్నాడు.

ఇద్దరూ బల్లదగ్గర కుర్చీలమీద కూర్చుని ఫలాహారం చేయసాగారు.

"నాస్నేహితుల్లో పద్మనాభరావు, రాధాకృష్ణ అని అన్నదమ్ములున్నారు. వాళ్లలో పెద్దపద్మనాభుడు. మేము చాలాపరిచయంగా వుండేవాళ్లము. We used to call him Padma and the younger Radha. (వాణ్ణి పద్మాఅనిన్నీ చిన్నవాణ్ణి రాధా అనిన్నీ పిలిచే వాళ్లం.) ఇద్దరూ female actors (స్త్రీపాత్రధారులు.) పద్మ నా class-mate (తోడి విద్యార్థి). రాధా is studying in the Christian College (క్రిస్టియన్ కాలేజిలో చదువుతున్నాడు). వాళ్ల యింట్లో దేవీపూజ మా grand గా (వైభవంగా) జరిపారు. అందుకోసమని నన్ను బలవంతాన్న ఆపారు." అని వసంతం చెప్పినాడు.

"I see-(అట్లాగా!) అదా సంగతి! పోనీగాని అత్తగారి యింటికన్నా అంత వైభవంగా ఉన్నదటోయ్?" అని రామారావు నవ్వినాడు.

"You wouldn't have laughed thus, if you had seen the grand festival (నీవా పూజామహోత్సవం చూచివుంటే యిట్లా నవ్వి వుండవు సుమా!) అక్కడి ఆసంతోషం, ఆమహోత్సవం, ఆ arrangements (ఏర్పాటులు) వర్ణించడం చాలా కష్టం. వాళ్ల యిల్లు–ఇల్లేమిటి?—భవనం పేరు 'సుందరీ mansion (భవనం)'".

అంతలో గదితలుపు తోసుకుని సరస్వతి లోపలికి వచ్చి ఫలాహారపదార్థాలతో నిండివున్న మరొక్క పళ్లెం బల్లమీద పెట్టి, తలుపు ముందుకు తోసుకుని బయటికి వచ్చింది. మిత్రులిద్దరూ ఏమి మాట్లాడుకుంటున్నారో ఆమె వినలేదు. గదిలోకి వచ్చేటప్పుడు 'పేరు సుందరీ' అని వసంతం అంటూవున్నది విన్నది. మనసులో అనుమానం తోచింది. "ఏమిటో సుందరీ అంటున్నారు. ఈసుందరి యెవరో తెలుసుకోవాలె. ఈచాటుండి వింటా" ననుకున్నది.

వసంతం తనకథ పూర్తిచేయసాగినాడు. "ఆహా! దాని చక్కదనం ఎంతని వర్ణించవచ్చును!" అని అంటూ గారెముక్క నోట్లో వుండడంచేత అరనిమిష మూరకున్నాడు.

"దాని చక్కదనం వర్ణించడానికి వీలేదట! ఎవరి చక్కదనం! [illegible] తోటే మాట లాపేశారు. అట్లా మా [illegible]? నే నష్టం పోయూనని కాబోలు? ఏదో రహస్యం [illegible]

కుంటున్నాను. ఏమి రహస్యం? సుందరీ రహస్యం! ఇంకా యేమేమి పత్ర్యాలు రాలుతాయో వినాలె" నని ఆలోచించుకుంటూ చెవి తలుపుకు ఆనించి నిలబడ్డది, సరస్వతి.

"అబ్బబ్బ! మహానందం! బ్రహ్మానందం! ఆపది రోజులూ పదినిమిషాల్లాగా గడచిపోయినాయి" అని వసంత మన్నాడు.

"కాస్త తీరికచేసుకుని సవిస్తరంగా చెబుదూ. నీవు చూచినవాడవు. మేము విని అయినా సంతోషిద్దాం" అని రామారా వన్నాడు.

"అన్నిటి కేమిగాని కొన్నిటిని మాత్రమే చెబుతాను. ఆరోజున,అనగా ఆఖరు రోజున, చాలామందిని invite (ఆహ్వానం) చేశారు. నేను వాళ్లను కాదన లేక వుండిపోయినానుగదా. అక్కడికి వెళ్లేసరికి elder (పెద్ద) వాకిట్లోవుండి నన్నుతీసుకెళ్లాడు. Front hall (ముందరిచావడి) చేరేసరికి రాధ మమ్మల్ని కలుసుకుని, అందరంచేరి ఒక గదిలో చేరాము. ఈగదిలో చిత్రపటాలూ, ఎలెక్ట్రిక్ లైట్సు fans (వీవనలు),పడకకుర్చీలు,సోఫాలు చూచినేను 'గుం'అయిపోయినాను.ఆ pictures లో(పటాలలో,)వకటి రాధాఫోటో! in femal eattire (స్త్రీవేషంలో) నేను పోల్చుకోలేకపోయాను. ఆనిశాలనేత్రాలూ, ఆకనుబొమ్మలు దిద్దు - ఆఅర్ధచంద్రాకారపు నుదురు ఆసుంద్రని మొహం- అబ్బ- మాషోకుగ వుంది. చూడ రెండు కండ్లు చాలవు—"

"అబ్బబ్బ! నాకళ్లుకూడా తీసుకునిపోకపోయినావా బావా?" అన్నాడు రామారావు నవ్వుతూ!

"ఇంక బాగుపడ్డట్టే- నన్నడిగివుంటే నాకళ్లు కూడా యిచ్చివుందునే పాపం!" అని అనుకున్నది సరస్వతి.

వసంతం చెప్ప ప్రారంభించాడు: "బనార్సు ఆకుపచ్చని చీరకట్టి, గమ్మత్తయిన జాకెట్టుతొడిగి, ఇంట్లో వున్న నగలన్నీ అలంకరించుకుని తీసుకున్నఫోటో అది. గంటసేపటికి పోల్చుకున్నాను. మాఆశ్చర్యమేసింది నాకు. అప్పుడు నా కేమయిందోగాని, దగ్గరున్న రాధను చటాలని కౌగిలించుకున్నాను—"

"ఛీఛీ! పాడు_అసహ్యం! ఒక్కతెకాదే_సుందరీ, రాధా,పద్మా—పద్మా—అంటే 'పద్మావతి'కాబోలు! ముద్దుపేరేమో_నన్ను 'సరసూ,సరూ' అని పిలుస్తుండ లేదా_అంతే అయివుంటుంది. బాగున్నయి పేర్లు! పట్నంలో వుండి చదవేచదువు ఇది—"అని సరస్వతి అనుకున్నది.

"అంతలో పద్మచెల్లెలు_ఆరేండ్లపిల్ల_గ్లాసెడు బనానాసిరప్ తెచ్చియిచ్చింది. తాగేశాను_మా బాగావుంది."

"అయ్యయ్యో! తాగుడుకూడానా? అదేమిటి?సోడా లెమనేడ్ రకంలోనిది కాదుకదా? అదేమి కర్మమో! చెడుతాగుడే అయివుంటుంది. ఇంకేమి కావాలె? తాగటం_తినటం_తిరగటం—"

"అక్కడినుంచి దీపాలు పెట్టేసరికి_పండువెన్నెల_అందుకుతోడుగా ఎలెక్ట్రిక్ లైట్లు_బంగళాలోని తోటలోకి వెళ్లాము. కొన్నికొన్ని తమాషాలయినతర్వాత రాధాపద్మలు ఫిడేలు మద్దెలసహాయంతో సంగీతం ప్రారంభించారు. I told you both Padma and Radha are renowned actors and excellent dancers (పద్మారాధలు ప్రఖ్యాత నటకులనిన్నీ, మంచిన ర్తకులనిన్నీ చెప్పానుగదా.) ఇప్పుడు మొదట సంగీతం; తర్వాత నాట్యం."

"ఇద్దరూ మంచి చక్కని ళ్లే ననుకుంటాను?" అన్నాడు రామారావు.

"ఆఁ. నోరూరుతున్నదేమో పాపం అన్నయ్య" అని సరస్వతి తనలో ననుకున్నది. విన్నకొద్దీ మగని నడవడిక లామెకు బాగా తెలుస్తున్నవి. దేహం కంపమెత్తసాగింది. కోపం పట్టలేకున్నది.

"ఆఁ_చక్కనివాళ్లా, చక్కని వాళ్లున్నారా! ఇద్దరూ ఇద్దరే! వకరిని మించి మరొకరు! ఎందుకు? ఫోటో చూడు_ నీవే నిర్ణయించుకో—"అంటూ వసంతం పెట్టె తెరచి వకపటం తీసి రామారావుకు ఇచ్చాడు. సరస్వతి అంతకంటె ఆత్రంతో తలుపుసందులో నుంచి చూచింది. పటం స్త్రీది! ఇంకేమి కావాలె? తన అనుమానం రూఢి అయింది! పండ్లు కరుచుకపోయినవి. దేహం చెమ్మట

పట్టింది. సర్వాంగమూ గజగజా వణకిపోతుంది! నిలవలేక పోయింది. ఒక్కమ్మసన గదిలోకి పోయి ఆఫోటోను లాక్కునిపోయి పొయ్యిలో పడేసి తగలెట్టాలె నను కున్నది. కాని, యిది సమయంకాదని అంతలో వూరు కుంది.

అంతలో రామారావు—"Beauty Certain'y (నిజమే)-దేవతాస్త్రీలకైనా మించిపోతూంది ఈచక్కనదనం"అని అన్నాడు.

"దేవేంద్రుని ఊర్వశీరంభామేనకా తిలోత్తమాదు లేమిపనికివస్తారో చెప్పు."అని వసంత మన్నాడు.

"ఆఁ-మనం చూచామా యేమిటివాళ్లను! అయినా వాళ్లు ఇంతకంటె చక్కనివాళ్లు కారనే నా opinion (అభిప్రాయం) ఆఁ, తర్వాత?" అని అన్నాడు రామారావు.

"తర్వాత నేముంది? సంగీతం-నాట్యం-అయినవి. నాట్యంలోపద్మా,పాటలోరాధ-మేటి.అసలే వాళ్లకూ నాకూఅపరిమితస్నేహం. ఈసంపర్కంలోఆస్నేహం మరింత దృఢమయింది. నిజంగానే సుమా. వాళ్లిద్దరిలోనూ మంచి ఆకర్షణశక్తివుంది. ఆశక్తికి నేను సరిఅయిపోయినాను. అక్కడినుంచి, అన్నీ అయిన తర్వాత అందరూ వెళ్లిపోయినారు. నన్నుమాత్రం పోనీయలేదు. ఆరాత్రిఅంతా అక్కడే గడప నిశ్చయించుకున్నాను. అందుమీదట వాళ్ల బలవంతం! ఫలాహారాలు తెప్పించారు. ఆరాత్రి యింకేమి? మహానందం! అలాంటి స్నేహితులను వదలి యేల్లారమ్మన్నావో చెప్పు! నిజంగా వాళ్లనొక్కనిమిషం కూడా వదలివుండడం కష్టం—"

"కష్టం-కష్టం-మహాకష్టం! సిగ్గైనా లేదేమో చెప్పుకోవడానికి? ఆయన చెప్పుతుని మురియడానికి-ఈ అన్నయ్య విని సంతోషించడానికి సరిపోయింది. అవుతుంది ఈరాత్రికి-ఆ ఆనందం-ఆసంతోషం-యేలాటిదో తెలుస్తుంది-" అని సరస్వతి తనలో ననుకున్నది.

"మరి యిప్పుడెట్లా వచ్చావు?" అన్నాడు రామారావు.

"ఏమిచేయను? తప్పనిసరి అయింది. అప్పుడే ధాలేదుకదా యిప్పుడూ రాకపోతే బాగుండదని వచ్చాను. నాచదువు పూర్తికాగానే నేనక్కడే వుండి ప్రాక్టిస్ చేస్తాను" అని అన్నాడు వసంతరావు.

"అబ్బో! కొంప మునిగిందే! ఇంకేముంది? పడ్డీరు వల్లో! కన్నూ మిన్నూ తెలియడంలేదు. అక్కడేవుండిపోతారుగా? అదెట్లాగో-చూస్తాము. బాగానే సాగనిస్తా నీ ఆటలు!" అని అనుకుంది సరస్వతి.

"ఉంటావా నాలుగు రోజులు? మళ్లీ రేపువస్తా" నన్నాడు రామారావు.

"ఆఁ. ఆదివారం సాయంత్రం వెళ్లిపోవాలె" నన్నాడు వసంతం.

కృష్ణుడు గదిలోకి రావడం చూచింది సరస్వతి. "ఇంక చాలునుతిన్నది." అని అనుకుని క్రోధాకారంతో వెళ్లిపోయింది.

స్నేహితులు మరికొన్ని నిమిషాలుమాట్లాడినారు. రామారావు ఇంటికి పోయినాడు. వసంతం, కృష్ణుడూ, నరసింహం-బజారుకు షికారు వెళ్లారు.

౪

సరస్వతి యెట్లాగో వున్నది. ఆమె మనసు మనసులోనే లేదు. తల్లి మడికట్టుకుని రాత్రి వంట చేస్తున్నది. సరస్వతి ఆమెకదీ యిదీ అందిస్తున్నది. మొత్తమ్మీద పనిచేస్తూవున్నది: కాని, చేసేపను లేమిటో ఆమెకు తెలియడంలేదు. తల్లి యేదైనా వకపని చెప్పవలసి వుంటే మూడుసార్లో నాలుగుసార్లో చెప్పవలసివచ్చేది. అన్నిసార్లు పిలవ్వలసివచ్చేది. చెవుడా? దూరంగా యెక్కడనోవుందా? లేదులేదు. పరధ్యానం. తల్లికి జిలకర కావలసివచ్చింది. సరస్వతిని తెమ్మని చెప్పింది. సరస్వతి పిడికెడు మెంతులు తెచ్చిపెట్టింది. "ఏమిటే అమ్మాయీ, జిలకర తెమ్మంటే మెంతులు తెచ్చావేమే;" అని తల్లి అన్నది. అందుకు విసుగుతో సరస్వతి "పోనీ లేద్దూ-ఏదోవకటి—" అన్నది. "ఎందుకమ్మా యీపూట యెట్లాగో వున్నావు? ఒంట్లో సుస్తీగావుందా?" అని తల్లి అడిగింది. సరస్వతి తగినసమాధానం చెప్పక, "నీకెందుకు?" అని చటాలున తొలగిపోయి పైటకొంగు కండ్లకడ్డుకుంది, తల్లికి కనబడకుండ.

రాత్రి యెనిమిది గంటలయింది. భోజనాలవేళ కావచ్చింది. తల్లి వంటపనులు ముగించుకుని అల్లుడికోసం మగనికోసం కనిపెట్టుకునివుంది. తల్లి వంటపని పూర్తి అయ్యేసరికి సరస్వతి భోజనశాల తుడిచి పీటలు వేసి విస్తళ్లు, కంచాలూ వేసి వుండేది. కాని, యీపూట ఆపనులేమీ చేయలేదు. ఏమూలనో వొదిగివుంది సరస్వతి. "అమ్మాయీ" అని పిలిచింది తల్లి — జబాబులేదు. మూడుసార్లు పిలిచింది. సరస్వతి వచ్చి నిలిచింది. "పీటలు వేయలేదేమి?" అని అన్నది తల్లి. ఎటు తిప్పితే అటు తిరిగే మరబొమ్మలాగ సరస్వతి పీటలు వేసింది. అనంతర మేమి చేయాలెనో తోచక అక్కడే నిలిచింది. తిరిగి తల్లి "చెంబు పంచలూపాత్రలూ పెట్టవూ?" అని అనేవరకూ పెట్టలేదు.

తొమ్మిది తొమ్మిదిన్నర అయింది. ఇంట్లో అందరి భోజనాలూ అయినవి. సాధారణంగా భోజనప్పుడు సరస్వతి నెయ్యి, పెరుగూ వడ్డించడం మామూలు. ఈపూటామెకు తలనొప్పి వచ్చింది. కాబట్టి ఆమె భోజనప్పుడు వకమారైనా యెవరికీ కనబడలేదు. చాటుగా పోయి కూర్చున్నది. చెల్లెలు తార "అక్కయ్యా, బావయ్యకు కిల్లీచుట్టి పెట్టేటప్పుడు నాకూడా వకటి పెట్టు" మని చెప్పింది. కాబట్టి 'అక్కయ్య తమలపాకు [illegible] చుట్టింది. వకటి గదిలో బల్ల [illegible] సరస్వతి కనబడకుండా [illegible] ఆక [illegible] బతిమాలితే యెట్లాగో భోజనం చేసి [illegible] యింది. ఆఖర్లోని పనుల్లో తల్లికి [illegible]

[illegible] ప్రొద్దుపోయింది. ఎక్కడివారక్కడ పండుకొని [illegible] పోయినారు. తల్లి అలిసివుండడంచేత పెందలకడే [illegible] పోయింది. పిల్లలు పదకొండు గంటలవరకూ [illegible] బాణాసంచులు కాల్చేసంబరంలో వుండివచ్చి పడుకొన్నారు. [illegible] బాణాసంచులు కాల్చే [illegible] చూస్తూవుండి గదిలోకి వచ్చి పరున్నాడు. [illegible] సరస్వతి గదిలోకి రాలేదు. వంటయింట్లో [illegible] పనికిరాదు. చేసినపనే చేస్తున్నది. తోచిన [illegible] అలికినచోటే అలుకుతున్నది. ఇట్లా కాలక్షేపం చేసింది తల్లి నిద్రపోయే వరకు. ఆవెనుక చిలుకొయ్యమీదున్న వకచీర తీసుకుని అక్కడే పరచుకుని పడుకున్నది.

సరస్వతికి హృదయంలో నానావిధాలోచనలు పుట్టుతున్నవి-అంతరిస్తున్నవి. మగడు చెన్నపట్నంలో వుండి చదువుకంటేగా-చేస్తున్న పనులన్నీ — ఆమధ్యాహ్నం అతనినోటివెంబడిగా చెప్పినమాటలన్నీ తలచుకుని,తలచుకుని ఆలోచించసాగింది. మధ్యమధ్య ఆ"ఎంగిలిపీచుముక్క లేమిటో?" తాను వినకూడని మాటలు కాబోలు నన్నది. తాను విన్న తెనుగు మాట కంటె "యింకా పచ్చిగా వున్నవికాబోలు ఆముక్కలు ?" అని భావించుకుంది. తనమగని ప్రవర్తనాన్ని దూషించింది. ఇందుకే తన్ను చెన్నపట్నం తీసుకెళ్లలేదని సంశయించింది. ఇంకా నానావిధాలగ తన్ను, తన అదృష్టాన్ని నిందించుకున్నది. ఆరాత్రి- ఆదీపావళి అమావాస్యనాటి రాత్రి- బజారులో ఎక్కడచూచినా ప్రమిదల్లో దీపాలవరుసలుంచినారు. సీమటపాకాయలు, తాటాకు టపాకాయలు టపాటపా ధ్వనిస్తున్నవి. ఎక్కడ చూచినా మతాబు వెలుతుర్లే-ఎక్కడ చూచి[illegible] తూటాలు కాల్చడమే! ఊళ్ళో యింత పట్టపగలుగా వుంది. చీకటి తలదాచుకోడానికి ఊళ్ళో సందెక్కడా దొరకలేదు. దిక్కుదిక్కుల చీకట్లూ వకచోట పోగై 'మీటింగ్' చేసినవి. 'రెజొల్యూషన్లు, (ఉపపాదనలు) చేసినవి. కొన్ని అమెండ్మెంట్లు (సవరణలు) బయలుదేరినవి. అన్నీ వీగిపోయినవి. అసలు 'రెజొల్యూషన్' ప్యాసయింది. దాని ప్రకారంగా చీకటి అంతా వకటి అయి సరస్వతిహృదయంలో దాక్కున్నది!

సరస్వతి నానావిధ పరస్పరవిరుద్ధవిచారపూర్ణభారహృదయంతో వంటయింట్లోనుంచి కదలి రాలేదు. అక్కడే మునుగుతూ తేలుతూ వున్నది.

... ...

అక్కడ వసంతం పడకింట్లో భార్యకోసం ఎదురుచూస్తున్నాడు. ఎంతసేపైనా రాదు. ఏమేమో- ఎంతెంతో- ఆమెతో మాట్లాడాలెననుకున్నాడు. ప్రొద్దుటినుంచీ వీలు చిక్కిందికాదు. ప్రొద్దున్న తనకు ఖడలిక-

ఇంట్లో పనిపాట లావిడకు. మధ్యాహ్నం తనకు నిద్రతోస
రిపోయింది. కాఫీ ఫలాహారం వేళకు రామారావు వచ్చాడు;
అతనితో సరిపోయింది. సాయంత్రం షికారు. రాత్రి భోజ
నాలూ, బావమరదులతో తూటాలు కాల్చడం, చుచుం
ద్రీలు కాల్చడం, తారను చెయ్యిపట్టుకుని కాకరపువ
త్తులూ, మతాబాలు కాల్పించడం- మొదలగు వాటితో
సరిపోయింది. అన్నీ అయినవి, అందరూ నిద్రపోయ్యా
రు. తానూ మంచంమీద పడుక్కున్నాడు. ఇంతవరకూ
సరస్వతి తనకు కనబడనైనాలేదు. "ఇంకా యేమి పని
చేస్తున్నదో!" అని అనుకున్నాడు. చెన్నపట్నం విశే
షాలు చాలా చెప్పాలె ననుకున్నాడు. నిమిషం యు
గంగా గడుపుతున్నాడు. చీమ చిటుక్కుమంటే గదిగు
మ్మంకేసి చూస్తున్నాడు. సరస్వతి కాకపోవడంచేత విసు
క్కుంటూ హతాశుడై యేమో గొణుక్కుంటూ పడు
కుంటాడు. సిగరెట్ కాలుస్తున్నాడు. నానావిధాల
బాధ పడుతున్నాడు. సిగరెట్ వెంబడి సిగరెట్ కాలు
స్తుంటె చేతిమణికట్టుకు కట్టుకున్న చిన్నగడియారం
చూచాడు: పన్నెండుగంట లైనట్లు కనబడ్డది. గుండె
లవిరిపోయినవి. ఇంతసేపటివరకూ సరస్వతి యింట్లోనేమి
చేస్తున్నది? ఇంకా పనులు కాలేదా? వసంతం మంచం
మీదనుంచి లేచి పడకకుర్చీలో వాలాడు. ఆలోచించసా
గాడు. కొంచెంసేపటికి తలుపు తెరచిన చప్పుడు కొద్ది
గా అయింది. వసంతం దిగ్గున లేచాడు. గుమ్మంకేసి చూ
చాడు. సరస్వతి వచ్చిందని సంతోష పడ్డాడు. ఒక్క
గంతుతో గుమ్మం సమీపించాడు. పట్టరాని కోపం
వచ్చింది. తలు పోరగా తోసుకుని లోనికి వచ్చిం
దెవరు? సరస్వతికాదు! సరస్వతి పెంచుకుంటున్న
పెంపుడు పిల్లికూన. 'మ్యావ్' అన్న దీయన్ని
చూచి! అంత మహోగ్రుడై పోయినాడు
వసంతం! ఆపిల్లికూన నొక్కతన్ను తన్నినాడు. మళ్లీతలు
పోరగా తోసుకుని మంచంమీద పడ్డాడు. తన కాశా
భంగం గావించిన ఆపిల్లినీ-ఇంతవరకూ గదిలోకి రాని
సరస్వతిని-తన అదృష్టాన్నీ-తిట్టుకున్నాడు. కొంతసేపైన
తర్వాత గదిలో వుండడం అసహ్యంగా తోచి వంటయిం
ట్లోకి వెళ్లి భార్యను పిలిచి వద్దామనుకున్నాడు. కాని,
"అత్తగారక్కడ వుంటారేమో? ఏదైనా పని సందట్లో
వున్నారేమో?" అని అనుకున్నాడు. పిలవకుండ వుండ
లేడు- పిలవడానికి సిగ్గు! ఎంతసేపైనా ఆమె తనంత రాదు?
ఇంకెట్లా? అనేకవిధాలాలోచించుకున్నాడు. అప్రయ
త్నంగా 'ఇంక వుండలేను వెళ్తా' నన్నమాట అర్థస్వగతం
గాను, అర్థప్రకాశంగానుఅనుకున్నాడు. తటాలున లేచా



డు. చూచేసరికి మంచానికి దగ్గరగా సరస్వతి స్థాణువు
వలె నిలిచివుంది!

"అంత యిష్టం లేనివాళ్లు- ఇక్కడ వుండలేని
వాళ్లు-అసలెందుకురావాలె? మనస్సంతా అక్కడనేవదలి
పెట్టి దేహాన్నిమాత్రం మిక్కడికెందుకు తేవాలి? పోనీండి-
వెళ్లేవారు వెళ్లనే వెళ్తారు గాని బతిమాలినా వుంటారా?
అయినా ఈనడిరేయివేళ యెక్కడికెళ్తారు? తెల్లవారి
నాక వెళ్లవచ్చును లెండి" అని కండ్లవెంట కడవెడునీళ్లు
కారుస్తూ సరస్వతి అన్నది.

వసంతం భార్యను కసితీర గట్టిగా కౌగిట అదిమి
పట్టి, "ఏమి చేతాగడం? నన్నింత ఆయాసపెట్టడ మెందుకు?

చిక్కావు. ఇంక తప్పించుకుని పోలేవు. ఇంతసేపటి కైనా తీరిందికాబోలు!" అని అన్నాడు.

"నేనెక్కడికి వెళ్తాను? మీరే ఈనడిరేయే వెళ్తా నని లేచారు. ఇక్కడుండలేరుగా పాపం! నేనెందుకడ్డం వస్తాను?" అనిఅంటూ సరస్వతి కౌగిట్లోనుంచి విడిపించు కోవడానికి ప్రయత్నిస్తూ అన్నది.

"ఎక్కడికి వెళ్తానన్నాను?"

"ఎక్కడికైతే. నేమిటెంచి! ఈవూరిలో నేమీ తోచదు. పాపం! అక్కడికే వెళ్తే బాగా తోచుతుంది! ఆనైభవం– ఆఆనందం! ఆతాగడం! ఇక్క డెవరున్నారు? అవన్నీ యెట్లా దొరుకుతాయి? బీదవాళ్ల యిల్లు; నల్లని భార్య. వాళ్లని విడిచివుండడం కష్టమే___"

"ఎవర్ని?"

"పాపం! ఏమైనా తెలుసునా? వెర్రివేషం వేస్తే మాత్రం నాకు తెలీదనుకున్నారా? నా కన్నీ తెలుసును. అయినా నేనేమి చేయగలను?"

"ఏమి తెలుసును నీకు?"

" 'ఏమితెలీలేదు నీకు?' అని అడిగితే బాగుంటుం ది." అని మొహం చిట్లించుకుని అన్నది సరస్వతి.

"నీతో నెవరేమి చెప్పినారు?"

"ఎవరెందుకు చెబుతారు? మీరు చెప్పవలసింవం తా ఉప్పాకారం పట్టించి చెబుతూవుంటే, రామారా వన్నయ్యకు నోరూరుతూవుంటే___"

"ఏమిచెప్పానురామారావన్నయ్యతో? నయమే, రామారావుతో చెప్పానన్నావు–నీతో కాదు కదా___"

"ఇంకా నాతోనూ చెప్పాలే? అంత సాహసమా? నాతోచెప్పుకుంటే నెమ్మదిగా–ఇంపుగా– ఊకొట్టడా నికి నేను రామారావన్నయ్యను గాదు___"

"ఏమిటిదీ ఆగడం? నాకేమీ అర్థం కావడంలేదు? నీకోపమేమిటో బాగా చెప్పరాదు?"

"ఔను–ఆగడమేమరి–అడిగితే ఆగడం–అర్థంకాక పోవడానికేముంది? తెలీదని వేషంవేస్తే సరిపోయిందా?"

"రామారావు నీతో నేమిచెప్పాడు?"

"నయమే–రామారావన్నయ్య నాతో నేమీ చె ప్పలేదు– వృథాగా ఆయనపేరెందుకు? నేనే అన్నీ విన్నాను."

"పోనీ– నీవు విన్నదేమిటో చెప్పి___"

"చెప్పక దాచుతానా?" అని సరస్వతి ప్రొద్దు న తాను మగనికి కాఫీయివ్వపోయినప్పుడు అతడన్న మాటలూ, అతనివూనము, రామారావులో అతడు అన్న మాటలూ– అన్నీ– ఇంగ్లీషులో మాట్లాడుకున్నమాటలు తప్ప– అన్నీ చెప్పింది. తన అనుమానం కక్కింది. ఆగ్ర హం వెళ్లగక్కింది!

అంతా విన్నాడు వసంతం. ఆశ్చర్యపడింది! భా ర్య కోపకారణ మిప్పుడు తెలిసింది! వకవంక కోపం– వకవంక జాలి– కలిగింది.

"నీఅనుమానకారణం ఇప్పుడు తెలిసింది. సుం దరి యెవరన్నావు? 'సుందరీభవనం' అని ఆయింటి పేరు. మధ్యమధ్య మే మింగ్లీషులో మాట్లాడుకున్నమాటలు నీకు తెలీకపోవడంచేత నీకంత అనుమానం కల్గింది! ఇంత అనర్థంచేశావు___"

"అయితే పద్మా, రాధా___"

"పద్మనాభరావని నాతోటి విద్యార్థిపేరు. అతని తమ్ముడు రాధాకృష్ణ. మాకున్న గాఢస్నేహాన్ని బట్టి మే మందరమూ వాళ్లను పద్మా,రాధా అని పిలిచే వాళ్లము. అది స్త్రీలపేర్లుగా నీకు తోచి వుంటుంది–"

"ఇంకా తాగుడో?"

"ఏమి తాగినాను? 'బనానాసిరప్' అన్నాను గదా. అది అరటిపండ్లరసం___మనసోడా, లెమనేడ్, మోస్తరుది___" అని సకలమూ ఉన్నది ఉన్నట్లు చె ప్పాడు. వినగావినగా సరస్వతికి సిగ్గు కలగసాగింది. పశ్చాత్తాప పడసాగింది. ఏమీ మాటాడలేదు.

"ఇప్పటికైనా నాయందు నమ్మకం కలిగిందా? పిచ్చిపిల్లా, ఎంతఅనర్థంచేశా వీమాత్రానికి! ఇంతకూ నీ కింగ్లీషురానిదేకదా కారణం? ఇంకనైనా నేర్చుకుం టావా?" అని బుజ్జగిస్తూ వసంత మన్నాడు.



"అదికాదు కారణం-" అని సరస్వతి ఊర్కు కున్నది.

"హాఁ-మరేమిటిది?"

"చాటుమాటున వుండి వకళ్ళ మాటలు వినడం-" అని సరస్వతి ధైర్యంతో చెప్పి అతని విశాలవక్షస్థలంలో తలదూర్చి యేడ్వసాగింది.

వసంతం "బాగా చెప్పావు-ఇకనైనా నన్ను నమ్మ. ఇంకా, మూడునాలుగు నెలలు. ఆతర్వాత మనం వొకరి నొకరు వదలకుండ వుండవచ్చును. ఇంకలే-ఇదుగో నీవు నన్ను తెమ్మనికోరిన "కరాచీచీర." అని పెట్టెతీసి యిచ్చాడు.

సరస్వతికి పట్టరాని సంతోషం కలిగింది. పగలు పడిన ఆయాసమంతా-అనుమానమంతా తీరిపోయింది.

వింత బేరము

మద్దిపట్ల వేంకటరమణయ్య గారు

అబ్దులుకరీ మనునరబ్బియతఁడు తెచ్చె - సర్వశుభలక్షణంబుల జాతిహయము
దంబుమిూఁదెడు నరుణవర్ణంబుదాని-నమ్ముటకుఁ బాదుషా దివాణమ్ముకడకు

నుదుటిసొంపును గమనంపు నొదుటుఁ జూపి-కలఁక బాఱని వాలుఁగన్నులను జూపి
మెత్తనై నునుపారునెమ్మేనుఁ జూపి - "పాదుషావారి కిది తగువార్వ" మనియె

పడును దక్కువవెల కని పాదుషాయుఁ - దగినకిమ్మతు రాఁబట్టఁ దలఁచి యరబి
బేరమును దెగనీయక పెనఁగులాడి - రరుణుఁ డపరాద్రివైపున కొరగువఱకు

కానియు దిగని యాయరబ్బీని గాంచి - విసుగుసెంది తేఁడు, షరాబుఁ బిల్చి, "లెక్క-
పెట్టుకొనవోయి నీరెండువేలు నివిగొ - పొమ్ము గుఱ్ఱము విడిచి ఖాయమ్ము మాకు

నక్క(ద్రొక్కి-వచ్చి యెక్కువహాయమంచు - రెట్టిక్రయము గొల్లగొట్టినావు;
ముసలిమానుమాఁవమునఁ దస్కరుని చేత - మోసపోయినాము పూర్తిగాను

డబ్బె పావనమొక్కొ యరబ్బి కకట! - ఎందు నీయట్టి పిసినారి నెఱుఁగ మేము;
మూటకట్టుకో నీదు దోపుడుధనమ్ము" - ననుచుఁ దూలనాడె నతని న్యాగ్రహమున

తన్నుఁ గానియట్లు మిన్నకుండి యరబ్బి - సంచిమూతి కట్టె సడలకుండ;
"నాదుకూర్మికెల్ల నాయింటిగరువమ్ము - తేజియొద్ద సెలవు తీసికొనెద" [మచ్చ;

అనుచు వచియించి యాతఁడు హయము డాసి-ముద్దుగొనె ముత్తెమునుబోలు మొగము
మేను దువ్వి చివాలున మీఁది కెగసె; - ఱివ్వునను బాఱెఁ జూపఱు ఱిచ్చపడఁగ

ప్రహరిగుమ్మంబుఁ గడచెను బగిఖుఁ గడచె; - రాజమార్గంబు వెంబడిఁ దేజి పఱచె;
డెక్కసడి విని దిగ్గున లేచె విభుఁడు; - నిలిచి రాశ్వికు లేఁబంద్రు నృపునియెదుట.

"పొందు చప్పునఁ బట్టుక తెండు హయము - ముక్కలుగఁ జెండివేయుఁ డామోసగానిఁ
జెండినాతని దాతని చెంతధనము" - అనుచుఁ బాదుషా వారల కానతిచ్చె

తరటు సేయుచు గుఱ్ఱాలఁ దఱిమితఱిమి - [illegible]రు డాయఁగాఁ గల్గి రెడారిలోనఁ
బట్టణద్వారమును దాఁటి పఱచువాని - నెట్టిగుఱ్ఱంబు రాహుత్తు నెట్టకేని

చేరువనె యున్నవాఁ డికఁ జిక్కెననుచు - దౌడు సేయింత్రు రిత్తతత్తడులఁ గొల్పి;
ఎన్ని కోసులేఁగిన ముందె యెసఁగుచుండి - రెట్టిగుఱ్ఱంబునుం దానియేలికయును

నెగడెఁ బదియాఁటియలమ్రాత నిడివి నేల - జాగిలాల కాలేడికిఁ జక్క నడుమఁ
దనగృహము న్బులుకరిము తఱియువఱకు;-అవల మాయమయ్యెను దృష్టి కందకుండ

తెల్లవాఱెను ఱక్కలు తెలివినొందె; - "దొంగదొరకలే దక్కటా! భంగపడితి
మేలిగుఱ్ఱంబు[illegible] రెంపువేలుఁ బోయె"-ననుకొనుచుఁ జింతతో మేలుకొనియె నృపుఁడు.

అంతలోన దౌవారికుఁ డరుగుదెంచి - విన్నపము సేసె తేనితో వేడ్క గదురఁ
"ప్రభువ! నిన్నటిదొరగుఱ్ఱంబు నెక్కి - వచ్చుచున్నాఁ డిట కరబ్బి వడిగ" ననుచు.

"వాఁడె?" యంచు ఱేఁడు వాకిటి కేతెంచె - వామి దిగి యరబి సలాము సేసె;
"దేవరకును దెలిసెఁ దేజినాడెము లెస్స - రెట్టిక్రయము కొల్లగొట్టినానె?

పదిగుఱాలఁ గుంటుపఱచు మీఁదట నైన - దీనిపరుఁగుతీరు తెలిసినదియె?
కాక ప్రభువు సెలవొ నాకు మగుడ నొక్క - తడ వెడారిలోన దౌడు తీయ?

ముసలిమానురూపమునఁ దస్కరుఁడ నంచు-నననరానిమాట ల[illegible]నారు;
కొనెదరో హయంబుఁ గొందురో మీడబ్బు - తెలియఁజేయుఁ డీరు తెల్లముగను."

అనుచు టంగువారు సడల్చి యరబి నిల్చె - జీనిపై నున్నసంచిని జేతనూని;
"వారువము నుంచి పొ"మ్మనెఁ బాదుసాహి-యాచరణమ స్తకంబును నతనిఁ జూచి—.

[అనుకరణము]

అంతర్నాటకము

శతావధాని వేలూరి శివరామశాస్త్రి గారు

నాటకసంస్కారము చేయ నెంచిన రసోపాసకబృందమువా రందఱూ బ్రాహ్మమతమున సాధారణశాఖకు చెందినవారు; అందఱూ బహుభాషావల్లభులు; అందఱూ స్త్రీపాత్రమును స్త్రీలే అభినయింపఁగోరువారు. వా రెవ్వరూ సంగీతమును పోడిగింపనూ లేదు; కుంచీకరింపనూ లేదు. పాటలకు ప్రేక్షకులు ఎంత అల్లరి చేసినను లేనిచోట వా రొకపాటయేని పాడాలేదు, ఉన్నచోట మానాలేదు. శిలావర్షము కురిసినను వారు ఒక నిముసమేని ప్రదర్శనమును ఆఁపలేదు.

ఆసంఘమున ఎవరును నాట్యమును జీవికకు ఉపయోగించుకొనలేదు. ప్రకటించి ప్రదర్శనమును ఎన్నఁడును ఆఁపలేదు. వారికి తెరలూ మరలూ వాద్యములూ చోద్యములూ ఎక్కువగా లేవు.

వారి ప్రదర్శనములకు మొదటమొదట పామరులు వచ్చుట ఎటులు తగ్గఁదొడఁగెనో పిదప పిదప సహృదయులు వచ్చుట అటులు హెచ్చఁదొడఁగెను. రమ్మనిపిలిచినను పోలీసులురారు.

వారిప్రదర్శనము ఒకచక్రమువలె జరుగును. కన్నుమూయుచో దానియూకు కానరాదు. రాముఁడు ఎప్పుడూ బూట్సులు తొడుగలేదు; చారుదత్తుఁ డెన్నఁడూ జందెము వేసికొనుట మఱవలేదు.

చైతన్యచంద్రోదయము, రామకృష్ణచరిత, కబీరుకథ, శాకుంతలోత్తరరామచరిత మృచ్ఛకటికములు వారిప్రదర్శనములలో ఉత్తమములు. వాడుకభాషలో వ్రాయఁబడిన కొన్ని నాటకములను వారు ప్రదర్శించుచుండఁగా కేవల గ్రాంథికభాషావాదులుకూడ చూడరా మొదలిడిరి.

ఆసంఘమునందు కొందఱు స్వనామములు తుడిచిపెట్టుకొనిపోయి వానికి బదులు రామ దుష్యంత చారుదత్తాదినామములు ఖాయమయిపోయినవి.

ఆసంఘమున పాత్రధారణ మొనరింపని గౌరవ సభ్యులు పలువురు కలరు. వారు వలయుచో తెరలు లాఁగుదురు; ప్రేక్షకులగుదురు; వాచకులగుదురు.

వారిలో ముఖ్యుఁడు గోపాలుఁడు. ఆతనికి ఇంటిపేరు ఏమోకాని ప్రకృతము ఐ. సి. యనే ఇంటిపేరు. ఇంకను శంకరుఁడు, బిందుమాధవుఁడు, రాధాకాంతుఁడు, బలభద్రుఁడు, వాసుదేవుఁడు మొదలగువారు కలరు. వీరు డిప్టీకలెక్టర్లు, తహసీల్దార్లు, ప్లీడర్లు, భూస్వాములు. స్త్రీలే స్త్రీపాత్రములు ధరింపవలె నని వారి అభిమతము. వారాంగనలను చేర్చికొనరాదని వారి తలఁపు. అందఱూ తమతమ భార్యలను పాత్రధారణ మొనరింపఁ గోరిరి.

ఎవరిభార్యయు అందులకు అంగీకరింపలేదు. బలాత్కరించుట పాడిగాదనుకొని కొందఱు వారికి నయాన భయాన బోధించుచుండిరి. అందు ఐ. సి. యస్. గోపాలుఁ డగ్రేసరుఁడు. ఐ. సి. యస్. గోపాలుఁడు ఈ విషయమును ప్రణయకలహమునకు దింపెను. క్రమక్రమముగా అందఱిప్రణయము జారిపోయెను.

౨

ప్రకృతియొక్క శృంగారమందిరాంతరాళమున వెండినీరు తీసిన చాందినీవలె వెన్నెల వ్రేలాడుచుండెను. మల్లెపూలు, ముత్యాలసోగులు, శశిపుష్పాపుష్పములు, రత్నహారములు, ఆరముగ్గిన మావిపండ్లు, బంగారుగులోబులు వనదేవతావాసకసజ్జికా ప్రాంతమున గోదావరి చేటికవలె నిలువఁబడి యుండెను.

డాబామీఁద వేణుగోపాలుఁడు ఒకశయ్యమీఁదను, రాధ వేఱొకశయ్యమీఁదను శయనించి యుండిరి. వారి కనులుమూసికొనియే యుండెను. అవయవము లన్నియు మౌనము వహించెను. ఒకరినిట్టూర్పు ఇంకొకరికి వినఁబట్టదు. నిష్కంపములగు రెండుసముద్రములు జంటగా శయనించెను.

గోపాలుఁడు నిదురించె నని రాధ, రాధ నిదురించె నని గోపాలుఁడు. ఇటు లనుకొనుట రెండునెలలనుండి.

ప్రణయకలహము ప్రేమయొక్క గొలుసుకట్టు. దానిలో కాలాక్షరములు కానరావు. అది అజాయుద్ధమే యగుఁగాక— మేఘగర్జవలె భయంకరము. అది అద్వైతమునందు పర్యవసించు ద్వైతము. దీని కొలిమిలో గరళము కరఁగి కరఁగి అమృత మగును.

చంద్రికా మారుతముల సమ్మేళనముతో రెండవజాము ముగిసెను. వారిరువురూ చెట్టాపట్టాలు పట్టుకొని మావిపొదరిండ్లలోను గోదావరీ సైకతములలోను శైలశృంగములందును విహరించిరి. గోపాలుఁడు వారి విహారమును కనులు మూసికొనియే చూచెను.

మారుతుని ఆతురోత్కంఠతో మూఁడవజాము ఆరంభమై వెన్నెలపైపాటుతో అంతమొందెను.

గోపాలుఁడు రెప్పలసందునుండి చూచెను. క్రమముగా రెప్ప లెత్తి చూచెను. వెంటనే మూసికొనెను. రెప్పలు అనుకొనెను: కన్నులారా! మేము మీ తలారులము. మీరే దొంగలగుచో మాపని యేమి?

రాధాహృదయము తుకతుకలాడుచుండెను. ఆమె అనుకొనెను: నీకు అవమానజనకమైనను నీ సర్వేశుఁడు ఆజ్ఞాపించినకార్యమును పాలింపుము!

గోపాలుఁడు తనలోతాను మాటలాడుకొనెను. ప్రణయకలహము కలహముగా మాఱుచున్నది. ఏమని చెప్పను? వేషము వేయనక్కఱలేదు లెమ్మందునా? ఎంతచులకఁదనము! ఇంప్పూనా దోషము లేదందునా? అసలు దోషము ఏదో దోషసంభావన యెటులు? ప్రభా

వగా, ఇటులందును —కాలమూ, కర్మమూ ఇటులు ఒనగూడినవి!

రాధ ఇక చెప్పివైచెద ననుకొనెను. తీయ మావిపై ఒకకోయిల కుహూకుహూ యనెను. రాధా! తొందరపడకు మనియా, గోపాలా! తొందరపడకు మనియా ఆ పలుకు? ఉహూ ఉహూ యని తననే సంబోధించుచున్నటులు గోపాలుఁడు అనుకొనెను.

రాధ దీర్ఘముగా నిట్టూర్చెను. ఆమె పట్టుఁదల యంతయు ఆవిరిగా ఎగిరిపోవుచున్న దని గోపాలుఁడు తలఁచెను. దైవము హాస్యరసిక మని రాధ అనుకొనెను. ఆమె సలిసస్ఫదుకాకుండ లేచి కూర్చుండెను; ఓరకనులతో చూచెను. చంద్రుడా! నీతో నిఁక పనిలేదు.

గోపాలుఁడు ఇది యంతయు చెవుంతోడనే చూచుచుండెను. అతఁ డించుకయు కదలలేదు. అతని యుచ్ఛ్వాస నిశ్వాసముల తాళమానము తప్పలేదు.

వంచన తొంగిచూచుచుండెను.

రాధ గోపాలునిపై చేయి వైచెను. పులకలచే ఆమె చేయి పూవ్రదోఁగెను. ఎఱుఁగనటులు గోపాలుఁడు కనులెత్తెను. రాధ చేతిని మెత్తగా ఆవలికి త్రోసెను. అది వేయి ఆఘాతముల పెట్టు.

ప్రణయ దుఃఖిత కంఠమున పావురమును, కన్నులలో కాఱుమబ్బులును కలవు.

రాధ లోలోపల తలఁచెను —'సర్వధర్మాన్ పరిత్యజ్య మామేకం శరణం వ్రజ' అని.

ఆమె గద్గదికతో ననెను: 'నీయాజ్ఞ శిరసా వహించెదను. కాని తమరుమాత్రము నా వేషము చూడ రారాదు.'

గోపాలుఁడు హఠాత్తుగా నవ్వి నిమిషమాత్ర మాలోచించెను. పిదప 'రాధా నాహృదయ మారిపోయినది' అని ఆమెను బాహువులతో గ్రుచ్చి యెత్తి 'నీవు నాకు భూషణమవు' అనెను.

ఆకసముపై మబ్బుపట్టకయే అతని బాహువులపై ముత్తెములంత రెండు బిందువులు రాలెను. కౌఁగిలి వీడి అతఁడు మిన్నులు చూచుచుండఁగా రాధ కనులొత్తుకొనెను.

3

మనస్సెంత సంగ్రామక్షేత్రము! దొడ్డది కురుక్షేత్రసంగ్రామమా అర్జునమనస్సంగ్రామమా? క్రమక్రమముగా రాధ నాటకభాగములు కొన్ని పఠించెను. ఆమె తొలుత ప్రియంవదా పాత్రమును, అనసూయాపాత్రమును ధరించెను. రసోపాసక బృందమువారు ఐ. సి. యస్. గోపాలుని సాహసమునకు జయపెట్టిరి. రాధను మిగుల గౌరవముగా చూచుచుండిరి. ఆమె యెన్నఁడును రిహార్సు వెయ్యలేదు.

లోకము తొలుదొలుత ఆమెను దూషించెను; తరువాతఁ దరువాత భూషించెను. రాధ దూషణమునే భూషించెను. పురుషులందఱు అనుకొనిరి—'స్త్రీకి పవిత్రపీఠ మీయఁగా ఆమె తన పవిత్రపీఠమును కాపాడుకొనిన పుణ్యకాలము.'

రాధ ఉత్తరచరితమున సీతాపాత్రము ధరించెను. లోకులు 'అచ్చసీత అచ్చసీత' అనిరి. ఆమె అనుకొనెను—'నాకు ఈపాత్ర మెంతయును పాత్రము.'

ఒకనాఁడు ఇంటికడ గోపాలుఁడు రాధతో ఇటు లనెను—'చూచితివా మన కలహబీజము పెద్దవృక్షమై తియ్యపండ్లు ఫలించినది.'

రాధ—ఏమిటి ఆ తియ్యపండ్లు? ఇవి చివరకు చేఁదెక్కును.

గోపాలుఁడు—అది వట్టి పిచ్చి యూహ.

రాధ—కొందఱకు తమయిష్టమే ప్రేమ; కొందఱకు ప్రేమయే ఇష్టము. కొందఱకు ఇష్టమే స్వాతంత్ర్యము; మరికొందఱకు స్వాతంత్ర్యమే ఇష్టము.

అంత గోపాలుఁడు ఆలోచించుచు ఊరకుండెను.

అపుడు రాధ యిటు లనెను—మఱచి నావేషము చూడవత్తురేమో! అటు లెన్నఁడు కాఁగూడదు. ఇది ఊర్వశి చేసిన సమయము. మీరు మాత్రము రాఁగూడదు.

గోపాలుఁడు దీర్ఘముగా ఆలోచించెను. అతఁడు ఆమెను ఏకాగ్రదృష్టితో చూచెను.

'ఈరేయి నా ధరింపబోవు వసంతసేనాపాత్రమును ఇపుడే చూచెదరా యేమి?' అని రాధ యనెను.

'వసంతసేనా? వసంతసేనే? నీవే నావసంతసేనవు. నావసంతసేనను నే నిపుడే చూచికొందును. నేనే చారుదత్తుఁడను. నీసువర్ణభాండము దాఁచెదను. నిన్ను మీయింటికడ దింపివచ్చెదను. వర్షమున వచ్చిన నిన్ను కౌఁగిలించికొందును..........

ఆ ఏమి? శకారుని నీమెడ తాఁకనీయక నెట్టివైచెదను. ఏదీ, నాముందు నిలుకడగా నిలువుము! వసంతసేనా! నిన్ను చూపులతో త్రావివైచెదను' అని గోపాలుఁడు రాధను ఱొమ్మునచేర్చికొన దాపులకుఁ బోయెను.

'ఇక్కడే నాటకము చేయకుఁ'డని రాధ వెనుక వెనుకకు ఒదిగెను.

'ఒక్కసారి దాపున నిలువు'మని గోపాలుఁడు బతిమాలుకొనెను.

'నే నిఁక పాత్రధారణమునకు పోవలయు'నని రాధ యనెను.

గోపాలుఁడు ముందులకు నడచెను.

మోటారు డ్రైవరు 'అమ్మా' యని ముంగిట కేకవైచెను.

౪

గోపాలుఁడు మంచముపై పడుకొనెను. అతనికి కూర్కురాలేదు. నిదుర పట్టినచో ఒకటి రెండుకలలు; నిదురపట్టనిచో ఒకదీర్ఘస్వప్నము. ఆకలలో నాంది లేదు; నాటకమారంభమయినది. వసంతసేన వచ్చెను. చారుదత్తుఁ డుత్తరీయ మిచ్చెను. దానిని తీసికొన్న వసంతసేనకు పులకలెత్తెను.

స్వప్నములో గోపాలుఁడు జలదరించెను.

చారుదత్తుఁడు వెన్నెలలో వసంతసేనను మేడ దాఁకఁ బంపెను.

కలలో మఱొకకవులు: బ్రాహ్మమతము పునర్జన్మ మంగీకరింపకుండుట లెస్సకాదు. చూచుచుండఁగనే రాధ వసంతసేనయై తనను విడిచి చారుదత్తు నభిసరించుచున్నది.

గోపాలుఁడు 'ఆఆఆ' యని పలవరించెను.

అతఁడు కలలో 'మీరుమాత్రము చూడ రాఁగూడదు' అని వినెను.

అతఁడు గభాలున లేచెను. కుదుటఁబడి కలయంతయు గుఱుతు దెచ్చికొని గడియారము చూచెను. పదకొండు పండ్రెండుల నడుమ. గోపాలుఁడు దుస్తులు వేసికొనియెను. మోటారు డ్రైవరును పిలిచెను. అతనిని నాటకమునకు మోటారు తోలుమనెను. 'అమ్మగారి ఆజ్ఞ లేదు' అని అతఁడు నిరాకరించెను. నవ్వుకొని గోపాలుఁడే మోటారు నడిపించుకొని పోయెను.

✗

చారుదత్తుఁడును విదూషకుఁడును రంగమున నున్నారు. అది వానాకాలము. జలయంత్రము రంగమున వర్షించుచున్నది. జనులు అక్కజపడి చూచుచున్నారు.

ఉజ్జ్వలాభిసారికావేషముతో ముత్యాలగొడుగు వైచికొని 'కమలము కేలలేని సిరి', 'కాముని చేతి మృదుప్రహేతి', 'శోకము మగనాండ్ర కందఱకు', 'కంజశరాగమపుష్పము', వసంతసేన "సిగ్గు పోడిమిగల కూర్మితో" చారుదత్తు నభిసరింప వచ్చుచున్నది.

మబ్బు లుఱిమినవి.

'గీ. ఉఱుముఁగాక! పయోదముల్ కురియుఁగాక!
పిడుగు పడుఁగాక! యగుఁగాక పుడమి కడలి!
చలియు వేఁడియుఁ జూడరు లలన లకట!
రమణసాన్నిధ్యమున కేఁగు సమయమందు.'

అని అన్నది వసంతసేన.

విటుఁడు వర్షమును వర్ణించి వర్ణించి

గీ. అలిగితివయేని లేదు సౌఖ్యంబు కోప-
గింపకున్నను మదనుండు కీర్తి తేఁడు
అలుగు మలిగింపు మొకవేళ నతనిఁగూడ
కరుణజూపుము! పడయు మాఘునునికరుణ.

అనెను.

సభ్యు లందఱూ రెప్ప వాల్పక చూచుచున్నారు. 'వర్షవర్ణన చాలు. ఇది ప్రబంధము కాదు. నాటకము సుమీ. వసంతసేనా, వడిగానడు వడిగానడు' అని యువకు లనుచున్నారు.

గోపాలుఁడు లేవబోయి కూర్చుండెను.

వసంతసేన కూర్చుండి పువ్వులు రువ్వుచు— 'జూదగాఁడా! ప్రదోషకాలము సుఖకరముగా నున్నదా?' అని చారుదత్తునితో అనెను.

గోపాలుని హృదయము స్వస్థానమున లేదు. అది కన్నులలో నున్నది. చూపులనుండి దాని విడఁదీయఁజాలము. మన మొకవేళ అందు ప్రవే

శింపఁగలిగితిమేని చిమ్మనఁగ్రోవిలోని నీటివలె వసంతసేనలో పోయి పడుదుము.

చారుదత్తుఁడు—

గీ: కలికి చెవిమీఁద నిడుకొన్న కడిమిపూవు
నుండి జాఱెడు వర్ష బిందువులచేతఁ
దడుపఁబడుచున్న దీ పయోధరము రాచ-
బిడ్డ యభిషేక మొనరింపఁబడ్డ రీతి.

అని విదూషకునకుఁ జూపెను.

ఐ. సి. యస్. గోపాలుఁడు లేచి బలవంతముగా మఱల కూరుచుండెను.

వసంతసేన చారుదత్తుని కౌఁగిలించుకొనబోవ సన్నాహపడుచుండెను. చారుదత్తుఁడు ప్రత్యాలింగనమున కాయత్తుఁ డగుచుండెను.

వారి యిరువురినడుమకు గోపాలుఁ డొక్క- పెట్ట ఉఱికెను.

బిచ్చగాఁడు

నాళము కృష్ణరావుగారు

ఒకచేత జోలెయు, నొకచేత కోల - పుచ్చుక తిరుగాడె బిచ్చగాఁ డొకఁడు
వాడవాడలవెంట పాడుచు నిట్లు :

'అవనితలంబున నాదిభిక్షుకుని - యపరావతారమై యవతరించితిని;
పృథివిలోఁ గలయట్టి వృత్తులలోన - బిచ్చంపువృత్తియె హెచ్చైనవృత్తి;
చెట్టునీడలె నాకు పట్టెమంచములు - చినుఁగుబట్టలె నాకు చీనాంబరములు
పుట్టగోచియె నాకు పట్టుపుట్టంబు - భిక్షాన్నమే నాకు పిండివంటకము
బూదిపూఁతయె నాకు పునుఁగు జవ్వాది - పూరికొంపయె నాకు భూరిసౌధంబు;
రాజ్య మెవ్వారి దైన, రా జెవ్వ రైన - నా కేమిలక్ష్యంబు? నా కేమికొదువ ?
రాజశాసనములు రాజ్యాంగవిధులు - ఎన్ని మాఱిన యేని న న్నేమి సేయు?
కఱవుపై కఱవులు కలుగుఁ గా కేమి - పెట్టఁడే యెవఁ డైన పట్టెఁడోగిరము ?
సంతత మీశ్వరస్మరణమే కాని - యితరచింతలు నాకు నెవ్వియు లేవు;
అన్యులపదవుల నాసింపఁబోవ - పరులు నాపదవికి వాంఛింపఁబోరు;
లక్షాధికారి యా భిక్షాధికారి - భిక్షాధికారి తా భేదంబు గనఁడు;
భిక్షుకవృత్తియే విశ్వేశ! నాకు - జన్మజన్మముల ప్రసాదింపు మయ్యా;
పాడిపంటలు గల్గి భాగ్యంబు గల్గి - ఎల్లవారలు సుఖియింతురు గాక ;

చీకటి పడబోతున్నది. పొలముష్ని మూసుకొని అప్పుడే నాగేశ్వరరావు ఇంటికివచ్చి వసారాలో కూర్చున్నాడు. తల్లి గౌరమ్మ దగ్గరకు వచ్చి కూర్చున్నది. ఆమెకు నలభై సంవత్సరముల వయస్సు ఉంటుంది. ముసలి దన్నట్టే మాటే. ఏదో చెప్పవలెనని ప్రయత్నము చేస్తుంది. కాని ధైర్యము లేకుండా ఉంది. చివరకు ఎట్లాగైతే నేమి గొంతు చేసుకొని "ఏమిరా నాయనా, ఎల్లుండి దశమి; మంచి రోజు; ప్రయాణానికి బాగా ఉన్నదిట" అన్నది.

"అయితే ఏమంటావు?" అన్నాడు నాగేశ్వరరావు.

"ఏమీ లేదు. మళ్లీ ఒకసారి పొన్నూరు వెళ్లి వస్తావేమోనని."

"ఎందుకమ్మా, లాభము లేదు. నా ప్రాణము విసుగెత్తి పోయుంది. ఆయనేవచ్చి ఆ ఊళ్లో ఉండమంటాడు! ఎంత సేపు చెప్పినా. నీ పిచ్చి గాని ఆయన కూతురును ఎంతమాత్రమూ పంపించడు."

"ఏదో సలహా ఆయన ఇస్తాడు. కాని ఎందుకు పంపించడు కూతుర్ని? ఎల్లకాలమూ ఆయన ఇంట్లో ఉంటుందా కూతురు? ఆయనకు మటూ మంచి గతి తెలియదు?"

"నీకు తెలియదమ్మా. సంగతి చెప్పినా వినవు. ఏం చేసేది?"

"నీవు గట్టిగా పట్టుబడితే ఆయన పంపించక ఏంచేస్తాడు?"

"ఏంచేస్తా డేమిటమ్మా; ఏదో సాకు చెపుతాడు. పోనీ, దానితో రమ్మని చెపుదామా అంటే అసలు కంటికి కనబడితేగా! కనబడ్డా మాట్లాడదుగా! ఏది చెప్పినా తలకాయ వంచుకొని ఊరుకొంటుంది."

"పాపము దానికేమి తెలుస్తుందిరా; నీవు ఆయనతో మాట్లాడవలెను; కాని, దానితో చెపితే ఏం లాభము? అది అభము శుభము ఎరగనిది. సిగ్గో ఏమో! కాబట్టే నీతో మాట్లాడదు."

"అబ్బ, నాకు తెలియదు. పోనీ నీవుపోయి తీసుకొనిరా."

"బాగా ఉంది. నీభార్యను పంపించమంటూ మీ మామగారి దగ్గరకు పోవలసింది నేనా? నీవు వెళ్లి తీసుకొనిరారా నాయనా!"

"నన్ను చంపకు. నాకు తెలియదు."

"నీకు తెలిసింది ఏమిటిరా మరి?"

"ఏమో నాకు అదంతా తెలియదు. నేను పోను."

"అయితే ఇట్లా ఒంటరిగానే ఉంటావా ఏమిటి?"

"ఆc."

"అయితే నేను జీవించిఉండగా నీకు సంసారము చేయడానికి ఇష్టము లేదన్న మాట. ఇది

నాకర్మము కావాలట్స. పోనీలేనాయనా నేను చచ్చిపోయినతర్వాతనే నీఇష్టము వచ్చినట్టు నీశ్రా నీభార్యా ఊరేగండి." అని ఆమెకంట్లో నీళ్లు పెట్టుకోసాగింది.

"సరే. గోలగా ఉంది. మరి ఇప్పుడు నన్నేమి చేయమంటావో చెప్పు చూదాము."

"గోల ఏమిటిరా. నీవు ఈరాత్రికి బయలుదేరి పొన్నూరు వెళ్లి మీమామగారితో గట్టిగా చెప్పి నీభార్యను వెంటబెట్టుకొనిరా. ఆయన ఏవో సాకులు చెపితే నీవు ఏవోసాకులు చెప్పు. అంతగా అయితే నాకేదో పెద్దరోగము వచ్చిందనీ, అందుకోసరమయినా భార్యను పంపించమనీ గట్టిగా పట్టుబట్టు........ నీవు వెళ్ళకపోతే బాగుండదు. నిషేకము అయి రెండు సంవత్సరములు కావడమేమిటి? పట్టుమని పదిరోజులయినా అది మన ఇంట్లో ఉండకపోవడమేమిటి? విన్నవాళ్లూ చూసేవాళ్లూ ఏమనుకొంటారో తెలుసునా?"

"సరే. అయితే ఈరాత్రికే ఆఖరుపర్యాయము వాళ్లఇంటికి వెళ్లుతాను. ఆయనపంపిస్తానన్నా సరే; లేక అది వస్తానన్నా సరే. ఇట్లాజరగకపోయ్యేట్లయితే ఇక ఈజన్మకు ఈభార్యాప్రస్తావన నీవు తీసుకొనిరానని వాగ్దానము చేసేట్లయితే వెళుతాను. లేకపోతే లేదు."

"సరే. అట్లాగే. ఇక రాకపోదు, నీవు ఇంత గట్టిపట్టు పడితే."

"అది కాదు. నేను కోరినట్టు వాగ్దానము చేస్తేనే వెళ్లేది. లేకపోతే వెళ్లను."

"అట్లాగేరా నాయనా."

"సరే" నంటే "సరే" ననుకొన్నారుభయులు. తెల్లవారుజామునే నాగేశ్వరరావు భార్యను తీసుకొని రావడము కోసరము అత్తవారి ఊరు బయలుదేరినాడు.

౨

వెంకయ్య సంపన్నగృహస్థు. స్వార్జితము అనేది ఆటే లేదు. ఆస్తిఅంతా పితృపితామహార్జితమే. ఒక్కతే కూతురు. ఇంక పిల్లలు లేరు. కూతురు పుట్టిన నాల్గుసంవత్సరములకే తల్లి చనిపోయింది. అతనికి అప్పటిలో వయస్సు ముదరకపోయినప్పటికిన్నీ మనస్సు విరిగిపోయినందువల్ల తిరిగీ వివాహము చేసుకోలేదు. ఇక అతనికి జీవితములో ఆలంబనము కూతురే అయింది. ఇంత కాచిపోయడానికి ఇంట్లో ఒక ముసలమ్మ దూరపు బంధువు ఉంది.

లోకము ఏమంటుందో అనేభయమువల్ల పిల్లదానికి యుక్తవయస్సు రాగానే వెంకయ్య నాగేశ్వరరావు కిచ్చి వివాహము చేసినాడు. కాని కూతురు అల్లుడితో మరొకచోట ఒకప్పుడు ఉండవలసి వస్తుంది అనే సంగతి తోచేసరికి అతని గుండె నీరై పొయ్యేది; పట్టరాని ఆవేదన కలిగేది. ఈసంగతి గుర్తించే కాబోలు భాగ్యవంతులతో సంబంధము చేయక సామాన్యవసతిగల నాగేశ్వరరావుకు కుర్రదాన్ని ఇచ్చి వివాహము చేసినాడు.

నాగేశ్వరరావు తండ్రి బెజవాడ సమీపములోఉన్న రామవరప్పాడుగ్రామములో వ్యవ

సాయము చేసుకొని జీవనముచేసే సామాన్య గృహస్థు. విశేషభూవసతి లేకపోయినా భూగర్భముచీల్చి భూదేవిదాచిపెట్టుకొన్న అమృతాన్ని పైకిలేవనెత్తి సస్యములకా అమృతాన్ని పంచిపెట్టి జీవనముచేస్తూ ఉండేవాడు. నాగేశ్వరరావు ఆటే పెద్దతరగతులలోకి రాకపూర్వమే వివాహమూ అయినది; తండ్రిమరణించడమూ తటస్థించినది.

సాధారణముగా పెద్దలన్నూ, చిన్నలన్నూ, అందరినీ వ్యామోహపెడుతూ ఎందుకూ కొరమాలిన వాళ్లనుగా చేస్తున్న గుమాస్తాగిరి వైపుకు అతనిమనస్సు పోలేదు. చేనికి కరగా వేసి ఎప్పుడో వాటి చిన్నప్పుడు తనతండ్రి ఇన్ని నీళ్లుపోసిన విశ్వాసముచేత కల్పతరువులయిన కొబ్బరిచెట్లు యేటికి యేడాది ఎప్పుడు బడితే అప్పుడు అతను కావలెనను కొన్నప్పుడల్లా పదిరూపాయలు ఇస్తూ వచ్చినవి. ఇందువల్ల అతను వ్యవసాయమే వృత్తిగా పెట్టుకొన్నాడు.

అతనికి ఇరవై సంవత్సరములు వచ్చేసరికి సీతమ్మ రజస్వల అయినది. లోకాచారముననుసరించి కొంతకాలమయిన తరువాత వెంకయ్య కుర్రదానికి నిషేకముహూర్తము పెట్టించినాడు. నిషేకము జరిగింది. అయితే మొదటనుంచీ కూడా వెంకయ్యకు అల్లుడూ వియ్యపురాలూ వచ్చి తనఇంట్లో ఉండవలెనని సంకల్పము. నాగేశ్వరరావుకు ఇది ఎంతమాత్రమూ ఇష్టము లేదు. పోనీ వెంకయ్యే కూతురుతో సహా వెళ్లి అల్లుడిదగ్గిర ఉండకూడదా అంటే అతను ఇల్లూ వాకిలీ వదిలిపెట్టలేడు. పైగా ఆ ఊరికి అతను కరణము కూడాను. ఒకవేళ ఇల్లూ వాకిలీ భూమీ పుట్రా వదిలిపెట్టి వెళ్లి కూతురుదగ్గిర ఉండవలెననుకొన్నా ఆకరిణీకము వదిలిపెట్టి వెళ్లవలెనంటే మాత్రము మనస్సు ఒప్పుకొనేది కాదు. అది కరిణీకములో ఉన్న మజా.

సీతమ్మకు నిషేకమయి రెండుసంవత్సరములు అయినప్పటికిన్నీ కాముడు గుడ్డివాడు అయినందువల్లనో, మరి కొంటెతనమువల్లనో ఆమె హృదయకవాటాన్ని తెరవలేదు; దగ్గరకు అయినా పోలేదు; దూరమునుంచి అయినా చూడలేదు. ఆమె ముగ్ధగా పెరిగిన ముగ్ధ. ముగ్ధ ఏమిటి? వయస్సువల్ల అవయవములలో మార్పు కలిగింది కాని హృదయములో మార్పు కలగలేదు.

నాగేశ్వరరావు హృదయకవాటాన్ని తెరవడమే కాకుండా మరఫిరంగులతో కాల్చివేయసాగినాడు మదనుడు. పోనీ నాగేశ్వరరావు హృదయము అన్యథా పోయినా ఎట్లా ఉండేదో? అట్లా ఎందుకు జరుగుతుంది? అట్లా జరిగితే షోకు ఏముంటుంది? అతను కూర్చున్నా, నిలుచున్నా, పడుకొన్నా, ఏమి చేసినా సీతే అతని హృదయాన్ని ఆకర్షించేది. ఆరూపము, ఆమృదుమధుర కంఠస్వరము, ఆ అమాయికత్వము తప్ప మరొక రూపము, మరొక కంఠస్వరము అతని హృదయానికి ఉచ్చులు పెట్టలేకపోయినవి. ఒకప్పుడు అత్తవారింటిలో ఉందామని నిశ్చయించినా కుణ

ములో వెఱ్ఱితాత్రేమువచ్చి ఊహాలను పాడు చేసేది: ఒకవేళ తాత్రమును చంపుకొంటే అప్పటికి వ్యవసాయమువచ్చి అడ్డుపడేది.

3

ఆత్రేం వారుజామున బయిలుదేరి ఉదయానికి నాగేశ్వరరావు అత్తవారిఇంటికి వెళ్లినాడు. ఉచితరీతిని మామగారు అల్లుణ్ణి సత్కరించి నాడు. మామగారి ఇంటివాకిలి సమీపించే వరకు ఉన్న పట్టుదల నాగేశ్వరరావుకు మామగారిని చూడగానే కొంచెము సన్న గిలింది. అందులో ఆయన సత్కారమును అందుకొన్న తరువాత సంగతిచెప్పవలసిన పనే లేదు. అయితే ఈదఫా మాత్రము అల్లుడే లాగా ప్రవర్తించడానికి కొంచెము ప్రయత్న ము చేయసాగినాడు.

ఆపగలు భార్యతో ఏకాంతముగా మాట్లా డడానికి అవకాశము లేకపోయింది.

సాయంత్రం మప్పుడు మామగారితో పీలుచూ సుకొని మెల్లిగా తనువచ్చిన పని చెప్పినాడు. ఆయన మామ్మూలు పద్ధతిలో "సర్లే తప్పకుండా పంపిస్తాను. ఇకవస్తున్నది శ్రావణమాసము. అమ్మాయికి శ్రావణ మంగళవారముల నోము ఈ సంవత్సరముతో అయిపోతుంది. ఈమాస ము వెళ్లిపోయిన తరువాత నేనే స్వయముగా అమ్మాయిని వెంటబెట్టుకొనివచ్చి నీఇంట్లో దిగవిడుస్తాను. నాఇంట్లో ఎల్లకాలమూ ఉంచు కోవడానికి వీలవుతుందా నాయనా మరి? నేను మాటుకు అంత అవ్యక్తుణ్ణా! ఇదివరకెప్పుడయినా పంపనన్నానా? ఏదో సందర్భపడలేదు కాని ......" అంటూ ఉండగానే "నాకదంతా తెలి యదు. రేపు మీరు పంపిస్తేగాని వీలులేదు. నోములు అక్కడే నోచుకోవచ్చును" అన్నా డు నాగేశ్వరరావు.

"అట్లా కాదోయి, కోపపడకు. అక్కడ నోచు కోకూడదని అంటానా? ఏదో చిట్టితల్లిపిల్ల కాబట్టి ఇక్కడే నోచుకొన్నవస్తుందని అంటు న్నాను. కాని; నేను పంపించనని ఎప్పుడన్నా అన్నానా? అట్లాంటి ఉద్దేశ్యమయినా లేదే! అట్లా అన్నా చెల్లుతుందా?"

"మీరు రేపుమధ్యాహ్నపుబండిలుకు మీఅమ్మాయిని ప్రయాణము చేసి పంపించితీరవలెను."

"సర్లే అట్లాగే. కాని నీవే సలహా ఇయ్యి. నాకు ఆడదిక్కు ఏమీ లేదన్న సంగతి నీకు తెలిసిందే కదా. ఇప్పుడు కుర్రదాని వెంట వచ్చేవారు ఎవరూ లేరు. ఒకవేళ ఆయన తరువాతనైతే దాని పినతల్లిని శ్రీమాలి వెంట పంపిస్తే ఆమె ఒకవారము రోజులు ఉండి వస్తుంది. అప్పుడు బాగుంటుం దని నా అభిప్రాయము."

"అయితే వెంట మరొకరు ఎందుకు?"

"కాదోయి. అది కొత్తగా నీ ఇంటికి వస్తూ ఉండె మరి. అంతా కొత్త. వెంట ఎవరయినా ఉండవద్దటోయి?"

"కొత్త ఏమిటి. ఇప్పటికి...... రెండు సంవత్సర ములయితే?—మీరు రేపు పంపించి తీరవలె ను."

"సరే నీ ఇష్టము; నీ భార్య ఇష్టము. నేను ఎంత చెప్పినా నీవు వినదలచుకోలేదు. సరే, దానితో చెప్పి అట్లాగే తీసుకొనిపో."

ఉభయులూ భీష్మీకరించుకొని ఊరుకొన్నారు. అతనికి వెంకయ్యమీద పట్టరాని కోపము వచ్చింది. ఇక భార్యకు నచ్చజెప్పి ఒప్పించి ఎట్లాగైనా తీసుకొనిపో నిశ్చయించినాడు.

ఒళ్లువంచి చక్కగా పనిపాటలు చేయడము తప్ప శృంగార ప్రబంధము లయినా చదివింది కాదు. సీత రుక్మిణీకల్యాణ మయినా చదువు కోలేదు. ఎప్పుడయినా చదువుకొంటే మొల్ల రామాయణము— అందులో హనుమంతుడి హడావిడి భాగములు చదువుకొనేది. అందువల్ల నాగేశ్వరరావు ప్రాణానికి ఆమె కేవలము పచ్చివెలగకాయలాగా మింగుడు పడకుండా అయిపోయింది.

త్రేతాయుగములో రామదూతగానూ, ద్వాపర యుగములో అర్జునుడి టెక్కము మీదనూ, కలియుగములో ప్రపంచమంతటా ఇంటింటా కిరసనాయిల్ డబ్బామీదనూ, కుప్పిగంతులు వేస్తూఉన్న కోతిదేవుడు వారి ఇలువేల్పు.

బహుశః ఆహనుమంతుడే వాలము పెంచుకొని కూర్చుని మదనదేవుణ్ణి రానీయకుండా అదలిస్తూ ఉండవలెను. కాకపోతే వెంకయ్య తిరిగి వివాహము చేసుకోకుండాను, సీత నాగేశ్వర రావుకు స్వయంగ్రాహ మివ్వకుండాను ఉండడము ఎట్లా సంభవిస్తుంది.

సీతమ్మ మౌనముద్ర ధరించింది. అతను ఏమేమో చెప్పినాడు. బెదిరించినాడు, బెదరలేదు. ప్రగల్భాలు కొట్టడము మొదలుపెట్టినాడు. ఆమెను పూలలోపెట్టి పూజచేస్తానన్నాడు. తనపాలిటి దేవతగా తలచుకొంటానన్నాడు. తనగృహమామెకు స్వర్గధామముగా ఉండేలాగు చేస్తానన్నాడు. ఏమేమో అన్నాడు. ఏమిచెప్పినా లాభము లేకపోయింది. ఆమె మౌనముద్రలోనే ఉంది.

ఆలోచించి ఆమెచేత ఒక్కనవ్వు నవ్వించవలెననుకొన్నాడు. ఎంతో ప్రయత్నము చేసినాడు. విఫలమనోరథుడయినాడు. తన అసమర్థతకు అట్టే పట్టరానిదుఃఖము వచ్చింది. ఇక యాచనకు తయారైనాడు. సీత చెయ్యిపట్టుకొని కౌగిటిలో చేర్చుకొని "నామీద దయ లేదా? నామీద ఇంతకోప మెందుకు? నా ఇంటికి రావా? రావా?" అని ప్రశ్నించినాడు. ఆమె తలవంచుకొనే "వస్తాను" అన్నది. అతను పరవశమయిపోయినాడు. అదను కనిపెట్టి "కొద్దిరోజులయిన తరువాత వస్తాను," అన్నది సీత. అతను చిరునవ్వుతో "ఇప్పుడెందువల్ల రావు?" అన్నాడు.

"నేనువస్తే మానాన్న దిగులు పడతాడు." అన్నదామె.

"అయితే మీనాన్న పసిపిల్లవాడేం? పాపము పాలుతాగుతున్నాడు!" కోపముగా ఒక్కక్షణము ఊరుకొని "నీవు రేపు పదిగంటల రైలుకు రాక తప్పదు సుమా! పట్టికట్టి అయినా తీసుకొనిపోతాను తెలుసునా?" అన్నాడు.

* * *

తెల్లవారింది. వెంకయ్య ఉదయమే నాగేశ్వర రావు నిద్రలేవక పూర్వమే ఎక్కడికో వెళ్ళి పోయినాడు. ఎనిమిదిగంట లయింది; తొమ్మిది గంట లయింది; తొమ్మిదిన్నర అయింది; పదిగంటలు కావస్తున్నది; ఆయన ఇంటికి వచ్చేజాడ కనిపించలేదు. పదింముప్పావుకు రైలు బయలుదేరుతుంది. క్షణక్షణముకు ఎండ ఎక్కువయినట్టుగానే నాగేశ్వరరావు కోపమూ ఎక్కువయి పోతున్నది. ఇంట్లో ముసలమ్మను వంటకానీయమని తొందర పెడు తున్నాడు. సీతను సామాను సర్దుకోమని తొందర పెడుతున్నాడు. మామగారిని వెతికి పిల్చుకొని రావడానికి ఇంట్లో ఉన్న జీతగాం డ్లను తోలినాడు.

పదిగంట లప్పుడు ఒకజీతగాడు తిరిగివచ్చి ఆయన ఒంటిగంటదాకా రావడానికి వీలులే నట్టున్నూ అల్లుణ్ణి భోజనము చేయమని చెప్పి నట్టున్నూ చెప్పినాడు.

అతనిబల్లు భగ్గున మండిపోయింది. ఒక చెంప ముసలమ్మ "నాయనా, అబ్బాయి వచ్చినతరు వాత పోదువుగానిలే నాయనా" అంటుంది. భార్య ఏమీ మాట్లాడదు. భోజనము చేసి నాడు. ఒకబండిని తీసుకొనివచ్చి ఇంటిఎదుట నిలువబెట్టినాడు. భార్యనురమ్మని ఆజ్ఞాపించి నాడు. ఆమె యథాప్రకారము మౌనముద్ర వహించింది. ఇటూఅటూ కదలనైనా లేదు, మెదలనైనా లేదు.

ముసలమ్మమాత్రము "నాయనా రాత్రిరైలు కు అబ్బాయితో చెప్పి సీతను పంపిస్తాను. ఉండునాయనా, తొందరపడకు" అంటూ బ్రతి మాలడము మొదలుపెట్టింది. అతనామాటలు వినిపించుకోలేదు. ఆఖరుపర్యాయము భార్యను సమీపించి అత్యంతాదరముతోనూ, కోపము తోనూ, "రావా, రావా," అన్నాడు. కొంచెము తంద్రతతో "నాన్న ఇంటికి రానీ యండి" అన్నదామె. "కాదు. ఇప్పుడే రావా లె. ఆమె ఊరుకొన్నది; జవాబు చెప్పలేదు. ఆమెను రూక్షముగా చూస్తూ "రావూ?" అన్నాడు. జవాబు ఆమె నోటినుంచిరాలేదు. కాని ఆమెకండ్ల వెంట నీళ్లు కారసాగినవి.

నాగేశ్వరరావు బండి ఎక్కినాడు; స్టేషనుకు వచ్చినాడు; బెజవాడబండిలో కూర్చున్నాడు. ఆతనిమనస్సు డోలాయమానము అయిపో యింది. కోపమూ, తన అసమర్థతకు విచా రమూ ఎక్కువయిపోయింది. ఏదో ఒక విధ ముగా మనస్సు సరిపెట్టుకోవడానికి తగినంత మనోదార్ఢ్యము లేకపోయింది. ఇకస్నేహితుల నెవరినైనా సలహా అడగవలెననుకొన్నాడు. ఎందుకోసరము సలహా అడగవలెనో అతనికే తెలియదు. అతని మనస్సంతా అయోమయ మయిపోయింది.

బెజవాడలో రైలుదిగగానే తన చిన్ననాటి సహాధ్యాయిన్నీ మిత్రుడున్నూ అయిన ఒక లాయరువద్దకు వెళ్లినాడు. తనదురవస్థఅంతా చెప్పుకొన్నాడు. ఇక నేమిచేయవలెనో చెప్ప మని అతన్ని సలహా అడిగినాడు. నాగేశ్వర రావుకు సలహా ఇవ్వడానికి తిరిగి ఒకసారి హిందూలాలో వివాహఘట్టమంతా చదివి

అందుకు సంబంధించిన మరికొన్ని గ్రంథములు కూడా చూసి చివరకు Restitution of conjugal rights కోసరము దావా తీసుకొని వస్తే భార్యను కోర్టువారు స్వాధీనము చేస్తారని చెప్పినాడు. తనభార్యను రచ్చకీడ్వడము అనే విషయం అతని హృదయాన్ని చాలా బాధించింది. ఇంకొక పద్ధతి లేదా అని ప్రశ్నించే సరికి ఆలాయరు ఆలోచించి తన మైనరు భార్యను Immoral and illegal purposesకోసరము ఇంట్లో అట్టి పెట్టుకొన్నట్టు మామగారి మీద దావా చేయవచ్చు నన్నాడు. అతనికి ఈ రెండు పద్ధతులూ నచ్చలేదు.

౫

సాయంత్రముకు ఇంటికి చేరినాడు. ఇంటికి వెళ్లగానే తల్లి "కూతుర్ని ఆయన పంపించలేదుటరా" అని ప్రశ్నించింది. అతి కోపముతో "ఇకముందు ఆప్రస్తావన నాదగ్గర తేవద్దు పో" అన్నాడు. జరిగిన సంగతి ఏదో తరువాత నిదానముగా చెపుతాడని ఆమె ఊరుకొన్నది.

రాత్రి భోజనముచేసి పడుకొన్నాడు. నిద్ర పట్టలేదు. ఏమేమో యోచనలు చేయసాగినాడు. భార్యనుకానీ మామగారినికానీ రచ్చకీడ్వడము పెద్ద తప్పిద మనుకొన్నాడు. అట్లా చేయడానికి ఎంతమాత్రమూ ఇష్టము లేక పోయింది. ఇక మార్గ మేదో అతనికి గోచరించ లేదు. ఒక వేళ బలవంతముగా భార్యను తీసుకొనివచ్చినా అందువల్ల మరింత దుఃఖమే కాని సంతోషము ఆవగింజ అంత అయినా ఉండదని గుర్తించినాడు. ఆలోచించి ఆలోచించి హృదయము శూన్యమయిపోయింది. మృత్పిండముకు మల్లె అయిపోయినాడు. కొంత సేపు అయినతరువాత ఊపిరి తెచ్చుకొన్నాడు. నిద్రపోవలెనని ప్రయత్నముచేయ సాగినాడు. నిద్రరాదు. ఏదైనాపుస్తకము చదివితే నిద్రవస్తుందేమో ననుకొన్నాడు. పుస్తకము కోసరము అల్మారలో వెతకడము మొదలుపెట్టినాడు. 'భర్తృహరి' తీసినాడు. ఇక నేఘట్టము చదువుదామ నేది ప్రశ్న. పుటలుఊరక కొంత సేపు అటూఇటూతిరగవేసి చివరకు "పక్షద్వయ నిరూపణము" ఘట్టముతీసి పద్యము చదవడము మొదలుపెట్టినాడు.

"అఖిలపాతక భయహారియైన గాంగ
వారియందైన యువమనోహారి యగుచు
హారియగు కల్కి కుల్కుమిటారి చన్ను
దోయియందైన వాసంబు సేయవలయు."

ఈపద్యము అతనికి బ్రహ్మానందము కలుగ జేసింది. ఆపద్యాన్నే తిరిగి తిరిగి చదివినాడు. ఎంతసేపు చదివినా ఆపద్యమే. మరికొంత సేపటికి పైపద్యములు చదువవలె ననే సంకల్పము కలిగింది.

"కిమిహబహుభిరుక్తైర్యుక్తిశూన్యైః ప్రలాపైః
ద్వయమిహపురుషాణాం సర్వదాసేవనీయమ్;
అభినవమదలీలా లాలసం సున్దరీణాం
స్తనభరపరిఖిన్నం యౌవనంవా వనంవా."

ఈ పద్యముతో "భర్తృహరి"ని మూసి అవతల పెట్టినాడు. ఇక యోజన ప్రారంభించినాడు. "యౌవనంవా వనంవా" అనేది తప్ప మరొకటి తోచకపోయింది.

ఇదివరకంతా యౌవనాన్ని గురించి ఊహాగానము చేస్తూ ఎన్నెన్నో సౌధములను భావ వీథిలో కడుతూ వచ్చినాడు. ఇప్పుడా సౌధములన్నీ విచ్ఛేద మయిపోయినవి. ఇక "వనం" విషయమయి ఊహాగానముచేయ మొదలు పెట్టినాడు. ఇక మరొక తలంపు అతని తలలో జొరబడకుండా వచ్చింది. చిత్తస్థైర్యము లేని వాడి కీలోకములో గతి స్నేహితులూ పుస్తకాలు. ఈ రెండు వారివారి పరిస్థితులను గమనించకుండానే తల్లకిందులు చేస్తవి.

ఇక నాగేశ్వరరావుకు 'యౌవనంవా వనంవా' రామనామస్మరణ అయిపోయింది. యౌవనపు ఊహేలేదు. అది అలభ్యమయిపోయిం దని నిశ్చయించినాడు ఇక నెన్నడూ భార్య ప్రస్తావన ఎవరితోనూ చేయలేదు; అతనిలో అతనైనా చేయలేదు. ఎవరయినా ఆ ప్రస్తావన చేయవచ్చినాఅవకాశమిచ్చేవాడు కాడు. తల్లి అయినా తరువాత ఆవిషయము అడగలేక పోయింది. అడిగినా చిరునవ్వుతో ఊరుకొనేవాడు.

రోజురోజుకు వైరాగ్యము ముదర సాగింది. భర్తృహరి అతనికి సుందరకాండ- భగవద్గీత అయిపోయింది. కేవలము పారాయణే చేస్తూ ఉండేవాడు. మామగారి దగ్గిరనుంచి మూడు నాల్గుఉత్తరములు వచ్చినవి. పైన దస్తూరి చూసి ఫలానావారివని గ్రహించి విప్పిఅయినా చూడలేదు. అవి విప్పిచదివితే తనఊహ ఏవిధముగా మారిపోతుందోనని భయము. మూడు మాసము లయింది; నాల్గుమాసము లయింది. భార్య అతనిఇంటికి రానూలేదు; అతని కా గొడవ పట్టనూలేదు. వైరాగ్యములో మునిగి తేలుతున్నాడు. తల్లికీ అతనివిషయము కొంతగొడవగానే ఉండింది.

౬

అతనికి తీర్థయాత్రాభిలాష కలిగింది. అదివరకు వ్యవసాయము చాలామటుకు మర్తర పుచేసినాడు. ఇప్పుడు భూములన్నీ మక్తాకు ఇచ్చివేసినాడు. కొంత ధనము అదనముగా పుచ్చుకొన్నాడు. ఇంకా మరికొంత ధనము తీసుకొని ఒక శుభముహూర్తములో తీర్థయాత్రకు తల్లితోసహా బయలుదేరినాడు.

దేశదేశములూ తల్లితో తిరిగినాడు. చిట్టచివరకు నీలాచలము చేరినాడు. అప్పటి కతని ప్రకృతిలో మరొకమార్పుకలిగింది. వైరాగ్యముకుతోడుగా భగవద్భక్తి ఎక్కువయింది. అందులో ఉత్తర హిందూస్థానములో తిరుగుతున్నరోజులలో రాధాకృష్ణతత్త్వము కొంచెం కొంచెము తలకెక్కింది. జగన్నాథము వచ్చేసరికి ఒకవిధముగా ఉన్మత్తావస్థలో ఉన్నాడనే చెప్పవచ్చును. అసలతని తలంపు ఒక కొంతకాలము జగన్నాథములో ఉండిపోయి శ్రీకృష్ణచైతన్యులవారు ప్రతిపాదించిన రాధాకృష్ణభావము నవగాహన చేసుకొనవలెననే.

ఈ మార్పు తల్లి కనిపెడుతూనే వచ్చింది. కాని ఆమె ఏమిచేయగలదు. తొందరగా ఇంటికి కుమారుణ్ణి చేర్చవలె ననుకొని ప్రయాణము తొందర చేయసాగింది. నీలాచలము వారు వచ్చేసరికి అక్కడ కలరా అతి తీవ్రముగా ఉంది. గ్రహచారవశమున తల్లికి కలరా తగిలింది. ఆమె జీవిస్తుందనే ఆశ పోయింది. తుద కామె మరణించింది. ఆమె కత నెంతో ఉపచారము చేసినాడు. కాని లాభము లేకపోయింది. యథావిధిగా ఆమె అపరకర్మలన్నీ నెరవేర్చినాడు. ఇక నింటికి వెళ్లవలెననే—అతని కొకచోట ఇల్లు ఉన్నదనే విషయమే జ్ఞాపకము రాలేదు. నీలాచలములోనే నిలచిపోయినాడు.

వంగవైష్ణవమఠములలో వైష్ణవసన్న్యాసుల వద్ద నిద్రాహారములు లేకుండా కాలక్షేపము చేయడము మొదలుపెట్టినాడు. భక్తిగ్రంథములు చదవడానికోసరము ఉరియా, బాంగ్లా భాషలు పఠించినాడు. అతనికి శ్రీ కృష్ణచైతన్యులవారు లక్ష్యమయిపోయినారు. ఆ మహామహుడికి మల్లెనే తానూ రాధాదేవి కృష్ణుకోసరము అనుభవించిన విరహబాధ అనుభవించసాగినాడు. అతనే రాధ అయిపోయినాడు. రాత్రింబవళ్లు అదే ధోరణి.

కృష్ణాష్టమినా డుదయము స్నానము చేసి ప్రాతఃసంధ్యావందనము ఆచరించి శ్రీ కృష్ణధ్యానము చేసుకొంటూ కూర్చున్నాడు. అతని కప్పుడు

"ఒంటిదిరుగుచు గోరిక లుజ్జగించి
శాంతిజేకొని పాణిభాజనుడనై ది
గంబరుడనై సమస్తకర్మంబు లెపుడు
మొదలు చెడద్రుంతు పరమేశ, సదయ
[హృదయ!"

అనే పద్యరాజము చెవుల్లో గింగురెత్తడము మొదలుపెట్టింది. లేచినిలుచున్నాడు. పద్యము మరల నొక్కపర్యాయము స్మరించి చూసినాడు. హుటాహుటి వైష్ణవస్వామి దగ్గరకు వెళ్లినాడు. ఆశ్రమము ఇవ్వమన్నాడు. అంత చిన్నవాడికి ఆశ్రమము ఇవ్వడాని కాయన శంకించి కొంతకాల మయినతరువాత ఇస్తానన్నాడు.

హృదయము ఆమాటకు వికలమయిపోయింది. భూమి పుట్రాఅంతా ఆనీలాచలములో ఉన్న శ్రీకృష్ణమఠముకు వ్రాసి రిజష్టరు చేయించినాడు. ఒక్కసారి నిశ్చలముగా యోజించినాడు. ఒకరు ఆశ్రమముఇచ్చేదేమి టన్నాడు. ముండనము చేయించుకొన్నాడు. వంగవైష్ణవ సాంప్రదాయము ప్రకారము ధౌత వస్త్రము ధరించినాడు. శ్రీ చైతన్యాలయముకు వెళ్లినాడు. సాష్టాంగ దండప్రణామము చేసినాడు. బయటకు వచ్చినాడు. "ఏడీ శ్రీకృష్ణు డేడీ? ముద్దులకృష్ణు డేడీ?" అన్నాడు. ఎక్కడికో బయలుదేరినాడు. ఎక్కడికి వెళ్లుతున్నాడో అతనికే తెలియదు. వెళ్లిపోయినాడు. ఏమయినాడో!

౭

అల్లుడు ఏమిహడావిడి చేస్తున్నాడో ననుకొంటూ ఆరోజు మధ్యాహ్నము పన్నెండు గంటలప్పుడు వెంకయ్య ఇంటికి వచ్చినాడు. సంగతి సందర్భాలు తెలిసినవి.

రెండురోజు లయినతరువాత తన్ను క్షమించమంటూనూ, నెలరోజులలో తప్పకుండా కూతుర్ని తీసుకొని వెళ్లేటట్టునూ ఉత్తరము వ్రాసినాడు. ఉత్తరముకు జవాబు వచ్చి తీరుతుంది అనుకొన్నాడు. అయితే రాలేదు. కొంత ఆదుర్దా ప్రారంభమయింది. ఒక వారమురోజులు ఆదుర్దాపడి తిరిగి మరొకఉత్తరము వ్రాసినాడు. నాల్గుఉత్తరములు వ్రాసినాజవాబు లేకపోయింది. కారణము తెలుసుకోలేకపోయినాడు. పరిపూర్ణముగా కోపమువచ్చింది. తనూ క్షమించమంటూ అనేకసార్లు వ్రాయడమునుంచి అల్లుడికి పొగరెక్కువయిపోయిం దనుకొన్నాడు. తనంటే అలుసుఅయిపోయిం దనుకొన్నాడు. భీష్మీకరించుకొని ఊరుకొన్నాడు. వాడిఅవసరమువచ్చి వాడు దారికి వచ్చినప్పుడే ఆవిషయము ఆలోచించవచ్చునని మెదలకుండా ఊరుకొన్నాడు వెంకయ్య.

అయితే అతని స్నేహితులు మాత్రమూ ఊరుకోవడము మంచిది కాదని వెంటనే కూతుర్ని తీసుకొనివెళ్లి దిగబెట్టి రమ్మని సలహా చెపుతూ వచ్చినాడు. వెంకయ్యభయము ఏమిటంటే తీరల్లా కూతురూ, తనూ వెళితే ఇంట్లోకి రానీయకుండా వెళ్లగొట్టి పరాభవము చేస్తాడేమోనని. తను అడిగినప్పుడు కొమార్తెను పంపకపోవడము అతనికి పరాభవము అనే సంగతిమటుకు జ్ఞాపకము లేకపోయింది. పోనీ ఏది ఎట్లా అయితే అట్లా అవుతుందని ఊరుకోనూ లేకపోయినాడు. ఏమీచేయనూ లేకపోయినాడు. ఆలోచించి ఆలోచించి అల్లుడి సంగతి సందర్భములు కనుక్కొనివస్తే కూతుర్ని తీసుకొని వెళ్లవచ్చు ననుకొని ఒకస్నేహితుణ్ణి ఆ ఊరు పంపించినాడు. ఆ స్నేహితుడు తిరిగివచ్చి అల్లుడూ, అతనితల్లీ తీర్థయాత్రలకు వెళ్లిపోయినట్టు చెప్పినాడు. ఇక చేసేది ఏముంది? అయితే ఊళ్లో వాళ్లమటుకు ఇది ఏదో కీడుకే వచ్చింది అన్నారు. కాని వెంకయ్యకు మాత్రము ధైర్యమే! వారు తీర్థయాత్రలనుంచి తిరిగిరాగానే కూతుర్ని తీసుకొనివెళ్లి దిగబెట్టవచ్చు ననుకొని నిశ్చింతగా ఊరుకొన్నాడు.

ఇంతకూ మన్మథుడు ఉత్తకొంటెవాడు. కాకపోతే ఇన్నాళ్లు ఊరుకొన్నవాడు ఈ సమయములో సీతమీద విసురుపుచ్చుకొని పూలు వేసినాడు. ఆమె కింక వెర్రెత్తిపోయింది. సీతకిప్పుడు అహోరాత్రములు పెనిమిటిని గురించిన చింత తప్ప మరొకచింత లేకపోయింది. పెనిమిటిదగ్గిరకు ఎప్పు డెప్పుడు వెళుదామా అని ఉవ్విళ్లూరడము మొదలుపెట్టింది. కొద్దిరోజు లయినతరువాత అసలు పట్టలేకపోయింది. తండ్రితో ప్రస్తావనచేయవలె ననుకొంటుంది: అయితే సిగ్గు. ఏమని మాట్లాడవలెనో తెలియక గిజాటుపడడము మొదలు

పెట్టింది. ఎవరినైనా సలహా అడగడానికైనా మిత్రులు లేరు. పోనీ పెనిమిటికి తన్ను తీసుకొని వెళ్లమంటూ ఉత్తరము వ్రాతామా అనుకొన్నది. ఈ ఊహ మరింత లజ్జావహమయింది ఆమెకు. చివరకు ఒకనాడు ఎట్లాగైతే నేమీ తండ్రిదగ్గరకు చేరింది. ఏదో మాట్లాడవలె నని ప్రయత్నముఅయితే చేస్తుంది. కాని ఏమీ మాట్లాడలేకపోయింది. తండ్రి అది కనిపెట్టి "ఏమమ్మా, ఏమిటి" అన్నాడు.

"అయితే నాన్నా, రామవరప్పాడునుంచి ఉత్తరమేమీ రాలేదు కదూ."

"అవును. అయితేవాళ్లు-మీఅత్తగారూ మీ ఆయనా ఊళ్లో లేరుట. తీర్థయాత్రలకు వెళ్లిపోయినారుట."

"అట్లాగా; ఎన్నాళ్లయింది?"

"అదేమో తెలియదు. మొన్న మనశివయ్యను పంపిస్తే వాడు కనుక్కొనివచ్చి చెప్పినాడు."

"మరెప్పుడు వస్తారో?"

"మనకెట్లా తెలుస్తుంది."

"తెలియదూ?

"తెలిసేమార్గమేమి లేదు."

"ఎందుకువెళ్లారో తీర్థయాత్రలకు ?"

"అందరూ ఎందుకు వెళుతారో వాళ్లూ అందుకే వెళ్లిఉంటారు."

"కాదు నాన్నా, వారికి మనమీద విరక్తిపుట్టి వెళ్లిపోయినారేమో, ఇక రారేమో; ఎట్లాగా?"

"నీకేం వెర్రా? తీర్థయాత్రలకు వెళ్లినవాళ్లు మళ్లీ రాకుండా అక్కడే కూర్చుంటారా? ఏం మాటలు? వస్తారులే."

"అట్లాకాదునాన్నా, వారికేదోచాలాకోపము వచ్చి వెళ్లిపోయి ఉంటారు. ఆవేళ నాకెంతో కోపమువచ్చింది. నీవు మూడునాళ్లు ఉత్తరములువ్రాసినా జవాబు వ్రాయలేదు కదూ."

"అయితే అది నాతప్పా. నీవు వెళ్లిపోకపోయినావు ఆరోజునే ఇప్పుడింత దిగులుపడేదానివి."

"నీవు ఆరోజున ఎందుకు మొఖము తప్పించావు?"

"నాకేదో పనిఉండిపోయినాను. నిన్ను నీపెనిమిటిదగ్గరకు వెళ్లవద్దని నేను చెప్పినానా?"

"అమ్మయ్యా, ఎంతవాడివినాన్నా! ఎంతమాట అంటున్నావు. నిజముచెప్పు, నేనువెళ్లడము నీకప్పుడు ఇష్టమేనా?"

"నాఇల్లు వదిలిపెట్టడము నా కిష్టములేకపోయినా నీవు నీపెనిమిటిదగ్గరకు వెళ్లవలెనాఅక్కర లేదా?"

"అప్పుడు మాట మాత్రము ఈ విషయము చెప్పావా నాన్నా? నన్ను అన్యాయం చేశావు. ఇప్పుడు వారికెంతో కోపమువచ్చి ఉంటుంది. నేనుపోతే ఇక నా మొఖము చూస్తారా? అయ్యో నాకొంపతీసినావు నాన్నా. ఇప్పుడు నేను వెళ్లిపోతాను. నీవు ఇంతమాట అన్న తరువాత నీఇంట్లో నేను ఉంటానా? నేను వెళ్లిపోతాను. సాయంత్రమునుంచి వెళ్లిపోతాను. నీజీతగాణ్ణి అయినా వెంట ఇస్తావా? పోనీ నీజీతగా డెందుకు? నాపెనిమిటిదగ్గిరికి నేనే వెళుతాను.

సాష్టాంగపడతాను; క్షమించమంటాను; బుద్ధిగడ్డితిన్న దంటాను; ఇక ఉండను. వెళ్లిపోతాను.

"మీరా ఆయన ఇప్పుడు రామవరప్పాడులో లేడు తెలుసునా? ఎక్కడున్నాడో తెలియదు మరి. అంత తొందరపడకు."

"తొందరేమిటి ఎక్కడుంటే అక్కడికే వెళుతాను. ఏతీర్థములోనైనా కలసుకోలేక పోతానా! చూస్తాను."

"అట్టే తొందరపడకు. కాస్త నిదానించు."

౯

తన్నా పెనిమిటినీ త్వరగా కూర్చమని హనుమంతుణ్ణి ఇప్పుడు ప్రార్థించడము మొదలు పెట్టింది. పూర్వము అంటే ఎనిమిదిమాసముల కిందట పెనిమిటి తన్ను తీసుకొనిపోకుండా చేయమని హనుమంతుణ్ణి ప్రార్థించింది. ఇప్పుడేమో ఇట్లా ప్రార్థిస్తున్నది. హనుమంతుడేమి ఆమె బంట్రోతా?

ఇప్పుడామె తహతహ లాడడము మొదలు పెట్టింది. తండ్రిమీద ఉపద్రవమయిన కోపము వచ్చింది. తండ్రిని చూసినకొద్దీ కోపము ఎక్కువ కావడము మొదలుపెట్టింది. తండ్రికి ఆప్తుడయిన శివయ్య అనే బ్రాహ్మణుడితో క్షోభపెట్ట సాగింది. పెనిమిటిజాడ కనుక్కొని రమ్మని ఆ బ్రాహ్మణుడిని ఎంతో తొందర చేయసాగింది. ఆబ్రాహ్మణుడు వెంకయ్యతో చెప్పి రామవరప్పాడు వెళ్లినాడు నాగేశ్వరరావుజాడ కనుక్కోవడానికి. ఆయన అతి ప్రయాసమీద సంగతి సందర్భములు విచారించి తిరిగివచ్చి, నాగేశ్వరరావు జగన్నాథ క్షేత్రము చేరినట్టున్నూ, అక్కడ తల్లి మరణించినట్టున్నూ, అతనుఆస్తినంతా ఏదో వైష్ణవమఠమునకు రిజిస్టరు చేయించి ఉంటాడనీ ఎందువల్లనంటే భూములపట్టా ట్రాన్సుఫరుకు ఆఊరికరణముగారి దగ్గరకు వచ్చినట్టున్నూ చెప్పినాడు.

ఈవిషయము వినేసరికి సీతకు మరింత పిచ్చి ఎత్తింది. తాను నీలాచలము వెళ్లి భర్తను చూడవలెనని పట్టుపట్టింది. ఆపూటభోజనము మానివేసింది. తండ్రిని తన యుక్తకాలములో బాధ్యతను బోధించలేదని తెగదూషించడము మొదలుపెట్టింది. ఆసాయంత్రము రైలుకే బయలుదేరింది. తండ్రికూడా ప్రయాణమయినాడు. తండ్రి తనవెంట రాకూడదని శాసించడం మొదలుపెట్టింది. తండ్రికి కూడా విసుగెత్తిపోయింది. చిట్టచివరకు ఆ శివయ్య అనే బ్రాహ్మణుడినే వెంటఇచ్చి కూతురును జగన్నాథము పంపించినాడు.

* * *

వారమురోజులయింది. పదిరోజులయియింది. పదిహేనురోజులయింది. కూతురుక్షేమ సమాచారముఏమీలేదు. కూతురువెళ్లిన మూడోరోజునే వెంకయ్య మంచము పట్టినాడు. అయితే జబ్బేమీ లేదు. అయితే పదహారవనాడుమాత్రము హఠాత్తుగా మరణించినాడు.

* * *

నెలరోజులకు సీతమ్మ వచ్చింది. తమ ఇల్లూ, వాకిలీ, భూమీ, గీమీ అంతా ఔరసుల స్వాధీనమయి ఉన్నవి.

దువ్వూరి రామిరెడ్డి -

దువ్వూరి రామిరెడ్డి గారు

[వెనుకటి సంచిక తరువాయి]

II

౨౬

విరహరహస్యవేదనలు వీడుఁ దమంతన రేపొ మాపొ, నిన్
మఱన దదృష్టరేఖ; మధుమాసము కాలముఁ గూడివచ్చె; సుం
దరి హృదయానుసారిణి వనంబున నీకయి వేచియుండ నీ
తరుణమునన్ సుఖింపక వృథా పరచింతన లేల మర్త్యుఁడా?

౨౭

మనప్రియజీవితంబు కుసుమంబులపోలికఁ జంచలంబు గా
ఫునఁ బువులట్లు కాలమును బుత్తము నవ్వుల నాటపాటలన్;
గొనగొనఁ బాఱుకాలువలకోవలఁ దియ్యనిపాన మాని జీ
వనభరణప్రయాస మొకప్రక్కకు రువ్వద మోసి ప్రేయసీ!

౨౮

కమ్మని పిల్లతెమ్మెరల కౌఁగిళులం బులకించి వాసనల్
చిమ్ము గులాబి; బుల్బులి హసించు సుమంబుల రామణీయకం
బిమ్ములఁ గ్రోలి మైమఱచు; నేల విలంబము? పాత్ర నింప రా
రమ్ము లతాంగి, యిద్దఱము రాలకపూర్వమె పూలపోలికన్.

౨౯

ముదిరిన కెంపువన్నె మధుపూరముదప్ప మఱేమిగాని యీ
యదనున నంటఁబోకుఁడని హాయిగ బుల్బులి పాడుఁ; బూఁబోదల్
మృదుల సుమాధరంబులను మెల్లగ విచ్చి వచించు "రండి, మా
సదనములందు విందులయి సంతస మొందుఁడు మాఁడునా" ల్లనన్.

30

వలపుఁ బోలంతి, యీప్రకృతి వన్యపథంబులఁ బూలపండువుం
జలుప నుపక్రమించె; విరసంబగు శుష్కవిరక్తిమార్గముల్

పలుకకు ; మూఁడునాళ్ల మురిపంబుగదా మనజీవితంబు! పా
యలువడి పాఱు నిర్ఝరము నంటిన పూఁబొదరిండ్లఁ జూచితే!

౩౧

ఆసవపూర్ణమౌ కలశ, మామిషఖండము, వెన్నరొట్టె, ది
వ్యాసమరూప యౌవనగుణాలయ వీణియమీటుచుఁ దినా
యాసముఁ దీర్ప నిర్జనవనాంతరసీమల నబ్బెనేని వ
హ్వా! సులతానుభోగ విభవంబులఁ గోరెడి మూఢుఁ డుండునే?

౩౨

తలఁపఁగ లౌకికకార్యకల్పనల గంతవ్యంబు శూన్యత్వ; మీ
వు లయంబొందిన నట్లె యౌదు; వసువుల్ పోనాటకుఁ మున్నె మా
జులవల్లీ నిలయంబులం జెలులమోజుల్ దీర్చి ఖయ్యామ, త
ల్లలనామండల భుక్తశేషరసముఁ ధన్యుండవై గ్రోలుమా.

౩౩

వాదులు మాని నాసరస వారుణి నానుము, దానితో మహా
మ్మ్మాదు సమస్తరాజ్యరమ పోలదు! వేణువినోదగీతి దా
వీదు గళస్వనంబటుల విశ్వరసోదయహేతు వయ్యె శా
తోదరి, నేఁటి సమ్మదము నోడకు రేపను జూదపాటలోఁ.

౩౪

చెలియరో, నిన్ను నన్ను విరచించినయప్పుడు సృష్టికర్త ముం
దల లిఖియించెనేమొ సురఁ ద్రావి సుఖింపగ నాకు; హృత్తటం
బులు దెగిపాఱు ప్రేమరసపూరము గిన్నెల నింప నీకు; నా
శలు ఫలియింప మద్యకలశంబును, నీవుఁ జిరంబు వెల్గుతఁ.

---

౩౩ పద్యము:—మహమ్మాదు=మహమ్మదు గజ్నవి. ఈతఁడు హిందూదేశముపై పదునేడుమాఱులు దండెత్తి వచ్చి పట్టణములు కొల్లగొట్టెను. దావీదు=ఈతఁడు సాలోమనుతండ్రి. తన మృదుమధుర కంఠస్వనముచే దేవుని సైతము మెప్పించెను.

౩౫

కౌసరు నిర్ఝరంబు సురకాంతలు నాకమునందు నుందు రం
చాసపడంగ నేల చెలియా, తొలిసంజల నీవు వోయు ద్రా
క్షాసవ మానదీజలము నంతటికన్నను దీపుగాదె! నీ
దాసులు పాదుషా లనువదంతియె చాలదె రూపుఁ దెల్పఁగన్.

౩౬

అమృతరసాయనోష్ఠి, స్ఫటికాసవపాత్రము నాకు మాఱు నీ
సుమరదనచ్ఛదంబున నసూయ రగుల్కొన ముద్దుపెట్టెఁ; బం
తముమెయి దానినెత్తురును ద్రావకయుండిన నన్ను ఉమ్రఖ
య్యామయని పిల్వఁబోకు; తగవౌనె పరాంగన మోవి ముట్టఁగన్.

౩౭

చెలియ, మనోహరప్రణయశీతలతన్ సుఖియించు నామనం
బలమటత్రోఁ దపించు నకటా! భవదీయవియోగకీలలన్;
దెలియదొ, సాఖి యార్తులకుఁ దియ్యనిమందని; ప్రాణముల్ త్వదం
ఘ్రుల విడిపింతు; రమ్ము, బ్రదుకున్ నిలఁబెట్టెద నిట్టియాసలన్.

౩౮

వలపులదివ్వె, నీమృదులపాదలతాంతము ముద్దుగొందు; న
న్వల మధురాధరంబు లయినం దులఁదూఁగవు దానితోడ; రా
త్రుల సహవాసకామినయి రోసియు నిన్ గనలేక భగ్నవాం
ఛలఁ జివురించు లజ్జపెలుచం బవళ్లును బుత్తు దీనతన్.

౩౯

లలనా, కోమలమైన నీతనువు నేలన్ లీనమైపోయి య
వ్వల నానావిధ భాండభాండికల రూపంబెత్తుఁ; దత్త్వజ్ఞు లీ
చలవృత్తంబును నమ్మఁబోరు; నిరయ స్వర్గానుసంధాన క
శ్మలచిత్తంబుఁ బురాతనాసవమునన్ స్నానంబు గావించుమా.

౩౫ పద్యము:—కౌసరు=స్వర్గమునందు ప్రవహించు తేనె వాఁక.

౪౦

అంతము లేని యీభువనమంత పురాతన పాంథశాల; వి
శ్రాంతిగృహంబు; నందు నిరుసంజలు రంగులవాకిళుల్; ధరా
క్రాంతులు పాదుషాలు బహరాంజమిషీడులు వేనవేలుగాఁ
గొంత సుఖించిపోయి రెటకో మఱివారికిఁ జోటొసంగుచున్.

౪౧

అంబరం బొక చిత్రదీపంబు; రవియు-దీపపుఁ జెమ్మె; లోకంబు తెరపటంబు;
నీడబొమ్మలు మనుజులు; నిఖిలమునకుఁ - గాలచక్రంబు నిర్ణేత; గతి యనాది.

౪౨

ఆదిమధ్యాంతరహితమై యలరుచుండు-కాలయవనిక భేదింపఁ గలమె మనము!
ఇటకు నెందుండి వచ్చె నిం కెటకుఁ బోవుఁ-బ్రాణియను ప్రశ్న కెవ్వాఁడు బదులు సెప్పు?

౪౩

సతముఁ దత్త్వవిచారంబు సలిపి సలిపి-మూలసూత్రంబు నెవరైన ముట్టినారె?
నేఁడు నిన్నట్లు; రేపును నేటియట్లు!-అందని ఫలంబు చేఁజాఁప నందు టెట్లు?

౪౪

అఖిలశాస్త్రపురాణ తత్త్వాబ్ధి లీఁది-పరమ విజ్ఞానదీపమౌ పండితుండు
కాళరాత్రిని మార్గంబుఁ గానలేక-యల్ల మామూలుకథఁ జెప్పి యంతరించు!

౪౫

జీవితం బెల్ల బహుశాస్త్రసేవలందుఁ-గడపితి; రహస్యములు కొన్ని గ్రాహ్యమయ్యె;
నిప్పుడు వివేకనేత్రంబు విప్పి చూడఁ-దెలిసికొంటి నాకేమియుఁ దెలియదంచు.

౪౬

పూవుఁ జెక్కిళు లందంబు దావి రంగు-నిక్కు నీటును గలదు వర్ణింపనేల?
భావిభూగర్భ విశ్రాంతిభవనమందు-మృత్యు వెట్లు నన్ను నలంకరింపఁగలదొ!

---

౪౧ పద్యము:—చిత్రదీపము=మాజికులాంతరు.

౪౭

ఏమిప్రయోజనంబు గన నిష్టములేనిదె నన్నుఁ దెచ్చె; నిం
కేమి యశంబు గౌరవము హెచ్చును నన్ సమయింప? దైవలీ
లా మహిమోన్నతిన్ మదిఁ దలంప నసాధ్యము; రాకపోక లే
లా, మనజీవితంబునకు లాభము కేవలజీవితంబెకా!

౪౮

లలనరో, మున్ను నస్థితి జలంబున "నే" నను విత్తు నాటి, య
వ్వలఁ బరివేదనాగ్నిశిఖఁ బ్రాణముఁబోసెను; గాలిపోల్కి ని
య్యిల సకలంబుఁ గ్రుమ్మరుదు; నెచ్చటిమృత్తికతోడఁ జేసెఁ గ్రం
తల కిరవైన యీతనువుఁ, దాఁకినఁ దప్పిన మన్ను దుమ్మగున్.

౪౯

అయయో! మూలధనంబు హస్తగళితం బౌచుండె నానాఁటికిన్;
వ్యయమైపోయిరి మానవుల్ మరణశయ్యాసుప్తులై; తన్మృతా
లయవృత్తాంత మెఱుంగఁగోరి వయసెల్లన్ వేచుటేకాని యా
రయలేనైతి దివంబునుం డిటకు యాత్రల్ సేయు దేశాటులన్.

౫౦

తన చేఁజేఁత నొనర్చినట్టి యొకపాత్రన్ భగ్నముంజేయ నే
మనుజుండైనఁ దలంపఁ; డంగములు నిర్మాణంబు గావించి మో
హనరూపంబులు, మోవిఁ దేనె, యెదలో నత్యంతరాగంబుఁ గూ
ర్చిన దేవుండు మఱేల యిట్లు నిజసృష్టిం గూల్చు నున్మత్తుఁడై.

౫౧

ధారుణినుండి యుచ్చశని దాఁకఁ గలట్టి కడింది చిక్కులం
బూరితిగా సడల్చితిని; మోసపుఁడక్కుల బందెగాను; దు
ర్వారనిరోధముల్ గడచివచ్చితి; నయ్యును, సాయశక్తులం
బోరి వదల్పకే విసిగిపోయితి మృత్యురహస్యబంధమున్.

౫౨

అనునిమిషంబు భిన్నమగునంబుధి యీభవనంబు; వాయుతా
డనహతి రేఁగు నూఁగు కెరటాలు మనుష్యులు; వింతగాదె, యీ
మనుగడ పందెముం బఱచు మానవకోటి పరస్పరంబుఁ బై
కొనుచు సహాయహీనతను గూలమునన్ విరమింత్రు భగ్నులై.

౫౩

మానవులైనవా రెపుడొ మ్రందుట నిశ్చితమాట బాగదా
దైనను బ్క్షీణమైన సమహాను; సితాసితపక్షమధ్యయా
త్రానియతిం జిరంబుగ సుధాకరుఁడున్ మనమట్టిమీఁద ము
గ్ధానన, సంచరించు; మధుపానము; మానుము తక్కుచింతలన్.

౫౪

సమయపుఁ బాత్ర లోఁతుఁ గన శక్యముగాదు; జగంబు దుర్జన
త్వముపయి నూనియుండు, మగునా, వగ పేలనొ మద్య ముండఁగన్;
గుములకు వెల్లఁబోకు విషకుండిక మృత్యువు దెచ్చి యీయఁ గా
లముబడి నీవు నేను సకలప్రజ యారుచిఁ జూడఁగావలెన్.

౫౫

మరణభయంబు నాకు నణుమాత్రము లేదు; మదీయజీవ సం
భరణభయంబె మిక్కుటము; ప్రాణము దైవమునొద్ద వడ్డి బే
హారమున కప్పగొంటి; ఋణమంతయు నిమ్మని తల్పు దట్టినన్
సరసర హేమనిష్కముల సంచులు ముందర విప్పిపోసెదన్.

౫౬

కాలము రోషసంకులవికారముఁ జూపక పూర్వమే సుహృ
త్పాళులఁ గూడిమాడి జరుపందగు వెన్నెలపానగోష్ఠి; చం
డాలయముండు ద్వారముకడన్ నిలుచుండిన యప్డు తెప్పపా
టాలము సేయునే, గుటికెఁడైన జలంబును ద్రావనిచ్చునే?

౫౭

పరమొ గిరమ్మొ దానితలపై నొకదో సెఁడు మన్నుఁజల్లి సుం
దరి లవలీకపోలములు దాఁచినముద్దులు దొంగిలించి, సం
బరముగ శీధు పానుము; నమాజులుఁ బూజలుఁ జేయనేల ? యె
వ్వరయిన వచ్చినారె మృతివాటిక కేఁగిన పూర్వయాత్రికుల్ ?

౫౮

మాటికి మాటికిం దెలివిమాలి తలంతువు స్వర్గమంచు; న
చ్చోట నిలింపకామినులుఁ జొక్కపుటాసవమున్ గులాబిపూఁ
దోఁటలు నుండునన్న భ్రమతో మనకేలనొ యవ్వి యిమ్మహిన్
సీటిలఁ; జేతివెన్నవిడి నేతికిఁబోదురు మూఢమానవుల్.

౫౯

కొందఱు దేవకన్యకలకూటమి పండుగ యంద్రుగాని నే
నందు మనుష్యలభ్యమగు నాసవమే ప్రియమంచు; నన్యమిం
కెందుకు ముందు చేత గ్రహియింపుము రొక్కముఁ; దూర్యరావ మా
నందము గొల్పు దవ్వుల వినంబడియుం; దడవేల మిత్రమా.

౬౦

ఎవఁడో భగ్నమనోరథుం డిహమునే హేయంబుగా నెంచి భో
వవినోదంబుగ నందనంబు, దివి, రంభాభోగ మూహించుకొ
న్న విధానం బగుపట్టు; బైళులఝురీనాదంబు, ప్రత్యూషవై
భవముల్ సంధ్యలరక్తికన్నఁ గలదే స్వర్గంబు యోచింపఁగన్.

౬౧

అలవడ దస్తినాస్తుల యథార్థత; నాకము సత్యమన్న పె
ద్దలనుడి యొప్పుకొన్నను, బదంపడి నమ్మక మేమి యంద టా
స్థలమున కేఁగువారలని? చచ్చిన నెవ్వరి కెవ్వరో! వృథా
పలుకు లిఁకేల భూతలము స్వర్గ మొనర్చుమసాఖి, పాత్రికన్.

[సశేషము]

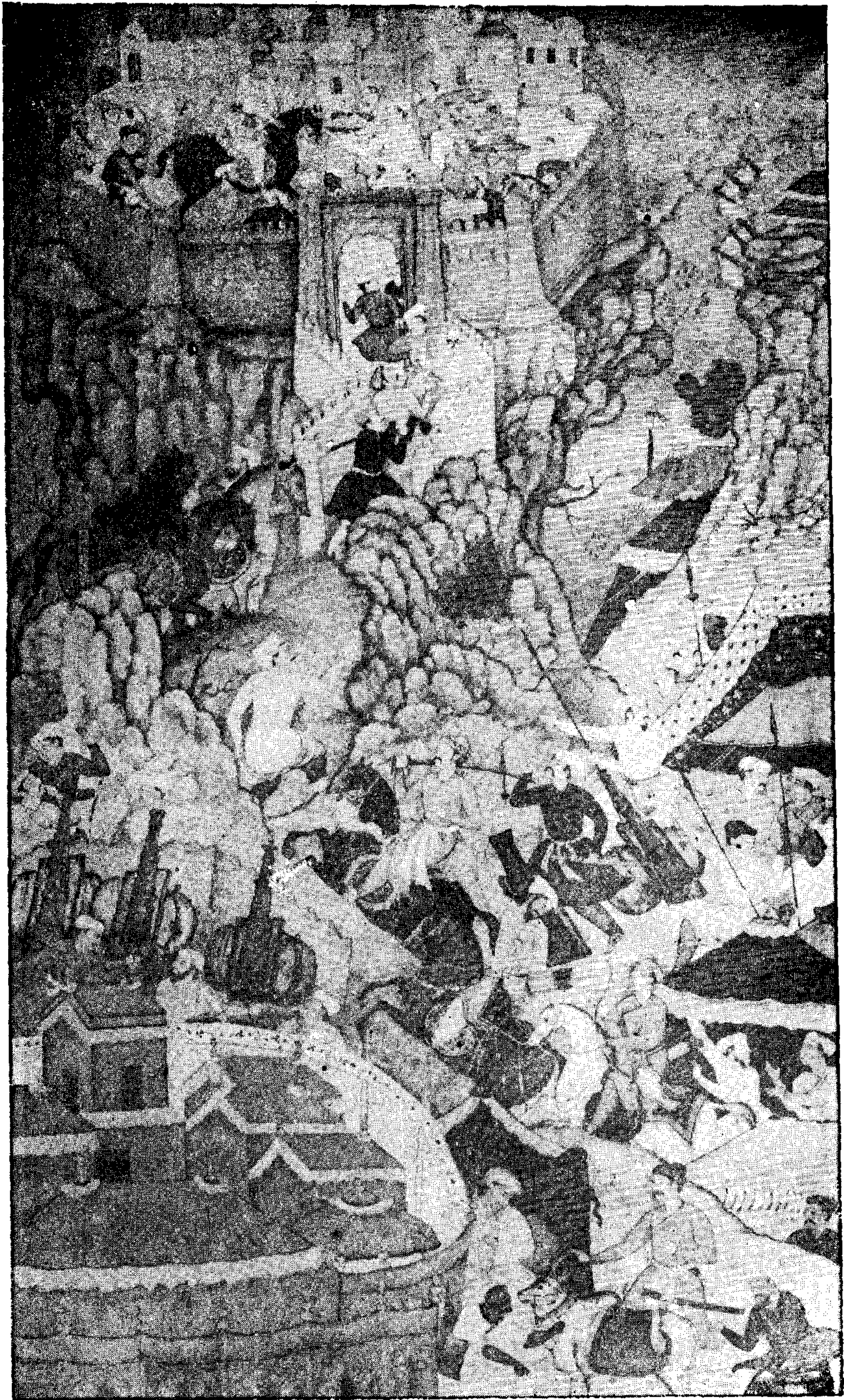
వ్యవసాయచరిత్రము

పెండ్యాల వేంకటసుబ్రహ్మణ్యశాస్త్రిగారు

మహమ్మదీయకాలచరిత్రము

[క్రీ. శ. ౧౨౧౧ మొదలు ౧౭౫౧ వఱకు]

ఈ కాలమునందు వ్యవసాయము వృద్ధిక్షయము లను, "జ్యోతి స్తిమిర" న్యాయము నొకొక్కప్పుడు పొందుచుండెను. సాంఘిక మత రాజకీయములలో భారతీయులకును, తురుష్కులకును ఘర్షణము హెచ్చగుటచేతను ప్రాచీనపద్ధతు లడుగంటెను; నవీనములు రాసాగెను. ఇంచుమించు చియాఱుశతాబ్దంబులలోను సత్ప్రభువులగు ఫిరోజుషా, షర్షా, అక్బర్, మహమ్మదుగవాన్, ప్రతాపరుద్రుండు, కృష్ణదేవరాయలు మొదలగువారు వ్యవసాయాభివృద్ధికి మిగుల పాటుపడిరి. చరిత్రనుబట్టిచూడ నొక్కొక రాజుకాలమున వ్యవసాయాభివృద్ధిచే సుభిక్షమును, మఱి యొకకాలమున మహాక్షామమును సంభవించుచుండెను. "మహమ్మదు బిన్ టోగ్లాకు" కాలమున మహాక్షామము సంభవించెను. పన్ను లెక్కువ చేయుటచే రైతులు పన్నులిచ్చుకొనలేక పాఱిపోఁగా, దుర్మార్గుఁడగు టోగ్లాకు రైతులు దాఁగొనిన యడవులకుఁ బోయి మనుష్యులను వేఁటాడి యపఖ్యాతి నొందెను. వాని యనంతరమునఁ బరిపాలించిన "ఫిరోజుషాహా" వ్యవసాయాభివృద్ధికి విశేషముగఁ జెఱువులఁ ద్రవ్వించి, నదులకు నేఁబది (౫0) యానకట్టలం గట్టించెను. నేఁటివఱకు చెడిపోకుండఁగనుండిన "యమునా, జీలం, చీనాబు" కాలువలఁ ద్రవ్వించెను. "అక్బరు" కాలమున నేర్పడిన వ్యవసాయాభివృద్ధికరములగు నేర్పాటులే నేఁటి యింగ్లీషువారి "తరంవారీ"కి మూలమని కొందఱు తలంచుచున్నారు. (కాని నేనిదివరలో వ్రాసిన "శుక్రనీతిసార"ములోని పద్ధతులను "షర్షా" యు, "అక్బరు" ననుసరించి వృద్ధిఁజేసియుందురు.) అక్బరు ననుసరించియే షాజహాన్ కూడ వ్యవసాయాభివృద్ధికర మార్గముల నవలంబించియుండెను. ఔరంగజీబుయొక్క పేరాస, మతద్వేషము పైపన్నుల నడుగంటించి రాష్ట్రమునకును, వ్యవసాయమునకును ముప్పు దెచ్చియుండెను. ప్రతాపరుద్రుఁడు మొదలగు కాకతీయులు ఆంధ్రదేశమునందు ముప్పదివేల చెఱువులఁ ద్రవ్వించిరనియు, మైసూరురాజు లారాజ్యమునందు పదునెనిమిది వేల చెఱువులం ద్రవ్వించిరనియు నైతిహ్యము కలదు. ఇదియంతయు వ్యవసాయాభివృద్ధికి నిదర్శనము కాదా? ప్రతాపరుద్రుని యనంతరమున జరిగిన యాంధ్రదేశ విప్లవసమయమునను, హైదరాలీ టిప్పుసుల్తానుల నిరంకుశపరిపాలనాసమయమునను ఆ దేశములయందు వ్యవసాయాభివృద్ధి యెట్లు జరుగును? కృష్ణదేవరాయలకాలమున తుంగభద్రానదికి 'కొఱ్ఱగల్లు' కడ నానకట్టు కట్టఁబడి కాలువలు త్రవ్వఁబడినను, కంభంచెఱువు, సింగనమలచెఱువు, ధర్మవరము చెఱువు, బుక్కసాగరము మొదలగు చెఱువులు విజయనగర సామ్రాజ్యమున నిర్మింపఁబడినను, తాళికోటయుద్ధానంతరము జరిగిన యస్వస్థతచే నాఁటినుండి నేఁటివఱకు దత్తమండలములలో క్షామము పోనేలేదు. ఈ కాలమున వ్యవసాయకుఁ డొకొక్కప్పుడు బాగుగఁ బండించుకొని సంతోషించుటయు, మఱియొకప్పుడే శత్రురాజులో దండయాత్రకు వచ్చి చేలను దండునందలి గుఱ్ఱములకు, నెద్దులకు మేతకుగాను గోసివేసినయెడల దుఃఖించుటయు, రాజకీయసంధిలోఁ బన్ను నీయకుండఁగఁ దప్పించుకొని సంతసించుటయు, దుర్మార్గుఁడగు రాజు వచ్చినపుడు పదిరెట్లు పన్ను గట్టినయెడలఁ దట్ట నెత్తిపై నుంచుకొని పెండ్లాముబిడ్డలతోఁ బాఱిపోవుటయు, గ్రామమునందుండినయెడల బండరాతిని వీపుపైఁ బెట్టుకొని, చేతులకుఁ గాళ్లకు బొండకొయ్య వేయఁబడుటయు తటస్థించుచుండెడిది. పన్ను నీయనియెడల నెటుల బాధించిరో శ్రీనాథమహాకవి



౧. ౧౫౬౮ వ సంవత్సరమున రంథంభోరుకోటలోనికి అక్బరుచక్రవర్తి ప్రవేశము



౨. ౧౫౬౦ వ సంవత్సరమున గాగ్రోనుగవర్నరు కోటతాళపుచెవులను అక్బరుచక్రవర్తికిచ్చు

యిట్లు స్వానుభవమునే చెప్పుచున్నాఁడు: ఇది యథార్థమై యుండవచ్చును:—

సీ. కవిరాజకంఠంబు కౌఁగిలించెనుగదా
పురవీథి నెదురెండ పొగడదండ
సార్వభౌముని భుజాస్తంభ మెక్కెనుగదా
నగరి వాకిటనుండు నల్లగుండు
ఆంధ్రనైషధకర్త యంఘ్రియుగ్మంబునఁ
దగిలియుండెనుగదా నిగళయుగము
వీరభద్రారెడ్డి విద్వాంసుముంజేత
వియ్యమందెను గదా వెదురుగొడియ
కృష్ణవేణమ్మ కొనిపోయె నింతఫలము
బిలబిలాక్షులు తినిపోయెఁ దిలలుఁ బెసలు
బొడ్డుపల్లెను గొడ్డేరి మోసపోతి
నెట్లు చెల్లింతుఁ దంకంబు లేడునూర్లు.

“వీరభద్రారెడ్డి”వంటి సత్ప్రభుపరిపాలనలో నుండునపు డెట్లు దేశము సుభిక్షమైయుండెనో, దేశమెట్లు సస్యాఢ్యమైయుండెనో శ్రీనాథకృత భీమఖండమునందలి “పిఠాపుర, దాక్షారామ” వర్ణనములం జూచిన విశదమగును. ఇంచుమిం చాకాలముననే రాజ్యోపప్లవములచే బాధపడుచుండి “పల్నాటిసీమ” యెంతటి దుర్భిక్షము ననుభవించుచుండెనో, యీక్రింది శ్రీనాథుని చాటుధార వలనం దెలియనగును:

ఉ. అంగడి యూరలేదు వరి
యన్నములేదు శుచిత్వమేమిలే
దంగనలింపుగారు ప్రియ
మైన వనంబులులేవు నీటికై
భంగపడంగఁ దోడ్పడు కృపా
పరులెవ్వరు లేరు, దాత లె
న్నంగను సున్న, గానఁ బల
నాటికి మాటికిఁ బోవనేటికిన్.

ఒక్కొక్క ప్రదేశమునందు పరచక్రభయమున జనులు గ్రామములను వదలిపోవుటచే సుక్షేత్రములుకూడ బీడుపడుటయు, విరక్తిచేతను బొలములకు “మరమత్తు” చేసికొనకపోవుటయుఁ దటస్థించుచుండెను. ఆంధ్రదేశమునం దీకాలప్రారంభమునుండి వ్యవసాయము ద్విజులనుండి తొలఁగి, రెడ్డిరాజులు మొదలగువారి పాలనమువలననో యేకారణమునలననో ద్విజేతరులపాల్పడెను. కాని యెపుడును మఱపునకు రానివిధముగా బ్రాహ్మణు లీకాలముననే పన్ను లేకుండఁగ వ్యవసాయముం జేసికొనుటకుఁగాను ఈనాముభూములను సంపాదించుకొనియుండిరి. కాశీఖండములోని యీక్రిందిపద్యమును గోదావరిప్రాంత బ్రాహ్మణులు మఱవరని చెప్పవలసియున్నది:.

సీ. ధరియింప నేర్చిరి దర్భ పెట్టెడు వ్రేళ్ల
లీల మాణిక్యాంగుళీయకములు
కల్పింప నేర్చిరి గంగమట్టియమీఁదఁ
గస్తూరికాపుండ్రకములు నొసల
సవరింప నేర్చిరి జన్నిదంబుల మోలఁ
దారహారములు ముత్యాలసరులు
చెరువంగ నేర్చిరి శిఖల నెన్నడుములఁ
గమ్మని క్రొత్త చెంగల్వవిరులు
ధామముల వెంపు పెండియుఁ దడఁబడంగ
బ్రాహ్మణోత్తము లగ్రహారములయందు
వేమభూపాలుఁ డనుజన్ము వీరభద్రు
ధాత్రి నేలింప గౌతమీతటమునందు.

విశాఖపట్టణపు మండలములో బొబ్బిలి, విజయనగరము, సత్యవరము సంస్థానములలోను, గోదావరీమండలములోని పెద్దాపురము, పిఠాపురము సంస్థానములలోను, కృష్ణామండలములోని మొగలితుర్తి, నూజివీడు, మొదలగు సంస్థానములలోను బ్రాహ్మణు లీనాముభూములను సంపాదించుకొని బ్రిటీషుప్రభుత్వమునందును స్వల్పముగ పన్ను నిచ్చియే వ్యవసాయముం జేసికొని విశేషలాభము నొందుచున్నారు. బ్రిటీషు ప్రభుత్వము వా రామర్యాదను నిలిపి విఖ్యాతి నొందియున్నారు. మహమ్మదీయ ప్రభువులును మతద్వేషమును బొందియుండినను, రానురాను దాముకు భారతీయులమే యను తలంపుతో హిందువులకును దమవారితో సమానముగా విశేషముగ జాగీరుల నిచ్చి ఖ్యాతినొందియుండిరి. ఈకాలమున దున్నుట మొదలగువానిలో మార్పేమియుఁ గలుగలేదుకాని ఆవస్తువులు లేకుండిన మే మెట్లు బ్రదుకఁగలమనునట్టి కొన్ని విత్తనము లీదేశమునఁ బ్రవేశ

పెట్టఁబడి విరివిగ వ్యవసాయముఁ జేయఁబడుచు, నేడవి విదేశపువిత్తనము లనిపించుకొనక దేశీయములుగాఁ దలంపఁబడుచున్నవి. వానిలో గొన్నిటి వృత్తాంతముమాత్రము వ్రాసెదను.

(1) పొగాకు:—ఇది పారశీకదేశమునుండి వచ్చెనని కొందఱును, పోర్చుగీసువారిచే దక్షిణపు టమెరికానుండి తీసికొని రాఁబడెనని మఱికొందఱును దలంచుచున్నారు. "గురునానక్" 15వ శతాబ్దమున నుండెను. అతఁ డొకసారిపొగతోటంగని యీయపవిత్రపుమొక్కలగాలికూడ సోఁకనంతదూరముగాఁ దొలఁగిపోదునని తోఁటకతిదూరముగాఁ బోయెనను కథ జనశ్రుతిగా నున్నది. పోర్చుగీసువారీదేశమునకు 16వ శతాబ్దమునఁగాని రాలేదు. అంతకుఁ బూర్వమునందుండిన పొగాకు పోర్చుగీసువారిచే నెటులు గొనిరాఁబడును? "ఎలిజబెత్తు" కాలమున నింగ్లాండునకు నమెరికానుండి పొగాకు తీసికొనిరాఁబడెనఁట. ఇంగ్లాండునకు నమెరికానుండి తీసికొనిరాబడియుండునుగాని మనకుమాత్ర మిది పారశీకమునుండి తేఁబడిన మహద్భాగ్యమై యున్నదని నాతలంపు. ఎటులైననేమి, ఇది మన దేశపుఁబంటయై, గోదావరి, కృష్ణ మొదలగు పవిత్రనదీ ప్రవాహమధ్యములందలి లంకలలోఁ బెరిఁగి దేశమునందు వ్యాపించి వర్తకులచే వర్తకపుసరకుగాను, వ్యవసాయకులచే వ్యవసాయపుసరకుగాను దలంపఁబడుచున్నది. పూర్వము త్రికాలాగ్నిహోత్రములం జేయు శుద్ధశ్రోత్రియకుటుంబములవారు పూర్వాగ్నిహోత్రములను మానివేసినలోటు లేకుండఁగఁ దత్సంతతివారు దీనిచే సదాగ్నిహోత్రు లగుచున్నారు. నాసికాచూర్ణాదిమహిమ జగద్విదితమే.

(2) నల్లమందు:—మనదేశమునందు 12-వ శతాబ్దమునకుఁ బూర్వమునందుండిన రసాయనగ్రంథకర్తలగు "నాగార్జునుఁడు, భావమిశ్రుఁడు" మొదలగువారు తమ రసాయనతంత్రములలో "అహిఫేన" మనఁబడు మత్స్యవిశేషముయొక్క విషమును వాడియున్నారు. ఈయహిఫేనము పాదరసమును ఘుటికగాఁజేయుట కుపయోగించునఁట. "పాదరసఘుటికాసిద్ధౌషధము" కామోద్దీపకమగునదియని "యలసాని పెద్దన" మనుచరిత్ర 3-వ యాశ్వాసము 25-వ పద్యమున సూచించియున్నాఁడు. తురుష్కదండయాత్రోపద్రవకాలములందు మనరసాయనతంత్రము లడుగంటెను. కాని "అహిఫేన"ముయొక్క స్థానమునందు అరబ్బీదేశస్థులచే వారిభాషయందు "అఫియన్" అనఁబడు విషము మనకు దిగుమతిచేయఁబడెను. "అఫియన్" శబ్దమునకు నాంగ్లేయభాషలో "ఓపియం" అనియు, తెనుఁగుభాషలో "అభిని" యనియు, నల్లనిమందుగాన నల్లమందనియు వికృతనామములు గదా? అహిఫేనము విషము; దానిని మనమిపుడెఱుఁగము గాని యభినియొక్క విషము మనకు ననుభవసిద్ధముగా నున్నది. ఇది లేకుండినయెడలనిలువలేము; అన్నము నైన మానెదము అనువారు పెక్కులక్షలీభరతఖండమునఁ గలరు. ఈయభినికి "మాల్వా"దేశమిపుడు పుట్టినిల్లు. ఇది మనదేశీయులకాహారముగాను, గవర్నమెంటునకు రివిన్యూగాను, 1840 సం॥న జరిగిన చైనాయుద్ధానంతరము మొదలు ఆంగ్లేయవర్తకులకు చైనాలో దిగుమతిచేయు వర్తకద్రవ్యముగాను వృద్ధిసొందినది. చైనావారిని నల్లమందు భాయీలను జేయుచున్నారనియు, విషవర్తకముం జేయుచున్నా[రనియు], బ్రిటనువారిపై నాగరికదేశీయు లాక్షేపణముం జేయుటచే నిండియా గవర్నమెంటునకుఁ బ్రతిసంవత్సరము 10 కోట్ల రూప్యములు నష్టమువచ్చినను సహించి యావర్తకమును నేఁడు బ్రిటీషువర్తకులు తగ్గించుకొనిరి. కాని భరతఖండమున మాత్రము నల్లమందువలన గవర్నమెంటునకాదాయము పెరుఁగుచున్నదని వాడుక. ఇల్లు, ఒళ్లు గుల్లచేయు నీపంట యెంతనశించిన నంత సంతసింపఁదగినది. నవీన వైద్యశాస్త్రగ్రంథములగు "బసవరాజీ"యాదులలో నీ "నల్లమందు" అతిసారాదిరోగముల కుపయోగపడునని వ్రాయఁబడుట ప్రశంసనీయము.

(3) మిరెపకాయ:—ఇదియును, విదేశమునుండి దిగుమతి చేయఁబడినదే. 16 వ శతాబ్దములలో పోర్చుగీసువారు దక్షిణపు టమెరికాలోనిదగు "చిలీ" దేశమునుండి దీనిని దెచ్చిరఁట. అందువలననే దీనికి నింగ్లీ

షున "చిలీస్" అనిపేరు. మన ప్రాచీనులు కారమునకు మిరియములు, ఇంగువ మొదలగువానినే వాడుచుండిరి. ఈమిరపకాయ దిగుమతియైన పిమ్మటను వాటి ప్రాముఖ్య మడుగంటి, వీసె 1కి 0-6-0 అమ్మునది రూ1-12-0 అమ్మినను దీనిని వదలలేక దీనినే యాబాలగోపాలము కొనుచున్నాము.

(4) ఫరంగిదుంప:—ఇది ఫ్రాంసుదేశపుదని దీని నామమే చెప్పుచున్నది. ఫ్రాంసుదేశీయులకు "సుఖరోగములు" మెండు. వారీదేశమునకు వచ్చినపుడు తమరోగనివృత్తికిఁగాను ఫ్రాంసునుండి దీనిని దమతోఁ దెచ్చుకొనిరి. అది మనదేశమున నిసుకనేలలోఁ బెరుఁ బెట్టచ్చును. దీనిని తెనుఁగువైద్యులు "ఫిరంగిచెక్క" యనెదరు. మన వైద్యులు దీని గుణాతిశయముం గనిపెట్టి పైత్యవ్యాధుల కుపయోగించుచున్నారు.

(5) గులాబిపువ్వు:— ఇది పారశీకమునుండి తురుష్కులచేఁ గొని రాఁబడెను. "జహంగీరు" పాదుషా దీనిపన్నీటితో నొక చిన్న చెఱువును నింపి "నూర్జహాను"తో దానిలో పడవషికారుపోయెనఁట. గులాబియుత్తరపు విదేశీయమని దాని నామమే చెప్ప[illegible]న్నది. ఇంకను. కత్తిపెండలము, బత్తాయిపండు, సపోటా మొదలగు ననేక విత్తనము లీకాలమున విదేశీయులచేఁ దీసికొని రాఁబడి, మన భారతీయులయొక్క మేలునకును, కీడునకునుగూడ నీదేశమునఁ బ్రవేశపెట్టఁబడినవి. "సీమ" అను శబ్దముతో నుచ్చరింపఁబడునవి, అనఁగా సీమచింత, సీమరేఁగు, సీమమిరప మొదలగున వన్నియు విదేశీయములని తలంపవలసియున్నది. విదేశపు విత్తనములేవి? స్వదేశపువిత్తనము లేవి? అని విమర్శించి యావస్తువుల చరిత్రమును వ్రాయుటకుఁ బ్రత్యేక మొకగ్రంథమగునని తలంతును.

పశుపాలనము

ఋగ్వేదకాలము మొదలు పౌరాణిక కాలాంతమువఱకునే "గోమే"ధాది స్వల్పయజ్ఞములలోనో, యే వసిష్ఠునివంటి మాంసప్రియుఁడగు బ్రహ్మర్షి వచ్చినపుడో తప్ప,గోవధ విశేషముగ లేదు. సంస్కృత మహాభారతము యొక్క యుద్యోగపర్వములోని "నహుషుని" చరిత్రముం జూడ గోవధ కూడదని క్షాత్రకాలమునందే కొంత చర్చ బయలుదేరినదని విశదమగును. బౌద్ధకాలమున నది పూర్తిగ నిషేధింపఁబడినది. అందువలన బౌద్ధ పౌరాణిక కాలములలో గోవు లింతింతనరాని యభివృద్ధినొందినవి. భారతీయుల దురదృష్టవశమున భారతీయుల ధనము విదేశముల పాలగుటయే కాక, రాజ్యములు పోవుటయేకాక, భారతీయులు తల్లితో సమానముగను, పవిత్రవస్తువులలో మిక్కిలి పవిత్రవస్తువుగను నెంచుకొనెడి "గోవు" మహమ్మదీయకాలమున నమితముగ నాశముఁ జేయఁబడెను. దేనిని వధించిన మనము మహాద్రోహమని తలంతుమో దానిని మహమ్మదీయులు తమ మసీదులలో వధించిన మిక్కిలి పుణ్యమని తలంచిరి. ఇది దేశదురదృష్ట హేతువుకాదా? హిందువులకు గోవునం దమితాభిమానమని గుర్తెఱిగిన "శివాజీ మహారాజు" తురుష్కులపై దండయాత్రకుఁ బోవునపుడు, హిందువులకు రోషము కలుగుటకుఁగాను నేను గోవులను వధింప తురుష్కులపై దండయాత్రం జేయుచున్నానని చెప్పువాఁడఁట. కాని యీకాలమునను "అమృతమహాలు, వంగోలు, పుంగనూరు" మొదలగు చోటులను గోవులు, వృషభములు ప్రసిద్ధికెక్కి ప్రపంచమున నింతటిజాతి పశువులు లేవనిపించుకొనినవి. "టిప్పుసుల్తాను" దండయాత్రల నతిత్వరితముగాఁ జేయుటకు మైసూరు రాజ్యమునందలి యెద్దులే కారణమనియు,నవిరస్తుసామగ్రి నతివేగముగాఁ దీసికొనిపోవుటచేతనే యతఁడు చుఱుకుగా సైన్యముల నడపించువాఁడనియు బ్రఖ్యాతికలదు. ఎటులైనను మహమ్మదీయకాలమున లోకవిఖ్యాతి నొందిన మన గోబృందము చాలవఱకు తురుష్కుల పట్టుదలచే నశించినదని తలంపవలసియున్నది. స్వదేశప్రభువులు మాత్రము గోసంరక్షణము కొఱకు నాఁడును విశేషముగ పాటుపడుచుండిరి.

ప్రకృతిశాస్త్రము లంతగా నభివృద్ధి నొందినట్లు గాన్పింపదు కాని, విశేషానుభవముచే నీసంవత్సరమిట్లు జరుగును; ఈసంవత్సర మిట్టికష్టములు కలుగును' అని యనుభవముచే గొన్నిగ్రంథము లీకాలమున వ్రాయఁబడెనని తలంపవలసియున్నది. గర్గాదులు కొన్నిగ్రంథ

ములు వ్రాసియున్నారని యిదివరలో వ్రాసితిని. అవి నాకు లభింపలేదు. ప్రతిపత్సరము ధాత్వాదిపరీక్షలను పుష్య, మాఘ, ఫాల్గున శుద్ధపూర్ణిమలలోఁ జేయించి దేశీయప్రభువులు ప్రాచీనకాలమునఁ బంచాంగములను వ్రాయించుచుండువారు. ఆంధ్రదేశమున "పిడపర్తి"వారు "పిల్లలమర్రి"వారు, "నూతలపురి"వారు మొదలగువారు ధాతుపరీక్షలంజేసి, పంచాంగములను వ్రాసి, మహమ్మదీయకాలమునఁ బ్రఖ్యాతినొందిరి. నేఁడును తత్సంతతివారు పంచాంగముల జేయుచున్నారు కాని ప్రభ్వభిమానాదికము లేనందున ధాతుపరీక్షయేమో తలపెట్టనైనఁ దలపెట్టక, శ్రావణమాసమునకే ముద్రాయంత్రమునకు పంచాంగమీయఁబడుచున్నది. ఇట్టి నామమాత్రసిద్ధాంతులు మన తెలుఁగుదేశమున 40 మందివఱకు పంచాంగములఁ జేయుచున్నారు. నేఁటికి 156సంవత్సరముల క్రితము 'అయ్యలకవి, భాస్కరకవి' యనువారలు కన్నడభాషలోని "రెట్టమతము" ననుసరించి "రెట్టమతశాస్త్ర"మను నైదాశ్వాసముల గ్రంథమును, "ఇంచుమించాకాలముననే 'కోనయామాత్యకవి' "సస్యానంద"మను నాలుగాశ్వాసముల గ్రంథమును, తెనుఁగున ననువాదించిరి. ఈగ్రంథములయందు వ్యవసాయదారున కనుకూలించు భవిష్యత్తులు వ్రాయఁబడియున్నవి. దేనినిగుఱించి యీ గ్రంథము వ్రాయఁబడెనో! రెట్టమతమునం దిట్లు కలదు:

"ఈ ప్రబంధమునకు ననుక్రమణిక యెట్టిదనిన, వర్షాది హేతువులగు భూజాతపుష్పఫలేక్షయు, గోవజార్చనాశకునంబును, దూతలక్షణంబును, పక్షిశకునంబును, గర్భర్తులక్షణంబును, మేఘలక్షణంబును, విద్యుల్లక్షణంబును, గర్జితలక్షణంబును, ఇంద్రచాపలక్షణంబును, పరివేషలక్షణంబును, ప్రతిసూర్యాతపవాయులక్షణంబును గ్రహయుద్ధలక్షణంబును, బీజావాపంబును, అర్ఘలక్షణంబును, గ్రహలక్షణంబును, ఆకస్మికలక్షణంబును, గ్రహచారాస్తమయోదయలక్షణంబులును గ్రహబలఫలలక్షణంబులును, గురూదయాబ్దసంవత్సర ఫలలక్షణంబులును, సంవత్సరాది ఫలంబును వివరించియుండు నందు" ప్రథమాశ్వాసము. ఈగ్రంథమును "రెట్టఁ"డే యేమతానుసారముగ వ్రాసెనో యీక్రింది పద్యమునఁ జెప్పఁబడెను:—

సీ. వరుసగర్గాచార్యవర్యుని మతమున
మతిశాలి హరిభట్టు మతమునందు
ధర కీర్తి ఘనుఁడైన ధన్వుని మతమునఁ
బ్రతిభఁ జెన్నొందు శ్రీపతి మతమున
మేటి యైన వరాహమిహిరార్యుమతమున
సన్మేఘమాలికా శాస్త్రమునను
ఉచిత కీర్త్యాఖ్యచే నొనరు నారాయణ
భట్టుమతంబునఁ బ్రాజ్ఞులైన
జనుల యుక్తిని జ్యోతిషసారమునను
శకునచయమునఁగల యర్థచయము తెలిసి
కృతి యొనర్చిన రెట్టని మతము నేను
వేడ్కఁ దెనుఁగించెదను మీకు వేంకటేంద్ర!

—ప్రథమాశ్వాసము.

సస్యానందకారుఁడును తన గ్రంథమును గార్గ్య, వరాహమిహిర లల్లాదుల మతము ననుసరించి వ్రాసితిననియు, "ప్రవర్ష నివర్షణంబులు" తెలియఁజేతుననియుఁ జెప్పియున్నాఁడు. గ్రంథము పెరుఁగునని దానిని విడిచి ప్రాచీనుల యనుభవ మెంతవఱకు మనకు సరిపడునో నిదర్శనముకొఱకు గత[illegible]ము, ఈవత్సరము, రాఁబోవు సంవత్సరముల ఫలితము[illegible] రెట్టమతశాస్త్రమునుండి వ్రాసెదను.

క. వరుస నిఁక బింగళ సంవ
త్సరమున వర్షములు గలవు జనులు ముదమునఁగాఁ
బరగుదురు సస్యవితతులు
విరివిగ ఫలియించునండ్రు వేంకటనృపతీ.

గీ. కాళయుక్తివత్సరమునఁ గలుగ దరయ
మునుపు వానలు కొంచెంబు వెనుక వృష్టి
పైరులకు నీతిబాధొకపాటి వెలయు
వినుము కొండ్రాజు తిమ్మయ వేంకటేంద్ర.

గీ. రాజులకు పోరు లొదవు వర్షంబు గురియు
క్రూరజనులచేఁ బంటలు గొల్లఁబోవు
వచ్చు తుసుంబు సిద్ధార్థివత్సరమున
ననియె రెట్టఁడు సకల విద్యావిదుండు.

కడచిన రెండుసంవత్సరముల చరిత్రము మనకు ననుభవసిద్ధముగానే యున్నది. భవిష్యత్తు ఎట్లు జరుగునో తెలియదు. ఈకాలమున వ్రాయఁబడిన "కాలామృతము", "ముహూర్తమార్తాండము", "ముహూర్తకంఠాభరణము" మొదలగు గ్రంథములలో "హలచక్రము, బీజావాపనము" మొదలగు వ్యవసాయపద్ధతుల కనుకూలించు వానికేకాక వ్యవసాయదారున కనుకూలించు ననేకములగు చిన్నచిన్న పనులకుఁగూడ ముహూర్తనియమములు వ్రాయఁబడి యున్నవి. వాని నిట నుదాహరించుట చాదస్తముగా నుండునని వ్రాయలేదు. ఈకాలమున నితరములగు పట్టుకృషి, ఉన్నికృషి ప్రసిద్ధినొందెను. 18-వ శతాబ్దమధ్యమున బంగాళాదేశమున పట్టు విశేషముగ వృద్ధినొందెనని రివరెండు షేరీ, నీబరు మొదలగు పాశ్చాత్యులు వ్రాసియున్నారు. మహమ్మదీయకాలమున డక్కామజిలిన్లు, కాశ్మీరశాలువలు, బందరుచీటిగుడ్డలు, బనారసుపట్టుబట్టలు ప్రసిద్ధికెక్కి యూరపుఖండమున కెగుమతి యగుచుండెనని ప్రఖ్యాతికలదు. భోజనపదార్థములలోఁ గొన్నితప్ప ధాన్యాదుల నెగుమతిచేయ వీలులేదని నాటి రాజశాసన ముండుటచేఁ గాబోలు, 1750 సంవత్సరప్రాంతమున బంగాళాదేశమున పైసకు శేరుబియ్యము నమ్ముచుండిరఁట. అట్టి చవుకధర లొకప్పు డిచ్చటఁ గలవనిన నేఁటిజీవవారు విచారించుటతప్ప మఱియొకలాభము లేనందున నాప్రశంసను విడుతును. కోళ్లను మహారాజులు పెంచి, భోజనమున కుపయోగించుటయేకాక, వినోదముకొఱకు పందెములను వేయుచుండిరి. కోడిపందెములచేఁ గలహములు ముదిరి సంస్థానాధీశులు కొందఱు మరణించిరి. పెద్దాపురసంస్థానచరిత్రమునఁ గోడిపందెము వేసికొని "వ్రూసపాటివారు, వత్సవాయివారు" నెట్లు కలహమును బెంచుకొనిరో వర్ణింపఁబడియున్నది. తెనుఁగుదేశమునందేకాక, యరవదేశమునందును గోడిపందెములు వేయుచుండిరి. కాంచీపురవాసియగు "అమ్మళాచార్యుఁ" డను మారుపేరుగల "వరదరాజ" కవికృత వసంతతిలకభాణమునుండి కోడిపందెపుఁ బద్యము నొకదానిని సార్థకముగ వ్రాసెదను.

* ఒకదానికొకటి యెదురుగ మెడలను పొడిగించి, యందమగు జుట్టులు కలవై, ప్రకాశించుచున్న యెఱ్ఱనికన్నులు కలవై, కోపము కలవై, కోడిపుంజులు ముక్కుతోఁ బొడుచుకొనిన కాట్లనుండి రక్తము కారునట్లును, రెక్కలచప్పుడు కలుగునట్లును, నెగురుచుఁ, గాళ్లకుఁగట్టిన కత్తులతో శోభించుచున్నవి—(ఇది డింకీ పందెముకాదు).

అమృత మెక్కడ లభియించునయ్యా చెప్పుమ

పండిత పురాణం సూర్యనారాయణతీర్థులుగారు.

గగనమధ్యమునందుఁ గల డొక్కనడబావి దానియొద్దను సన్నదారి గలదు
ఐంద్రనీలములచే నది యేరుపడి మూఁడుబంగారుమెట్లపైఁ బ్రాకిపోవు
నది పట్టి పోఁ జందనాచ్ఛాదితమ్ములై గోచరించును రెండుకొండ లెదుట
గొప్పపుణ్యము చేసికొన్న ధన్యులుమాత్రమే చాల సులువుగా నెక్కఁగలరు
ముందు బావిలోన మునిఁగి యెడ్డెక్కి యా-దారిఁ బట్టి యందుఁ జేరవలయు,
నచట నున్నవారి కమృతమ్ము లభియించుఁ-జందురుండు చేతి కందుఁగనుక.

---

* శ్లో. అగ్రే పక్ష్మళకేసరా మభిముఖం గ్రీవాం ప్రసార్యాయతాం, లోలత్తారకతామ్రలోచనపుటౌ రోషాయితౌ కుక్కుటౌ, చంచూఖండనకీర్ణశోణితరణం దుర్వారపక్షారవం, పర్యాయేణ కృతోత్ప్లుతిప్రహరతఃపాదై ర్నిబద్ధక్షురైః.

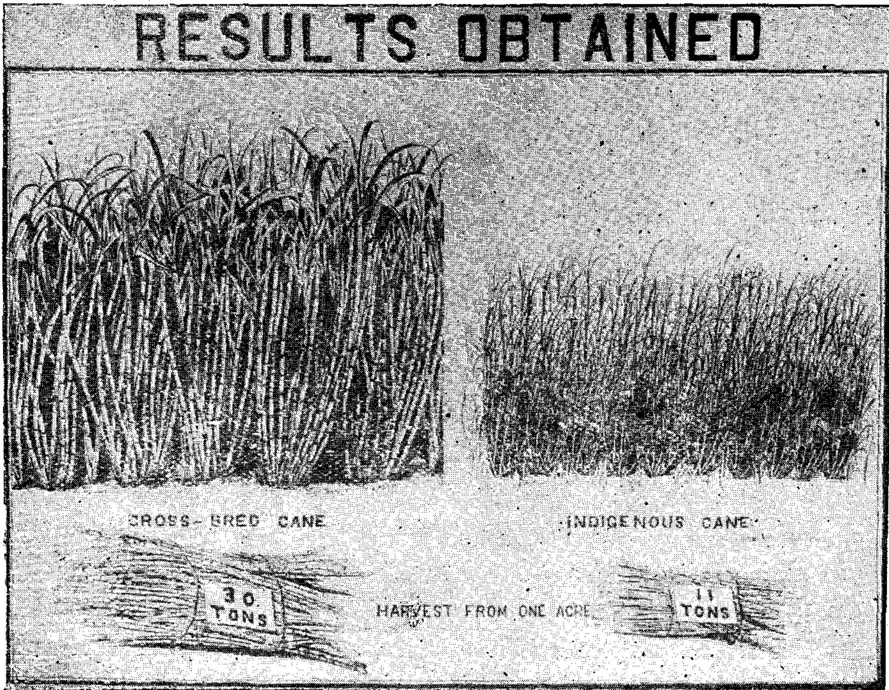
చెఱకుపంట

ఆర్. దొరైరాజుగారి ఆంగ్లమునకు అనువాదము

రాయలుకమిషను పరిష్కరించవలసినసమస్యలలో మనదేశానికి కావలసినచక్కెరను మనదేశంలోనే ఉత్పత్తిచేసుకోవలెననే సమస్య ఒకటి. ఈసమస్య ఒకఇండియాకుమాత్రమే సంబంధించినది కాదు. అది అన్ని దేశాలకు సంబంధించినది. బ్రిటిషుసామ్రాజ్యానికి ఏడాదికి ౫,౮౦౦,౦౦౦ టన్నుల చక్కెర కావలసి ఉంది. కాని అక్కడ ౪,౦౦౦,౦౦౦ టన్నులు మాత్రమే ఉత్పత్తి అవుతుంది. కాబట్టి ౧,౮౦౦,౦౦౦ టన్నుల చక్కెర లోటు వస్తుంది. ఈసమస్యను తృప్తికరంగా పరిష్కరించడానికి బ్రిటిషుసామ్రాజ్యంలో ఇండియాను మించినదేశ మింకేదీ లేదు. ప్రస్తుతంలో ఇండియా తనకు కావలసిన చక్కెరకు ఇతరదేశాలపై ఆధారపడిఉంది. అందుచేత ముందు తనసంగతిని చక్కబరుచుకొని అవతల సామ్రాజ్యానికి సహాయం చేయగల సంగతిని చూడవలసిఉంది.

ప్రపంచంలో చెఱకుపండే పొలాల్లో ఇంచుమించు సగంవఱకు ఇండియాలోనే ఉన్నవి. ఇండియాలో చెఱకు ఎక్కువగా పైరయినా ప్రపంచంలో అంతా చెఱకువల్ల తయారయ్యే చక్కెరలో నాలుగో వంతు మాత్రమే అక్కడ ఉత్పత్తి అవుతూఉంది. జర్మనీలో ఒక్కొక్కమనిషీ సరాసరి ౫౦ పౌనుల చక్కెర ఉపయోగిస్తారు. బ్రిటిషుదేశంలో ౭౦ పౌన్లు ఉపయో

లభించిన ఫలితములు (ఒక ఎకరముపొలములోని చెఱకుపంట)



అంటు మొక్కల చెఱకు

దేశవాళి చెఱకు

ముప్పదిటన్నులు

పదునొకండుటన్నులు

గిస్తారు. అమెరికాలో ౯౯ పౌనులు ఉపయోగిస్తారు. ఇండియాలో ౨౧ పౌనులు మాత్రమే ఉపయోగిస్తారు. ఇంతతక్కువగా ఉపయోగించినా జనసంఖ్య ఎక్కువ కావడంచేత ఇండియా దేశము ప్రపంచంలో చక్కెర ఎక్కువగా ఉపయోగించేదేశాల్లో రెండవదిగా ఉన్నది. ప్రపంచంలో చెఱకుపండే పొలాల్లో సగంపొలాలు ఉన్నా 'జావా,' 'మారిషసు'లనుండి ఇండియాకు ఏడాదికి 15 కోట్ల రూపాయల వెలగల చక్కెరను తెప్పించుకోవలసిఉంది.

కుంటే ఇండియాలో ఈపరిశ్రమయొక్క వాతావరణం కనుమాసినట్లు కన్పిస్తుంది. దేశానికి కావలసినంతసరుకు దేశంలో ఉత్పత్తికాకుండడంవల్ల దిగుమతులు క్రమంగా హెచ్చేస్తోవలో ఉంది. ఇవీ, ఇంకా కొన్ని చిన్న విషయాలూ మనదేశానికి కావలసినంత సరుకును మనదేశంలోనే ఉత్పత్తిచేసుకోవడానికి సర్వవిధముల ప్రయత్నించవలెనని సూచిస్తూ ఉన్నవి.

ఇటీవల ఇండియాగవర్నమెంటువారీవిషయంలో కొంతశ్రద్ధ కనుపరిచినమాట వాస్తవమే.



ఉష్ణదేశములందలి చెఱకురకములు   ఇండియాలోని చెఱకురకములు

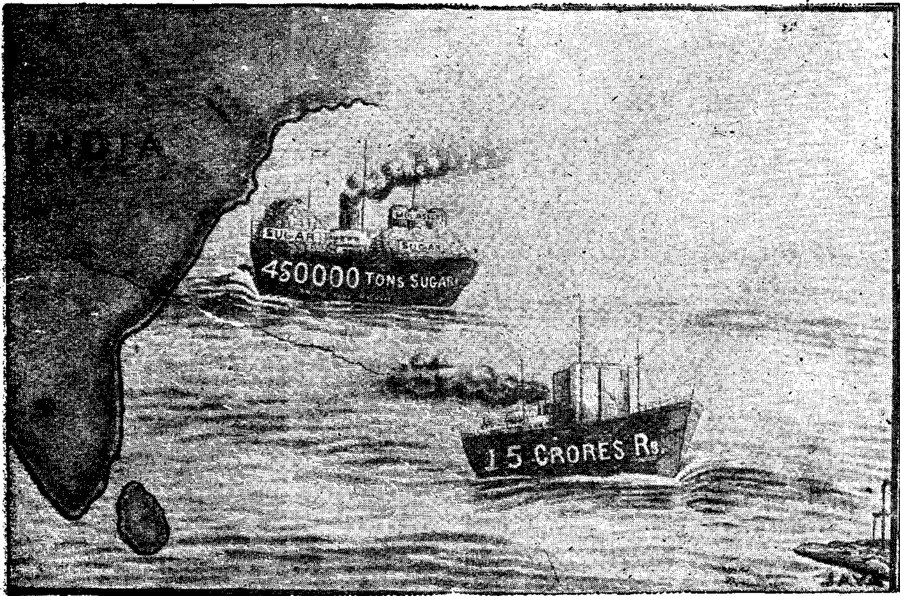
ఇండియాకు డబ్బుకూడేమార్గాలు కేవలం శూన్యంగా ఉండేదాంతోగూడా విదేశాలనుండి ఎడతెగని దిగుమతులవలనిబాధ చాలాగాఉంది. మొట్టమొదట ఇండియా దిగుమతికొఱకు ఇతరదేశాలపై ఆధారపడి ఉండవలసిన ఆవశ్యకతను తొలగించుకోవలెను. దిగుమతులు ఎక్కువఅయ్యేకొలదీ ఇండియాలో చెఱకుపండే పొలాలు తగ్గిపోవచ్చును. చెఱకుపైరుచేసే యితరదేశాలలో ఉత్పత్తి ఎక్కువ అవుతూఉండడం తలచు

పైరగుచున్న చెఱకుల మంచిసెబ్బలను గుర్తించి అభివృద్ధిలోకి తేవలెనన్న ఉద్దేశంతో వారు స్థాపించిన కార్యాలయాలలో కోయంబుత్తూరులో నున్న 'ఇంపీరియలు షుగర్ కేన్ బ్రీడింగ్ స్టేషన్' అను కార్యాలయం ఒకటి. ౧౯౧౨ సంవత్సరం ఇండియాలో వృక్షశాస్త్ర పరిశోధనలకు దారితీసినవారిలో ఒకడగు డాక్టరు సి. ఏ. బార్బరుగారు ఈ కార్యాలయమును స్థాపించినారు. ఈకార్యాలయాన్ని స్థాపించిన కొలది

కాలంలోనే బార్బరుగారు మొక్కలను పాతి చెఱకును పైరుచేయు పద్ధతిని మొదలు పెట్టినారు. ఈ పద్ధతివలని లాభమును ప్రపంచంలో చెఱకుపండే దేశాలు ఇదివఱకే గుర్తించి ఉపయోగిస్తున్నవి. నూటికి ౭౫ వంతుల చెఱకు తోటలు ఉత్తరఇండియాలో ఉన్నవి. ఆ కారణంచేత అక్కడి పరిస్థితులను అనుకూలించునట్లు ఈకార్యాలయం చాలాసన్నని మొక్కలను తయారుచేయడానికి త్వరగా ప్రారంభించారు. అంటుమొక్కలను తయారుచేయడానికి ఇతరదేశాలవారికి చాలశ్రమ అయి నిండాకాలం మైన చెఱకునందుకంటే నూటికి ౬౦ లేక ౭౦ వంతులు బెల్లం అధికంగా లాభించింది. ఇదివఱకు పైరుచేయుచుండిన చెఱకువల్ల పరిశ్రమాలయముల (ఫ్యాక్టరీల)కు చాలానష్టము కష్టము కలుగుచుండిన బీహారురాష్ట్రములో కోయంబత్తూరు చెఱకుమొక్కలు చాలాత్వరగా పంటకు వచ్చే లక్షణాలు కనుపడ్డవి. అందులో కొన్నిరకాలు ఆరువారాలకంటే ముందుగానే పరిశ్రమాలయమునకు తీసికొనిపోవుటకు తయారయ్యేవి.

పారిశ్రామికదృష్టితో చూతుమేని దేశీయమైన

౧ సంవత్సరమునకు ఇండియాలో దిగుమతి అగు చక్కెర-దాని విలువ



పట్టినా కోయంబత్తూరులో నాలుగేళ్లలోనే తయారుచేయగల్గినారు. అక్కడ ఈ క్రొత్తమొలకల పద్ధతిని క్రమంగా వృద్ధిచేసి ౧౯౧౮ సంవత్సరంలో మొట్టమొదట ఇండియాలోని అన్ని గవరన్మెంటు చెఱకు తోటలకు పంచిపెట్టినారు. ఉత్తరఇండియాలో కోయంబత్తూరు అంటుమొక్కలను ఉపయోగించిన గవరన్మెంటు చెఱకుతోటలవారందఱు తృప్తికరమైన ఫలితము నిచ్చినవని తెలిపినారు. పంజాబులో కోయంబత్తూరు మొక్కలతో పైరుచేసిన చెఱకునుండి దేశీయ చెఱకుపంటకంటె ఒకవారము ముందుగ పంటకువచ్చే చెఱకయినను చాలలాభకరముగ ఉండును. త్వరగా పెరిగిపండే చెఱకురకాలను కనిపెట్టి పైరుచేయుటకు ఎక్కువసొమ్మును వ్యయపెట్టడానికి ఉత్తరఇండియాలోని పరిశ్రమాలయముల యజమానులు సిద్ధముగానున్నారని తెలియవచ్చుచున్నది. ఏలయన యుక్తకాలంలో పనిప్రారంభించి మితవ్యయంతో మంచిరకంవలన ఎక్కువగా ఫలంపొందడాని కనుకూలంగా ఉండును. ఇండియాలోని ౨,౬౫౧,౦౦౦ ఎకరములు విస్తీర్ణముగల

చెఱకుతోటలలో ౧,౬౫౧,౧౧౧ ఎకరములువిస్తీర్ణముగల చెఱకుతోటలు బీహారుసంయుక్తరాష్ట్రములలో ఉన్నవి. దాన్నిబట్టియే ఉత్తరఇండియాలో కోయంబత్తూరు మొక్కల నగదువిలువ నిశ్చయించవచ్చును. సంయుక్త రాష్ట్రములలోని 'తార్నా'లో అరడజను కోయంబత్తూరి కొత్తరకాలవల్ల అక్కడిరకాలవల్ల ఒకఎకరంలో ఉత్పత్తి అయ్యే బెల్లంకంటె ఎక్కువతూనికగల మంచిబెల్లం ఉత్పత్తి అయినట్లు కనుగొన్నారు. చెఱకు పెరిగే ఇతరదేశాల్లోకంటే ఇండియాలో చెఱకును పెంచుట చాల కష్టసాధ్యమని చెప్పబడినను ఒకఎకరములో ఉత్పత్తి ఎక్కువగా కావడం స్పష్టంగా తెలియడంచేత కోయంబత్తూరి కార్యాలయ స్థాపనము వ్యర్థము కాలేదు. అక్కడ అనుసరించే పద్ధతులవలన చెఱకుపండే ఇతరదేశాల్లోకంటె నిస్సంశయముగా త్వరలో లాభము గలుగుతున్నది. ఈకార్యాలయము చెఱకుపైరు చేయు ప్రస్తుత విధానములకు విలువగల సాహిత్యాన్ని సమకూర్చింది. అందులో కొన్ని కేవలం క్రొత్తత్రోవలుకూడా తీసినవి.

కోయంబత్తూరు కార్యాలయంలో ఉండే ప్రభుత్వమువారి ఇక్షు శాస్త్ర నిపుణుడు (Imperial Sugarcane Expert) చేయుచున్న పరిశోధనల ఫలితాలు ఇండియాలోను,విదేశాల్లోను అందరిదృష్టిని ఎక్కువగా ఆకర్షిస్తున్నవి. మరియు విదేశములలో ఇవేపద్ధతుల ననుసరించి కావించెడి ప్రత్యేక పరిశోధనల ఫలితములకు ఇవి సరిగా సరిపోవుచుండడం వింతగా ఉన్నది. మంచిరకమైన దళసరి చెఱకుమొక్కలను ఉత్పత్తిచేయడానికి బొంబాయి చెన్నపురరాష్ట్రములలో ఇప్పటికింకా అట్టే ప్రయత్నించలేదు. అయితే ఈసంవత్సరం రెండురాష్ట్రములలోను అందుకొరకు ప్రయత్నించి ప్రారంభం చేసినారు. ఇక్షు శాస్త్రజ్ఞుడు ఈక్రొత్త పద్ధతిలోను వెనుకటివానివలెనే మంచి ఫలితములే సమకూరగలవని గట్టి నమ్మకము గలిగి యున్నట్లు తెలియవచ్చుచున్నది.

చిత్రలీలాస్తవము ౨

దూర్భా సుబ్రహ్మణ్యశర్మ గారు

ఒకచో మేఘుఁడవై వసుంధరను సస్యోపేతఁ గావింతు వొం
డొకచోఁ గూలుతు పల్లెలున్ బురములున్ బ్రోద్వేగకృత్ ఝంఝవై
వికటోచ్ఛిత్తియె యింపొ, కాక నిఖిలోర్వీగుప్తియే యింపొ, తా
వక సంకల్ప మెఱుంగ నేరికగు? దేవా, చిత్రచర్యానిధీ!

తరుణీ నందన బంధుమిత్త్రులకు డెందానన్ దమిం గూర్చి, దు
స్తర మృత్యూద్ధతిఁ దద్వియోగము నవశ్యంభావి గావించి, యొం
డొరులన్ వీడఁగలేక వా రడలఁగా నుల్లాసివై కందు వీ
వర రే! యెంతదయార్ద్రచిత్తుఁడవు, దేవా, చిత్రచర్యానిధీ!

ధనవంతున్ గఠినాత్ముఁగా, నృపుని నిర్దాక్షిణ్యుఁగా, బుద్ధిమం
తుని నాచారవిదూరుఁగా, వరవదాన్యున్ గైతవాన్వీతుఁగా,
నొనరన్ జల్పుదుగాని కూర్పవుగదా యోగ్యంబులన్, దుష్టక
ల్పన నీకిట్టి యభీష్ట మేమిటికొ! దేవా, చిత్రచర్యానిధీ!

పశుపతి పలయకొట్టయిపట్టగారు

మాగంటి బాపినీడుగారు, బి.యస్.సి. (కార్నెల్), యం.యస్.సి. (కాలిఫోర్నియా)

ఆంధ్రవ్యవసాయకళాశాల నిర్మాణ విచారణసంఘము కోయంబత్తూరు వ్యవసాయ కళాశాలయందు సమావేశమైనపుడు ప్రొఫెసరు బాలకృష్ణమూర్తిగారు ఈరోడ్డు దగ్గర కాంగియము పశువులను పెంచు పెద్ద రైతున్నాడనియు, అది తప్పక చూడవలసిన స్థలమనియు చెప్పినారు. ప్రధానమంత్రి సుబ్బరాయనుగారు విజయవాడ వేంచేసినపుడు కోయంబత్తూరుజిల్లాలో తమ బంధువులొకరు వేలయెకరములు భూమిగల పెద్దభూస్వామి యనియు, అతడు పశువులను వందలకొలది విక్రయించుననియు, మీబోటి రైతులు తప్పక చూడదగిన రైతనియు చెప్పియున్నారు. వారే వీరని తెలిసికొని వెళ్లనిశ్చయించుకొన్న బాలకృష్ణమూర్తిగారు తంతినంపిరి.

రాయబహదురు నల్లతంబిసరకారయి మనరాదియరుగారు తమ పలయకొట్టయిగ్రామమునుంచి యీరోడ్డుస్టేషనుకు తమ మోటారు పంపిరి. ఈరోడ్డు మదరాసుకు 242 మైళ్లదూరములోను, కోయంబత్తూరుకు 20 మైళ్లదూరములోను, కునూరు, ఉదకమండలము, బెంగుళూరుపోవుమార్గముల నడుమ నున్నది.

నేనును, నాతో వచ్చిన సింహళదేశవిద్యార్థియు, కోయంబత్తూరు కళాశాలనుండి వచ్చిన పశువైద్యులొకరును కలస్టేషనుకు 18 మైళ్ల దూరములో నున్న ఆగ్రామమును రాత్రి 8_30 గంటలకు చేరితిమి. మార్గమధ్యమున ప్రఖ్యాతికెక్కిన మెట్టూరుప్రాజెక్టుకు పోవురోడ్డు తగిలెను. అతిథిశాలయందు సామాను దించి ఆ గృహస్థుదర్శనము చేసితిమి. వారు ఆచుట్టుప్రక్కల మకుటములేనిరాజు; దక్షిణజిల్లాలలో గొప్ప రైతు తాలూకాబోర్డు ప్రెసిడెంటు. అతిథులకు అమిత మర్యాదచూపుటయేకాక స్వయముగా క్షేత్రములలో పచ్చికబయళ్లకు తీసికొనిపోయి చూపును. ఆతనికి ఇంగ్లీషురాదుగాని వ్యవహారనిపుణత మెండు. కార్యదర్శి సహాయముచే కార్యక్రమము కొనసాగించును. కోటలో నున్న గృహమువలె దిట్టమైన ప్రాకారములోనుండును.

మన పశుపతిపద్ధతులు, ఆమర్యాదలు చూచిన పూర్వప్రభువుల సాంప్రదాయములుగల జమీందారుల కుటుంబములు జ్ఞప్తికివచ్చును. ఉదయమున పదియంది వెట్టివాళ్లు 'ప్రభూ'యని వంగివంగిచేయుసలాములు, పెద్ద పశువులచావళ్లు, బండ్లు, గుఱ్ఱములు, భోజనసామగ్రియుండుకొటారములు, నూతులు, పరుగులెత్తు నౌకరులు, అన్నియు ప్రస్తుత బస్తీజీవనమునకు అలవాటుపడినవారికి ముచ్చటగ నుండును. పాపము మా మల్లెలసోదరులకుటుంబ మొకప్పుడు ఇట్లే యుండెగదా!

పూర్వచరిత్ర: రాయబహదురు నల్లతంబి సరకారయిమనరాదియరు సేలం, మధుర, తిరుచినాపల్లి, కోయంబత్తూరుజిల్లాలలో, అనగా కొంగునాడునందు వెల్లాలసంఘమునకు మతగురువు. వెల్లాలసంఘము ఇచటి కమ్మ, కాపు, రెడ్డి మాదిరిరైతుసంఘము. సుబ్బరాయనుగారు ఈసంఘమునకు చెందినవారే. 800 సం. క్రిందట మైసూరుసంస్థానమున సేనాధిపతులు. అప్పటినుంచియు వెల్లాలసంఘమునకు మతసాంఘికవిషయములందు గురువులైరి. వీరికి పశువులను పెంచుట కుటుంబాచారము, వృత్తి అయినది. పట్టగారు అనునది జ్యేష్ఠపుత్రునకు బిరుదుగా వచ్చుచుండును.

కోయంబత్తూరు సేలంజిల్లాలలో కావేరి ఉపనదులున్నను మొత్తముమీద భూము లంతసారవంతమైనవి గావు. కొండప్రదేశము; అచటచట రాళ్లమయము. అందినవారికి భూమి విరివిగా దొరకెను. పామరజనులలో పేదరికము మెండు. స్త్రీలదుస్తులు మనకూలిజనమువలె

గాక విచారము కలుగచేయు ఆశ్చర్యస్థితిలో నుండును. మూఢత్వ మింకను ఆప్రాంతములందు ఎంతయో కలదు.

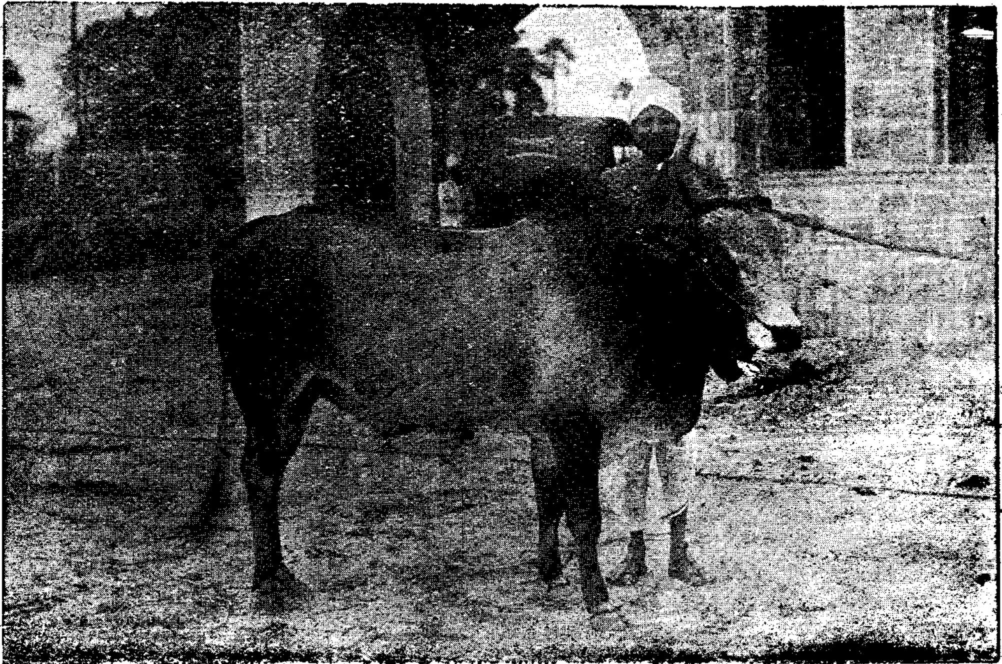
విస్తీర్ణము: మనరైతు 12000 ఎకరములకు భూస్వామి. ఇందు రెండువేల ఎకరములు (2000) కేవలము పచ్చికబీళ్ల క్రింద నుండును. 1500 ఎకరములలో జొన్న, రాగి, ఉలవ పైరుచేసెదరు. 200 ఎకరములు పత్తి, 100 ఎకరములు పొగాకు పండించెదరు. కొన్ని చోట్ల కుటుంబమునకు వలయు మిర్చి, వరి, ఉల్లిపాయలు పండును.

ఈవిస్తీర్ణమున పట్టగారు మకుటములేని రాజు. తనమాటే శాసనము. గ్రామాదులలో నుండు వారు కుటుంబమున కొక్కరు వంతులమీద పట్టగారి పనిలోనికి వత్తురు. 300 మంది నౌకరులు, 15 మంది పెత్తనదారులు, ఒక మేనేజరు ఉన్న సిబ్బందినంతయు చాలవరకు తానే ఆతడు స్వయముగా చూచుకొనును. ఏపాశ్చాత్యుడో ఐన సిబ్బందిఖర్చు ఎంతయ్యుండెడిదో!

పశువులదాణాకొరకు ప్రతిసంవత్సరము 30000 రూపాయల విలువగల పత్తివిత్తులు కొనెదరన్న, ఈక్షేత్ర మెంతయో తెలియగలదు. పత్తివిత్తులు, వేరుసెనగ పిండి రుబ్బుటకు గానుగ లాడుదురు. వర్షములేని గతసత్సరములలో ఇరువదివేల రూపాయల గడ్డి, యిరువదివేల రూపాయల ఉలవలు కొనుచుండెడివారు.

పశుజాతి-కాంగియము:—

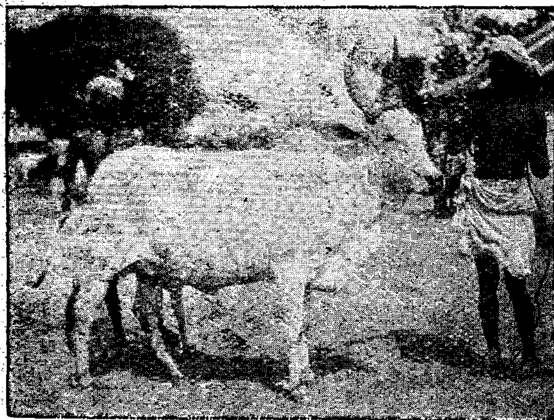
పశువులను సాంప్రదాయసిద్ధాంతములమీద పెంచు అలవాటు అంతగా ఆంధ్రులకు లేదు. మనకున్న ముఖ్య జాతులలో ఒంగోలు, లంబాడిజాతులు ప్రసిద్ధికెక్కినవి. దున్నపోతులలో విజయనగరముప్రాంతమున మన్నె పు



కాంగియము పశుపతి

రాయిబహదురు నల్లతంబి సరకారయిమనరాడియరు పలయకోట్టయి పట్టయిగారు, వెల్లాళసంఘమునకుకొంగునాడులో మతగురువు; కాంగియము ఎద్దు. కొమ్ము, మోపురపు, నల్లరంగు ప్రత్యేకలక్షణము; ఖరీదు 2000 ఉండును.

పోతులు, గిత్తదిపోతులు దొరకును. జాతియనగా ఆ సాంప్రదాయమునకు ప్రత్యేకలక్షణము లుండును. మనలో వివిధసంఘములు, జాతులు ఎట్లు ప్రత్యేకలక్షణములు కలిగియుండునో, పశువులలోను, పంటలలోను అట్లే కల్తీలేని బంగినపల్లి, జహాంగీరు ఎట్లు బజారురకములవలెగాక అంత రెరిగిన ప్రత్యేకగుణములు కలిగియుండునో, పశువులలోను సంకరజాతులు, ప్రత్యేకజాతులు ఉండును. ఉ. ఒంగోలు, మైసూరు, పుంగనూరు, కరాచీ మొదలైనవి. కాంగియముజాతి ఇట్లే ప్రత్యేక జాతి. పలయకొట్టయి కాంగియమునాడులో ఉన్నది.



కాంగియము ఆవు. మొదటిరకము. ఖరీదు 800.

కాన యీపశుజాతికి కాంగియమని పేరువచ్చెను. ఈజాతిఎద్లు, ఆవులు, గుబ్బములు ప్రత్యేకలక్షణములు కల్గియుండును. అవేవి?

మనప్రాంతమునకు మైసూరు ఎద్లు వచ్చును. వాటిలో కొన్ని కాంగియం ఎద్లుండును. మదరాసులో కూడ వానిని జూతుము.

కాంగియముకూడ పుట్టగనే ఎరుపురంగుకలిగి, కాళ్లు, కడుపు తెల్లగా ఉండును. మూడునెల లయిన పిమ్మట బూడిదరంగుగా మారును.

ఎద్దుకు తల, కాళ్లు, మూపురము నల్లగా నుండును. ఈజాతికి ప్రత్యేకలక్షణము లివి. మగతనము నశింపగానే నలుపుమారి తెలుపెక్కును.

6 నెలలచూడిఆవు కనుబొమ్మలచుట్టు నల్లరంగువచ్చి యీనిన 60 రోజులకు పోవును. ఇవి యీజాతిప్రత్యేకలక్షణములు.

కష్టమునకు ఓర్చుట, శరీరపు బిగి తక్కువమేత, ఎక్కువపని, పొడుగైన గట్టి ఎముకలు, 20 సంవత్సరములైనను కాళ్లతీరు మారకుండుట అను నివి కొన్ని ముఖ్యలక్షణములు బరువు లాగుటకు, మోటతోలుటకు వీటికి పెట్టినదిపేరు.

మన పశుపతి ఏడుతరములలో ఒకరంగు, తిన్నని కొమ్ములు, బిగిశరీరము, గట్టి ఎముక ఉండునట్లు మార్పు లేగల్గెను.

ఇవి పాలకు అంతగా పనికిరావు. పాడి వీరి అవసరమే కాదు. అమెరికాలో ఏరైతైనను పశువులను పెంచిన, ఉద్దేశ ముండును. వెన్నవర్తకుడు వెన్న నెక్కువ నిచ్చు జాతినే కొనును. పాలు విక్రయించువాడు పాలు విశేషముగనిచ్చు జాతులనే పెంచును. అంతేకాని మనవలె పనికిరాని మందను పోగుచేయరు. ఈ పట్టగారు కూడ ఈపరిశ్రమ, పాడి ఒకేజాతియందుండుట అరుదనియు, లాభకారి కాదనియు తెలిసికొని, పనిచేయు లక్షణములకే పశువులను తయారు చేయుదురు.

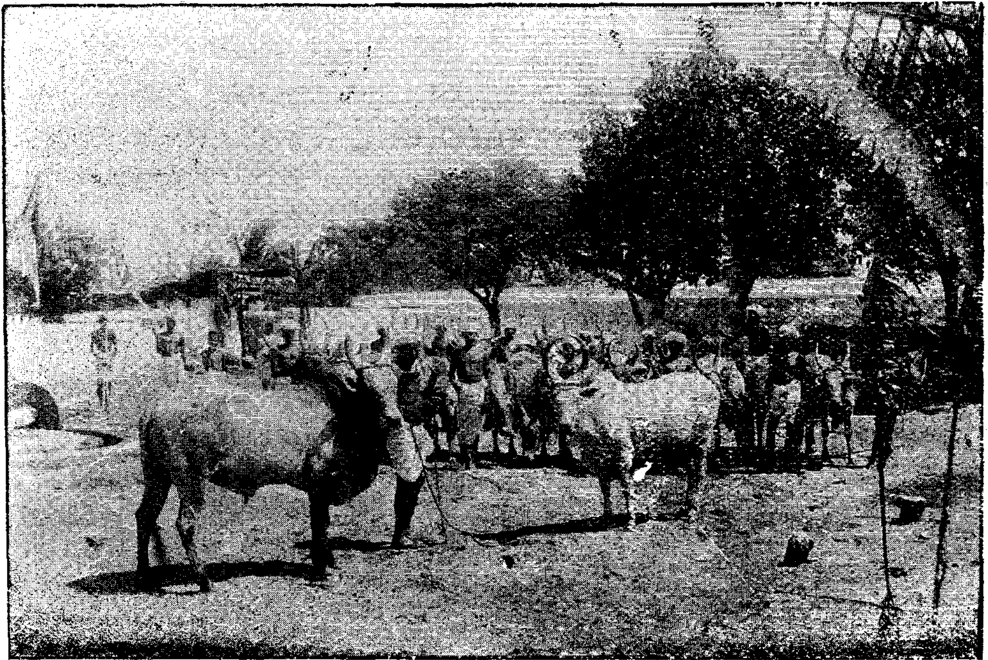
జాతిని పెంపొందించువిధానము:—

ఉచితలక్షణము లన్నియున్న అసలైనకాంగియము ఆబోతు నొకదాని నేరి, 60 కాంగియము ఆవులతో ఆరునెలలు ఒక బీటిలో వదలెదరు. చూడియావులను విడదీసి యీచుకొనిపోకుండ వేర్వేరు బయళ్లలో నుంచెదరు. చెట్లనీడతప్ప పందిళ్లుగాని పాకలుగాని ఉండవు. ఎండవానలకు అవి ఓర్చుకొనును. అవి ఈనుటకూడ ఆబయళ్లలోనే. కాపరి చూచుచుండును. పదిదూడలను పరీక్షించి, తండ్రిలక్షణములన్నియు వాటియందు స్పష్టముగ నున్న (prepotency) ఆబోతుగా నుంచుకొనెదరు. ఆబోతులకు పనికిరానివాటినన్నిటిని ఎద్దులుగా విక్రయించెదరు.

పట్టగారికి తన పశుగణమునందలి ప్రతిదూడ దేనికి పుట్టినదో, అట్లే అన్నిటిసాంప్రదాయము తెలిసియుండును. సాంప్రదాయసిద్ధాంతముమీదనే ఆతడు పశువృద్ధిచేయును. అందుచే తనపశువులశక్తిలక్షణములు ఆతనికి తెలిసియుండును. కల్తీకలిసిన కాంగియము జాతిగుణములుండవు. ఏకసంతతి కలయిక (inbreeding) లేదు. మూడవయేట ఆబోతు దాటనిత్తురు. 8వ సంవత్సరమునుంచి పుంస్త్వము కృశించును. అంతవానిని దుక్కిటెద్దులలో చేర్చెదరు.

పొలంమీద పశువులమొత్తము 2000 ఉండును. వీటిఖరీదు 500,000 రూపాయలకు మించును. ప్రతిసంవత్సరము రు. 50,000 ఖరీదుగల పశువులు విక్రయించబడును. అమ్మకమునకు 15 ఆబోతులు గలవు. మంచివి రు. 2000 వరకుఅమ్మును. 500 ఎడ్లు, 200 పైనఆవులు గలవు.

పశువులను చక్కగ పెంచుట మనదేశమున కాన్పింపదు. పట్టగారు వీటినన్నిటిని స్వయముగాజూచును. వయస్సును, రకమునుబట్టి వేరువేరుబీళ్లలో వీటిని పెంచె



కాంగియము పశువులు. ఆబోతు, ఆవు.

బండికి, మోటకు ప్రసిద్ధికెక్కినవి. తక్కువమేతతో ఎక్కువ పనిచేయును. పత్తిగింజలు గానుగలో రుబ్బెదరు

వదలయి వ్రేలాడుచర్మము, సుందమతి, లోతుకళ్లు ఇవిపట్టగారి సిద్ధాంతముప్రకారము పురుషత్వముపోయిన ముసలిదాని లక్షణములు. సంవత్సరమునకు సగటున ఒక్కొక్క ఆబోతు 100 ఆవులను దాటగలవట.

తరములబడి వీరిచరిత్ర వివరముగా వ్రాసియుంచిన బాగుండెడిది. అట్లు జరుగుట మంచిదని యిచ్చిన సలహానందుకొనెను.

దరు. రోగనివారణోపాయము లుండును. ఆరోగ్యపద్ధతులును ఆచరణలో నుండును.

అమెరికాలో తప్ప ఇన్ని పశువులను, ఇంత చక్కగా పెంచుట మరెచటను చూడలేదు. మాతాతలనాటి కాలమున, పల్లెటిలో ఇంజనులులేని దినములలో ఆవులమందలు జ్ఞాపకమున్నవిగాని యిట్టి నేత్రోత్సవమిచ్చు ఆబీళ్లు, స్వాతంత్ర్యము నానందించి, స్వభావ

సిద్ధమైన మేత తిని, గాలిపీల్చుచు, అధికారి అంబా యని పిల్చిన శ్రీకృష్ణుడు పిల్లనగ్రోవికి చేరినట్లు చేరి, బెదరించిన లేళ్లవలె గంతెత్తు దృశ్యమును మరచుటను



తిరుపూరుసంతలో మొదటిబహుమతిపొందిన ఎద్దు.

గాంచియుండలేదు. పశువుల బీళ్లలో గోపాలునితో బండిమీద ప్రయాణము, ప్రసూత్యాలయమువలె లేగలు, ఆవులునుండు దొడ్డి, మృగరాజుమాదిరి ఆయావుల మధ్య ఆబోతు, ఆకలి ఎరుగక గంతులెత్తు ఆమూడలు, వాటి తిండిని రుబ్బుటకు ఆగానుగలు, నీటికి నూతులు, బారులు దీర్చిన కట్టుగుంజలు, రకములవారి కంపార్టుమెంటుల బీళ్లు—ఎంత కన్నుల పండువుగ నుండునో కనువారికి గాక పాఠకులకు దెలియజాలదు. స్థానిక సంఘముల లో నామినేషనులు, భిక్షుమునకు తోడిరైతు లెంతమంది ఈరోడ్డుమీదుగా ఉదకమండలము ఎన్నిసార్లు వేలకువేలు వ్యయముచేసి పరువులెత్తి యుండలేదు. కాని యిట్టిక్షేత్రముల పుణ్యస్థలమగు యాత్రచేయుటకు నోచుకొనరైరి. రైతుసోదరులందరు ఒకసారి యీ యాత్రచేసి ధన్యు లగుదురు కాకయని ప్రార్థన.

వీరిని ఆదర్శముగా గైకొని ఆంధ్రదేశమందును ఇట్టిక్షేత్రములు స్థాపించుటకు హెచ్చరించుచున్నాను. రైతులలో పరిశోధకులు లేకపోలే . ఇదివరకు వగహాపట్టణమందు (కైకలూరుతాలూకా) కామినేని పట్టాభిరామయ్యగారు అపుకాళ్ల విత్తులలోను, కళ్లి చిట్టి అబ్బాయినాయుడుగారు ఎరువులలోను, కానూరి వేంకటచలపతిగారు సరుకుడుమొక్కలు మరికొన్ని పంటలలోను కొంతపరిశోధన గావించియున్నారు.

ఆంధ్రదేశములందు రైతాంగ మభివృద్ధికి రావలె నన్న రైతులలో స్వయంపరిశోధన సామర్థ్యము పుట్టవలెను. వ్యవసాయశాఖమీద ఆధారపడిన లాభములేదు. జమీందారులు కోడిపందెములలోను, కోర్టులలోను,బోర్డులలోనుమునిగి గుటకలువేయుటకంటె ఆదర్శప్రాయములగు నిట్టి పశుక్షేత్రములను నెలకొల్పి ధన్యులగుట మంచిది గాదా. విశేషముగ భూమిగల్గి, అవకాశములుగల రైతుసోదరులును మేల్కొనుట దేశక్షేమముగదా!

హృదయావేదనము

జనమంచి సీతారామస్వామి గారు

ఎందఱు నన్ను మెచ్చిన, మహీస్థలి నెంతటిగౌరవంబు నే
నందిన, నెన్నిసంపదల నందిన, విద్యలవెన్ని నేర్చినన్
డెందము నీపయిన్ నిలుపనేరని-చో బ్రదుకెల్ల వ్యర్థమా
నందము సున్న గావున మనంబును సాధ్యముఁ జేయు మీశ్వరా!

జనని యురఃస్థలంబునను జక్కఁగఁ దా శయనించి నిద్దురన్
దనువును సర్వమున్ మఱచి ధన్యతగాంచెడు బిడ్డపోలికన్
మనసును భక్తిలోఁ జొనిపి మైమఱ పొందెడువాఁడె ధన్యుఁ డా
ననుపమ. సౌఖ్యమన్న మఱి యాతనిదే యననొప్పు నీశ్వరా!

ఏపలుకాడఁగూడదొ యెఱింగియు నాపలు కాడుచుండి, నే
నేపని చేయఁగూడదొ యెఱింగియు నాపని చేయుచుండి, సం
తాపముఁ జెందుదున్ బిదప నాయవివేకముఁగూర్చి; కాని, నన్
రేఁపెడిఁ దొంటియట్టుల యరిప్రకరం బది యేమొ, యీశ్వరా!

జననీగర్భమునందునుండి యిలపై జన్మించు నవ్వేళ బో
రున నే నేడ్చితి వద్దు జన్మమని వాక్రువ్వన్ సమర్థుండఁ గా
నని భావించియె; కాని నీకు దయలేదయ్యెన్ జగన్నాయకా
నను సంసారమహాబ్ధిఁ ద్రోచితి విదేనా ధర్మమన్నన్, బ్రభూ!

మనుజుఁడు పూర్వజన్మమున మానక చేసిన దుష్టకర్మముల్
పొనరుచు దుఃఖసంచయముఁ బొందుట తప్పదె యిప్పు డట్టులై
న, నిఁక భవత్పవిత్రతరనామజపాచరణంబుగూడ ము
క్తి నొసఁగఁజాలదన్న యపకీర్తికిఁ బాల్పడకుందువే ప్రభూ ?

వెనుకటి సంచికలోఁ బ్రకటింపఁబడిన పద్యములలో "గుణరూపంబులు నీకు లేవనుచు" అను మత్తేభవృత్తము నందలి చతుర్థపాదముగా "నాకేమంచు నుపేక్ష సేయక జగన్నాథా, ననుం బ్రోవవే" అను శార్దూల వృత్తపాదము పడినది. అది గొప్ప ప్రమాదము. దానిని "మనకేమంచు నుపేక్ష సేయకు జగన్మాన్యప్రభూ, రక్షకా" అని సవరించుకొనుఁడని పాఠకుల నందఱను బ్రార్థించుచున్నాను.

యుగధర్మంబులు మార్చుకొందువుగదా యుల్లాసివై ప్రోడవై
తగిన ట్లీవు మహాత్మ; కర్మఫలముల్ దప్పించు లీలావిశే
షగతుల్ మాత్రము చూపవేల కట! పశ్చాత్తాపసంతప్తు నె
వ్వగలం దీరిచి వే కృతార్థు నొనరింపంగూడదే యీశ్వరా!

పుట్టిననాఁటనుండియును బొట్టకు బట్టకె దేవులాడు నే
నెట్టులు నిన్నుఁ గొల్వఁగల? నెప్పుడు హాయిగ నుండుఁ బ్రాణ మి
క్కట్టులఁ బాసి? నీపరమకారుణికత్వముఁ జూపవేల? నీ
విట్టు లుపేక్షచేసిన మఱెవ్వరు ప్రోతురు నన్ను రక్షకా!

యోగిని జూచినట్టితఱి యోగిగఁ గాలముఁ బుచ్చఁగోరుదున్
భోగిని జూచినట్టితఱి భోగమునందె యపేక్ష గల్గెడిన్
త్యాగిని జూచినట్టితఱిఁ ద్యాగమె మేలని తోఁచు నక్కటా!
యేగతినైన సుస్థిరత యించుక గాంచదు చిత్త మీశ్వరా!

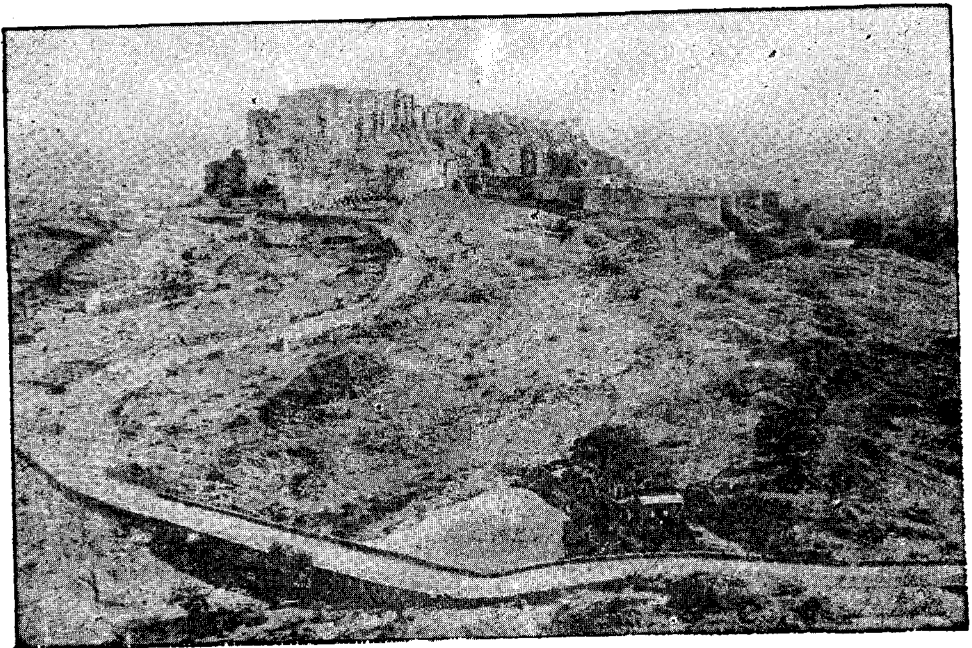
భాగవతాది సుప్రథితభక్తిసుధారస పూర్ణకావ్యముల్
బాగుగ నిచ్చలుం జదువువాఁడ ననిర్వచనీయహా ముదం
బేఁ గనువాఁడఁ గాని మది నింకను నిశ్చలభక్తి లేదయో!
యేగతి నీభవాబ్ధిఁ దరియింపఁగ నోపుదునయ్య, యీశ్వరా!

వారిజనాభుఁడో శివుఁడొ బ్రహ్మయొ యెయ్యది నాకు నిష్ట మా
పేరను నిన్నుఁ బిల్చుచును వేఁడుచు మ్రొక్కుచు దుస్సహాంపుసం
సారమహార్తిఁ బాపుకొన సంతతముం జతనంబు సేయుదున్
భారము నీదె యింక ననుఁ బారముఁ జేర్పఁగ దీనరక్షకా!

3. రంథంభోరు కోట

౪. గాగ్రోను కోట

౫. చిత్తూరుకోట



౬. యోధపురపుకోట, రాచనగరు

మంగళేశ్వరుడు

యన్. వెంకటరమణయ్య గారు

౧

ఈతడు బాదామిపురమును రాజధానిగ నేర్పఱచుకొని కర్ణాట కుంతల కొంకణ దేశముల నేలిన పాశ్చాత్యచాళుక్యరాజులలో నైదవవాఁడు. ఈతనిచరిత్ర యీక్రింది శాసనములవల్ల దెలియుచున్నది.

(౧) బాదామిగుహాలోని శిలాశాసనము [1] (౨) నేరూరుతామ్రశాసనము [2] (3) మహాకూట శిలాస్తంభశాసనము. [3]

ఈమూడును మంగళేశ్వరుని శాసనములు. ఇవిగాక:

(౪) రెండవ పులకేశియొక్క అయ్యవొళెశాసనమును, [4] (౫) ఆరవ విక్రమాదిత్యుని ఏవూరుశాసనమును [5] మంగళేశ్వరునిచరిత్రమునకు సంబంధించిన కొన్ని ముఖ్యాంశములను తెలియజేయు చున్నవి.

తనవంశమునుగూర్చి మహాకూట శిలాస్తంభశాసనమున మంగళేశ్వరు డిట్లు చెప్పుకొని యున్నాడు. మానవ్యసగోత్రుడును హారితిపుత్రుడును చళిక్యవంశసంభూతుడును నగుజయసింహుడను నరపాలు డొకడుండెను. ఆతనిపుత్రుడు రణరాగుడు. ఆ రణరాగుని తనయుడు సత్యాశ్రయ శ్రీపృథివీవల్లభ రణవిక్రమాంకుడు. (ఈతనికి మొదటి పులకేశి యనుపేరును గలదు). ఈతని కిరువురుపుత్రులు బలభద్రవాసుభద్రులను బోలువారు కీర్తివర్మ మంగళేశ్వరు లనువారు జననమందిరి.

కీర్తివర్మయు మంగళేశ్వరుడును ఒకతల్లిబిడ్డలుగారు; చవతుల బిడ్డలు. ఈ విషయము మహాకూటశాసనములోని యీక్రింది వాక్యమువల్ల దెలియుచున్నది.

"తస్యథ [ర్మా]రతబుద్ధేర్వసుదేవ ప్రతిమ ప్రభావస్య బలవాసుభద్రోపమగుణౌ సుతౌ సముత్పన్నౌ జ్యేష్ఠ [ః] శ్రేష్ఠగుణ సముదయోదిత పురురణ విక్రమాఙ్కప్రియః......కనీయాన్ ఉరురణవిక్రాన్త మంగళేశ శ్రీపృథివీవల్లభేన్ద్రాఖ్యనృపో బభూవ"

"ఆధర్మరతబుద్ధికి వసుదేవునితో సమమగు ప్రభావము గలవానికి (రణవిక్రమునకు) భలభద్రవాసుభద్రులతో తుల్యమైన గుణము గలవారలు పుత్రులు ఇరువురు పుట్టిరి. అందు శ్రేష్ఠములగు గుణములచే నతిశయించినవాడు పురురణపరాక్రమాఙ్కుడు. జ్యేష్ఠుడు ఉరురణవిక్రాన్త మంగళేశ శ్రీపృథివీవల్లభేంద్రుడనురాజు కనిష్ఠుడును అయిరి."

"ఉదయాస్తీమివ మహాపతివ్రతాం బట్పూరకుల లలామభూతాం నైకవిధధర్మ ఫలభాగ్యపవిత్రీకృత

1. Ind. Ant. X, P. 59.
2. „ VII, P. 161.
3. „ XIX, P. 7.
4. E. Ind. VI, P. 1.
5. Ind. Ant. VIII, P. 114.

శరీరాం స్వగురుపత్నీం దుర్లభా నామధేయాం దేవీ మాహూయ."

"మదయన్తిని బోలు మహాపతివ్రతను, బట్వారికులముయొక్క నొసటిమాణిక్యమును అనేకవిధములగు ధర్మకార్యముల ఫలముచే పవిత్రము సేయబడిన దేహముగలదానిని దుర్లభయను నామధేయము గలదేవిని తన తండ్రి భార్యను పిలచి."

ఈవాక్యములపై ఫ్లీటుగారిట్లు వ్యాఖ్యానము చేసియున్నారు:

"అతడు (మంగళేశ్వరుఁడు) మొదటి కీర్తివర్మకు సవతితల్లి గర్భమునఁ బుట్టిన తమ్ముఁడు. ఏలన యీశాసనముయొక్క ౧౩వ పంక్తిలో దుర్లభదేవిని "స్వమాతరం" అనక "స్వగురుపత్నీం" అని సంబోధించియున్నాఁడు. ౫వ పంక్తిలో తండ్రి వసుదేవునితోడను తనయులిరువురను బలభద్రవాసుభద్రులతోడను బోల్పఁబడియుండుటయు నట్లే సూచించుచున్నది. వసుదేవునికి (=రణవిక్రమునకు) రోహిణి (=దుర్లభదేవి) ను, దేవకి (=?)యు నను నిద్దరు భార్య లుండిరి. బలభద్రుని లేక బలరాము (=మొదటికీర్తివర్మ) ని ప్రథమమున దేవకియే గర్భమున ధరించినను,పిమ్మట నామె గర్భస్థముగు పిండము యోగమాయ నేర్పుతో మెల్లన తిగిచి రోహిణి కడుపున నిడియెను. తత్కారణమున బలభద్రుడు రోహిణి గర్భమునుండి యుదయమాయెను. అతని తమ్ముడు వాసుభద్రుడు, వాసుదేవుడు, లేక కృష్ణుడు (=మంగళేశుఁడు) దేవకి గర్భమున జన్మించెను. (కాబట్టి బలభద్రుఁడును వాసుభద్రుఁడును అనఁగా కీర్తివర్మయును మంగళేశ్వరుఁడును సవతులబిడ్డలు). పురు రణపరాక్రమ ఉరు రణవిక్రాన్త అను బిరుదములలోని 'పురు' 'ఉరు' శబ్దములు ఈవిషయమునే సూచించినను సూచింపవచ్చును. బాదామిగుహాశాసనమున మంగళేశునకు "రణవిక్రాన్తుఁడ"ను బిరుదుమాత్ర మున్నట్లు చెప్పబడియున్నది. ఇచ్చట పై బిరుదములలోని "పురు" "ఉరు" శబ్దములు కీర్తివర్మ మంగళేశ్వరులభిన్నమాతృత్వమును చూపుటకై తెచ్చి పెట్టుకొన్నట్లున్నవి. సెంటుపీటర్సు బర్గనిఘంటువు ప్రకారము "అధికము" "అనేకము" నను నర్థముగల "పురు" అను వైదికపదము, ఇతిహాసములలోను తరువాతి వాఙ్మయమునందును నామపదములకు (Proper names) ముందు కనిపించుచున్నదనియు; ప్రాతవియును, అసాధారణములును నగు పదములపై యభిమానముగల భాగవతపురాణ కర్త వీని నిట్లే ప్రయోగించి యున్నాడనియు నాకు దెల్పుచు ఈయన్నదమ్ము లిద్దరును చాక్షుషమనువుకుమారులగు 'పురు', 'ఉరు' అనువారలకు బోల్పబడి యుందురని ప్రొఫెసరు కీలుహారన్‌గారు చెప్పిరి. ఇందువల్ల మంగళేశుని కాలమున "పురు" శబ్దమును విశేషణముగ బ్రయోగించుటకు వీలుకాదని తేలుచున్నది. కాబట్టి యదియొక నామపద (Proper noun మని తెలిసికొనవలయును. "పురు" శబ్దమునకు సమముగు "ఉరు" శబ్దమునకు గూడ నట్లే యర్థము చేసుకొనవలయును. అయితే "పురు""ఉరు" అనువారలు సవతితల్లి బిడ్డలో కారో నేను చెప్పజాలను."1

ఫ్లీటుగారి చర్చనుబట్టి చూడగా కీర్తివర్మయు మంగళేశ్వరుడును సహోదరులు కారనియు, సవతులబిడ్డలనియు తేలుచున్నది.

మంగళేశుని రాజ్యాభిషేకము

మొదటి పొలకేశి మరణానంతరము మొదటి కీర్తివర్మ రాజ్యము చేసెను. అతని మరణానంతరము మంగళేశ్వరుని రాజ్యాభిషేక మహోత్సవము జరిగెను. అయితే యీ రాజ్యాభిషేకము జరిగిన దెప్పుడు? ఈప్రశ్నకు సమాధానము చెప్పుట సులభమైనపని

1. Indian Ant. Vol. .XIX.P.7

కాదు. ఏలన, మంగళేశుని రాజ్యాభిషేకకాల నిర్ణయము చళుక్యుల చరిత్రలోని గూఢతమ మగు సమస్య. ఈ పై ప్రశ్నకు మంగళేశుని కాలపు శాసనములు మూడువిధము లగు సమాధానము లిచ్చుచున్నవి.

౧. బాదామిగుహాశాసనమునం దిట్లు చెప్పబడి యున్నది:

"శ్రీమంగళీశ్వరో రణవిక్రాన్తః ప్రవర్ధమానరాజ్యసంవత్సరే ద్వాదశే శకనృపతిరాజ్యాభిషేక సంవత్సరే ష్వతీతేషు పఞ్చాసుశతేషు" "మహాకార్తికపౌర్ణమాస్యాం." ఇత్యాది.

దీనినిబట్టిచూడ మంగళేశ్వరుడు శకాబ్దము ౫౦౦ నాటికి ౧౨ సంవత్సరములు రాజ్యము చేసియుండె నని తెలియుచున్నది. కాబట్టి అతని రాజ్యాభిషేకసంవత్సరము శకాబ్దము ౪౮౮ లో ననగా క్రీ. శ. ౫౬౬-౬౭ సంవత్సరమున జరిగెనని తెలియుచున్నది.

౨. మహాకూటశిలాస్తంభ శాసనమునం దిట్లున్నది:

"ఉత్తరోత్తరప్రవర్ధమానరాజ్య పఞ్చమశ్రీవర్షే ప్రవర్ధమానే సిద్ధార్థే వైశాఖపౌర్ణమాస్యాం."

ఇందువల్ల మహాకూటశాసనము మంగళేశ్వరుని రాజ్యకాలమున ఐదవసంవత్సరమునకు సరియగు సిద్ధార్థివర్ష వైశాఖపౌర్ణమాస్య నాడు వ్రాయించినట్లు తెలియుచున్నది. అయితే మంగళేశ్వరుని రాజ్యపఞ్చమశ్రీవర్షమునకు సరిపోవుశకాబ్ద మిందు చెప్పబడలేదు. కాబట్టి యీ శాసనకాలమును నిర్ధారణచేయుటకు వీలులేదు. బాదామిగుహాశాసనమున వచించినట్లు మంగళేశ్వరుని రాజ్యారంభము శ. ౪౮౮ సంవత్సరమైనయెడల మహాకూట శాసనము శ. ౪౯౨లో చెక్కించి యుండవలయును.

వాస్తవము విచారించిచూడ నిది బాదామిగుహాశాసనముకంటెను నేరూరు తామ్రశాసనముకంటెను తరువాతిదిగా తోచుచున్నది. బాదామిగుహాశాసనమున మంగళేశ్వరుని శౌర్యధైర్యాదిగుణములు గణింపబడినవి గాని యాతనిచే జయింపబడినదేశములు గాని పరాజితు లగు శత్రువులుగాని పేర్కొనబడియుండలేదు. నేరూరు తామ్రశాసనమున తాను శంకగణునిపుత్రుని గజతురగపదాతి కోశబలసంపన్నుని బుద్ధరాజును వెడలనడచితిననియు చళిక్యవంశ్యసంభవుని పదునెనిమిది యుద్ధములయందు గెలుపుగొన్న ప్రోడను స్వామిరాజును హతము చేసితిననియు చెప్పకొనియున్నాడు.

".తేన రాజ్ఞా శంకరగణపుత్రం గజతురగపదాతి కోశబలసంపన్నం బుద్ధరాజం విద్రావ్య చలిక్యవంశసంభూతం అష్టాదశ సమరవిజయినం స్వామిరాజంచ హత్వా" ఇత్యాది.

మహాకూటశిలాస్తంభశాసనమున తాను ఉత్తరదిగ్విజయముజేసి పైబుద్ధరాజు నోడించి, యాతనిధనమును సర్వమును గ్రహించి; అటు పిమ్మట భాగీరథీకూలమున దనశక్తిజయస్తంభమును నిలుపగోరి, మొదట ధర్మజయస్తంభమును నాటుట మేలని తలచి మకుటేశ్వరనాథునికి దనమారుతల్లియగు దుర్లభ

దేవిచే భూదానమును చేయించితినని చెప్పు కొనియున్నాడు.

"సగుత్తరదిగ్విజయకృతబుద్ధి ర్బుద్ధనృప మనిజిత్య తస్య వసుమశేష ముపగృహ్య భాగీరథీసూ తేశక్తిజయ స్తంభనిరోప ణోత్సుక్యేన మనసాధమ్మా జయస్తంభశక్తిః ప్రథమతర మేవ నిరోపయితవ్యే త్యవధృత్య తదనుకరణయోగభూతాం మవయస్త్రీమిఽ మహాపతివ్రతాం బట్ప్వరకుల లలామభూతాం నైకవిధధర్మఫలభాగ్యపవిత్రీకృతశరీరాం స్వగురుపత్నీం దుర్లభనామధేయాన్ దేవీ మాహూయ."

ఈబుద్ధరాజు కలతూరివంశజుడని యీ శాసనములోని ౧౩-వ పంక్తివలన తెలియుచున్నది.

ఇందువల్ల తెలియున దేమన:

బాదామిగుహాశాసనకాలమువఱకు మంగళేశ్వరునకు ప్రఖ్యాతిగల శత్రువులతో పోరాటము కలుగలేదు. బాదామి నేరూరు శాసనకాలములమధ్య కలతూరిబుద్ధరాజును చాళిక్యస్వామిరాజును కలసియో వేరువేరుగనో మంగళేశ్వరునిరాష్ట్రముపై దాడివెడలిరి. ఇరుతెగలకును పోరు సమకూరెను. ఈ యుద్ధమున స్వామిరాజు హతుడయ్యెను. బుద్ధరాజు పరాజితుడై పలాయన మొనర్చెను. నేరూరుమహాకూటశాసనములమధ్యకాలమున మంగళేశ్వరుడు కలతూరిరాష్ట్రముపై దండువెడలి బుద్ధునిపరాఙ్ముఖునిచేసి వాని సర్వస్వమును హరించెను.

కాబట్టి మహాకూటశాసనము నేరూరు శాసనమునకు పిమ్మటను నేరూరుశాసనము బాదామిశాసనమునకు పిమ్మటను లిఖింపబడినవి. అనగా మంగళేశ్వరునిశాసనములలో బాదామిశాసనము మొదటను, నేరూరుశాసనము దానికి దరువాతికాలమునను మహాకూటశాసనము కడపటను వ్రాయింపబడినవి.

మఱియు మహాకూటశాసనము ప్రవర్ధమానరాజ్యపఞ్చమ శ్రీవర్షమునకు సరియగు సిద్ధార్థిసంవత్సరపు వైశాఖపౌర్ణమాస్యనాడు నెలకొల్పబడినది. మంగళేశ్వరుని రాజ్యకాలమున (శ. ౪౮౮-౫౧౨) నొక సిద్ధార్థిసంవత్సరము వచ్చినది. ఫ్లీటుగారి లెక్కప్రకారము అది శ. ౫౨౫కు సరిపోవుచున్నది. అంతకు పూర్వపు సిద్ధార్థి శ. ౪౬౫న వచ్చినది. మంగళేశ్వరుని రాజ్యారంభము శ. ౪౮౮ అగుటచేత నతనిరాజ్యకాలమందలి సిద్ధార్థి శ. ౫౨౫నకు సరియైనదిగానే యుండవలయును. కావున ఫ్లీటుగారు మహాకూటశాసనకాలము శ.౫౨౫ అని సిద్ధాంతీకరించిరి. శ. ౫౨౫ మంగళేశ్వరునిరాజ్యపఞ్చమశ్రీవర్షమైన అతడు శ.౫౨౦ న సింహాసనారోహణము గావించియుండవలయును. బాదామిశాసనము రాజ్యాభిషేకవర్షము శ. ౪౮౮ అనుచున్నదిగదా! కాబట్టి యీరెండుశాసనములును ఒకదానితో నొకటి విరోధించుచున్నవి.

(3) ఇంతేకాక కొందఱిమతానుసరణమున సత్యాశ్రయధ్రువరాజయింద్రవర్మగోవా శాసనము [1] శ. ౫౩౨ నకు సరిపోవు మంగళేశ్వరుని ౨౦-వ రాజ్యవర్షమున లిఖింపబడినది.

1. Jr. Bom. R. A,S.X. 365-6.

కాబట్టి మంగళేశ్వరుడు శ. ౫౧౨ మొదలు రాజ్య మేలనారంభించె నని భండార్కారే త్యాదు లనుచున్నారు. బాదామి గుహా శాసనమున రాజ్యారంభము శ. ౪౮౯ అని చెప్పబడియున్నదే యన్న దానికి సమాధాన మిట్లు చెప్పుచున్నారు. శాసనమున మంగళే శ్వరుడే శ. ౫౦౦ లో రాజ్యము సేయుచున్న ట్లున్నను వాస్తవముగ నప్పు డాతడు రాజు గాడు. ఆతనియన్నయగు కీర్తివర్మయే అప్పు డు రాజ్యము సేయుచుండెను. మంగళేశ్వరు డాతనియన్నకు సహాయభూతుడుగ నుండెను. గుహాను ఖననముచేసి విష్ణువునచ్చటస్థాపించిన ఫలము తనయన్నదని మంగళేశుడు బాదామి శాసనమున చెప్పుకొని యున్నాడు. కాబట్టి కీర్తివర్మ యప్పటికి బ్రతికియున్నా డనుట నిక్కము. అతనిరాజ్యకాలము శ. ౫౧౨ తో పరిసమాప్తి నందెను. అప్పటినుండియే మంగళే శ్వరుని రాజ్యకాలము పరిగణింపబడవలయును.

పైన జెప్పినరీతిని చరిత్రకారులు మంగ ళేశ్వరుని రాజ్యాభిషేకసమయ నిర్ణయమును గూర్చి భిన్నాభిప్రాయులై యున్నారు. నిజము తెలుసుకొనుమార్గ మేమైన నున్నదో కను గొనవలసి యున్నది. బాదామి గుహాలోని శాసనమున జెప్పినట్లు మంగళేశ్వరుని రాజ్యా భిషేకము శ. ౪౮౮-౮౯ లో జరిగియుండు టయే నిక్కమని నాకు దోచుచున్నది. అందు మంగళేశ్వరుడు తాను రాజ్యము చేయునట్లు చెప్పుకొనియుండుట అందరును అంగీకరించిన విషయమే. గుహాను ఖననముచేసి విష్ణ్వాలయ మును స్థాపించిన ఫలము తన యన్నదన్న ఇ
మాత్రముననే యాత డప్పటి కింకను బ్రది
యుండెనని తేలదు. చనిపోయిన పిమ్మటగూడ నతనికాఫలము చెందవచ్చును. దేవాలయము నిర్మాణముచేసి దేవుని స్థాపించి తత్ఫలమున తన యన్నమీాదభక్తిచేత ఆతనికి చెందున తలచి యట్లు చెప్పినాడు. కావున నీవాక్యము నాధారపరచుకొని కీర్తివర్మ శ. ౫౦౦ నాడ బ్రదికియుండెననియు అప్పుడాతనికి మంగళేశ్వ రుడు సహాయభూతుడుగ మాత్రముండెన యు చెప్పుట కవకాశము లేదు.

సత్యాశ్రయ ధ్రువరాజ ఇంద్రవర్మయొ క్క గోవాశాసనము నాధారమును చేసు కొని శ.౫౩౨ మంగళేశ్వరుని ౨౦వ రాజ్యవర్ష మనియు కాబట్టి యాతని రాజ్యాభిషేకము శ. ౫౧౨-౧౩ లో జరిగియుండవలయునని పెద భండార్కారనుచున్నాడు. ఇట్టి యభిప్రాయ మున కెడమేమియు లేదని ఫ్లీటుగారు వచించి

"గోవాశాసనమునకును మంగళేశ్వరుని రాజ్యాభిషేకమునకునెట్టిసంబంధమును లేదు. కారణము లేవియన:

(౧) గోవాశాసనమున కాలమును సూ చించు భాగము శాసనాంతమున నుండ నొకవిడివాక్యము. ఇట్లు శాసనాంతమున వి వాక్యమున తమ రాజ్యకాలమునుసూచించుట గాని గోవాశాసనమున నున్నట్లు వర్తమా రాజ్యవర్షమును జెప్పుటగాని సార్వభౌములగ నృపాలురకు మామూలుకాదు. ఇట్టి శాస మింకొకటిమఱి ఏకాలమునగాని యివ్వబడెన

నిశ్చయించి చెప్పుటకు వీలులేదు. అందుముఖ్యముగ గోవాశాసనకాలమున లేదు. ఇంతేకాక సామంతరాజులు తమ రాజ్యకాలమును జెప్పుకొనుమార్గ మిదియే.

(౨) రెండవ పులకేశి హైదరాబాదు శాసనమువల్ల గతించిన శ. ౫౩౪ సంవత్సర మాతని రాజ్యాభిషేకమైన మూడవసంవత్సరమని తెలియుచున్నది. కాబట్టి గతించిన ౫౩౨వ శకాబ్దమున నీరాజ్యాభిషేకము జరిగియుండవలయును. ఇది నిజమైనచో శకాబ్దము ౫౩౨న వ్రాయించిన గోవాశాసనము రెండవపులకేశిరాజ్యకాలమున నివ్వబడియుండవలయును. శకాబ్దము ౫౩౨ రెండవపులకేశిరాజ్యకాలపు టిరువదియవ సంవత్సరము కాజాలదు. పైజెప్పినట్లు మంగళేశ్వరుని రాజ్యకాలమును కాజాలదు. కావున గోవాశాసనమున వచింపబడిన రాజ్యకాలము సత్యాశ్రయ ధ్రువరాజ ఇంద్రవర్మదిగా నుండవలయును.

౩. భండార్కరుగారి వాదప్రకారము మంగళేశ్వరునిరాజ్యాభిషేకము శ. ౫౧౨-౧౩న జరిగిన దనుకొన్నను రాజ్యపంచమవర్షమున ననగా శ. ౫౧౭-౧౮న సిద్ధార్థిరా లేదు. కాబట్టి భండార్కరువాదమునకు మహాకూట శాసనము ప్రతికూలించుచున్నది.

౪. మంగళేశ్వరుని రాజ్యాభిషేకము శ. ౫౧౨-౧౩ లో జరిగినదని నిరూపించుటకు భండార్కరుగారు వేరొకమార్గమును ద్రొక్కియున్నారు. రెండవపులకేశియొక్క అయ్యవాళేశాసనమున కీర్తివర్మయొక్క మరణానంతరము మంగళేశ్వరుడు రాజాయెనని చెప్పబడియున్నది.

తస్మిన్ సురేశ్వర విభూతిగతాభిలాషే
రాజాభవ త్తదనుజః కిల మఙ్గళీశః.

కీర్తివర్మకు ముగ్గురో నలుగురో పుత్రులుండిరి. అందు రెండవపులకేశి జ్యేష్ఠుడు. తండ్రిమరణానంతర మాతడేల రాజ్యము చేయలేదు? ఆతని పినతండ్రియగు మంగళేశ్వరుడేల సింహాసనము నధిష్ఠించెను? అతడు మిక్కిలియు పసివాడగుటచే రాజ్యముసేయుటకు అర్హుడు కాడాయెను. కావున మంగళేశ్వరుడు రాజాయెను. ప్రొఫెసరు కీలుహారను గారు అయ్యవాళేశాసనమును పరిశోధించి, యందలి ౧౪-వ శ్లోకమునుగూర్చి యిట్లు చెప్పియున్నారు.

"రఘువంశము ౫-౨౮ తో నీశ్లోకమును బోల్చి చూడ పులకేసి తన్ను యౌవరాజ్యమున కభిషిక్తునిగా జేయగోరెనని తోచుచున్నది."

ఇందుచే నాతఁ డప్పుడు తరుణ వయస్కుఁడుగ నుండినట్లు తెలియుచున్నది. ఏవూరు శాసన మీయూహకు తోడ్పడుచున్నది. పులకేశి యాతని తండ్రిమరణకాలమున నర్భకుడుగ నుండెను.

"జ్యేష్ఠభ్రాతు స్సుతిసుతపరేఽప్యర్భకత్వా దశక్తే
యస్మిన్నాత్మన్యకృతహి ధురం మఙ్గళీశః పృథివ్యాః."

ఇందువల్ల పులకేశి స్వజనకుని మరణకాలమున పిన్నకుఱ్ఱవాఁడని స్థిరపడుచున్నది. అతనికి తమ్ములు కనీసము మువ్వురైన నుండు

టచే నాతడప్పటికి కనీసము మూడేండ్ల వాడై యుండవలయును. యౌవరాజ్యమును కోరినప్పటికి పదునైదు సంవత్సరముల వయస్సును, రాజ్యాభిషేక కాలమున ౨౨ సంవత్సరముల వయస్సును, అయ్యావొళె శాసనము నాటికి ౪౬ వర్షముల ప్రాయమును, యువాన్చ్వాంగు వచ్చినప్పుడు ౫౦ యేండ్ల యీడును కలిగియుండెను.

శకాబ్దము ౫౩౨ న మంగళేశ్వరుని రాజ్యాంతమును రెండవ పులకేశి రాజ్యారంభమును జరిగినవి. అప్పుడు పులకేశి ౨౨ యేండ్ల ప్రాయము వాడు. అనగా నతడు శకాబ్దము ౫౧౦ న బుట్టెను. అతని మూడవ యేట అనగా శ.౫౧౩ లో కీర్తివర్మ గతించెను. ఆ సంవత్సరముననే మంగళేశ్వరుడు సింహాసనారోహణమును గావించెను.

దాసరి

కవికొండల వేంకటరావు గారు

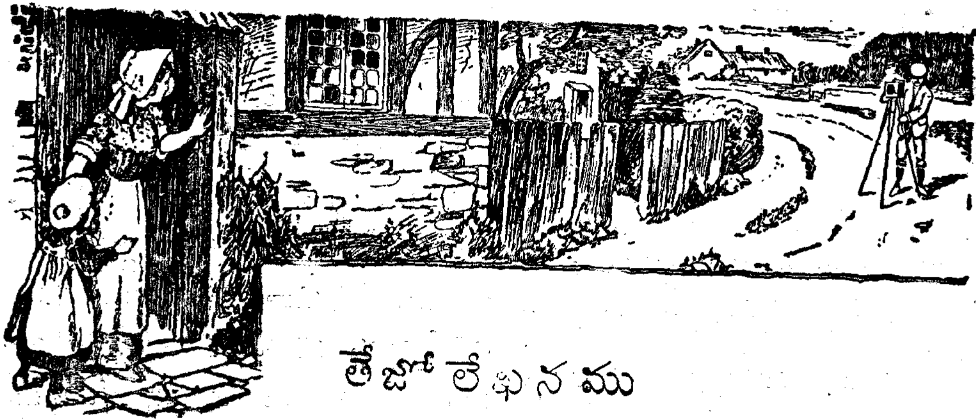
(గీతిక)

"ఓ! దాసరీ! నీతాంబ్రా కొకుచ్చు లేమిరా?
నీకుడిచెవిపై కుట్టునా ఆకాడ యేమిరా?
తెలియునివు గోట మీట తీగ మ్రోగుటా
తెలియ చెప్పు—కుచ్చు లేల? యులివు లేనిదే
తెలియ చెప్పు—కాడ యేల? సారము రానిదే.

రంగునూలు కత్తిరించి రాణ కుట్టేవు
తంబుర సివర వ్రేలియాడ దండ మోపేవు
తెలియు దాని సంతనయంత—తెలియ చెప్పరా,
పలుకు లేని దూఱ కేల? తెలియ చెప్పరా!"

[వరుస మాఱును]

"బాబయ్యా! బాబయ్యా! పాట బాబులు వింటారు
బాగోదంటారు తాంబురబుట్ట తమరే మఱి చూచి
అందుకోసమని అలంకరిస్తా తాంబురబుట్టంతో
దానిబుట్టకే దండిగ ముస్తా బటు తగిలిస్తే బా
బీబంగరుకాడ బొబ్బిలిపాగా నాబుట్టకువద్దా?"



తేజోలేఖనము

వింజమూరి కృష్ణమాచార్యులు గారు

(3 వ సంపుటము 12-వ సంచిక తరువాయి)

గ్యాస్‌లైట్ కాగితములు (Gaslight Papers)

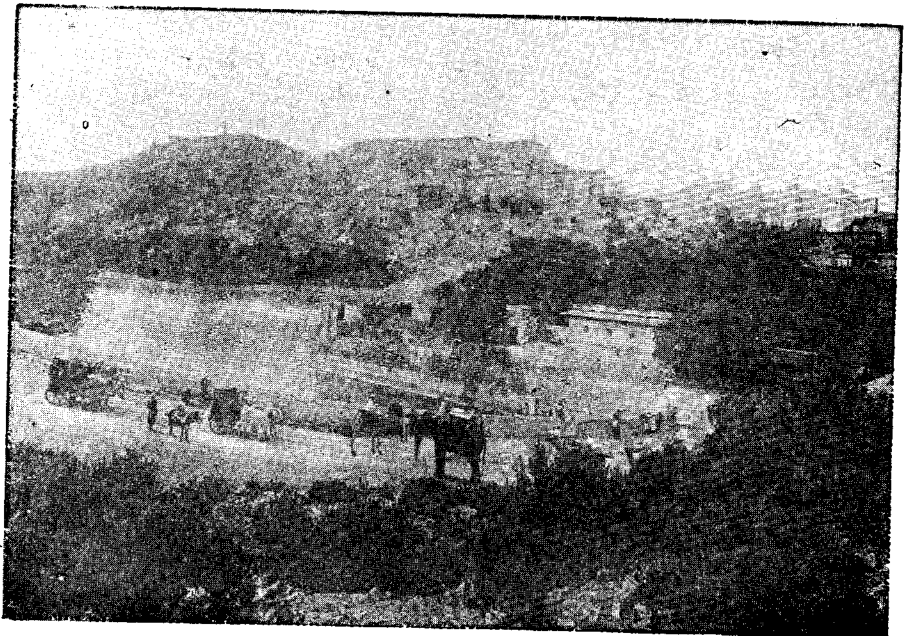
గ్యాస్‌లైట్ కాగితములయొక్క వేగము బ్రోమైడ్ కాగితములకంటె చాలతక్కువగుటవలన ఎర్రదీపముతోగాని, చీకటిగదితోగాని నిమిత్తము లేకుండ మామూలు తెల్లదీపపు వెలుతురులో (దీపమునకు 5,6 అడుగుల దూరమున) నీడగల స్థలమందు డివెలప్‌మెంటు వగైరా పనులన్నియు చేయవచ్చును. కాగితముయొక్క ముందుప్రాతపై దీపపువెలుతురు పడకుండ మూచుకొనిన చాలును. వీటితో పనిచేయుటకు పగటి వెలుతురుగాని, ఎర్రదీపముగాని, చీకటిగదిగాని అవసరము లేకుండుటచే రాత్రివేళ తీరికసమయములలో చిత్రపునకలుల నచ్చువేసుకొనుటకివి మిగుల అనుకూలముగా నుండగలవు. బ్రోమైడ్ కాగితములకు వలెగాక, వీటిలో తేలిక నెగెటివులనుండియు,(డివెలప్‌మెంటు చాలనట్టివి), హెచ్చుడివెలప్‌మెంటు చేయబడిన దట్టమగు నెగెటివులనుండియు తేడాలు లేకుండ సరిగా డివెలప్ చేయబడిన నార్మల్ నెగెటివులనుండియు కూడ తృప్తికరమగు చిత్రముల నచ్చువేసుకొనుటకు వీలగునట్టి విగరస్ (vigorous), సాఫ్ట్ (soft), నార్మల్ (normal) అను మూడుతరగతులు గలవు. ఈమూడుతరగతుల కాగితములకును డివెలప్‌మెంటు వగైరా పనులన్నియు సమానమే.

అచ్చువేయుట

బ్రోమైడ్ కాగితములపై నచ్చువేయుటకు తెలుపబడిన విషయములన్నియు చాలవరకు గ్యాస్‌లైట్ కాగితములకు కూడ వర్తించును. అచ్చువేయుటకు పట్టు కాలపరిమితి మాత్రము వీటికి బ్రోమైడ్ కాగితములకంటె కొంచెము హెచ్చు కాగలదు. ప్రకాశమానమగు విద్యుత్ దీపమునకుగాని, గ్యాస్‌దీపమునకు గాని ఎదురుగా అచ్చువేయుటకు కొన్ని సెకనులకంటె హెచ్చుకాలము పట్టదు. కొద్దివెలుతురునిచ్చు చమురుదీపములైనచో మాత్రము కొన్ని నిమిషములవరకు హెచ్చుగలదు. ఈకారణముచే, గ్యాస్‌లైట్ కాగితములపై నచ్చువేయుటకు, ఇతరదీపములన్నిటికంటెను, దీపావళికి బాలురు వినోదముకొరకు కాల్చుమెగ్నీషియం బద్దె (Magnesium Ribbon) సులువుగను, హెచ్చు తృప్తికరముగను పనిచేయును. మన కెంతపొడుగు బద్దె కావలయునో అంతమాత్ర మెప్పటికప్పుడు బైటికి దీయుచుండుటకు వీలగుఏర్పాటుగల గుండ్రనిరేకుడబ్బాలు మెగ్నీషియంబద్దెసహితముగా ఫోటోసామానుల నమ్మువర్తకులవద్ద లభ్యము కాగలవు. వీటికి ఫ్లాష్‌నిూటరులని పేరు.

నెగెటివునకును మెగ్నీషియంబద్దెకును గలదూరమును బట్టియు, నెగెటివునందలి తేడాలనుబట్టియు అచ్చు

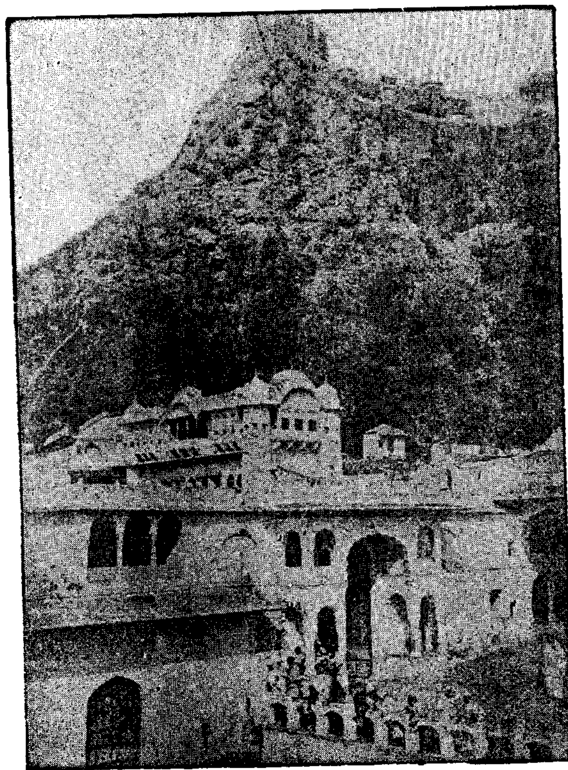
౭. ఆగ్రాలోని అక్బరుచక్రవర్తికోటయొక్క సింహద్వారము



౮. అంబరుకోట, రాచనగరు



౯. రాణా ప్రతాపసింగు

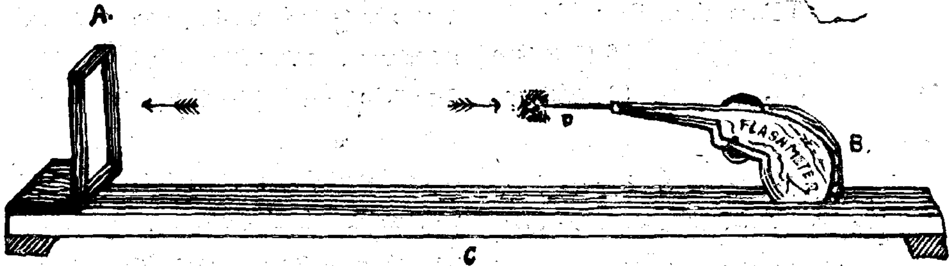


౧౦. కుచవనఠాకూరుగారికోట, రాచనగరు



౧౧. జస్వంతరావుహోల్కారుగారి కవచము

వేయుటకు పట్టు కాలపరిమితి మారుచుండును. ఈకారణముచే, సరియగు కాలపరిమితి (ఎన్ని అంగుళముల పొడుగు మతాబాబద్ద వెలిగించవలయునో) నిర్ధారణగా తెలియచేయుటకు వీలుపడనేరదు. సరియగు నార్మల్ నెగటివు నుండి అచ్చు వేయుటకు, నెగటివున కెదురుగా 24 అంగుళములదూరములో సుమారు $\frac{3}{4}$ అంగుళము పొడుగు మతాబాబద్ద వెలిగించిన చాలును. దీని సాధారణముగా కాలపరిమితికూడ మారిపోవును. ఒకచివర నెగటివు ప్రింటింగ్ ఫ్రేమును, రెండవచివర 24, అం. దూరములో మతాబాబద్దగల డబ్బాను ఉంచి అచ్చువేసుకొనుటకు వీలగునట్టి సదుపాయముగల బల్లయొక్క చిత్ర మీక్రింద జూపబడియున్నది. ఇట్టిబల్లను సులభముగా ప్రతి తేజోలేఖకుడును స్వయముగా తయారుచేసుకొనవచ్చును.



A. ప్రింటింగ్ ఫ్రేము.   B. మతాబాబద్దగల రేకుడబ్బా.   C. బల్ల.   D. మతాబాబద్ద.

గాకొని, $\frac{1}{2}$ అం. మొదలు $1\frac{1}{2}$ అం. పొడుగువరకు, (నెగటివులనుబట్టి) హెచ్చుతగ్గు పొడుగుల మతాబాబద్దను వెలిగించి, చిన్నచిన్న గ్యాస్‌లైట్ కాగితపుముక్కలపై ప్రథమమున అచ్చువేసుకొని వాటినన్నిటిని డివలప్ చేయవలయును. పిమ్మట ఆడివెలప్ చేసినముక్కలనన్నిటిని పరీక్షించి, వాటిలో తేడాలు లేకుండ సరిగా అచ్చుపడినముక్క కెన్ని అంగుళముల పొడుగు మతాబాబద్ద వెలిగింపబడినదో, అదే పొడుగుచొప్పున వెలిగించుచు, నిండు కాగితములపై వలయునన్ని చిత్రముల నచ్చు వేసుకొనవలయును. పైవిధముగా ప్రతినెగటివునకు సరిపడునట్టి అచ్చువేయు కాలపరిమితులను కనుగొని, నెగటివులపై నొకమూల వ్రాసియుంచుకొనుట మంచిది. ఇట్లుచేయుటవలన, ఆనెగటివులనుండి ముందెప్పుడైనను నకలుప్రతులు కావలసియుండినచో, శ్రమలేకుండ సరాసరి నిండుకాగితములపై నచ్చువేసుకొనుటకు వీలుపడును. అచ్చువేయునట్టి నెగటివునకును, మతాబాబద్దకును, గలదూర మెప్పుడును 24 అంగుళములకు తేడాయుండరాదు. ఈదూరము మారినచో, అచ్చువేయుటకు పట్టు

డివెలప్‌మెంటు చేయుట

బ్రొమైడ్ కాగితములకువలెనే యీగ్యాస్‌లైట్ కాగితములపైకూడ, డివెలప్‌మెంటు చేసినపిమ్మట గాని నెగటివు నుండి అచ్చువేసినచిత్రరూప మగపడదు. అందుచే అచ్చువేయబడినకాగితములను దీపపునీడయందు డివెలప్ చేయవలసియుండును. బ్రొమైడ్ కాగితములను డివెలప్ చేయుటకు పనికివచ్చు రోడినల్, ఎజాల్, మొదలగు డివెలపరు ద్రావకములు వీటికిని పనికివచ్చును. ఈడివెలపరు ద్రావకములన్నిటిలో నూతనాభ్యాసకులకు "రోడినల్" మిక్కిలి అనుకూలముగా నుండును. దీనితో ప్లేట్లు, బ్రొమైడ్ కాగితములు, గ్యాస్‌లైట్ కాగితములుకూడ డివెలప్ చేసుకొనవచ్చును.

నార్మల్ గ్యాస్‌లైట్ కాగితములను డివెలప్ చేయుటకు 3 అవున్సుల నీటికి 60 చుక్కలు రోడినల్ కలిపిన ద్రావకము నుపయోగించవలయును. విగరస్ కాగితములకు మాత్రము అవున్సునీటికి 60 చుక్కలు రోడినల్ చొప్పున కలిపినద్రావకము వాడవలెను. ఈ

...ముగా తయారుచేసుకొనినట్టి ద్రావకముగూడ బాగుగాపనిచేయును:

మెటోల్ Metol	15 గ్రెయినులు
హైడ్రోక్వినన్ Hydroquinone	45 ,,
సోడా సల్ఫైట్ Soda Sulphite	$1\frac{1}{2}$ అవున్సులు
సోడా కార్బొనేట్ Soda Carbonate.	200 గ్రెయినులు
పొటాసియం బ్రోమైడ్ Potassium Bromide	6 గ్రెయినులు
మంచినీరు	20 అవున్సులు

నీటిని కొంచెము వెచ్చగానుండునట్లు కాచి, అందు వరుసనెంబడి మిగిలిన పదార్థములను కరగించ వలయును. బుడ్లలోపోసి కార్కు బిగించి యుంచినచో, 5,6 నెలలవరకు చెడిపోకుండ నిల్వయుండును. విగరస్ గ్యాస్‌లైట్ కాగితములను డెవలప్‌చేయుట కీద్రావకమును సరాసరి వాడుకచేయవచ్చును. సాఫ్ట్ లేక నార్మల్ కాగితములకుమాత్రము అవున్సు ద్రావకమునకు అవున్సునీరు చొప్పున కలిపి వాడవలెను.

పై డెవలపర్ ద్రావకములలో దేనినైనను కాగితము మునుగుటకు సరిపడునంత, పరిశుభ్రముగా కడిగినట్టి తొట్టెయందు పోసి, అచ్చువేయబడిన కాగితమునందు మందుపూతగలవైపు పైకుండులాగున పడవేయవలయును. కాగితమును ద్రావకములో పడవేయుట తోడనే దానిపై ద్రావక మంతట ప్రవహించునటులు చూడవలయును.

లేనిచో, చిత్రముపై నందవికారమగు మచ్చలు పడగలవు. కాగితములను సరాసరి డెవలపర్ ద్రావకములో పడవేయుటకంటె, వేరొకతొట్టెలో మంచినీరు పోసి, అందు తడిపి, పిమ్మట డెవలపర్ ద్రావకములో పడవేయుట మంచిది. అచ్చువేయబడిన గ్యాస్‌లైట్ కాగితములను డెవలపర్ ద్రావకములో వేయుటతోడనే, అతిత్వరితముగా వాటిపై చిత్రరూప మగపడుటకు ప్రారంభించి,30 సెకనులకాలములో పూర్తిగా డెవలప్ కాగలవు. అంతకంటె హెచ్చుకాలముపట్టిన కాగితములకు అచ్చువేసిన కాలపరిమితి సరిగానుండలేదని తెలుసుకొనవలయును. అరనిమిషముకంటె హెచ్చుకాలము డెవలప్ చేయబడిన కాగితములు నల్లబడి చెడిపోవును. అందుచే, చిత్రరూపమంతయు నగపడుటతోడనే (30 సెకనులలోపల) వాటిని ద్రావకమునుండి బైటికి దీసి, సరాసరి యీక్రింది ఫిక్సింగ్ ద్రావకము పోసియుంచిన తొట్టెలో పడవేయవలయును. ఒకటికంటె నెక్కువకాగితముల నెప్పుడును ఒకేపర్యాయము డెవలప్ చేయబూనుకొనరాదు. ఒకకాగితముతర్వాత వేరొకటిచొప్పున డెవలప్‌చేయుచు, ఫిక్సింగ్ ద్రావకముగల తొట్టెలో పడవేయుచుండవలయును. ఒకపర్యాయము తొట్టెలో పోసిన డెవలపర్ ద్రావకమునందు 5, 6 కంటె హెచ్చు కాగితములను డెవలప్ చేయరాదు. అంతకంటె హెచ్చు కాగితము లున్నచో ప్రాతద్రావకమును పారబోసి,తిరిగి క్రొత్తదానిని పోసుకొనవలయును.

ఫిక్సింగ్ ద్రావకము

హైపో	4 అవున్సులు
పొటాసియంమెటాబైసల్ఫైట్	$\frac{1}{2}$ అవున్సు
మంచినీరు	20 అవున్సులు

డెవలప్‌చేయబడిన కాగితములన్నిటిని ఫిక్సింగ్ ద్రావకమునందు 10 నిమిషములకు తక్కువకాకుండ నుంచి, పిమ్మట ధారగాపడునీటిలో సుమారు అరగంటకాలము బాగుగా కడిగి తెల్లని బట్టమడతలపైగాని, అద్దుడు కాగితములపైగాని ఆరబెట్టవలయును. తడి పూర్తిగా ఆరిన పిమ్మట అట్టలపై నతికించవచ్చును. ఫిక్సింగ్ ద్రావకములో నున్నంతకాలమును కాగితము లొకదాని కొకటి అంటుకొనకుండులాగున విడదీయుచుండవలయును. లేనిచో అవి సరిగా ఫిక్సుకాక వాటిపై మచ్చ లేర్పడును. గ్యాస్‌లైట్ కాగితములపై నచ్చువేయబడిన చిత్రములు నిర్మలమగు నలుపు తెలుపురంగులలో చూచుటకింపుగా నుండును.

10-వ ప్రకరణము

ఎన్‌లార్‌జింగ్ (Enlarging)

(చిన్న నెగెటివులనుండి పెద్దచిత్రములను దీయుట)

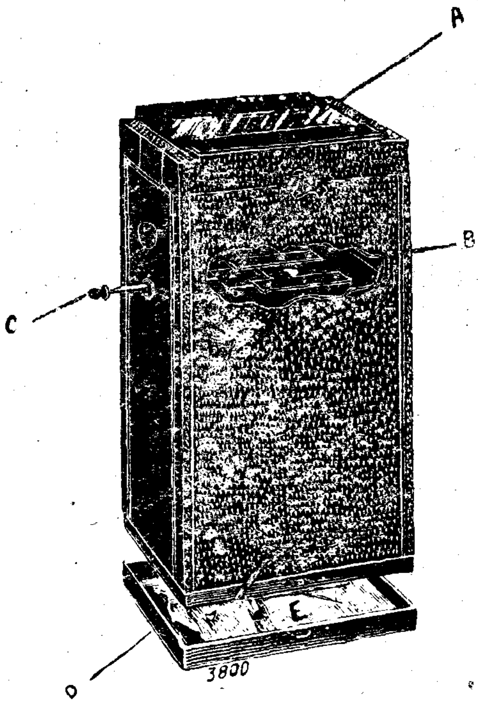
కేమెరాయొక్క పరిమాణమునకు మించిన పెద్ద చిత్రములను దీయవలయుననిన హెచ్చువెలగల ప్రత్యేకపు సాధనము లుండినగాని వీలుపడనేరదని చాలమంది తలంపు. కాని అది సరికాదు. $4\frac{1}{4}$ అం. × $3\frac{1}{4}$ అం. కొలతగల చిన్న కార్డుసైజు కేమెరాతోసహితము కొన్ని ప్రత్యేకపు ఏర్పాట్లు గావించుకొనినచో నెంతపెద్దవి యగు చిత్రములనైనను దీయవచ్చును. చిన్న నెగెటివుల నుండి పెద్దచిత్రములను దీయుటకు ప్రత్యేకపు యంత్రములుకూడగలవు. వాటిని పగటివెలుతురులో పనిచేయునవనియు, దీపపువెలుతురుతో పనిచేయునవనియు రెండు తరగతులుగా విభజింపనచ్చును. క్రిందిచిత్రమునం దీరెండురకముల యంత్రములును జూపబడియున్నవి.

పగటివెలుతురులో పనిచేయునట్టి ఎన్‌లార్‌జింగ్ యంత్రములు

(Daylight Enlargers.)

వీటిలో 3, 4 రకములున్నను, చిత్రమునందు జూపబడినట్టి పెట్టెవలెనుండుఫోకస్ చేయునవసరములేని యంత్రములు హెచ్చుమందిచే వాడబడుచున్నవి. వీటితో చిన్న నెగెటివులనుండి 3, 4 రెట్లు పెద్దవియగు చిత్రములను బ్రొమైడ్‌కాగితములపై సులభముగా నచ్చు వేసుకొనవచ్చును. ఈయంత్రములకు పైభాగమున నెగెటివు నుంచుటకును, క్రిందిభాగమున బ్రొమైడ్‌కాగితము నుంచుటకును వీలగునట్టిఏర్పాటు లుండును. నెగెటివునకును, బ్రొమైడ్‌కాగితమునకును మధ్యముగా, యంత్రముయొక్క లోపలిభాగమున నొకలెన్సు ఉండును. వెలుపలనుండి తెరచుటకును, మూయుటకును వీలగునట్టి షట్ట రొకటి లెన్సున కమర్చబడియుండును. ఈ రకపు ఎన్‌లార్‌జింగ్ యంత్రములతో చిన్న నెగెటివులనుండి పెద్దవియగుచిత్రముల నచ్చువేయువిధ మీక్రింద తెలుపబడియున్నది.

పగటివెలుతురులో పనిచేయు ఎన్‌లార్‌జింగ్ యంత్రము

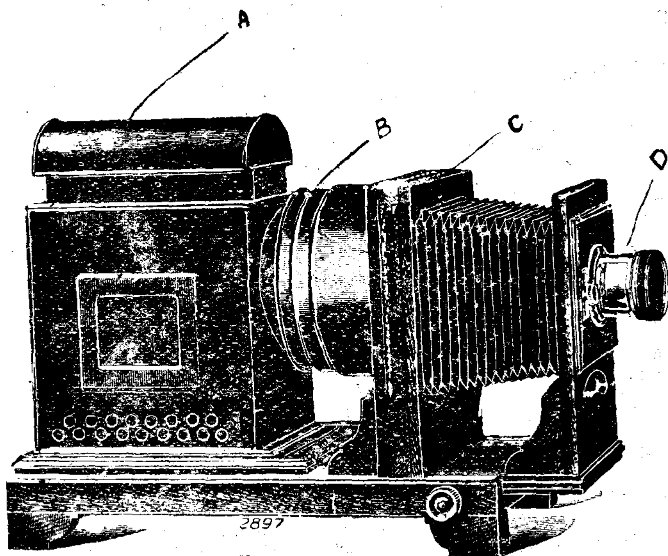


A. నెగెటివు. B. లెన్సు. C. షట్టరు. D. క్రింది భాగమున నుండు మూత. E. మూతలోని అద్దముక్రింద నుంచబడిన బ్రొమైడ్ కాగితము.

ఎన్‌లార్‌జింగ్‌యంత్రము నుపయోగింపబోవుటకుముందు దాని వివిధ భాగము లెట్లు పనిచేయునో బోధపరచుకొనుట మంచిది. పిమ్మట, దాని పైభాగమునందలి కాళీలో నెగెటివు నుంచి, యంత్రము నంతను చీకటిగదిలోనికి తీసుకొనివెళ్లి, ఎఱ్ఱదీపపువెలుతురులో దానిక్రిందిభాగమునగలమూతను తెరచి, దాని లోనుండు అద్దముక్రింద సరిపడు కొలతగల బ్రొమైడ్ కాగితము నొకదానిని (మందుపూతగలవైపు పైకుండులాగున) పెట్టి తిరిగి మూసివేయవలయును.

పిమ్మట లెన్సును మూసి, యంత్రమును చీకటిగదినుండి బైటికి తీసుకొనివచ్చి, ఎండలేనట్టి నీడగలచోట, నెగెటివు ఆకాశమున కెదురుగానుండులాగున నిలబెట్టి,

దీపపు వెలుతురుతో పనిచేయు ఎన్‌లార్‌జింగ్ యంత్రము



A. దీపముగల రేకులాంతరు.

B. దీపపుకిరణములను ఘనీభవింపజేయునట్టి భూతద్దము.

C. నెగెటివునుంచునట్టము.

D. లెన్సు.

రెండు మూడు నిమిషములకాలము లెన్సును తెరచియుంచి, పిమ్మట మూసివేయవలయును. ఎన్‌లార్‌జింగ్ యంత్రములతో చిన్న నెగెటివులనుండి పెద్దచిత్రముల నచ్చువేయుటకు పట్టు సరియగు కాలపరిమితి వెలుతురు తేడాలనుబట్టియు, చిత్రముయొక్క కొలతనుబట్టియు, బ్రొమైడ్ కాగితముయొక్క వేగమును బట్టియు మారుచుండును. అందుచే ప్రథమమున చిన్న ముక్కలపై 1 నిమిషము మొదలు 4, 5 నిమిషములవరకు తేడాలుగా అచ్చువేసి చూచుకొని, సరియగు కాలమును కనుగొనిన పిమ్మట గాని నిండు కాగితములపై అచ్చు వేయబూనుకొనరాదు. సరియగు అచ్చువేయు కాలపరిమితిని తెలియజేయుటకు, చిన్న గడియారములవంటిసాధనములు కూడ గలవు. వాటినుపయోగించువిధమును తెలియజేయుకరపత్రములు వాటివెంట పంపబడును.

[సశేషము.]

---

*ప్రశ్నలపద్యము

కోట చెంచురామయ్యగారు

పూఁబోఁడులకునెల్ల భూషణం బగు నెద్ది? వైకుంఠవాసుని వర్ణ మెద్ది?
పశుపతిమేనిలోఁ బాల్గొనె నుమ యెద్ది? సురపురి కేఁగెడి తెరువ దెద్ది?
ఒల్లనిపల్కుల నుద్భవిల్లెడి దెద్ది? కలికి వాల్చూపులఁ గలుగు నెద్ది?
భూభుజులకు నెందు ముఖ్యధర్మమ దెద్ది? యదుకులోత్తముమోవిఁ గదిసె నెద్ది?
అన్నిటికిఁ జూడ మూఁడేసియక్కరములు-నాదునిలయము మొదలివర్ణములు గూర్ప
నప్సరోగణసేవితం బదియు దీని-భావ మెట్టిదొ తెలిసినవాఁడె ఘనుఁడు.

---

* ఈప్రశ్నలకు సరియైన ఉత్తరములను ౧౯౨౮ సంవత్సరము ఫిబ్రవరి నెల 15-వ తేదిలోపల మొట్టమొదట భారతీ కార్యాలయమునకు పంపువారిపేరు మార్చి భారతిలో ప్రకటింపబడును. —సంపాదకుడు.

బసవోదాహరణము

పాల్కురికి సోమనాథకవీశ్వరప్రణీతములయిన తెలుగుగ్రంథము
చరిత్రపరిశోధకు లింతదాఁక దీనిఁ దాఁకలేదు. బసవపురాణ పీఠికలో
దీని యాద్యంతములఁ జూపితిని. సంబోధనముతో నెనిమిది యగు విభక్తులతో
నెనిమిది పద్యములును, కళికలును, నుత్కళికలును నెల్ల విభక్తులతోఁ గడపటి
పద్యమును గల స్తుతిప్రశంసాపర మయిన గ్రంథమున కుదాహరణ మని పేరు.
సంస్కృతాంధ్ర కావ్యలక్షణకారులు దీని లక్షణమును నిర్వచించిరి. తెలుఁ
గునఁ గల యుదాహరణములలోని కెల్ల నిదియే ప్రాచీన మయినది. రావిపాటి
త్రిపురాంతకుని త్రిపురాంతకోదాహరణము దీనికంటెఁ దర్వాతి దయ్యినను, దీని
కంటె హృద్యతరము. ఇందుఁ గడపటిపద్యమున సప్తమీవిభక్త్యంతపదము,
బసవవాచకముగా లేదు. 'నీయందు' అని యా పద్యమునఁ జేర్పఁ గుదుర
దు. పద్యపాఠము సరిగాదేమో! చతుర్థీవిభక్తిరూపము లిందుఁ బర్యాలోచింపఁ
దగినవి. ప్రాంతకాలపుఁ దెలుఁగుకృతి గాన యభిమానమున దీనిని బ్రకటించితిని.
సంస్కృతకర్ణాటభాషలలో నీకవి రచియించిన లఘుకృతులను శ్రీ బండారు
తమ్మయ్యగారు ప్రకటింపఁ దలంపుగొన్నట్లు నాకుఁ దెలిపిరి. అట్లు వారు
ప్రకటించినచో సోమనాథుని కృతులెల్ల వెల్లడియయిన ట్లగును.

శ్రీగురులింగతత్పరుఁ డశేషజగన్నిధి శుద్ధతత్త్వసం
యోగసుఖప్రపూర్తి వృషభోత్తమమూర్తి యుదాత్తకీర్తి ది
వ్యాగమమార్గవర్తి బసవయ్య కృపాంబుధి మాకు దివ్యసం
భోగములం బ్రసాదసుఖభోగములం గరుణించుఁ గావుతన్.

కళిక—

వెండియుఁ ద్రిభువనవినుతిసమేతుఁడు మండితసద్గుణమహిమోపేతుఁడు
సురుచిరశివసమసుఖసంధానుఁడు పరమపరాపరభరితజ్ఞానుఁడు
విదితానందాన్వితమనస్కుఁడు సదమలవిపులవిశాలయశస్కుఁడు
శ్రీవిలసితపదచిరతరభద్రుఁడు గావున సాక్షాత్కలియుగరుద్రుఁడు.

...వమోదవీరా। భక్తిసంయోగా ముక్తిసంభోగా
...న ముఖ్యుఁడై తాన। వెలయు శుభకరుఁడు ఇల విశ్వగురుఁడు.

...సిగొని యెవ్వఁడేని బసవా యను నీసుకృతాక్షరత్రయం
బెసఁగఁ బఠించెనేని, గిరిజేశుని కాతనివక్త్రగహ్వరం
బసదృశగేహ మన్నయవి యార్యులవాక్యము లట్లు గావునన్
బసవనఁ బుణ్యమూర్తిఁ దలఁపం గదె చిత్తమ పాయ కెప్పుడున్.

కళిక—

వెండియును భక్తాభివృద్ధి బెంచినవాని బంధమాయాచారపథముఁ ద్రుంచినవాని
నద్వైతవాక్యసంహారుఁడై చనువాని విద్వత్తముం గెల్చి వీరుఁడై మనువాని [వాని
మీమాంసకులముక్కు మిగులఁ గోసినవాని తామసధ్వాంతంబు తగులుఁ బాసిన
పెక్కుదైవంబులన్ పేరుమాపినవాని నొక్కఁడే రుద్రుఁడని యుక్తిఁజూపినవాని.

ఉత్కళిక—

ప్రకృతివాదము దుడిచి వికృతివేషము లుడిచి
సకలవాదుల నోర్చి సుకృతమార్గము దీర్చి
భూమిభారము బాపఁగా మించుగతిఁజూప
నెమ్మిఁజాలినవాని మమ్ము నేలినవాని.

ఉ. జంగమపాత్రుచే సమయసమ్మతుచే భవరోగవైద్యుచే
మంగళమూర్తిచే గరళమర్దనుచే ననమానశౌర్యుచే
లింగకుమారుచే బసవలింగముచే బసవయ్యచేఁ గృపా
సంగతుచేఁ బ్రసాదసుఖసౌఖ్యమునొందెద భక్తిఁ జెందెదన్.

కళిక—

వెండియును వేదోక్తవిలసచ్చరిత్రుచే దండిభవబంధనలతాచయలవిత్రుచే
విధిని కుధాలీతవినుతైకగణ్యుచే బుధజనప్రోద్గీతభువనాగ్రగణ్యుచే
ప్రవిమలశివాచారభవ్యప్రసారిచే భవిజనపరిత్యాగిభక్తిబండారిచే
శివచిన్మయాపరిచ్ఛిన్నప్రమోదిచే పరమార్థతత్త్వానుభవసుఖాస్వాదిచే.

ఉత్కళిక—

సన్నుతులగరిగట్టి మన్ననలతుదముట్టి।ప్రమథకవిలియకెక్కి విమలసంపదనెక్కి
శివలీలపెంపార భువి బసవఁడనుపేర।మెఱయుసువిధజ్ఞుఁడే నెఱయుతత్త్వజ్ఞుఁడే.

చ. అతని ప్రసాదసౌఖ్యమున కంగము కీర్తికిఁ గర్ణముల్ గుణ
స్తుతులకు జిహ్వయుం జరణతోయజసంగతికిన్ మనంబు స
మ్మతగుణ దివ్యమూర్తికి నమస్కృతియున్ విధియించికూడ న
ట్లతులితపుణ్యుఁడైన బసవయ్యకునై ప్రణమిల్లు చిత్తమా!

కళిక—

వెండియును నిర్మలపవిత్రగోత్రునకునై పండితస్తవనీయపాత్రగాత్రునకునై
దురితభంజనకళాధుర్యచరితునకునై సరవి నిష్టప్రవతాశ్చర్యభరితునకునై
సవిశేషవిమలగుణజాలలోలునకునై శివయోగసంధానశీలపాలునకునై

....

ఉత్కళిక—

లింగచిహ్నలుమోచి దొంగలుండఁగఁజూచి
కొంగులనుబొదిగొన్న వంగకాయలుమున్న
లింగములుగాఁ దెల్పి జంగమెచ్చులు సల్పి
భవరోగహరునకై శివరూపధరునకై.

చ. పొసపరి పోరుదూషకుల పొం గణఁగించి వధించి మించి య
వ్విసము ప్రసాదిమై యనుభవించి జగంబులనెల్ల మించి పెం
పెసఁగఁగ దేజరిల్లెడు మహిష్ఠయశోనిధి గాన యెప్పుడున్
బసవనదండనాథువలనన్ భజియింతుఁ బ్రసాదసౌఖ్యముల్.

కళిక—

వెండియును జగదేకవీరసత్తమువలన బండారుబసవసత్పండితోత్తమువలన
వీరమాహేశ్వరాన్వితవర్తనువలన ఘోరసంసారసంక్షోభకర్తనువలన [వలన
సుకృతదుష్కృతశుభాశుభవిదూరగువలన సకలనిష్కళతత్త్వసౌఖ్యపారగు
నాదవిద్యాసుధార్ణవవిహారునివలన ఆదిబుధభేంద్రాపరావతారునివలన.

ఉత్కళిక___

సారజీవన్ముక్తి కారణం బగుభక్తి చేకూరునసమ్మత మ్మేకలింగవ్రతము
త్రోవం బూం డని పనుపదైవజ్ఞులను మనుప నోపు ధీరునివలనం బాపహారునివలన.

ఉ. దుస్తరకర్మభూసురులు దూషకులై కులమెత్తి పల్కు చుర్
నాస్తికులౌచుం జూడ శివనాగయగారి గుఱించి వారి శ్రీ
హస్తతలంబునందు విమలామృతధారలు వెల్లిం గుర్య నా
ర్యస్తుతినించు నబ్బనవరాజున కే నతిభక్తి సేయుదున్.

కళిక___

వెండియుం డ(?)కారసారవిదితముదితమేళనునకు
పండి నిండి పొలుపు నలుపు భక్తియుక్తిపాలనునకు
భవ్యసేవ్యశరణచరణపద్మసద్మఖేలనునకు
నవ్యదివ్యలలితగళితనాదభేదలోలనునకు
యమనియమనిరంతరాంతరాంగసాంగవర్తనునకు
నమితశమితవిషమవిషయహారిభూరికీర్తనునకు
నత్యనిత్యభోగయోగయంత్రతంత్రదూరగునకు
సత్యనిత్యశుద్ధబుద్ధసత్త్వతత్త్వపారగునకు.

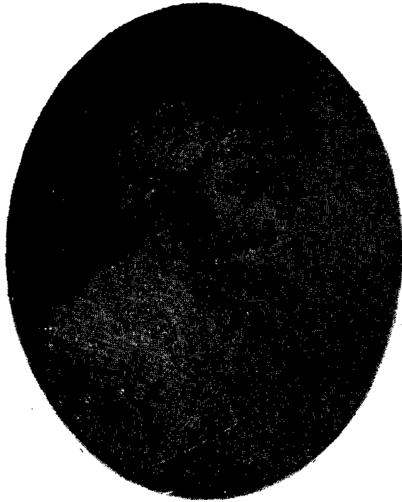
ఉత్కళిక___

మహిం బురాతనోక్తభక్తిమహితతత్త్వశక్తియుక్తి
యుమ్మగొనంగ లింగజంగమమ్ము ప్రాణలింగమునకు
సమ్మతముగ భవిని వెలసి ప్రమథ లీల సొలసి యొలసి
యున్న గణవిరాజితునకుం జన్న బసవపూజితునకు.

చ. అసమగుణాఢ్యునందు శరణాగతవత్సలునందు జంగమ
వ్యసనమహిష్ఠునందు భవవారణకారణమందు భక్తమా
నసపరిపూర్ణునందు గణనాథునియందు దయాపయోధి మా
బసవనియందు మాబసవపుత్రునియందు వసింపు చిత్తమా,



౧౭. కల్యాణరాజు, రథోడునాయకుడు



౧౩. శివాజీ (౧౬౨౭-౧౬౮౦)



౧౪. బేబరు (౧౪౮౩-౧౫౩౦)



౧౫. నాదిర్ షా (౧౬౮౮-౧౭౪౭)



౧౬. అహమ్మదుషా దురాని (౧౭౨౨-౧౭౭౨)

కళిక—

వెండియును శివార్యునందుఁ జండమదనశౌర్యునందు
దురితభయవిదూరునందు సరసభక్తసారునందు
సుకరశరణసూత్రునందు సకలవిషయజైత్రునందు
భవనసత్ప్రబుద్ధునందు శివగణప్రసిద్ధునందు.

ఉత్కలిక—

శరణజనుల వరువుఁబనుల। తగవు దనువు ధనము మనము
సమసి సంగతముగ లింగ నిజమునందు విజయునందు.

చ. ఎసఁగ లలాటవహ్నిఁ గుసుమేషు దహించిన కాలరుద్ర! మక్ష
గసిమసిఁజేసి దక్షునిమఖంబు హరించిన వీరభద్ర! యి
వ్వసుమతిఁ బుట్టి భక్తజనవశ్యుడవైన కృపాసముద్ర! యో
బసవ! భవత్ప్రసాదసుఖభాజనుఁ జేయవె నన్ను నర్మిలిన్.

కళిక—

వెండియును సమస్తలోకవిదిత విమలభక్తిబీజ దండితేంద్రియ ప్రచండతరళవిషమగుణసమాజ
జంగమప్రసాదభోగసారసౌఖ్యశరధిమగ్న లింగసంగతానుభావలీలశరధి నోవిలగ్న
అతులసకలభువనపావనావతారపుణ్యమూర్తి సతతవితతవిమలతత్త్వసారసౌఖ్యజనహతార్తి
భవభయప్రసారదూర భవ్యసులభసుకృతికాయ దివ్యబృందవందితద్వితీయశంభునామధేయ.

ఉత్కలిక—

పరమగురుమతానుకూలభరితసుగుణగతివిలోల। లింగపూజనావిధేయ జంగమార్చనానపాయ
శ్రీవృషేంద్రదివ్యమూర్తి శైవసమయచక్రవర్తి। భక్తిసత్క్రియాధురీణ భక్తిముక్తిదప్రవీణ!

ఉ. నీవు దయాపయోనిధివి, నిన్ను నుతించినఁ గల్గు భక్తి, నీ
చే వరవీరశైవరతి చేకురు,నీకయియిత్తుఁ గబ్బముల్
నీవలనం గృతార్థత జనించును నీకు నమస్కరింతు నా
భావమునందు నుండి ననుఁ బాయకుమీ బసవయ్య, వేఁడెదన్.

బసవోదాహరణము ముగిసెను.

శ్రీ సర్వమంగళేశ్వరశాస్త్రిగారు

నడిమింటి పతంజలిశాస్త్రి, బి. ఏ.

ఈ మహాపురుషుని గురించి 1926 డిసెంబరు నెల 'భారతి'యందు కొంత వ్రాసి యుంటిని. ఇప్పుడు మరి కొంత వ్రాయుచున్నాను:

వీరు లలితోపాసకులని యిదివరకే వ్రాసియున్నాను. వీరు లలితాష్టకమును సంస్కృతమునరచియించినారు.

అది యిప్పటి కెచ్చటను అచ్చు పడియున్నట్లు కానరాదు. కాని, అనేకులు దానిని పాడుచుండుట విని యున్నాగము.

ఈ క్రింది శ్లోకములు మంగళేశ్వరశాస్త్రిగారు తమ తండ్రిగారైన పేరు చయనులుగారిపై చెప్పినవి:

1 శ్లో. శుభతరవరమధ్యాగారవంశ్యప్రధానో
నృపగతబహుమానోయాచకేష్టప్రదానః;
జనమతగుణగాన స్సర్వవిద్యానిధాన
స్సకలకవినుతానః పేరుయజ్వా పితానః.

2 శ్లో. విదితసకలవేద స్తర్కవాగతకుపాదః
పరిహృతపరవాద స్సంస్మరచ్ఛైవపాదః;
సకలబుధవినోద శ్శ్రీసతీసత్ప్రసాదో
యతినుతిగతఖేదో మాతృతాతాదిమోదః.

కంబరపితూరీ:— మంగళేశ్వరశాస్త్రిగారి చరిత్ర వ్రాయు సందర్భమున 'కంబరపితూరీ' గురించి కొంత చెప్పవలసియున్నది. 'కంబర' అనునది యొక గ్రామము. ఇది మంగళేశ్వరశాస్త్రిగారి స్వస్థలమగు నాగూరగ్రహారమునకు దగ్గరగా నున్నది. అప్పటి కంబరనాయకులు కడు భుజబలము గలవారు. వారిలో అప్పారాయడు, వెంకట్రాయడు ముఖ్యులు. వీరు కంబర మొఖాసాదారులు. వీరు నూరుమంది జట్టుతో స్నేహభావము నటించుచు నాగూరగ్రహారము వచ్చి మంగళేశ్వరశాస్త్రిగారు వారికై చేయించిన విందు లారగించిరి. పిమ్మట వారిపై శాస్త్రిగారీ క్రింది భూషణశ్లోకముకూడ చెప్పిరట.

శ్లో. అంబరరంజితబాహా డంబరభీతాఖిలారిసంఘాతౌ;
శంబరరిపుజనకాభౌ కంబరనగరాధినాయకౌ జయతామ్.

కాని యాదుర్మార్గులు,తిరిగి తమ యూరికి పోవునపుడు నాగూరగ్రహారమును, చుట్టుప్రక్కల మరికొన్ని గ్రామములను కూడ దోచుకొని పోయిరట. వారిని మంగళేశ్వరశాస్త్రిగారు 'మీరు అన్నవస్త్రములు లేక నశింతు'రని శపించిరట. ఆరీతిగానే మరికొన్ని దినములు పోయిన తర్వాత దొరతనమువారు వాండ్రను నాయకసహితముగా పితూరీదార్ల క్రింద ఖైదుచేసి వారి మొఖాసా తీసికొనిరి.

విజయరామ గజపతి సందర్శనము:—

మంగళేశ్వరశాస్త్రిగారు తొలిపర్యాయము విజయనగర మహారాజగు విజయరామ గజపతివారిని దర్శించునపుడు వారిద్దరకు నీ క్రింది విధముగ సంభాషణ జరిగెనట:

విజయ:— మీ పేరేమి?

మంగ:— మంగళేశ్వరశాస్త్రి.

విజయ:— ఇంటి పేరు?

మంగ:— నడిమింటివారు.

విజయ:— ఏమి, యింటిపేరిట్టిది పెట్టికొంటిరి! (అని రాజుగారు నవ్విరట.)

మంగ:— మహాప్రభో! పూసపాటి చేయకపోయినదా (అని శాస్త్రిగారు జబాబిచ్చిరట.)

విజయనగర మహారాజుల యింటిపేరు 'పూసపాటి'వారని వేరుగ చెప్ప నవసరము లేదు.

సూర్యాష్టకము:—

'ఘృణిస్సూర్య ఆదిత్య ఓమ్' అను సౌరమంత్రాక్ష[illegible]గా శ్లోకాద్యక్షరములుగా నుండునట్లు మంగళేశ్వరశాస్త్రిగారు సూర్యాష్టకమును రచియించినారు. దీనిని రచించుటకుగల కారణము లివి:

ఇతడు కాశీయం దనేకసంవత్సరములు విద్యాభ్యాసముచేసి, పిమ్మట తనస్వస్థలమునకు మరలినాడు. ఆ కాలమున రెయిల్వేలు లేనికారణమున ప్రయాణమంతయు గుఱ్ఱముమీదనే సాగింపవలసి వచ్చెను. అట్లు వచ్చుచుండ త్రోవలో, నపుడు వర్షకాల మగుటవల్ల, మంగళేశ్వరుని హాయ మొకచోట బురదలో కూరుకొని పోయెనట. శాస్త్రిగారు దాని నాబురదలో నుండి బయటకు తీయ ప్రయత్నించుచుండ నది తన బురద తోకతో వారి ముఖముపై కొట్టెనట. ఆదెబ్బ నేత్రములకు విశేషముగ తగులుటచే నప్పటినుండియు వారికి కొద్దిగ నేత్రావరోధము కల్గెనట. లోలంబరాజీయ మందు చెప్పినట్లు అతిపసకషాయము సేవించినను ఆయవరోధము తగ్గనందున, సూర్యుని ప్రార్థింప మేలు కల్గునని ఆయన సూర్యాష్టకమును చెప్పెనట. ఇది చెప్పిన తర్వాతచాల వరకు కన్నులు నయమైనవట.

విశాఖపట్టణముజిల్లా కలెక్టరును, గవర్నరుగారికి ఏజంటును అయిన డి. యఫ్ కార్మికేల్ దొరగారు 1865వ సంవత్సరములో వ్రాయించిన విశాఖపట్నం జిల్లా మేన్యువల్ లో మంగళేశ్వరశాస్త్రిగారిని గురించి యీ క్రింది విధముగ వ్రాయబడి యున్నది:

"నడిమింటి సర్వమంగళేశ్వరశాస్త్రి లేటువిజయనగరము రాజావారి (నారాయణ గజపతిగారి) కాలములో నీయన గొప్ప పండితుడు, మంచికవి. ఆయన శైలి హాస్యదూషణ రసములుకలది. ఆయనపాండిత్యమెరిగినవా రాయనను అభినవకాళిదాసని పిలిచెడివారు. 'సమాసకుసుమావళి' యన్న గ్రంథ మీయన చేసినాడు. ఈగ్రంథము గవర్నమెంటు పాఠశాలలో విద్యార్థులకు నేర్పబడుచున్నది."

మంగళేశ్వరశాస్త్రిగారు సమస్యలను పూరించుట:—

1. 'తక్రం శక్రస్య దుర్లభం' అను సమస్య పూర్వకాలమునుండి కలదు. దీని యర్థము ఇంద్రునకు తక్రము (చల్ల) దుర్లభ మైనదని. దీని ననేకు లనేక విధములుగ పూరించుచున్నారు. ఒక సభయందు శాస్త్రిగారిని పూరించుమని పండితు లందరు నిర్బంధింప, నాతడీ క్రింది విధముగ పూరించెనట:

శ్లో. అక్రత్వంగం యత స్తక్రం శక్రేణ నహుతం పురా;
నాద త్తమితి వాక్యార్థా త్తక్రం శక్రస్య దుర్లభమ్.

అక్రత్వంగం=క్రతువునకు (తక్రము) అంగము కాదు. అనగా నేయి, పాలు మొదలగు వానితో క్రతువు చేయుదురుకాని, తక్రముతో చేయరు. అందుచే దేవేంద్రుడు తక్రముతో నెన్నడును హోమము చేసియుండ లేదు. నాద త్త మితి వాక్యార్థాత్=ఇవ్వనిదే యేదియు రాదన్న వాక్యార్థమును బట్టి దానితో నింద్రుడు హోమముచేసియుండలేదు గనుక వాని కది దుర్లభమైనది

2. ఈరీతిగనే 'గౌరీముఖం చుంబతి వాసుదేవః' అను సమస్యను కూడ మంగళేశ్వరశాస్త్రిగారీ క్రింది విధముగ పూరించిరట:

శ్లో. నారీశరీరార్ధమనోహరేణ
గౌరీవరేణ ప్రసభం గృహీతః;
ఊరీకృతో మోహనవేషధారీ
గౌరీముఖం చుంబతి వాసుదేవః.

[పార్వతిముఖము వాసుదేవుడు చుంబించెను; ఎట్లనగా అర్ధనారీశ్వరు డమృతము పంచిన జగన్మోహినిని కౌగిలించి నప్పు డన్యోన్య చుంబనమున.]

మంగళేశ్వరశాస్త్రిగారి దూషణకవిత్వము:—

I మంగళేశ్వరశాస్త్రిగారి ప్రియశిష్యుం డగు రెడ్డిశాస్త్రిగారు 'నారాయణగజపతీయము' అని యొక గ్రంథముచేసి, అప్పటి విజయనగర మహారాజులగు నారాయణ గజపతిగారివద్దకు తీసికొనపోవ నారాజాయనకు దర్శనమైన నియ్యలేదట. తోడనే యాతడు మంగళేశ్వరునితో దెలుప నతడీక్రింది శ్లోకమును చెప్పెనట:

శ్లో. గాయన్నటద్ద్విరేఫాళిప్రాప్తదానో గజాధిరాట్;
శ్రీమన్నారాయణాభిఖ్యగజరాడపి తాదృశః.

ఈశ్లోకమునకు రెం డర్థములు కలవు:—

1. గజాధిరాట్=గజరాజు, గాయత్=గానము చేస్తున్నటువంటిన్నీ, నటత్=నాట్యము చేస్తున్నటువంటిన్నీ, ద్విరేఫ=తుమ్మెదలయొక్క, అళి=సమూహముచేతను, ప్రాప్త=పొందబడ్డటువంటి, దానః=మదముకలవాడు.

2. అయితే, యీనారాయణగజపతి యెట్టివాఁడనిన, గాయత్ =గాయకులచేతనున్నూ, నటత్ =నటులచేతనున్నూ, ద్విరేఫ=గురయాచార్యులు (అప్పటిరాజగురువు, కపటి)గారిచేతనున్నూ, అళి=వేశ్యలచేతనున్నూ, ప్రాప్త=పొందబడ్డటువంటి, దాన=ఈవికలవాఁడు.

II. ఈక్రింది శ్లోకము మంగళేశ్వరశాస్త్రిగారు తమయొక్క నాగూరగ్రహారమందపుడు ప్రబలియుండెడి యొక దురాత్మగ్గపు బ్రాహ్మణునిపై చెప్పినది:

శ్లో. పిక్కటుఃపత్రికాచ్ఛేదః పాత్రక్షేత్రావమర్శనాత్;
నాగపుర్యగ్రహారస్య త్రయోఽనర్థాః కుయజ్వనా.

పిక్కటుః=దొంగపత్రములు కల్పించువాఁడు, పత్రికాచ్ఛేదః=ఋణపత్రములను సంగ్రహించి చింపివేయువాఁడు, పాత్రక్షేత్రావమర్శనాత్=పాత్రుఁడనేవాని భార్యతో సంభోగించినవాఁడు, నాగపు........జ్వనా=నాగూరగ్రహారమునకీ మూఁడు అనర్థములున్నూ, యీకుత్సితుఁడగు బ్రాహ్మణునివలన కల్గినవి.

III. ఈ క్రింది శ్లోకము మంగళేశ్వరశాస్త్రిగారు గుడ్లవిల్లి కులమందు పుట్టిన యొకానొక దురాత్మగ్గపు మునసబుపై చెప్పినది:—

శ్లో. గుడ్లవిల్లికులభ్రష్టః భటానాంర్యక్కమీమనుః;
అంగనాపాంగనాసక్తః చిరం జీవతు కాకవత్.

(సశేషము)

రాధ పిలుపు

౨

పాటిబండ అప్పారావు గారు

ఓ నా మానసమెల్ల వెన్నవలె నీవేలోయి, కైకొంటి వెం
డైనన్ వెంబడుగోవుఁ జేసితివిదేలో బేలనౌనన్న? నీ
వేణూత్పన్న మనోజ్ఞరాగముల సుర్వీబంధముల్ పాపితే
లా! నన్నీగతిఁజేసి కానఁబడవేలా బాలగోపాలకా?

వేణువు నూదుమా! గగన వీథులలోని సువర్ణ తారకో
ద్యానవనీ విహారమునకై యరుగన్ రిపురిప్వమంచు మ
న్మానసరాజహంసి పవమాన విమానముమీఁద—నూఁదుమా
వేణు వికొక్కమారు; పెదవిఁ గదలింపుము శ్యామసుందరా!

గాలికిఁ దూలి మబ్బుతునకల్ చెలరేఁగెడులీల నెమ్మదిం
దూలు తలంపుపోకడల దుందుడుకెల్ల నొకొక్కచూపునన్.
గాలము వేసి లాగుకొని గానరసామృతవీచికా సమాం
దోళిత భావడోలికను దూఁగెదవే! మురళీ మనోహరా!

తరళయౌవన రసోదయమాన నవనీత మారగించు విలాసపూరుషుఁడవో
నగియించి నిలువెల్లఁ జిగిరించి పుష్పింపఁ బాటవాడెడు మహానాటకుఁడవో
సంసారసంజాత సంతాప ధూమముల్ హరియించు కరుణాంబుధరుఁడవేమొ
మనసుబంగరు వీణెఁగొని ప్రేమరాగముల్ వాయించు లావణ్యవైణికుఁడవో.

చెలిమిచేఁ బేర్మిచే నన్నుఁ జేరఁదీసి-నాజగంబెల్ల నీవె యైనాఁడవోయి,
ఈప్రణయరాగ పరిణామ మెన్నిగతుల-నడపెదవో రాధికామనోనాథ, దేవ!

సప్తద్వీపములు-పరిశిష్టము

ఓ. వెంకటరంగయ్యగారు, బి. ఏ, బి. యల్.

పుష్య మాస సంచికయందు ప్రకటింప బడిన సప్తద్వీపవ్యాసమునం దుల్లేఖింపబడిన యాకరములు గాక శ్రీవాల్మీకిరామాయణాంతర్గత కిష్కింధాకాండయం దొకకొంత గలదు. సీతాన్వేషణమునకై సుగ్రీవుడు వానరుల నలుదెసలకు నియోగించుచు, కిష్కింధను నాభిగ జేసికొని అయ్యైదిక్కునగల స్థలజలాదులను "అభాస్కర మమర్యాదం" బనునంతవఱకు వర్ణించి, "నజానీమ స్తతః పర"మ్మని ముగింపు చేయుచు వచ్చినాడు. పూర్వదిగ్వర్ణనము ౪౧ వ యధ్యాయమున గలదు. అందు ౩౦ వ శ్లోకమున యవద్వీపము మొదల దగులుచున్నది. అటుపైన ౪౭ వ శ్లోకమున క్షీరోద జలోదములు క్రమముగ బలుకబడినవి. సప్తద్వీప సప్తసముద్రము లీరెంటినడుమ నిమిడియున్నట్లు మధ్యగతశ్లోకవ్యాఖ్యలవలన దెలియ గలను. వ్యాఖ్యాతృసంప్రదాయ మిటులున్నను మహర్షి సప్తద్వీప సప్తసముద్రముల నందు వేర్వేరు చెప్పలేదు. ప్రసంగమునకు కావలయు శ్లోకభాగములు ఈక్రింద జూపబడినవి:—

30\. ఉత్తరార్ధము:—యవద్వీప మతిక్రమ్య
శిశిరో నామపర్వతః.

32 ,, తతో రక్తజలం శోణం, మగాధం ...

35\. ,, తత స్సముద్రద్వీపాంశ్చ
సుభీమా న్ద్రష్టుమర్హథ.

36\. పూర్వార్ధము:—ఊర్మిమంతం సముద్రంచ
క్రోశ న్తమనిలోద్ధతమ్.

38\. ఉత్తరార్ధము:—తతో రక్తజలం భీమం
లోహితంనామ సాగరమ్.

39\. ,, గతా ద్రక్ష్యథ తాంచైవ
బృహతీం కూటశాల్మలీమ్.

43\. ,, తతః పాండుర మేఘాభం
క్షీరోదంనామసాగరమ్;

గతా ద్రక్ష్యథ దుర్ధర్షా
ముక్తాహార మివోర్మిభిః.

44\. ,, తస్యమధ్యే మహాన్ శ్వేత
ఋషభోనామపర్వతః.

47\. ,, క్షీరోదం సమతిక్రమ్య తతో ద్రక్ష్యథ వానరాః;
జలోదం సాగరశ్రేష్ఠంసర్వభూతభయావహమ్.

ఇందు యవద్వీపమును జంబూస్థానమున బెట్టుకొని 3౯ వ శ్లోకభాగములోని కూటశాల్మలిని శాల్మలీద్వీపముగ గ్రహించినయెడల, 3౫ వ శ్లోకోత్తరార్ధమున గల—

"తత స్సముద్రద్వీపాంశ్చ సుభీమా న్ద్రష్టు మర్హథ" లో ప్లక్షకుశక్రౌంచశాకము లనుమేయము చేసికొనవలయును. ఆవల పుష్కరద్వీపమును స్పష్టముగ జెప్పక క్షీరోదజలోదములు చెప్పబడినవిగాన ఈరెంటినడుమ పుష్కరమున్నదని యూహింపవలయును. ఈవిధమున సమన్వయము చేసినయెడల పౌరాణిక సంప్రదాయము వాల్మీకి భూగోళవిజ్ఞానమున కవిరుద్ధము కాగలదు.

ఈవిధమున సమన్వయము చేసినను ౪౫ వసర్గయందు ఉత్తరదిగ్వర్ణనము చేయుతరి ౨౬ వశ్లోకమున వాల్మీకి క్రౌంచగిరిని చెప్పియున్నాడు. పూర్వదిగ్వర్ణనములో క్రౌంచము చేరవలసియుండగ ఉత్తరమున నీక్రౌంచమెట్లు సంభవించినదియు సందేహముగ నున్నది. తూర్పుదిక్కున నుండవలసిన క్రౌంచమును, ఉత్తరపు క్రౌంచమును వేరువేరు పర్వతములనిన వివాదము లేదు. కుమారస్వామి భేదించిన క్రౌంచమే యీయుత్తరపు క్రౌంచ మనుటకు ఆధారముగ "క్రౌంచంతు గిరి మాసాద్య బిలం తస్య సుదుర్గమమ్"అని కూడ వర్ణింపబడియున్నది. క్రౌంచపర్వతములనేకము లున్నవియా? లేక యిందేమయిన ప్రమాదముండునా యని విచారింపవలసి యున్నది.

వాల్మీకివర్ణన ప్రకారమునకు సప్తద్వీపసముద్రములు కిష్కింధనుండి తూర్పుననే యున్నయెడల, సప్తద్వీపయగు మేదినియంతయు కిష్కింధాప్రాగ్దిశయందున్న దనవలయునుగదా? అటులగునేని, దక్షిణపశ్చిమోత్తరదిక్కులం జెప్పబడినస్థలజలాదులు ఈపృథివీమండలమునకు జేరినవికావనదగునా? ఇత్యాదివిషయములను సప్తద్వీపవినిర్ణయముతోపాటు విమర్శింప ఆంధ్రవిద్వచ్ఛ్రేణ్యులవేడెద.

కైకపశ్చాత్తాపము

శ్రీ తి. వ. నారాయణస్వామి గారు

స్వాంతఃసుఖనిని సుయశస్సాంద్రుని రఘురాము వనికిఁ జనుమని విభునిన్
మ్రందించి యేమిసౌఖ్యము - నందితి నం..నలలోన నాఁడిడివడితిన్.

మంథరమాటల విని యా - బంధూకాధరవినమ్రభావము విడి ని
ర్బంధితునిఁ జేసె సుయశో - బంధురు మహీపాలు ననుచుఁ బల్కరి లోకుల్.

అతిహితుఁడైన భర్తగల యంగన గాంచిఁ యొకళ్లొకళ్లు స
స్మిత వదనారవిందములఁ "జేడరో! కాంచితె కైక" నంచు నా
గతిఁ దలపోసి యాడు కులకాంతలపల్కుల నాలకించి యి
ట్లతితరదీనభావమున నాయువుఁ ద్రోయఁగనయ్యె నక్కటా.

ఏలిదమైతిని వసుధా-పాల మకుటపద్మరాగ పాటలితాంఘ్రి
శ్రీల నలరారు ధరణీ-పాలుఁడు స్త్రీజితుఁడటంచుఁ బల్కుటకతనన్.

తగుణియఁట వీరపురుషో-త్తరార్హజన్యమునఁ బతికిఁ దగుబాసటయై
నగఁచెనఁట యనెడి కీర్తికి-గులుతుగ మనఁబోక తెచ్చికొంటి నకీర్తిన్.

స్థిరఁగల సర్వభూపతు లిసీ! యన జానపదుల్ హసింప ని
ర్వైరపడి తోడిచేడె లరవిందహితాన్వయ మింకఁ గైకచే
సరియగునోయటంచును విచారము నందఁగ మూఢనై కుమా
వరు నలయించి యాఁడికిఁ బొల్పడి చుల్కఁదనంబు నందితిన్.

ఆభరణంబులో మణిమయావసథంబులొ విత్తమో సగం
ధేభచయంబొ దాసికలొ ధేనువులో పతిఁ గోర కేను నై
గీభఘటా మృగేంద్రుని శిరీషసుమోపమ కోమలాంగు లో
కాభరణున్ రఘూత్తముని కానల కంపఁగ నేల కోరితిన్.

భరతున కించునోయనుచు భావమునం దలపోసి తీవ్రని
ష్ఠురతరవాక్పరంపరల సూరిజనస్తుతు నాథు నొంచి యీ
వరములపేర రాము వనవాసిగఁ జేసిన నన్నుఁ గాంచి మా
భరతుఁడె సంతసించి హితభావముఁ జూపెనె మిన్నకుండెనే.

ఏల తలంచె మంథర, మహీశుఁ డొసంగిన యావ్వరంబు లే
నేల నృపాలు నొంచి యవనీతలముం క్షితిపాలధర్మముం
దూలఁగఁద్రోసివేసితిని దోఁచినరీతిని రాజ్యమీయఁగా
వీలగునే నృపాగ్రణికి? వీఁడు జ్యేష్ఠుఁడు రాముఁడుండఁగన్.

ఎంత విచారించె మహీ-కాంతుఁడు నాకరములంటి కన్గ్రింతల పెం
ముంతలఁ బోసినరీతి దు-రంతంబగు బాష్పజల పరంపర విరియన్.

నాయజ్ఞానముగాక వేఱగునె భూనాథార్చితాంఘ్ర్యంబుజ
శ్రీయుక్తుండగు నాజిభూవరుఁడు నిస్సీమానుకంపామతిం
శ్రేయోదాయకుఁడై చెలంగఁగను వాసిం గాంచ కీరీతి దు
ర్ధీయుక్తిం ధరణీసుతాధవుని బాధింపంగ యోచించుటల్.

అరరె! మదాజ్ఞకై పడి జోహారని యద్దమరేయిదాఁక ను
ప్పరిగ యజార మింత యెడఁబాయక కావలియుండు మంత్రు లిం
తరయక నన్ను దూఱుట హృదబ్జమునం గన నాథు నెమ్మనం
బురియఁగఁజేసి బాములిడునూహయె తప్పనికారణం బగున్.

అవురా! భర్తృకృపార్ద్రవీక్షణము పాలై యుండమింజేసి యీ
యవనిం మానవపాలి కెంతయును హేయంబయ్యె నాజీవనం
బు, విపశ్చిద్వరు లేతదర్థమెకదా బోధింతు రెవ్వేళలం
"ధవముక్తా తరుణీ తృణాదపి లఘుత్వం యాతి" యం చిమ్మహిన్.

సత్యమృదూక్తి కేవలప్రశాంతతరంబగు వర్తనంబు నౌ
ద్ధత్యవిరక్తి యన్యజనతాపనివారణ సత్ప్రియత్నముం

బత్యనురక్తి దేవగురుభక్తి యనేకజన్మప్రభూత స
త్కృత్యఫలంబుగాఁ గ్రమవిధిన్ వరియించు సరోజలోచనన్.

పుట్టితిఁ బాలవంటికుల మ్మునిసిలం గడువృద్ధుఁడైనఁ జే
పట్టితి శక్రసన్నిభ నృపాలవతంసుని నాజిభూపు నా
చెట్టయొకింత మానినను జేపడునే ధరలోనఁ గీర్తి యె
ప్పట్టున నైనఁ గాంతలకు భర్తృహితం బఖిలార్థదాయియౌ.

ఏమి తలంచిచూచిన మహీస్థలి నాదగు వర్తనంబు వి
త్తై మనుజుల్ నిరంకుశ విధంబుగ నిచ్చలు నాడుకొంటకున్
సామెతయయ్యెఁగా "మగఁడు చచ్చినముండకు బుద్ధివచ్చు"నం
చేమును జేసికొన్న కొలమే యిటులయ్యె నటంచు నెంచెదన్.

శ్రీవరు నాశ్రయించిన విశేషధనం బఖిలార్థి కోటికిన్
బావనబుద్ధితో నొసఁగఁ బాల్పడ వచ్చినవాఁడు చచ్చినన్
బోవునె? నన్నుఁ బోలికిఁకఁ బూజ్యమనీషఁ బురంధ్రులెల్ల స
ద్భావలయంబునం బతిహితేచ్ఛఁ జరింతురుగాక నిచ్చలున్.

నాకన్నన్ బతి వశుఁడై-యేకాంతకు నుండు టతిది యిట్లయ్యెఁ బతిన్
జీకా కొనరించుటచే-నాకల్పముఁ గ్రూరచిత్త యనఁ బేర్వడితిన్.

ఏ చెలికైన భర్తృహి-తాచరణమె ముఖ్యమని వ్యథాళిఁ గనిన నా
యాచరణోద్భూతఫలం-బీచరితము కాంతలార! మీకుఁ దెలిపితిన్.

తీర్మానములు, ౪౨-వ భారతజాతీయమహాసభ-చెన్నపురి

౧

సామ్రాజ్యతత్త్వము-ప్రతినిరోధక సమ్మేళనము

1927 సం. ఫిబ్రవరిమాసమున బ్రుసెల్సు నగరమున సమావేశమైన సామ్రాజ్యతత్త్వప్రతిరోధక మహాసభవారు సామ్రాజ్యతత్త్వమును ప్రతిరోధించుటకు ప్రత్యేకముగ నొక సమ్మేళనము నేర్పరచినందుల కీసభవారు తమ ఆమోదమును వెలిపుచ్చుచు, సామ్రాజ్యతత్త్వముపై గావింపబడు పోరాటమునం దీసమ్మేళనములతో కలసి పనిచేయుటకు అఖిలభారత జాతీయోపసంఘమువారు గావించిన నిర్ణయము నామోదించుచున్నారు.

౨

చైనాయెడల సానుభూతి

ఈ మహాసభవారు చైనాప్రజల నభినందించుచు, జాతీయవిముక్తికొరకు వారు సాగించుచున్న పోరాటమునందు సంపూర్ణముగు సానుభూతిని దెలుపుచున్నారు. అఖిలభారత కాంగ్రెసుసంఘము వారు తాము చైనాకు పంపదలచిన వైద్యసహాయకదళమునకు ప్రయాణానుమతి పత్రముల నొసగ నిరాకరించిన ప్రభుత్వచర్యను ఖండించుచున్నారు. చైనాలో తమ సామ్రాజ్యాధికారమును బలపరుచుకొనుటకును, చైనాదేశీయులు స్వాతంత్ర్యము సాధించుకొనకుండ నిరోధించుటకును బ్రిటిషు ప్రభుత్వమువారు తిరిగి భారతీయ పటాలముల నుపయోగించినందుల కీ సభవారు తీవ్రమగు ఆగ్రహమును దెలుపుచున్నారు.

ఇంకను చైనాలోనున్న భారతీయపటాలములను, పోలీసుదళములను అన్నిటిని వెంటనే తిరిగి స్వదేశమునకు పిలిపింపవలెననియు, సామ్రాజ్యతత్త్వమును ప్రతిఘటించుటలో చైనీయులు, భారతీయులు ఏకకార్యదీక్షాపరులగుటచే ఇకమీద భారతీయు లెవ్వరును బ్రిటీషుప్రభుత్వమువారి ఏజంటులుగ, చైనాదేశీయులకు ప్రతికూలముగ పనిచేయుటకు చైనాకు వెళ్లరాదనియు ఈసభవారు కోరుచున్నారు.

మెసపటేమియా పర్షియా దేశములనుండియు, బ్రిటిషు కాలనీలనుండియు, ఇతర దేశములనుండియు భారతీయ పటాలములను, పోలీసుదళములను, రాయబారివర్గ రక్షకపటాలములను వెంటనే పిలిపింపవలెనని ఈ జాతీయమహాసభవారు గోరుచున్నారు.

3

ప్యాసుపోర్టుల నిరాకరించుట

విదేశముల దర్శించుటకు వెడలగోరు భారతీయులలో కొందరకును, భారతదేశమును దర్శింపగోరు భారతీయులకును పాస్‌పోర్టుల నిరాకరించుటలో ప్రభుత్వమువా రవలంబించుచున్న విధానమును సభవారుఖండించుచున్నారు. అనవసరమగు పాస్‌పోర్టుల కర్మకాండనంతను వెంటనే రద్దుచేసి భారతదేశమునకు వచ్చుటకును, తిరిగి వెళ్లుటకును సంపూర్ణమగు స్వేచ్ఛనొసగవలెనని ఈ సభవారు గోరుచున్నారు. పార్లమెంటు సభ్యుడగు సాపుర్జీ సకలత్వాలాగారు భారతదేశమునకుజనుట కొసగబడిన ప్రయాణానుమతిపత్రమును రద్దుచేసి అతనిని తన స్వదేశమునకు వెళ్లకుండ నిరోధించి ప్రవాసితునిగ నొనర్చినందులకు బ్రిటిషు ప్రభుత్వమువారి చర్య నీ సభవారు ఖండించుచున్నారు. తనను బలపరచుటకు రెండవ వ్యక్తి యైనను సాధారణముగ గనుపింపని
టుసభయందు ఎంత ప్రాతికూల్యమును,
ర్కొనవలసివచ్చినను నిరంతరము భార
ముకొరకు నిలిచిపోరాడుచున్న సక
సాహసముల నీసభవారెంతయు

౪

రాబోవు మహాసంగ్రామము

భారత దేశమునందును, ప్రాక్సముద్రములయందును, అందు ముఖ్యముగ భారతదేశమున పశ్చిమోత్తర పరగణాలయందును బ్రిటిషు ప్రభుత్వమువారు గావించుచున్న అసాధారణమగు విస్తారసమరసన్నాహములనీసభవా రపరిమితాందోళిత హృదయములతో పరికించుచున్నారు. ఈసంగ్రామసన్నాహములు భారతీయుల స్వాతంత్ర్య ప్రయత్నములను అణచివైచి భారతదేశమున బ్రిటిషు సామ్రాజ్యాధికారమును దృఢవత్తరముగ నొనర్చుకొనుట కుద్దేశింపబడుటయేకాక ఇందువలన వినాశకరమగు సంగ్రామ మనతికాలమున సంభవించి, ఆ సమయమున విదేశీయులు తమసామ్రాజ్యమును విస్తరింపజేసికొనుటకు భారతదేశమును సాధనముగ నొనర్చుకొనుటకు ప్రయత్నించెదరు.

భారతదేశప్రజలకు తమ ఇరుగుపొరుగువారితో నెట్టివివాదముగాని, పొరపులుగాని లేవనియు, వారితోకలసి శాంతముగ జీవింపగోరుచున్నారనియు, ఏ సంగ్రామమునందైనను పాల్గొనుటయా లేదా యనువిషయమును నిర్ణయించుకొనుటకు వారికి సంపూర్ణమగుహక్కు గలదనియు ఈకాంగ్రెసుసభవారు ప్రకటించుచున్నారు.

ఈ సంగ్రామ చిహ్నములను అంతమొందింపవలసినదనియు, బ్రిటిషుప్రభుత్వమువారు భారతదేశమున సంగ్రామమును ప్రకటించి, తమ సామ్రాజ్యమును విస్తరింపజేసికొనుటకు భారతదేశము నుపయోగించుకొన బ్రయత్నించుచునెడల, అట్టిసంగ్రామమున పాల్గొనుటకుగాని, ఏవిధముగనైనను సహకార మొనర్చుటకుగాని భారతీయులెల్లరును నిరాకరింపవలసినదనియు ఈసభవారు ప్రకటించుచున్నారు.

౫

బహిష్కరణ తీర్మానము

భారతవర్షముయొక్క స్వయంనిర్ణయ హక్కును కేవలము తృణీకరించి బ్రిటిషుప్రభుత్వము స్టాట్యూటరీ రాయల్ కమిషనును నియమించినందున సదరుకమిషనును సర్వవిధముల బహిష్కరించుటయే భారతవర్షము అవలంబింపవలసిన ఆత్మగౌరవకరమగు ఏకైకమార్గమని ఈజాతీయమహాసభవారు తీర్మానించుచున్నారు. బహిష్కరణ మీ క్రిందివిధమున గావింపవలెను:

(ఏ) దేశమునందుండెడి కాంగ్రెసుసంఘములన్నియును.

(౧) కమిషను భారతదేశమునం దడుగిడిన రోజుననే బహిష్కరణమున కనుకూలముగ ప్రజాభిప్రాయప్రకటన ప్రదర్శనమున కేర్పాటులు దేశమం దంతటను గావింపవలెను. కమిషను సందర్శించెడి వేర్వేరుపట్టణములందును అట్టిఏర్పాటులే కావింపబడవలెను.

(౨) కమిషనును సంపూర్ణముగ బహిష్కరించుటకై వివిధరాజకీయపక్షములవారిని బురికొల్ప ప్రజాభిప్రాయమును ప్రచారము మూలమున బలపరుపవలెనని తీర్మానించుచున్నారు.

(బి) భారతదేశమందలి శాసనసభలలోని అనధికార సభ్యులును, వివిధరాజకీయపక్ష నాయకులును, సంఘనాయకులును, తదితరులెల్లరును కమిషనువారియెదుట సాక్ష్య మొసంగరాదనియు, ప్రత్యక్షముగగాని, ఆంతరంగికముగగాని ఎట్టిసహకారము గావింపరాదనియు, కమిషనువారికొసంగెడి విందులకు హాజరగుటగాని, అందు పాల్గొనుటగాని గావింపరాదనియు ఈసభవారు తీర్మానించుచున్నారు.

(సి) శాసనసంస్థలందుండెడి అనధికారసభ్యులెల్లరును

(౧) ఈకమిషను సంపర్కములో నియమింపబడనుండు ఉపసంఘములకు సమ్మతుల నొసంగరాదనియు, అట్టి ఉపసంఘములపై పనిచేయరాదనియు తీర్మానించుచున్నారు.

(౨) మరియు కమిషనువారి పనులకయి అయ్యెడి వ్యయమునకుగాను శాసనసభలం దుపపాదింపబడు గ్రాంటునుగాని, ప్రతిపాదనను గాని దేని నయినను ఓడింపవలెననియు తీర్మానించుచున్నారు.

(డి) భారతశాసన సంస్థలందున్న అనధికారసభ్యులెల్లరునుతమ సభ్యత్వములు రద్దుగాకుండ నుండుటకు గాని, లేక బహిష్కారోద్యమమును బలపరుచుటకు గాని, లేక మంత్రివర్గము నోడించుటకు గాని, లేక భారతీయాశయములను ప్రతికూలమని కార్యనిర్వాహక వర్గమువారు తలంచుచు చేయునట్టి ప్రతిపాదనల నెదుర్చుటకుగాని శాసనసభలకు హాజరుగావలయునేకాని ఇతరసమయములందు శాసనసభల కరుగరాదు.



ప్రాత అధ్యక్షులు, క్రొత్త అధ్యక్షులు
౪౨-వ జాతీయమహాసభ-చెన్నపురి

(ఇ) బహిష్కారమును బలయుతమును, సంపూర్ణమును గావించుటకయి సాధ్యమైనతావులందు తాము ఇతరసంఘములతోను, పక్షములతోను సంప్రతించి,వారి సహకారమును బొందుటకై వర్కింగుకమిటీవారి కీజాతీయమహాసభవా రధికార మొసంగుచున్నారు.

౬ సంపూర్ణ స్వాతంత్ర్యతీర్మానము

సంపూర్ణజాతీయ స్వాతంత్ర్యము భారతదేశీయుల

ఆదర్శమని ఈజాతీయ మహాసభవారు ప్రకటించుచు న్నారు.

౭

బెంగాలు నిర్బంధితులు.

౧౮౧౮ సం. 3వ రిగ్యులేషను క్రిందను, ౧౯౩౦ సం.పు బెంగాలు క్రిమినల్ లాసవరణచట్టము క్రిందను నిరపరాధులగు పౌరులను, కాంగ్రెసు సేవకులను విచారణలేక అంతులేనికాలమునకు కారాగారముల పాల్చేసి, నిర్బంధవిధానము ననుసరించుచున్న భారతప్రభుత్వముయొక్కయు, బెంగాలుప్రభుత్వముయొక్కయు పరిపాలనావిధానమును జాతీయమహాసభవారు తీవ్రముగ ఖండించుచున్నారు. సదరుప్రభుత్వ నిర్బంధవిధానమునకు గురియై మాతృదాస్యవిమోచనకై పలుకష్టములనంది, ప్రస్తుత మిడుములకు లోనగుచున్నట్టివా రందరకును స్నేహపూర్వకముగ ధన్యవాదముల నందజేయుచున్నారు.

(అ) ౧౯౩౦ సం. బెంగాలు క్రిమినల్ లాసవరణచట్టముక్రింద నిర్మితములైన ప్రత్యేక న్యాయస్థానములచే శిక్షింపబడిన రాజకీయనిర్బంధితులయొక్కయు, విచారణలు లేక నిర్బంధమునందుంపబడిన ప్రవాసితులయొక్కయు సత్వరవిమోచనమును కాంగ్రెసువారు కోరుచున్నారు.

(ఆ) 1818 సం.పు వంగదేశ సంస్థాన నిర్బంధితుల 3 వ రిగ్యులేషన్ క్రింద సర్దార్ శాంతసింగుగారిని నిర్బంధించినందులకు ప్రభుత్వమువారి చర్యను కాంగ్రెసు సభవారు తీవ్రముగ ఖండించుచున్నారు.

౮

కాకోరీనిర్బంధితులు

కాకోరీకేసునందు శ్రీయుతులు యస్. రామప్రసాదుబిస్మల్, రాజేంద్రనాథలాహిరి, అషఫ్‌గుల్ల, రోహన్‌సింగుగార్లపై విధింపబడిన అమానుషశిక్షలపై ప్రజ లత్యంతాగ్రహము ప్రకటించినను గూడ దానిని సరకుచేయక శిక్షలను తగ్గింపకుండుటలో ప్రభుత్వమువారు వహించిన అలక్ష్య భావమునకు ఈ జాతీయమహాజనసభవారు మిక్కిలి విచారమును వెల్లడించుచు, శిక్షల పాలైనవారి కుటుంబములకు మనఃపూర్వకమగు తమ సానుభూతి నందజేయుచున్నారు.

౯

జనరలు అవారిగారు

నాగపూరు ఆయుధశాసనోల్లంఘన సత్యాగ్రహనాయకు లగు జనరలు మంచర్ష అవారిగారును, వారి అనుచరులును దృఢమగు దేశాభిమానమును, స్వార్థత్యాగమును వెల్లడించినందుకు ఈ జాతీయమహాసభవారు అభినందించుచు, అవారిగారు ఆహారనిరసనవ్రతము బూనిన యీ 75 వ దినమున వారియెడల సానుభూతి దెల్పుచున్నారు.

౧౦

భారత బర్మాదేశముల సంయోగము

బర్మాను భారతదేశమునుండి ప్రత్యేకించుటకు జరుగు ప్రయత్నము లన్నిటితో ఈజాతీయమహాసభవారనంగీకారమును ప్రకటించుచు, పశ్చిమోత్తరపు సరిహద్దు రాష్ట్ర నిర్మాణాభిప్రాయము ఖండించుచున్నారు.

భారతీయులకును, బర్మాదేశీయులకును భారతబర్మాసంయోగమును సాధ్యమైనన్ని విధముల పరస్పరము బలపరచుటకై కాంగ్రెసువారు విజ్ఞప్తి గావించుచున్నారు.

౧౧

బ్రిటిషువస్తు బహిష్కారము

బ్రిటిషువస్తు బహిష్కారమునకై అఖిలభారత కాంగ్రెసు సంఘమువారు గావించిన తీర్మానమును తిరిగి బలపరచుచు రాష్ట్రీయ కాంగ్రెసు సంఘములవారీతీర్మానము నాచరణలో పెట్టుటకై తగినఏర్పాటులను గావింపవలయును.

౧౨

స్వదేశసంస్థానములు-బాధ్యతాయుత ప్రభుత్వము

భారతవర్ష మందలి సంస్థానాధీశులయొక్కయు, అట్టి ప్రజలయొక్కయు క్షేమములను పాటించినచో స్వదేశ

సంస్థానములందు త్వరలో ప్రజాప్రతినిధిసంస్థలద్వారా బాధ్యతాయుత ప్రభుత్వమును స్థాపింపవలయునని తీర్మానించుచున్నారు.

౧౩

దక్షిణాఫ్రికాలోని భారతీయులు

దక్షిణాఫ్రికాయందు యూనియను ప్రభుత్వము వారు భారతీయుల నెక్కు వాదరముతో జూచుట కభిలాష గలవారని తెలుపుటకు నిదర్శనముగ నంగీకరింపబడిన ఇండోయూనియను ఒడంబడికను ఈ కాంగ్రెసు సభవారు అంగీకరించుచు, భారతీయనివాసులకు యూనియను ప్రభుత్వమునందు ఓటింగు అధికారముగల యితర ప్రజలతో సరిసమానమగు హక్కు లొసంగినగాని సంతృప్తి నొందజాలమని తమ అభిప్రాయమును దెలుపుచున్నారు. యూనియను ప్రభుత్వమువారువర్ణభేదముల చట్టము, భారతీయులను హోటల్సులో నౌఖరులుగ నియమింపరాదని విధించుచట్టము, మునిసిపలు స్థలముల ప్రత్యేకించు నేటాలుచట్టము మున్నగు జాతిభేదము ననుసరించుకొనియున్న చట్టములను రద్దుపరిచి ఉభయదేశములమధ్య నూతనముగా గల్గిన సఖ్యమును పెంపొందించవలెనని కోరుచున్నారు.

తూర్పుఆఫ్రికాలోను,దక్షిణఆఫ్రికాలోను భారతీయుల ప్రతిపత్తి నధికము చేయుటకు మానవసేవకు ఎక్కువ పాటుబడిన దీనబంధు సి. యఫ్. ఆండ్రూసు గారికి కాంగ్రెసువారు హృదయపూర్వకముగ కృతజ్ఞత దెలుపుచున్నారు.

౧౪

తూర్పు ఆఫ్రికాలో భారతీయులు

1. తూర్పు ఆఫ్రికను ఫెడరేషనుకమిషను భారతీయప్రతినిధు లెవరు లేకుండ నియమించి, బాధ్యతాయుత ప్రభుత్వ మనునెపమున అచ్చటి అమాయకులగు దేశీయులను, ఐరోపియనులు చేరకమునుపె పోయి వారితో అనేకశతాబ్దములనుండి సఖ్యముగా నుండిన భారతీయులను అణచివేయుటకు ఐరోపియనుల కెక్కువ అధికారమిచ్చు విధానమును ఈ కాంగ్రెసువారు తీవ్రముగ నిరసించుచున్నారు. 2. టాంగనైకా మాండేటనందు ఐరోపియనులకు మాత్రము ప్రత్యేకముగ ఉన్న స్థలముల నేర్పాటుచేయుచుండుటవలన చాలప్రమాదము గలదనియు, జాతిసమితివారు ఈవిషయమున శ్రద్ధవహింపవలెననియు కోరుచున్నారు. 3. కెన్యాస్థానికస్వపరిపాలనముగూర్చి ఫీనముకమిటీవారి రిపోర్టు నెయిరోబీ మొంబాసాలయందు ఐరోపియనులకె లెక్కువమిం ప్రాతినిధ్యము అన్యాయముగ నొసంగినందున దాని ని సించుచు, తూర్పుఆఫ్రికా భారతీయులు సరిసమానస్వత్వము కొరకు ఆందోళన పూర్తిగ కొనసాగించెదర నమ్ముచున్నారు.

౧౫

హిందూముస్లిము సఖ్యము

౧. వ రాజకీయపు హక్కులు.

కాంగ్రెసువారు ఇట్లు తీర్మానించుచున్నారు:- ముందు సూచింపబడు రాజ్యాంగవిధానమునందు రాష్ట్రీ శాసనసభలయందును, కేంద్రశాసనసభయందును సమష్టి నియోజకవర్గముల నేర్పాటుచేయవలెను.

రెండు పెద్ద సంఘములకు, శాసనసభలవిషయమున వారివారికిగల న్యాయమగు హక్కులకు ఎట్టి భంగము కలుగకుండుటకై, వారుకోరినచో, సమష్టి నియోజకవర్గములందే,ఆయాసంఘములకు జనసంఖ్య ననుసరించి ప్రతినిధులసంఖ్య ప్రత్యేకించి యుంచవలెను.

పంజాబులో అల్పసంఖ్యాసంఘములకు అనుమా ముగ కొన్ని సౌకర్యములను ఒసంగవచ్చును. శాసన సభా ప్రాతినిధ్యము విషయమున అల్పసంఖ్యా సంఘములకు నిర్ణీతసంఖ్యకన్న నెక్కువప్రాతినిధ్యము గావలెనన్నచో తా మధిక సంఖ్యగానున్న యితరరాష్ట్రములందు ప్రతిపక్షమువారి కట్టి సౌకర్యము నొసంగుటకు అన్యోన్యానుకూలమగు ఒడంబడిక నేర్పరచుకొనవలెను. దానిననుసరించియే పంజాబులోని అల్పసంఖ్యాకులకు సౌకర మొసంగబడును.

ఈ ఒడంబడికననుసరించి ప్రాతినిధ్యమునందెట్టివ్యత్యాసము ంచబడునో కేంద్రశాసన ప్రతినిధుల సంఖ్యవిషయమునగూడ అట్టి వ్యత్యాసమే యుండును.

పంజాబులో శాసనసభాస్థానముల ప్రత్యేకించుటనుగూర్చి తీర్మానించునపుడు సిక్కులనుగూడ ముఖ్యమయిన అల్పసంఖ్యాక సంఘముగనెంచి వారిహక్కులగూర్చి పూర్తిగ విచారించుటయగును.

పశ్చిమోత్తర సరిహద్దు రాష్ట్రమునందు, బ్రిటిషు బెలూచిస్థానునందు ఇతర రాష్ట్రములలో వలెనే సంస్కారణముల ప్రతిపాదింపవలెనని మహమ్మదీయ నాయకులు గావించినసూచన చాల న్యాయముగ నున్నదని కాంగ్రెసువారు తలంచుచున్నారు. ఇది వెంటనే అమలుజరుపవచ్చును. పరిపాలనా విషయమగు ఇతర సంస్కారములతోపాటు న్యాయపరిపాలనా విధానమునందుగూడ తగిన సంస్కారము ప్రారంభింపవలెను.

సింధును ప్రత్యేకరాష్ట్రముగ వేరుచేయవలెనను సూచనగూర్చి భాషాప్రయుక్తరాష్ట్ర విభజనమునకు తగిన అవసరముగలదని, కాంగ్రెసువారుతలంచుచున్నారు. కాంగ్రెసు నిర్మాణమునందు ఈసూత్ర మంగీకరింపబడెను. వెంటనే భాషలననుసరించి రాష్ట్రముల విభజింపవలెను; అట్టి యేర్పాటును ఏరాష్ట్రమయినను తాను కోరినచో వెంటనే ఒసగవలెను.

ముందుగ ఆంధ్ర, ఉత్కళ, సింధు, కర్నాట రాష్ట్రముల్లను ప్రత్యేకరాష్ట్రములుగ నేర్పాటు చేయవచ్చును.

స్వరాజ్యవిధానమును తయారుచేయుటలో అంతఃకరణస్వాతంత్ర్యమునకు మనము భద్రమును కలుగజేయవలెను. ఈస్వాతంత్ర్యమును భగ్నము చేయునట్టి చట్టములను జేయుటకు భారతశాసనసభకు, రాష్ట్రశాసనసభకు గూడ నెట్టి అధికారము నుండకూడదు.

నమ్మకము, ఆరాధనము, మతానుష్ఠానము, సాహచర్యము, మతవిద్య, మతప్రచారము మున్నగువానిని, ఇతరులకు అట్టి విషయములలో భంగము కలుగకుండ నెరవేర్చుటకు వ్యక్తులకుగల స్వాతంత్ర్యమే అంతఃకరణస్వాతంత్ర్యము.

రాష్ట్రశాసనసభయందు గాని, కేంద్రశాసనసభయందుగాని ఏదేనియొక సంఘమునకు చెందిన సభ్యులలో $\frac{3}{4}$ వంతు సంఖ్య అభ్యంతరము దెలిపినచో, సాంఘికవిషయములకు సంబంధించినతీర్మానములనుగాని, చట్టరూపములనుగాని సభలో చర్చకు దేరాదు; చర్చ చేయరాదు; ఆమోదింపరాదు. "సాంఘిక విషయములకు సంబంధించినవి" అనగా శాసనసభలలోని హిందూమహమ్మదీయ సభ్యులనుండి యెన్నుకొనబడిన జాయింటు స్టాండింగు కమిటీవారు ఆరీతిగా నిర్ణయించునవి.

౨ మతవిషయమగు హక్కులు.

కాంగ్రెసువా రిట్లు తీర్మానించు చున్నారు:— తమ యిష్టమువచ్చినచోట వాద్యములతో ఊరేగింపు జరుపుకొను హిందువులహక్కులకును, తమ యిష్టము వచ్చినచోట గోవులను వధచేయుట లేక బలివేయుటకు గల మహమ్మదీయులహక్కులకును భంగము కలుగకుండ, వీలయినంతవరకు గోవధ విషయమున హిందువుల కోర్కెను మన్నించవలెనని మహమ్మదీయులును, మసీదులయెదుట వాద్యములవిషయమున వీలయినంతవరకు మహమ్మదీయుల అభిప్రాయమును మన్నించవలెనని హిందువులును తమ తమ సంఘములవారికి హెచ్చరికలు చెల్పుచున్నారు.

కావున హిందువులు, మహమ్మదీయులుగూడ ఈవిషయమునందు దౌర్జన్యమునకు గడంగరాదని కాంగ్రెసువారు కోరుచున్నారు.

అన్యమతస్థులను సహేతుకముగ వాదించి, బోధచేసి, ప్రోత్సహించి తన మతములోకలుపుకొనుటకు ప్రతివ్యక్తికిని, ప్రతిసంఘమునకు హక్కుగలదు. కాని యెవ్వరుగూడ బలవంతముగ వారింప యత్నింపరాదు. మోసముచేసి, గాని, భౌతిక ప్రలోభనములజూపి కాని మతాంతరీకరణము లొనర్పరాదు. 18 ఏండ్లలోపు వారిని వారి తలిదండ్రులతో దప్ప విడిగా అన్యమత

ములోనికి చేర్చుకొనరాదు. 18 ఏండ్లలోపువారు అనాథలుగ దొరకినప్పుడు వారిని వారిమతమువారి కొప్పగించవలెను. ఒకమతమునుండి వేరొక మతములోనికి మార్చునపుడు ఆవ్యక్తినిగూర్చికాని, స్థలమునుగూర్చికాని, సమయమునుగూర్చికాని యెట్టి రహస్య ముండరాదు. ఆకార్యము నెరవేరినపిదప అమితోత్సాహప్రదర్శనము లేమియు నుండరాదు.

మతాంతరీకరణముగూర్చి బలవంతముగ, లేక రహస్యముగ జరిగినదనికాని, మోసముచే జరిగినదనికాని, అక్రమముగ జరిగినదనికాని ఫిర్యాదులు వచ్చినను, లేక 18 లోపువారిని అన్యమతస్థులు స్వీకరించినను ఆవిషయమును వర్కింగుకమిటీవారిచే నియమింపబడు మధ్యవర్తులు విచారించి పరిష్కరించవలెను.

౧౬

స్వరాజ్యప్రభుత్వప్రణాళిక

దేశమునందుగల వేర్వేరు రాజకీయపక్షములు స్వరాజ్యప్రభుత్వ ప్రణాళికను తయారుచేయుట కేకమగుట కభిలషించుచుండుటచే, కార్యనిర్వాహకసంఘము వారీసభవారియెదుట నుంచిన చిత్తుప్రణాళికలను, ఇతరులొసగిన సలహాలను సమగ్రముగ నవలోకించి, ఇతర రాజకీయ కార్మిక సాంఘికపక్షములచే నిందునిమిత్తము నియమింపబడు ప్రత్యేకసంఘములతో కలసి చర్చించి, స్వరాజ్య ప్రణాళికను తయారు చేయవలసినదని కార్యనిర్వాహకసంఘమువారిని గోరుచున్నారు. ఆప్రణాళిక [illegible] ప్రజల పౌరసత్వపు హక్కులనుగూడ నిర్వచింపవలెను. ఆవిధముగ తయారుచేసిన ప్రణాళికను చర్చించుటకు మార్చినెలలోగా డిల్లీలో ప్రత్యేకముగ నొక కన్వెన్షనును సమావేశ పరుపవలెను. ఆసమావేశమునకు అ. భా. జాతీయోప సంఘసభ్యులు, పై నుదాహరించిన ఇతరసంస్థల నాయకులు, ప్రతినిధులు, కేంద్రరాష్ట్రీయ శాసన సభయందలి ప్రజాప్రతినిధులు ఆహ్వానింపబడవలెను.

౧౭

౧. కార్యదర్శులు

గత వత్సరము కార్యదర్శులుగ నుండి అమూల్యమగు సేవ యొనర్చిన ఎ.రంగస్వామి అయ్యంగారు, వల్లభాయి పటేలుగార్లకు కృతజ్ఞతను దెలుపుటకు దీర్మానించుచున్నారు.

1928 సంవత్సరమునకు— 1. షూయిబ్ ఖొరాషీ, 2. జవాహిర్‌లాలు నెహ్రూ, 3. సుభాష్‌చంద్రబోసుగార్లను కార్యదర్శులుగ నెన్నుకొనవలెనని తీర్మానించుచున్నారు.

కోశాధికారులు

1928 సంవత్సరమునకు జమ్నాలాలు బజాజ్, రేవాశంకర జగ్జీవనుగార్లను కోశాధికారులుగ నెన్నుకొనవలెనని తీర్మానించుచున్నారు.

రాబోవు కాంగ్రెసు

రాబోవు కాంగ్రెసును కలకత్తాలో జరుపవలెనని తీర్మానింపబడెను.

తీర్మానములు, సంఘసంస్కరణ మహాసభ-చెన్నపురి

౧

స్త్రీల హక్కులు

స్త్రీ పురుషులకు సర్వ పౌరత్వపు హక్కులు, స్వాతంత్ర్యములు సమానముగ గలవను సిద్ధాంతము నీ సభవారు నొక్కి చెప్పుచున్నారు. వివాహ శాసనములు, దత్తస్వీకారము, సంతానముపై నధికారము, దాయార్హత మున్నగు విషయములలో స్త్రీ పురుషులకు పాటింపబడుచున్న విభేదముల నన్నిటిని దొలగించ వలసినదని యీ సభవారు బలముగా శిఫారసు చేయుచున్నారు.

౨

వివాహ సంస్కరణము

ఈ దేశములో స్త్రీ పురుషు లారోగ్యవంతులై, బలాఢ్యులుగ పెరుగుటకు వివాహయోగ్యవయస్సు బాలురకు ౨౧ యేండ్లనియును, బాలికలకు ౧౬ యేండ్లనియును నిర్ణయించుట యత్యావశ్యకము. పురుషులెల్ల నేకపత్నీవంతులై యుండునట్లును, తగిన కారణము లుండినచో విడియాకు లిచ్చుహక్కుండునట్లును నిర్ణయింప దగునని సలహా యిచ్చుచున్నారు.

లెజిస్లేటివు అసెంబ్లీయందు శారదాగారు ప్రవేశపెట్టిన బిల్లులో నిమిడియున్న ధర్మము నామోదించుచున్నాము. మదరాసు లెజిస్లేటివు కౌన్సిలులో బాల్యవివాహ నిషేధమునకై శ్రీమతి ముత్తులక్ష్మిరెడ్డిగారు ప్రవేశపెట్టిన బిల్లును, బొంబాయికౌన్సిలులో దౌలత్ రాముగారి బిల్లును నామోదించుచున్నారు. ఈ బిల్లులను గూర్చి విచారించుటకొక కమిటీ యేర్పాటు చేయబడినది. సర్ శంకరన్ నాయరు, డాక్టరు ముత్తులక్ష్మిరెడ్డి, టి. వరదరాజులునాయుడు, సి. వి. విశ్వనాథశాస్త్రిగార్లిందు సభ్యులు. వీరు తమ కనుకూల మైనచో క్రొత్త సభ్యులను చేర్చుకొన వచ్చును. వీరు ఆ బిల్లులను చర్చించి యీ తీర్మానములోని ప్రథమభాగము ననుసరించి, లెజిస్లేటివు అసెంబ్లీలోని సెలెక్టు కమిటీ వారికిని, ముత్తులక్ష్మి రెడ్డిగారికిని, దౌలతురాముగారికిని నేనైన సలహాలను, మార్పులను సూచింపవచ్చును.

దేశమంతటను హిందూవితంతువుల కష్ట జీవనమును చక్కజేయుటకు గావింపబడుచున్న ప్రయత్నములయెడల నీసభవారు సంతృప్తిని దెలుపుచున్నారు. (1) హిందూవితంతువులకు స్వతంత్రము, గౌరవనీయమునైన జీవనము గడుపుటకు దగిన విద్యాబుద్ధులు నేర్పుటయు, (2) వారికిష్టమైనచో పునర్వివాహములు జేసికొనుట కవకాశము లధికము నేయుటయు సంతృప్తికరములుగా నున్నవి. ఈసందర్భములో మైలాపూరులోని స్త్రీసేవాగృహము వారు, త్రిప్లికేనులోని శారదాగృహమువారు, గుంటూరులోని శారదానికేతనమువారు, బొంబాయి, పూనా సేవాసదనములును గావించుచున్న సేవ నిరుపమానముగ నున్నదని చెప్పవలయును. దేశములోని యితర ప్రాంతములందు గూడ నిట్టి సేవాశ్రమములను స్థాపించి స్త్రీలను లాభకరములైన వృత్తులలో ప్రవేశపెట్టుటకు దోడ్పడెదరు గాక!

హిందూ వితంతువులకు కేశఖండనాది వికృతములు నేసియు, లోక సామాన్య సుఖములు పొందుటకు గూడ నిషేధించియు గావింపబడుచున్న యపచారముల నీ సభవారు ఖండించుచున్నారు. అవసరమైనచో నీ దురన్యాయములను శాసన రూపమున నిషేధింపవలయునని కోరుచున్నారు.

వివాహములలో కట్నములు కోరుట పరమ దుష్టము. దీనివలన నిదివరకే యనేక సంసారముల కపారములైన యార్థిక నైతిక కష్టనష్టములు సంభవించినవి. సంఘసంస్కర్తలెల్లరును నీ దుష్కార్యము నాపుటకై తీవ్రముగా ప్రచారము నేయగోరుచున్నాము.

౩

ఘోషా విసర్జనము

హిందువుల చేతను, మహమ్మదీయుల చేతను నవలంబింప బడుచున్న ఘోషాపద్ధతి స్త్రీల యభివృద్ధికి నాశన హేతువుగాన దానిని తొలగింప వలయు నని కోరుచున్నాము.

౫

సమాన నీతి నియమములు

స్త్రీ పురుషు లందరికిని నీతి నియమప్రమాణములను సమానముగానే విధింపవలయును. మదరాసు విజిలెన్సు సంఘమువారు తయారుచేసిన బిల్లు ప్రకారము వ్యభిచారమును మాన్పుటకై శాసనములను చేయింపవలయునని కోరుచున్నారు.



అఖిలభారత సంఘసంస్కరణమహాసభ - చెన్నపురి

౪

దేవదాసీ సంస్కరణము

బాలికలను, యువతులను, గౌరవములైన జీవనములు గడపుట కవకాశము లేకుండ వారిని దేవాలయములలో దాసీలుగా సమర్పించు పద్ధతి నీ సభవారు ఖండించుచున్నారు. దేవదాసీల నైతికార్థిక సాంఘిక విముక్తికై డాక్టరు ముత్తులక్ష్మిరెడ్డిగారు శాసనసభలో ప్రవేశ పెట్టిన బిల్లు నీసభవా రామోదించుచున్నారు.

౬

అస్పృశ్యత

హిందూదేశములో నస్పృశ్యత యింకను నిలిచియుండినచో ననేక దోషము లుత్పాదిల్ల గలవు. హిందువులలో నన్నివర్ణముల వారును నీ యస్పృశ్యతను నశింపజేయవలయును. స్కూళ్లు, కాలేజీలు, హాస్టళ్లు, రాజ

వీధులు, నూతులు, చెరువులు, సత్రములు, దేవపూజా స్థలముల విషయములలో నస్పృశ్యత పాటింపక హిందూ సంఘములో బలవత్తరమైన నైక్యమును ప్రతిష్ఠించ వలయును. జాతి, మత, వర్ణ భేదముల వలన కొందరిని జేరనీయని స్కూళ్లకు, కాలేజీలకు గవర్నమెంటువారు గ్రాంటు నీయగూడదని యీ సభవారు కోరుచున్నారు.

౭

సాంఘిక సేవ, శరణాలయములు

అవివాహితలయ్యు బిడ్డలుగన్న తల్లులను, తలిదండ్రులులేని బిడ్డలను, అంగ వికలులై నిష్ప్రయోజకులైన పిల్లలను రక్షణము సేయుటకు గృహములు గట్టించి చేయబడుచున్న ప్రయత్నముల యెడల నీ సభవారు సంతృప్తిని వెలిపుచ్చుచున్నారు.

౮

సాంఘిక శాసనములు

గవర్నమెంటువారు ధైర్యముతో విశాలదృష్టిగొని సాంఘిక శాసనములు సేయదగిన సమయ మరుదెంచినది. దినదరకు సాంఘికశాసనములు చాల మందముగా చేయబడినందుల కీ సభవారు వగచుచున్నారు. ఏకొలది శాసనములో కావింపబడినను నవి యసంపూర్ణములై నిష్ప్రయోజనములైనవి. లెజిస్లేటివు కౌన్సిల్లు, అసెంబ్లిలును సంపూర్ణముగ జాతీయ సంస్థలైన గాని సరియైన సాంఘికాభివృద్ధిని జేయజాలము.

౯

భారతీ యైక్యము

సర్వమత వర్ణములకు జెందిన సభ్యులతో గూ[illegible] యీ సభవారు విశాలము, అతిప్రాచీనమునైన [illegible] భరతఖండమునందలి జనులందరును జాతీయైక్యము[illegible] సంఘాభివృద్ధిని గోరి, నానామత వర్ణసంప్రదాయము వారెల్లరు నేకమై కలసి పోవలయునని కోరుచున్నా[illegible]

మత విశ్వాసములకు సంబంధించిన యవకాశ[illegible] లేవియు లేని సామాన్యపు సివిలు వివాహ శాసన[illegible] నొక దానిని చేయవలయునని కోరుచున్నారు.

అన్ని వర్ణముల వారును నితరేతరము వివాహ[illegible] మాడుచో వారసత్వములను గూర్చినయిబ్బంది లేమియ[illegible] రాకుండ జేయవలయునని శాసన సభ్యులను గో[illegible] చున్నారు.

ఎవరైన మతమును మార్చుకొనినచో నట్టివా ననాదరింప వలదని సర్వమతస్థులను గోరుచున్నార[illegible] మత విషయములందు విశాలభావము నంది యెవ్వరుని యినను ఆదరము ఔదార్యము, స్వతంత్రము పూనవలయ నని సర్వ మతస్థులను గోరుచున్నారు.

వర్ణవిభేద పద్ధతి జాతీయైక్యమున కున్న యవరోధములలో ప్రధానము. అది సమూలముగ ఛేదింపబడి గాని జాతీయైక్యము కుదరదు. ఈవర్ణవిభేదముయొక్క దోషములను వివరించి దానిని నాశనము సేయుటకై యీసభవారు ప్రచారము సేయుటకు దీర్మానించ[illegible] చున్నారు.

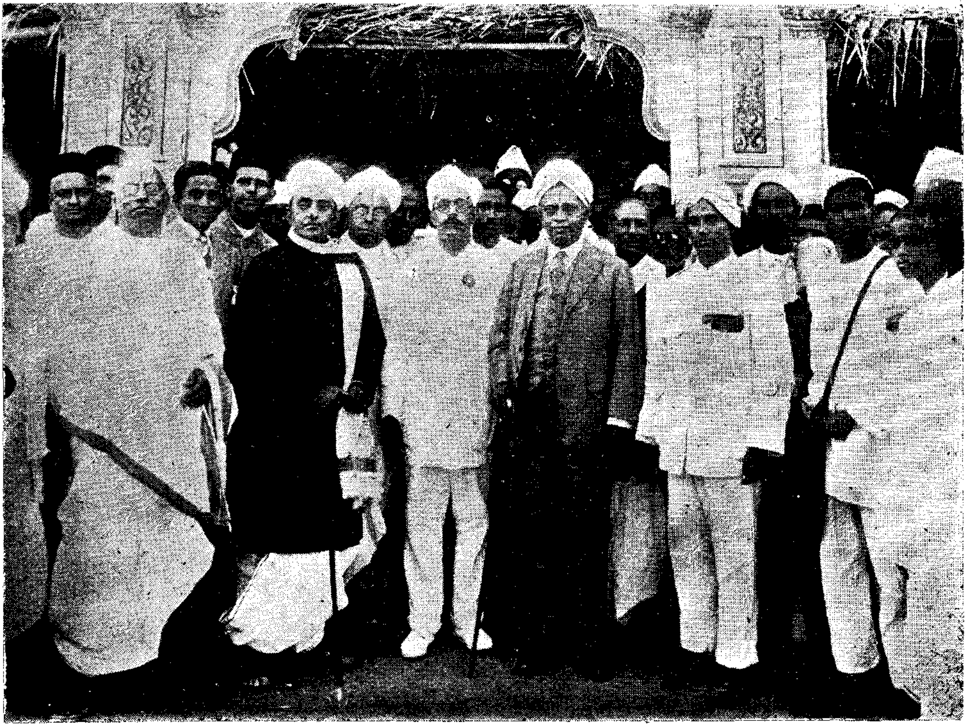
తీర్మానములు, అఖిలభారత గానమహాసభ—చెన్నపురి

౧

భారత గానకళ నభివృద్ధి నొందించుటకును, ప్రోత్సాహపరచుటకును శాస్త్రమునకును, అనుష్ఠానమునకును సంబంధించిన సమస్యలన్నిటిని పరిష్కరించుటకును చెన్నపురిలో ఒకగానపరిషత్తు నేర్పరుపవలెనని యీ సభవారు సన్మానసంఘమువారిని కోరుచున్నారు.

౨

గానకళనభివృద్ధి నొందించుటకు ప్రతివత్సరము[illegible] భారతగానసభలను జరుపుట మిక్కిలి అవసరము.



అఖిలభారత గానమహాసభ - చెన్నపురి

౩

గానసభలలోను గానపాఠశాలలలోను శ్రుతిగాను, ఉపాంగముగానుగూడ హార్మోనియముల నెంతమాత్రమును వాడగూడదు.

౪

గాత్రపాట నభ్యసించువారికి గానశాస్త్రముతోపాటు శారీరశాస్త్రమునుగూడ ముఖ్యముగా బోధింపవలెను.

౫

గానసభలలో ఉపాంగములు చాల హెచ్చుగానుండినచో సారస్యమునకు భంగము కలుగును గాన ఒకఫిడేలును (లేక మరియొక తీగెలుగల ఉపకరణము) ఒక మృదంగము (లేక మరియొక తాళానుగుణ్యమగు నుపకరణము) మాత్రమే యుంచవలెను.

౬

గానమును వ్రాయుటకు స-రి-గ-మ మున్నగు సప్తస్వరములను వాడవలెను.

౭

భరతాచార్యుడును, శార్ఙ్గదేవాచార్యుడును నిర్ణయించిన ప్రకారము పంచమమధ్యములలో 22 శ్రుతులు కలవు. దాని నీసభవారు నిర్ణయించుచున్నారు.

౮

72 మేళకర్తల సిద్ధాంతమే సరియైనదని యీ సభవారు స్థిరపరుచుచున్నారు.

౯

గాయకులు తాము పాడునట్టి పల్లవి, కృతి, కీర్తన మున్నగువానిలోనుండు పదములు (సాహిత్యము) స్పష్టముగాను, నిర్దుష్టముగాను వినబడునట్లు పాడు టత్యవసరమని ఈసభవారు హెచ్చరించుచున్నారు.

వానకోయిల

మిన్నికంటి గురునాథ శర్మ గారు

ప్రీతిఁ జాతక, బడివెళ్లెదు వృథగ- నీతండు ఘనుఁడుగాఁ డిభమదాంధుండు.
ఖ్యాతిగ నీవంటికవులకొసఁగఁడు- మాతంగదానమ్ము మధుపాళిపోలె.

పొందిక విన్మ నాపలుకుపోలిక నెచ్చెలి, వానకోయిలా,
ఎందఱొ మింట మేఘులు వసింత్రు స్వభావవిభేద మొప్పఁగాఁ
గొందఱు వృష్టిచేఁ బుడమికుందు నడంత్రు వృథాగ గర్జలం
గొంద ఱొనర్తు రట్లగుటఁ గోరకు చూచినవారి నందఱిన్.

ఇమ్మా! ఇమ్మా! జలము ఘ-నమ్మా, నమ్మినఁ జెఱుప ఘనమ్మా! సారం
గమ్మా దప్పిం బడలె క్ష-ణమ్మాఁగిన నెట్టివార్త నాచెవిఁ బడునో?
ఇచ్చెదవా? లేదా? జల-మచ్చగ, జలద నిను నమ్మినది చాతక మే
పొచ్చెము గలిగిన దగచేఁ-జచ్చునుగా కొరుల వేఁడ జాలదుసుమ్మా!

నిరవలంబనముగ నింగి నిలిచి నోరు-దెఱచి దీర్ఘకాలమ్ము ప్రార్థించు చాత
కమునకున్ నీటి మాటకేమి? మధురస్వ-నమ్మునైన విన్పింప నభ్రమ్మ, యేల?

నిన్నడిగి వానకోయిల-కన్నుల నెన్నింటి నశ్రుకణముల వదలెన్
దిన్నఁగ జలకణముల నీ-వన్నింటిం గూడ నీయవైతివి జలదా!

చాతకపోతకములు దమ-కై తమకముతోడ వేఁడ నమృతమ్మును జీ
మూతుఁడు సమస్తభూతల-భూతమ్ములుగూడఁ బ్రీతి వొంద నొసంగున్.

వనధి నదిన్ సరస్సునను బల్వలమందు మఱెందునైన జీ
వన మెలయించికొన్నఁ దలవంపులు గల్గెడి ఛీ యిదెంత నై
చ్యనిరతియం చటుల్ సనక చాతకసంతతు లంబుదా, నినుం
బనవెదు నఱ్ఱులెత్తి; తలవంపులమన్కిఁ గవుల్ సహింతురే?

ఎవరిఁ బరులఁ గోరక ఘనుఁ-డవుగద నిక్షేప మేదొ డక్కు ననుచు ను
న్నవి చాతకములు నోటం-జివర కకట పిడుగె పడునో? చినుకే పడునో?

వాపి స్వల్పనీరము;సరోవరము విషమ-యమ్ము; నీచావగాహమ్ము హ్రదము; పాద
జలము త్రిపథగ; వారిధి క్షారనీర-మగుటనో? నీవు ఘనుని పయ స్సడుగుట.

"అడవిపువ్వులు"

సోమనాథ వెల్లటూరు



చిత్రకారుడు: శ్రీరమేంద్రనాథ చక్రవర్తిగారు, ఆంధ్రజాతీయ కళాశాల, బందరు.

ఈయన ఆంధ్రవిశ్వబ్రాహ్మణ యువకుడు. ఆంగ్లమునందు కవిత్వము వ్రాయును. ఇంతవరకు "న్యూఫ్లవర్స్" (New Flowers), "డ్రీమరు" (Dreamer) అను రెండు ఖండకావ్య సంపుటిలను ప్రకటించినాడు. అయ్యవి హరీంద్రనాథ చటోపాధ్యాయకవి, కజిన్సు పండితుడు, జినరాజదాస, ప్రిన్సిపాలు జాన్సను, మొద

లగు పెద్దలచేతను, న్యూయిండియా, జన్మభూమి, మెయిలు, లీడరు మొదలగు పత్రికలచేతను ప్రశంసింపబడినవి. ఇటీవలనే పరిచయమైన అమెరికాదేశ ప్రఖ్యాత కవయిత్రి థామస్ ఆనీపెయిన్(Thomas Anne Paine) ఈయన నభినందించుచు ఇట్లు వ్రాసినది.



శ్రీ సోమనాథ వెల్లటూర్ గారి ఛాయా చిత్రము

"Before me on my table I have many things,—the most pathetic being The pictured scene of the last supper, The saviour with the look of an agonised saint ....The Most poetic being ".New Flowers.........I keep it among my precious papers........."

మరియొకమారు:

"Your Dreamer is an open window to your soul thoughts."

ఇట్టులే యీ యాంధ్రయువకవి ఆంగ్లసారస్వతారామములలో సంచరించి కవితాకన్యకు కర్ణభూషణమై వర్ధిల్లుగాక!

శ్రీ నెల్లూరు నాగరాజా రావుగారి

నలపాత్రము



బందరు ఆంధ్రనాటక పరిషత్తువారు చిత్రనళీయమున పాత్రధారణమునకై పోటీపరీక్ష నిర్ణయించిరి. అందు జయమునుగాంచిన నలబాహుక పాత్రధారికి స్వర్ణ పతకమును బహుమానముగా నిచ్చిరి. శ్రీ రావుగారు విజయమునుగాంచి యీ బహుమతిని బడసిరి.

ఇందు పోటీచేసినవారు:—

1. శ్రీ రాధాకృష్ణనాయడుగారు, చెన్నపురి
2. శ్రీ రాయప్రోలు సుబ్రహ్మణ్యంగారు, చిత్తూరు
3. శ్రీ నెల్లూరు నాగరాజారావుగారు, నెల్లూరు

భారతీయ మహిళామండలి

ఈమె ప్రకృతము కాకినాడలో సబ్ జడ్జిగానున్న శ్రీ సి. వరదరాజులుగారి కుమార్తె. ఈమెకు పదునొకొండవయేట భర్త మరణించెను. ౧౯౧౬ వ సంవత్సరమున తండ్రిగారీమెను సాంఘిక నిర్బంధములను పాటింపక చెన్నపురమున నస్వార్థరహితయగు శ్రీ సుబ్బలక్ష్మి అమ్మాళుగారిచే స్థాపితమై, యామెను సమర్థమగు యాజమాన్యమున వెలయుచు ఇపుడు 'లేడివిల్లింగ్డను స్త్రీల ట్రెయినింగు కాలేజి' అను పేరనున్న హైస్కూలున విద్యాభ్యాసమునకై ప్రవేశపెట్టిరి. క్రమముగ నీమె ౧౯౨౩ వ సంవత్సరము జూలై నెలలో స్కూలు ఫైనలు పరీక్షయందు విజయమును గాంచినది. మరుసటి నెలలో క్వీను మేరీకాలేజిలో ఉన్నత విద్యార్జనమునకై ప్రవేశించి ౧౯౨౬ వ సంవత్సరము ఏప్రిల్ మాసమున చరిత్ర, అర్థశాస్త్రములయందు మొదటితరగతిలో పట్టభద్రయైనది.



శ్రీ సి. సుబ్బలక్ష్మిగారు, బి. ఏ.

తరువాత యల్. టి. చదువుటకు ప్రారంభించి అనారోగ్యముచే ప్రకృతము మాని వైచినది. ఆరోగ్యమును సమకూర్చుకొని యీ నెల యం.ఏ. పరీక్షకు చదువబోవునట. ఈమె ఇటీవలవిద్యమానినదిమొదలు ఆంధ్రబాలికలయు, స్త్రీలయు నారోగ్యాభివృద్ధులనుగూర్చి యెంతయు శ్రద్ధతో పనిచేయుచున్నది. ఈమె మొనమొన్న కాకినాడలో జరిగిన ఆంధ్రస్త్రీ రాష్ట్రీయమహాసభకు కార్యదర్శిత్వమును వహించెను. మఱియు నాసభయందు 'ప్రస్తుత విద్యావిధానము' అను నొక వ్యాసమును చదివెను. ఆవ్యాసమున బాలికలకు మత నైతిక విద్యాబోధనము యొక్క యావశ్యకతను గూర్చి యెంతయో చర్చించి పాఠశాలలయందు దా విద్యలను బోధింప ప్రారంభింప వలయునని యీమె చెప్పెను. ఫిబ్రవరిమాసమున ఢిల్లీలో జరుగనున్న అఖిలభారత స్త్రీమహాసభకు పై సభాపక్షమున నీమె ప్రతినిధిగా నెన్నుకొనబడెను. ఈమె తన జీవితము నంతయు స్త్రీలయొక్క బహుముఖాభివృద్ధి కొఱకు వినియోగించి పరిశ్రమింప దలచుకొని యుండుటెంతయు మోదావహము.

ప్రకృతము భారతదేశమున—ముఖ్యముగ మనయాంధ్రదేశమున—స్త్రీలయందు బహుముఖముల విద్య, నాగరకత, ఆరోగ్యము, వ్యాపింపజేయుటకు విద్యావతులు, విశాలభావసముపేతలు నగు నారీమణులను, శ్రీ సుబ్బులక్ష్మిగారిని పోలినవారిని పలువురను మన దేశము ప్రసవింపవలయును. భగవంతు డీమెకు దీర్ఘాయురారోగ్యభాగ్య నొసంగుగాక !

మధుపస్వైరవిహారము

కలువలపల్లి రంగనాథశాస్త్రి గారు

మధుపా! పుష్పిణులైన వల్లికల నిమ్మాడ్కిం బవల్ గూడి, చొ
క్కి ధరన్ సిగ్గిలఁబోక, స్వైరివగుచుం గ్రీడింతు వౌ రౌర, నీ
మధుపత్వంబును, నీదుస్వైరితయు ధర్మ్యంబంచుఁ జాటించి, యీ
విధి నీబోంట్లు చరింతు రెల్లయెడలన్ వేనోళ్ల శ్లాఘించుచున్.

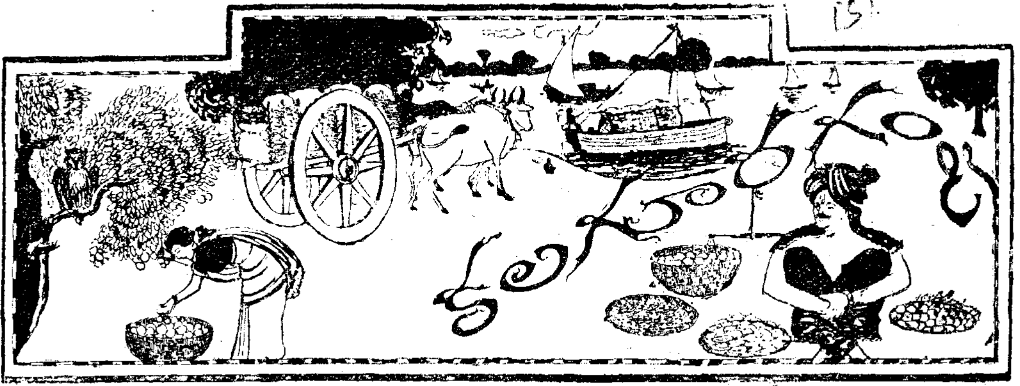
మల్లిన్ మంజులగాత్రి మాలతిని, రమ్యం గూడఁగాలేవు, త
ద్వాల్లభ్యంబు లభింప దజ్ఞులకు, మాద్యత్కామివై పోయినన్
తల్లాభంబు హుళిక్కి, నీకు మధుపా, తథ్యంబు వాక్రుత్తు, నం
చల్లీలం దనరారుప్రోడకడ నీఝుంకారముల్ సాగునే.

కోమలిఁ దన్విఁ బద్మినిని గూడి మెలంగెడి మేటిజాణ వా
రామవిహారముల్ సలుపు ప్రాజ్ఞరసజ్ఞుఁడ వక్కటక్కటా!
కాముకవృత్తి నల్గడ నఖండపుఝుంకృతి వాగుఁబోతవై
నీమధుపాహ్వయం బిటులు నేఁటికి సార్థముఁ జేసితే, యళీ.

మంజులగానధోరణులు మానితి వారయ నేమికర్మమో
పెంజల మూని గంధఫలి వేఱుగఁ జూతువయో సుధీమనో
రంజనశీల, సద్గుణధురంధరఁ దాదృశఁ గాంతువే యళీ?
కుంజములం జరింప మదిఁ గొంకవుగా పగలైన సుంతయున్!

సుమనస్సంగతి నీకు నిచ్చలు లభించుం గాని, జ్ఞానంబు లే
శముఁ జేకూఱమికిం గతంబు, మధుపా, జన్మాంతరోపార్జితా
ఘము పెంపేసుమి; మూర్ఖతం గలుప మింకన్ సల్పుచున్నావహో
సుమనస్సంగతిసైతమున్ వితయగుం జూడంగ నొక్కొక్కెడన్.

తత్తాదృగ్భవదీయ పూర్వసుచరిత్రంబెల్లఁ బోనాడి, నీ
వృత్తంబున్ వినువారికెల్ల వెగటై, పెంపేద, జిల్లేళ్లు, ను
మ్మెత్తల్, వేములు, ముష్టలున్ వెదకి మేల్మేలంచుఁ గ్రీడించు చు
న్మత్తుంబోలి చరించుచుంటి మధుపా, మర్యాదలన్ మీఱుచున్.



వ్యక్తిస్వాతంత్ర్యము – ధర్మము

నవంబరు 'సుభాషి' పత్రికలో, గురుభాగవతుల ధర్మారావుగారు (యం. ఏ.) 'సాంఘిక పరిణామం అంటే ఏమిటి?' అనేవ్యాసంలో ఇట్లు చెప్పినారు.

అయితే సంఘసభ్యత, నాగరికత వృద్ధిపొందినట్లు మనకు తెలియడం ఏలాగు? ఎప్పుడయితే తనజీవనానికి సంఘం అడ్డంకులు కల్పించదో, అప్పుడు వ్యక్తి తనస్వాతంత్ర్యం తనలోపల గ్రహించి ఇతరవ్యక్తులతో సంబంధాలు కల్పించుకుంటూ వాటితో కలిసి ఒక స్వతంత్రతతో కూడుకొన్న అవస్థను ఏర్పాటుచేస్తుంది. అప్పుడు ధర్మం అనేది కేవలం సాంఘికనిర్దేశాలని శిరసావహించడంలోనే ఉండక స్వేచ్ఛాకారణ మవుతుంది. అప్పుడు ఒకరి ప్రవర్తన మంచిదా కాదా? అని నిర్ణయించేది వ్యక్తియొక్క అంతఃకరణ అవుతుంది; కాని సంఘం కాదు. అప్పుడు వ్యక్తి తనలక్ష్యాలని బాగా ఎరిగిఉండి, ఏసాధనాలవల్ల తనలక్ష్యం నెరవేరుతుందో ఆసాధనాలు ప్రయోగించే యెడల తనజీవనం ధర్మజీవనమని గ్రహింపగలుగుతుంది. ఇట్టిపరిస్థితులు సంభవిస్తే వ్యక్తి గౌరవం హెచ్చి, మనుష్యులు తమ ఆత్మవిశ్వాసానికి ఎక్కువ విలువ యివ్వడం, తమజీవితం ఇతరుల ఉద్దేశములు నెరవేర్చడానికి కాదనిన్నీ, ఏజాతిలో ఉన్నా తమవ్యక్తులకు ఇతరవ్యక్తులతోపాటు సమానగౌరవం కలదనిన్నీ గ్రహించడం కలుగుతుంది. అప్పుడు స్త్రీలు స్త్రీత్వంవల్ల పురుషులకన్న తక్కువకారు. బ్రాహ్మణేతరులు పుట్టుకవల్ల బ్రాహ్మణులకన్న తక్కువకారు. బీదవారు బీదరికంవల్ల ధనికులకంటె తక్కువ అయిపోరు. ఖండాంతరులు ఖండవాసుల కంటె ఖండాంతరత్వంవల్ల తక్కువ అయిపోరు.

సాహుకార్లు

మఱియు నాసంచికయందే శ్రీ. కే. నారాయణమూర్తిగారు (యం. ఏ.) 'మనచేతిపనులింకను ఏల పూర్తిగా నశింపలేదు?' అను వ్యాసమున నిట్లువ్రాసిరి. ఇది సమంజసమనియే చెప్పదగును.

పనివాండ్రకు పెట్టుబడిపెట్టి వారిచే పనిచేయించి వారిసరకులను చవుకగ గొనిపోయి హెచ్చుధరల కమ్మి విశేష లాభములను బొందుసాహుకారులు వారి దారిద్ర్యమునకు కారకులని యనేకుల యూహ. ఈవిషయ మింకొకసారి విపులముగ చర్చింపబడును. ప్రస్తుతము గమనింపవలసిన దేమనగా: మనచేతిపను లింతకాల మీస్థితియందైనను మిగిలియుండుటకు కారణము సాహుకార్ల సాహాయ్యము. భగవంతు డిచ్చిన రెక్కలు తప్ప మరి యేయాస్తియును లేని యాగర్భదరిద్రులగు పనివాండ్రకు పనికల్పించి కొంత ద్రవ్యమును పెట్టుబడిపెట్టి వారిచే బలవంతముగనైనను పనిచేయించునది సాహుకార్లు. వారు తయారుచేయుసరకులను వివిధప్రదేశములకు గొనిపోయి విక్రయించువారు సాహుకార్లు. ఆసరకులకు గిరాకీని, అందుకుతగిన సప్లయిని గల్పించి అందుకు గావలసిన పెట్టుబడిపెట్టి వాని యుత్పత్తి మొదలు విక్రయమువరకును గలవివిధావస్థలకు సంబంధించియుండు

వ్యయప్రయాసల నన్నిటినోర్చి వానినింతవరకు నిలువబెట్టినది సాహుకార్లు. బందరు తాలూకాలోని పెడన గ్రామాదులలో నేయబడులుంగీలు ఎచ్చటనో కడుదూరముననున్న సింగపూరు మలాకా మొదలగు ప్రదేశములలో పనిచేయుకూలీ లుపయోగించుచుండుటకు కారణము సాహుకార్లు. గుడివాడ కైకలూరు తాలూకాలలో తయారగుచున్న ఉన్నికంబళ్లను సింహళద్వీపమునందు తేయాకుతోటలలో పనిచేయుకూలీ లుపయోగించుచుండుటకు కారణము సాహుకార్లు. ఉండ్రాజవరము, రమణక్కపేట, మైలవరము మొదలగు గ్రామములలోని కంబళ్లపని యింకను కొనయూపిరితోనైనను మిగిలియుండుటకు కారణము సాహుకార్లు. వేయేల? వారిసాయమున్నచోట్ల నవి యింకను మిగిలియున్నవి; అదిలేనిచోట్ల నవి నశించినవి. ఏలయన: మనమనుకొనునట్లు సాహుకార్లు పనివాండ్ర శత్రువులు కారు. వారిరువురికి గల సంబంధము తోడేలుకును మేకపిల్లకును మధ్యనుండు సంబంధమువంటిది కాదు. పెద్దపులికిని జింకకును మధ్యనుండు సంబంధమువంటిదియును గాదు. ఒకరిలాభ మింకొకరినష్టము కాదు. వారిరువురి లాభనష్టములు నొక్కటే కాని వేరుకాదు. ఒకరికి పనియుండిన నిద్దరికిని లాభించును. ఇద్దరి పరిస్థితులును బాగుపడును.

వార్ధక్యప్రతీకారము

మఱియు నీ పత్రికయందే శ్రీ పారనంది జగన్నాథస్వామిగారు (యం. ఏ., యల్. టి.) 'వార్ధక్యమనగా నేమిటి?' అనువ్యాసమున వార్ధక్య ప్రతీకారము నిట్లునుడివిరి.

ఈవార్ధక్యమునకు ప్రతీకారము ఒక్కటే. శరీర వ్యాపారములలో యౌవనము కల్పించాలని వైద్యులు చేస్తూన్న పరిశోధనల గురించిన్నీ, వాటిఫలము గురించిన్నీ ఇదివరకే సూచించియున్నాను. ఇప్పటికి మనకు తెలిసినంతవరకూ శరీరములో వార్ధక్యము తప్పనిదే అని భావించి ఏమిచేయవలసి యున్నదో చూదాము. అట్టిస్థితిలో వ్యాయామము చాలా యుపయోగకరమైనది. శరీరవ్యాయామము అవసరమే కాని దానికంటె ఎక్కువ లాభకరమైనది మనో వ్యాయామము. ఏదోయొకపని కల్పించుకొని దానిని నెరవేర్చాలనే పూనిక, ప్రయత్నములు వార్ధక్యబాధను తొలగించడానికి దివ్యౌషధములు. ధీమంతులు చాలాకాలము జీవించి ఉండగలుగుటకు ఇదేకాబోలు బలమైన హేతువు. ఇట్టి వ్యాయామము లేకపోవుటచేతనే ముప్పయిసంవత్సరాలు పనిజేసివిరామముతీసుకొన్నవారు చాలాకాలము జీవించకుండా ఉన్నారు. ఈవిరామము శరీరసౌఖ్యావహమైనట్లు కనబడ్డా మనస్సుకు ఆనందము కలుగజేసేది కానప్పుడు ఎక్కువహానికరముగా ఉంటూ ఉన్నది. తనకు అవకాశమైన కాలమంతా వినియోగించడానికి ఉచితమైన వ్యాపారము కానరానందున, కాలము తనకు బరువైనట్లు భావించి తాను చేయవలసిన పనిలేదని నమ్ముతూ, తన అవసానకాలము సమీపిస్తున్నట్లు తలస్తూ ఉండడమువల్ల విరామము హానికరము అవుతూఉన్నది. ఇట్లు తనమనస్సే తనకు తెలియని శత్రువు అవుతున్నది. ఏమాత్రమైనా శరీరములో అనవస్థ కలిగినప్పుడు ఇకసరి ఇదే ఆఖరి రోగము అని బెదరక మానరు. తనవంటి వారినిచూస్తూ తనగురించికూడా ఆలాంటి స్థితినే కల్పించుకొంటారు. ఇదంతా తన వార్ధక్యమును దృఢపరచుకొంటకే ఉపకరిస్తుంది.

ఇందుకుతగిన మందు ఒక్కటే. కాలము బరువు కానట్లు ఎల్లప్పుడూ ఏదోఒక సత్ప్రవృత్తిలో మునిగియుంటూ, సుఖకారులగు భావములతో తన హృదయమును నింపుకొంటూ, దుష్టభావనలు రానీయకుండా మనస్సును నిర్మలవ్యాపారములలో ప్రవేశపెట్టుతూ ప్రవర్తించేవానికి ఈబాధ ఉండదు. ఎల్లపుడూ ధర్మమే హృదయపీఠమును అధిష్ఠించి యుండినట్లయితే వానిమనస్సు శరీరము ఎట్లున్నా, పచ్చగా, నవయౌవనవంతముగా ఉంటుంది. అట్టివారు వార్ధక్యమును ఎరుగక, నూతనావిర్భావములతో నిండినవారుఅవుతూ, యువకులకంటె ఎవిధానా భిన్నులుగా కానరారు. ఇందుకు ఉదాహరణములు కావలసినన్ని ఉన్నవి. కల్పనాపరు

లైన కవులు, తత్వజ్ఞులు, శాస్త్రపరిశోధకులు, వీళ్ళందరూ ఎనభైదాటిన తరువాతకూడా యౌవనములో ఉన్నవారివలెనే మనోదార్ఢ్యమును, భావోత్కర్షను, హృదయవైశాల్యమును వ్యక్తపరుస్తూ తమధర్మములను చక్కగాను, తీవ్రముగాను నిర్వర్తిస్తూ ఉంటున్నారు. వారు నిత్యమూ చేస్తూఉండే వ్యాపార ధర్మమునుండి కించిత్తయినా దారితప్పకుండా,ఆపనిని చేస్తూనే రెండో కంటివాడికి తెలియకుండానే విగతజీవులైనట్లు వింటూ ఉంటాము. ఇట్టివారిచర్య సామాన్యవృద్ధులచర్యకు విపరీతముగా ఉంటుంది. గదిలో ఒకమూల దాగుకొనిఉండక, ఎల్లప్పుడూ మూలుగుతూ ఉండేవారి సహవాసము చేయక, పిల్లలతోనూ, పడుచువారితోనూ సంబంధము ఉంచుకొంటూ, వినోదములను సహిస్తూ, ఆనందిస్తూ దినములను నడుపుతారు. "ఆనందాద్ధ్యేవఖల్విమాని భూతాని జాయంతే" అన్నశ్రుతికి నిదర్శనములై మెసలుతూ ఉంటారు. వారికి వార్ధక్యము లేనందున, వారిని అమృతులని మనము పరిగణించవచ్చును. అట్టివారిచర్యలూ, వారి ప్రభావమున్నూ వారిశరీరనాశనము తరువాత కూడా వారిని ఎరిగినవారి హృదయములలోనూ, వారిని మనస్సున ఉంచుకొనికల్పించిన గాథలలోనూ సజీవములుగా ఉండుటచేతనైన వారిని అమృతులుగా చెప్పనోపును.

భారతదేశముయొక్క విద్య

'ది యంగ్ మెన్ ఆఫ్ ఇండియా' అనుపత్రిక యందు శ్రీ. ఇ.సి. డెవిక్ గారు ఇట్లు వ్రాయుచున్నారు:

శ్రీ మేహ్యూగారు తమయుపోద్ఘాతమున నయిదు ముఖ్యసిద్ధాంతములను పాఠకులకు చవిచూపి వానివంకకు వారిదృష్టిని మరల్పకోరుచున్నారు. వానియందు ఆశ, విశ్వాసము, విమర్శనము, పశ్చాత్తాపము నిండియున్నవి. ఆసిద్ధాంతముల నిట్లు సంగ్రహింపవచ్చును.—

౧

మనవిద్య భారతదేశముయొక్క భౌతికరాజకీయాభివృద్ధికంటె విజ్ఞానాభివృద్ధికి చాల తక్కువగా నుపయోగపడినది. మనము భారతదేశముయొక్క జ్ఞానమును పెంపుకొనజేసితిమి కాని భారతీయజీవితమున నానందము నభివృద్ధి చేయకపోయితిమి.

౨

ప్రకృతభారతజాతీయభావతరంగము తత్కాలమున ప్రాచ్యపాశ్చాత్యజీవితభావసమ్మేళమును గావించుచున్నది.

౩

మతమునుండి విడదీసిన విద్య భారతహృదయమున కెక్కదు; సంఘసంస్కరణాభివృద్ధికిని తోడ్పడదు. హైందవసంఘ సంప్రదాయమున నిమిడియున్న మత విధానములు కేవలము మతమువలననే ఉత్తమరీతిని వ్యాప్తిని జెందగలవు.

౪

భారతదేశమున నున్నతవిద్య కూడినంతవరకు ప్రభుత్వాధికారము నుండి దూరముకావలెను. కాని సార్వజనీనమగు విద్యకు ప్రారంభమును, ద్రవ్యసహాయమును ప్రభుత్వమువారే కావింపవలెను.

౫

భారతదేశమున రాజ్యాంగముతో సంబంధములేని ఆంగ్లవిద్యాధికుల సహాయము పరమావశ్యకము. భావికాలమున నయ్యది యుత్కృష్టముగ పరిగణింపబడును. విదేశప్రభుత్వముతో సంబంధము లేకుండునుగాన మఱింత మేలేయగును.

చీనాదేశపు మహిళోద్యమము

శ్రీమతి విద్యావతీ జోషీగారు 'మనోరమ' జనవరిసంచికయందు వ్రాసిన వ్యాసమునుండి యీక్రిందిభాగ ముద్ధృతము.

నేటి (చీనా) జాతీయాందోళనమున స్త్రీలు త్రికరణశుద్ధిగ తోడుపడుచున్నారు. చాలకాలమువఱకు చీనాదేశమున స్త్రీలు పురుషులకు పెద్ద భారమువలె నుండెడివారు. బాల్యావస్థ యందు తండ్రి,

యౌవనదశయందు భర్త, వార్ధకమున పుత్రసంతతియు వారిని పోషింపవలసి వచ్చెడిది. కాని యిప్పుడు కాలము మారిపోయినది. స్త్రీలకు సంపూర్ణస్వాతంత్ర్యము లభించినది. ఈకాలమున చైనీయస్త్రీ పురుషునకు గాక దేశమునకు దాసి. "మా అవ్వలు అమెరికా స్త్రీలకంటె ౫౦౦ సంవత్సరములు వెనుకబడినచో, మా బాలికలు ౫౦ వత్సరములు ముందునడతురు." అని శ్రీమతి సన్యాతు సేనుగారు పలికిరి. దేశము వృద్ధిగాంచవలె నన్నచో పురుషులతోపాటు స్త్రీలును ముందుకురాక తప్పదని చీనాకు పరిపూర్ణముగు విశ్వాసము కలిగినది. కావున స్త్రీవిద్యకై విద్యాలయము లేర్పడినవి. స్త్రీలు తమ వీలునుబట్టి రాత్రిగాని, పగలుగాని పోయి చదువుకొనుచుందురు. ఈపాఠశాలలయందు కళలును, రాజకీయమును, ఉద్యోగసంబంధమగువిద్యయును గఱపుదురు. ఈపాఠశాలలయందు విద్యగఱపు నారీమణులు వేతనములు గాని, అలవెన్సులు గాని ఏమియు తీసికొనరు. జాతీయదళమున స్త్రీశిక్షణకై ప్రత్యేకవిభాగ మున్నది. ఈవిభాగమున స్త్రీల యభివృద్ధికై యత్నములు జరుగుచుండును. ఈవిభాగమందలి స్త్రీలు ప్రతిగృహమునకును, ప్రతి కర్మాగారమునకును బోయి స్త్రీలకు సాంఘిక రాజకీయ పరిస్థితులను బోధించుచుందురు. గాయపడిన సైనికుల పరిచర్య మున్నగునవి నేర్పుటకును తగినఏర్పాటుగలదు. చీనాలో స్త్రీలకు మతాధికారము లున్నవి. జాతీయదళ మహాసభయందలి ౧౩౦ సభ్యులలోను ౧౬ గురు స్త్రీలు గలరు. చీనా దేశమున స్త్రీసంఘ మభివృద్ధి గాంచుచున్నదనుట నిశ్చయమే కాని యింకను చాల మందిస్త్రీలు గాఢనిద్రలో మునిగియున్నారు. వారింకను వెనుకటి నిద్రాపారవశ్యమునే కొనియాడుచున్నారు. వారినేత్రముల గప్పిన తెర యింకను చాలయేండ్లవరకు నొత్తిగిలదు. కాని చైనీయపురుషులు స్త్రీల యుద్యమమునకు పూర్తిగ ననుకూలురైనచో నిక దానిమార్గమున కంతరాయమే యుండదు.

ఒక టర్కీ దేశపు స్త్రీనాయకురాలు

'ఆనీ హార్డ్' అనునామె 'ది వుమన్ సిటిజెన్' (Woman Citizen) అనుపత్రికకు 'నెజీ ముహిద్దీన్ హానెం' అను తుర్కీ దేశపుస్త్రీనాయకురాలినిగురించి యిట్లు వ్రాయుచున్నది:

ఒకప్పుడు యుద్ధమంత్రివర్గమునకు స్థానమైయుండి నేడు విద్యార్థులకు నిలయమైయున్న యాభవనమును దాటి, పారిసునగరమునబోలె పానీయములను త్రాగుచు గూర్చుండియుండెడి జనసమూహములతో నిండియుండు యుపాహారమందిరములను దాటి, యశుభ్రములగు నాచిన్ని దుకాణములను, తుర్కిస్థాన్, ఈరాను దేశములనుండి వచ్చెడి వివిధకంబళములతోడను, వివిధస్వర్ణరజతాభరణాదివస్తువులతోడను నిండియుండెడి పణ్యవీథిని గడచి, యంత నొకయిరుకగు వీథిగుండ 'మార్మొరా' తీరమును జేరి, ఊచల తలుపులతోనున్న యొకసౌధముయొక్క తలవాకిలిదాటి, యిరుకగు మెట్లవరుస నెక్కిపోయి, తుదకు టర్కీ స్త్రీలకు నాయకురాలగు 'నెజీ ముహిద్దీన్ హానెం' గదిలోనికి జేరుకొంటిని.

టర్కీభాషలో 'హానెం' అనగా నాంగ్లములో 'మిసెస్' అని యర్థము. (ఫలానివారిభార్య అని. "నెజీ ముహిద్దీన్ హానెం" అనగా నెజీ ముహిద్దీన్ అనునాయనకు భార్య యనియర్థము.)

ఆమెకై వేచియున్న కాలమున, ఆగదియొక్క నిరాడంబరత్వమును, ఆమె సంస్థయొక్క కార్యనిర్వాహకవర్గమునడుమనున్న నెజీముహిద్దీన్యొక్క చిత్రపటమును జూచు నవకాశము నాకు లభించినది.

ఇంతలో నామె వచ్చినది. నాయన స్నిక మరి యొకదానిపై బోలేదు. సుందరి; యువతి; సర్వ విధములను సుందరి. పొడవై తీవగలిగినశరీరము; తీర్చిన అవయవములు; అందముగల కనుబొమలు; ధవళముగు శరీరచ్ఛాయ. కాని యామె నేత్రసౌష్ఠవమున సౌందర్యమే కాక దయ, సంతోషము, సుస్వభావము గూడ సూచితము లగుచుండెను.

మేము ఫ్రెంచిభాషలో ప్రసంగించితిమి. ఈ ప్రాంతమునందంతటను ఫ్రెంచిభాషయే ద్వితీయభాష. అటుపై మధురమగు నిమ్మనీటిని సేవించి (ఫ్రెంచి రెండవ భాష—కాఫీకితరువాత నిమ్మనీరు రెండవ పానీయము!) టర్కీ-అమెరికాల(యునైటెడుస్టేట్సు)లోని యాడువాండ్రవిషయమున బ్రసంగింప మొదలిడితిమి.

స్త్రీల నుద్ధరించెడు ఉద్యమమని చెప్పదగినయొక సంస్థ కధ్యక్షురాలై ప్రముఖురాలై యున్న నెజీము హిద్దీన్ హానాంయొక్క నేటి యీ యౌన్నత్యమునకు గారణము ఆమె కింటివద్దనే ప్రత్యేకోపాధ్యాయులచే విద్య నేర్పించిన యామెతండ్రియే. ఎల్లరుతండ్రు లట్లుగాక యామెతండ్రి కుమారునితోపాటు కూతురుగూడ విద్యావతి కావలయునని ఆశించియుండెను. తనకుమారుడు చదివినచదువులనే, యతనికి నేర్పిన వారియొద్దనే యామెనుగూడ చదివించెను. అప్పుడామె ఫ్రెంచి, లాటిన్ భాషలను చదివెను. ప్రాచ్యదేశముల ప్రమాణగ్రంథములను బఠించెను. ఆంగ్లప్రమాణగ్రంథములనుగూడ-ఫ్రెంచి అనువాదములద్వారా-కొలదిగ జదివెను. ఇట్లుండ నొకనాడామె శరీరశాస్త్రపఠనముపై బడెను. పదునైదేండ్లనాటి టర్కీదేశమును దలంచిన నప్పటి కా కార్య మెంతగ ప్రాతవడియుండునో యూహింపవచ్చును. అయినను అదియే యామెను వైద్యశాస్త్ర మభ్యసింప బురికొల్పజాలెను. అప్పటికే యామె న్యాయశాస్త్రమును జదువుచుండెను. ఇప్పుడామె దానికి వైద్యశాస్త్రపఠనమును దోడుపరిచెను. ఆమె యింటివద్దనే చదివినను యువకులవలె విశ్వవిద్యాలయ పరీక్షలలో కృతార్థురాలయ్యెను.

ఆమె పదునెన్మిదేండ్లు నిండకపూర్వమే స్త్రీవిద్యాలయమునకు బరీక్షకురాలుగ నియమింపబడెను.

ఈలోపుగ నామె వ్రాతపని చేయుచుండెను. పదునెన్మిదవయేట నామె టర్కీ-యువతులను ఇంగ్లండు, ఫ్రాన్సుదేశములకు చదువుకొన బంపదగునని యొకవ్యాసము వ్రాసెను. ఇది యామె విద్యావిషయిక వ్యాసములలో మొదటివానిలోనొకటి. ఇదిమనకంతగ నచ్చెరువందదగు విషయము కాదు; కాని యువతులను సోమరులుగ ఘోషాయందుంచెడి పద్ధతి కిది విప్లవముగనే కన్పట్టును.

దానిచే నాడుపిల్లల కెట్టిలాభము గలుగలేదు. నెజీ ముహిద్దీనుకుమాత్రము ఇంక నధికతరముగ వ్రాయుట కవకాశము దొరకెను. తాను విద్యాలయపరీక్షకురాలుగ నుండియే కల్పితపురుషులనామములతో వార్తాపత్రికలకు వ్యాసముల నంపుచుండెడిది.

చిఱుకాలమునకు-టర్కీ-స్త్రీయగుటచేత—అనగా ఇరువదినాల్గవయేట, నామె పెండ్లాడెను. ఆమె కొక కొడుకు.

పెండ్లితోపాటు నూతనారంభములుగూడ నామెకు లభించినవి. ఆమె 'రోడ్ ఆఫ్ విమెన్' (Road of Women) అను పక్షపత్రికను బ్రకటింపనారంభించెను. కెయిరోనగరమునందలి మేడేమ్ షారూపాషా (Madam Charaoui Pasha) యొక్క పత్రికవలె ఫ్రెంచిలోగాక యామెపత్రిక టర్కీ-భాషలో వెలువడుచున్నది. ఈవిషయమున ప్రత్యేకముగ గమనింపవలయునని నేను కోరుచున్నాను. ఏలయన: ఈప్రాచ్యభాగమునకు బోయి చూచిననేకాని, విద్యాధికులపైనను, ఉన్నతసంఘములవారిపైనను ఫ్రెంచివిజ్ఞానమునకు, ఫ్రెంచి సాంప్రదాయములకు, ఫ్రెంచిభాషకు నెంతటి యధికారము కలదో మనము తెలిసికొనజాలము.

[మాడరన్ రివ్యూ.]

సింధుదేశ ప్రాచీననగరములు-
౫౦౦౦ సంవత్సరములనాటి
భారతీయ నాగరికత

భారతీయ పురాతన వస్తుపరిశోధ శాఖాధికారులగు సర్ జాన్ మార్షల్ గారు15 22-1-28 తేదీల టైమ్సుఆఫ్ ఇండియా ప కలలో ప్రకటించిన వ్యాసములనుండి యీక్రిం విషయము సచిత్రముగ నుద్ధరింపబడినవి.

సింధుదేశపు పల్లపుభూములను, పంజాబునందును గల మోహెంజోదారో, హరప్ప అను ప్రదేశములయందు పురాతనవస్తు శాఖాధికారులు భూమిని త్రవ్వించి పరిశోధింపగా ఇదివఱకుగల చరిత్రకు అందని అద్భుతవిషయములు కొన్ని బయలుపడినవి. వానిసంపూర్ణతత్త్వమును తెలియుటకై యింకను త్రవ్వి పరిశోధింపవలసి యున్నది.

మోహెంజోదారోవద్ద నీప్రదేశమునుఆరుసంవత్సరములకు పూర్వము శ్రీ బెనర్జీఅను (భారతీయుడు) నాతడు కనుగొనెను. అది మొదలు పలువు రుద్యోగులా ప్రదేశమును త్రవ్వించుచునే యుండిరి. ఈపరిశోధనల ఫలితములను సచిత్రముగా మున్ముందు విస్తరించి ప్రకటింప నున్నారు.

మోహెంజోదారోవద్ద ఇప్పటికి త్రవ్విన ప్రదేశము ౧౩ ఎకరముల విస్తీర్ణముకలది. ఈప్రదేశము కనీసము మూడునగరములకు చెందినది. మూడవనగరమునకు సంబంధించిన కట్టడములు చాల దిట్టముగ నున్నవి. మొదటినగరమునకు సంబంధించినవి దిట్టమయినవి కావు. అన్నియు కాల్చినఇటుకలతో కట్టబడినవి. కట్టడములయందు గచ్చుకు మారు అడుసు ఉపయోగింపబడినది. అక్కడక్కడ లోహమిశ్రితపుగు గచ్చుసైతె ముపయోగింపబడినది. ఎండలో నెండిన ఇటుకలతో గుణారత్తములు, లోపలిగోడలు మున్నగునవి నిర్మింపబడినవి.

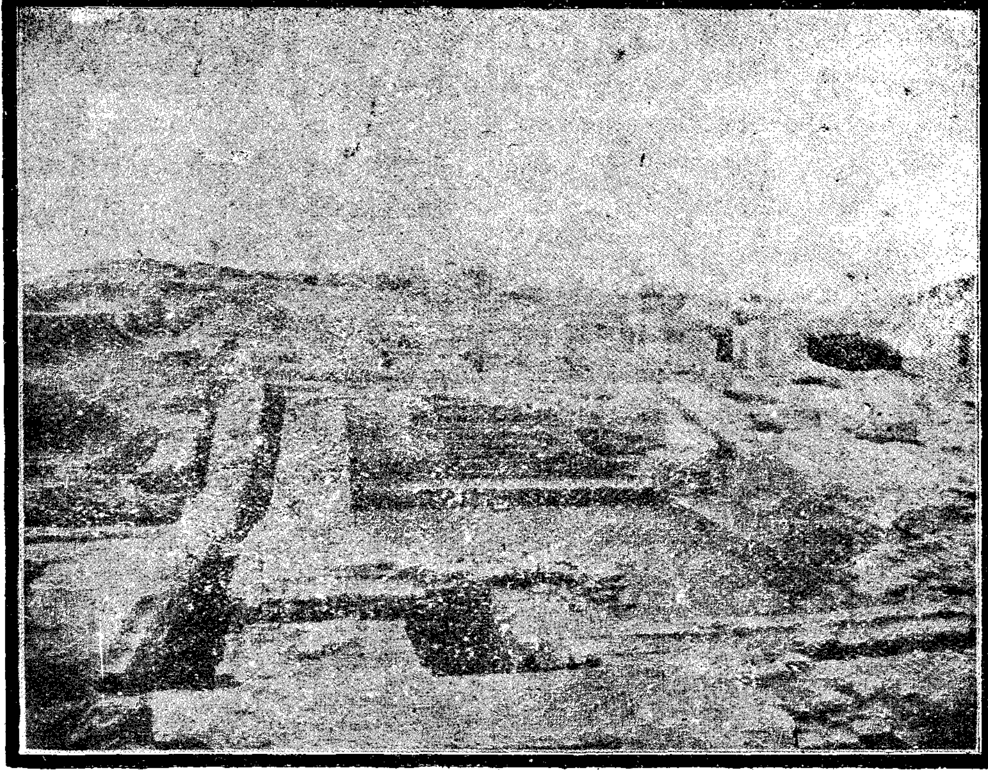
నగరమున వాయవ్య భాగమునగల యొకయెత్తయిన ప్రదేశమునకు చుట్టుప్రక్కలగల కట్టడములు చాల అద్భుతముగ నున్నవి. తరువాతికాలమున నీ ఎత్తయిన ప్రదేశమున నొకబౌద్ధస్తూపము నిర్మింపబడినట్లున్నది. ఆస్తూపముక్రింద నగరమునందలి ప్రధానదేవాలయముండెనట్లూహింపవలెయున్నది. చుట్టుపట్టులగల నిర్మాణావశేషము లన్నియు దేవాలయపరిసరనిర్మాణములనిగ నూహింపదగియున్నవి. వానిలో ముఖ్యమైన దొక పెద్దకట్టడము. అం దొక కొలను గలదు. అది చెంతనుండిన దేవాలయమునకు సంబంధించినది కావచ్చును. కొలనిపొడవు ౩౯ అ; వెడల్పు ౨౩ అ; నేలమట్టమునుండి దాని లోతు. ౮ అ. దానికి నాలుగుప్రక్కలను,ముందుపై పున



మోహెంజోదారోవద్ద బయల్పడిన ప్రాచీననగరదృశ్యము-రెండువేల సం॥ క్రిందటియున్న రాజవీధి ఇందు కాంచనగును

తిన్నెయును, వెనుకవైపున చిన్నగదులునుగల వసారాలు గలవు. ఆ అడుగులకు మించిన మందముగల వెలుపలిగోడలో దక్షిణమున రెండుపెద్దత్రోవలును, తూర్పు ఉత్తరముల చిన్నత్రోవలును గలవు కట్టడము తూర్పుభాగమునగల అరలలో నడిమిదానియందొక పెద్దనూయి కలదు. దానినుండి యీకొలనికి నీరు నింపుచుండనచ్చును. కొలనికి రెండువైపుల మెట్లుకలవు. కొలని లోపట్టము, వెలుపలిప్రక్క తారువంటి యొక జిగురుపదార్థము (బైట్యూమెను) తో ఒకఅంగుళము మందమున పూతపూయబడియున్నది. కట్టుమెట్లను అతుకుటకును నాపదార్థమే యుపయోగింపబడినది. కొలనిలోని నీరు నగరము వెలుపలికిపోవుటకు ఆఱుగులఎత్తుగల ఒకపెద్దజలదారి ఉన్నది. దానికి పిలుకంపున కట్టినకప్పు గలదు.

మోహెంజోదారోలో బయలుపడిన నిర్మాణావ



మోహెంజోదారోవద్ద బయలుపడిన ప్రాచీనసగరముయొక్క ప్రధానదేవాలయముచెంతనున్న కొలను

గోడలు నీరు ఇంకకుండునట్లు జాగ్రతతో, నేర్పుతో గట్టిగ కట్టబడియున్నవి. కొలనిగోడలు ౧౧ అ. మందము గలిగియున్నవి. గోడల లోపలి వెలుపలి భాగములు కాల్చిన యిటుకలతోను, మధ్యభాగము ఎండనెండిన యిటుకలతోను నీరింకకుండునట్లు లోహామిశ్రమయిన గచ్చుతో కట్టబడినవి. గోడలోవైపు భాగమునకు శేషములు, చాలవఱకు ప్రజల నివాస గృహములకును, అంగడులకును సంబంధించినవిగ చూపట్టుచున్నవి. ఇవి మెసపొటేమియా, నైలునదీప్రాంతములలో నాకాలమునందుండిన నగరముల ప్రజలకంటె మించిన నాగరికత గలిగి మోహెంజోదారోలోని ప్రజలు తమజీవితమును సుఖమయముగ గడపుకొనుచుండిరను భావమును స్పష్టముగ తగట్టిపఱుచుచున్నది.

మోహెంజోదారోకు ౪౫౦ మైళ్లమేరను సముద్రమునకు దూరముగనున్న దేశమున హరప్ప అను చోట ఇపుడు మునుపటికంటె లోతునకు త్రవ్వి పరిశోధించినారు. అక్కడ మోహెంజోదారోలో లభించిన వానికంటె ప్రాచీనములయిన వస్తువులు లభించినవి. వానిలో రాగితోచేసిన ఆయుధములతో పనిముట్లతో నిండిన యొక పెద్దరాగిపాత్ర ముఖ్యమైనది. గొడ్డళ్లు, బల్లెపుకోపులు, ఈటెకోపులు, బాకులు, పెద్దకత్తులు, అంపము, ఉలులు మొదలయినవి అందుండినవి. వానిలో కొన్నిటిపైన చిత్రమయలిపిని వ్రాసిన వ్రాత యున్నవి.

ఆలోతుననే ౧౫౦ ముద్రికలు, చిత్రితములగు మృణ్మయ శకలములును దొరకినవి. అవి పైపొర (మట్టమున)యందు దొరకిన వాటికంటెచిన్నవిగను, భిన్నస్వరూపములుగలవిగను ఉన్నవి. వానిలోచడ్డీలను, శిరస్త్రాణములనుదాల్చిన ఏడుగురుమనుజులు వరుసగ నడినుండి యెడమకు పోవుచున్నట్లున్న ముద్రిక చాల ప్రశస్తమయినది. రెండవది యొకమనుజుడు పులిని ఎదిరించుచున్నట్లున్నది. మూడవది ధ్వజమునుకొని పోవుచున్న యొకమనుజుడు గలది. ధ్వజముపైనున్న చిహ్నము పేములతో నల్లిన బుట్టవలె నున్నది.(ఈబుట్ట ప్రాయశః వారి పూజోపకరణము కావచ్చును.) ముద్రికలందు చిత్రింపబడిన జంతువుల కాహారము నిచ్చుట కుపయోగించిన బుట్టను బోలి ఆబుట్ట యున్నది.

ఈపొరలోనే మఱియొక యద్భుతమైన వస్తువు లభించినది. అది రెండుచక్రములుగల రాగితేరు. దాని పైభాగము (కప్పు) త్రికోణాకారమున నున్నది. సారథి ముందు కూర్చునియున్నాడు. ఇది ప్రాచీనతమమైన చక్రయానమున కొక దృష్టాంతము కానోపును.

హరప్పవద్ద బయలుపడిన నిర్మాణభాగములు అత్యంతము ప్రాచీనములగుటచే చాలవఱకు మిసలశిథిలములైనను మోహెంజోదారోవద్ద యిప్పటికి బయలుపడిన వానికంటె చాలమంచిస్థితియందున్న భవనమొక్కటి అక్కడ కలదు. దానిపరిమాణము ఉత్తరదక్షిణములకు ౧౬౮అ., తూర్పుపడమరలకు ౧౩౬ అ. గలిగియున్నది. అందు ఇరుకుగా కట్టిన రెండువరుసలుగల గదు లున్నవి. ఆరెండువరుసలకు నడుమ నొకతాళ్వారము (త్రోవ) పొడుగున గలదు. ఆగదులు కొట్టిడిగదులుగా నుండవచ్చును. లోహనాణకములు చలామణికి రానికాలమున పన్నులకును, వర్తకపు మార్పులకును ఉపయోగించుకొనుచుండిన పెక్కురకముల ధాన్యమును, విస్తారముగ సాగుచుండిన వర్తకములయొక్క సరకులను దాచుకొనుటకై యిట్టిగదులు ఆవశ్యకములుగ నుండి యుండవలెను.

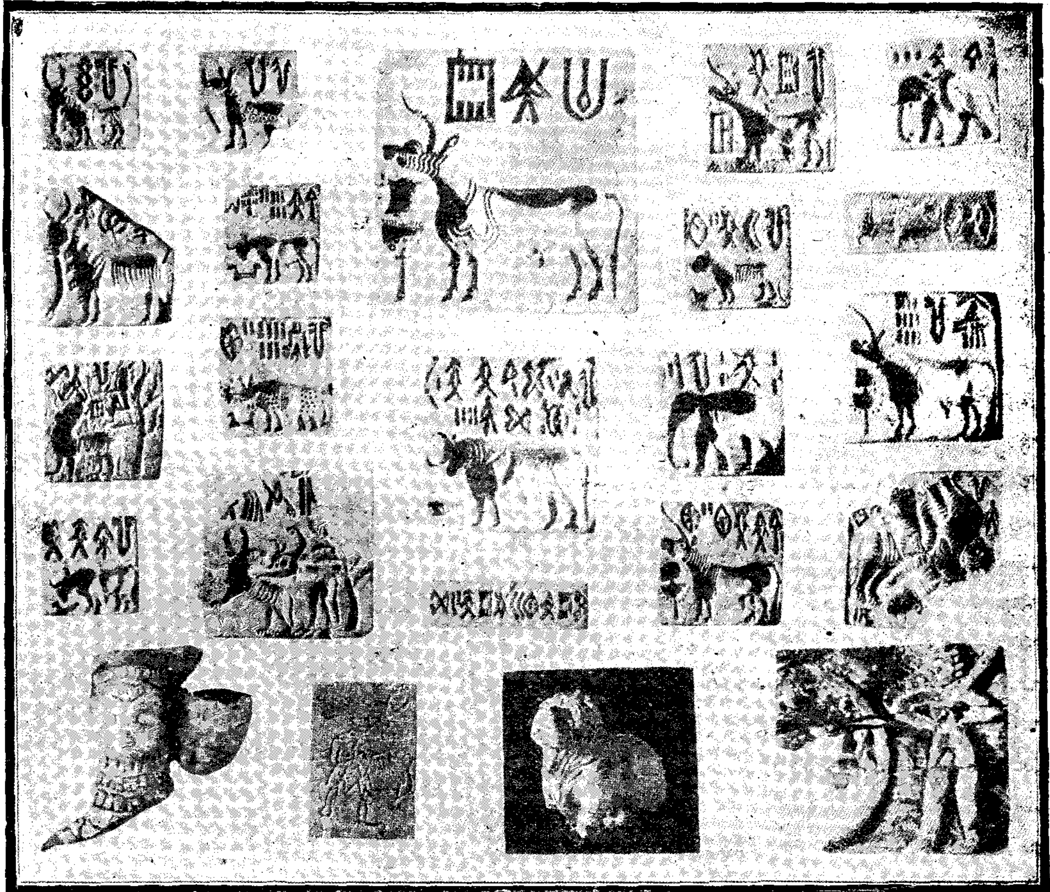
ఈస్థలములయందు లభించిన ముద్రికలపై నున్న భారతీయ గాథలను తెలుపు లేఖనములనుబట్టి వీనికాలము క్రీ. పూ. ౨౮౦౦ సంవత్సరములనదగియున్నది. ఇటీవల మఱొకచోట లభించిన కొన్నిముద్రికలపై నున్న లేఖనవైఖరినిబట్టి చూడగా వీనికాలము క్రీస్తుకు పూర్వము మూడవసహస్రము లోనికో, ఇంకను పూర్వమునకో కొనిపోవచ్చును. మఱియు మోహెంజోదారోవద్ద లభించినవియు వీనినిపోలియే యున్నవి కాన వీనికాలము క్రీ. పూ. ౩౫౦౦ మొదలు ౨౫౦౦ కు లోపలనని గట్టిగా చెప్పవచ్చును.

ఈనగరములు పుట్టుటకును గిట్టుటకును నెన్ని శతాబ్దముల యంతరముండెనో వీనియందలి భవననిర్మాణవైఖరినిబట్టి తెలుప శక్యముగాకున్నది. మూడునగరములయందలి భవననిర్మాణవైఖరి, పద్ధతులు వేఱువేఱుతీరుల నున్నవి. ఇంతియకాక మూడుపొరలయందును దొరకిన చిన్నచిన్న వస్తువులయొక్క భేదమును గుర్తింపనలవికాకున్నది. ఇన్నిటినిబట్టి యీమూడునగరములు పుట్టి గిట్టుటకు ఆఱుశతాబ్దములకాలము పట్టియుండు నవకగును. అట్లయిన మొదటినగరముయొక్క కాలము క్రీ.పూ. ౨౮౦౦ సంవత్సరములనియు, రెండవనగరముయొక్క కాలము క్రీ. పూ. ౩౦౦౦ సంవత్సరములనియు, మూడవనగరముయొక్క కాలము క్రీ. పూ. ౩౩౦౦ సంవత్సరములనియు నిశ్చయింపదగును. హరప్పవద్ద బయలుపడిన మీదినగరములు ఏకకాలీనము లగును. క్రిందినగరములు మాత్రము అక్కడదొరకిన ప్రాచీనతరములగు ముద్రికలు, ఇతరవస్తువులు మొదలయినవాని స్వభావమునుబట్టి చాల ప్రాచీనకాలమునకు చెందినవిగ తలపవలసియున్నవి.

అసంఖ్యాకప్రజగల యీనగరములకు వ్యవసాయమే ప్రధానజీవనోపాయముగా నుండవలెను. అచ్చటి వ్యవసాయపద్ధతులననుసరించిన వివరములు సరిగా గుర్తింపగానున్నను మోహెంజోదారోలో నుపలబ్ధములయిన గోధుమలు ఇపుడు పంజాబులో పైగగుచున్న గోధుమలను బోలియున్నవి.

మిహ్రానునది సట్లెజ్ నదినుండి తూర్పుగ ప్రవహించుచుండిన హాక్ర లేకవహిందా అను పేరుగల నది కావచ్చును. ఇంచుమించుగ నిది 'తూర్పునారా' కాలువ ప్రవహించుచున్న మార్గముననే ప్రవహించియుండును.

ఆదేశపు ప్రజలకు రొట్టెపాలుతో పాటు పశువులు, గొఱ్ఱెలు, పందులు, తాబేళ్లు, సింధునదిచేపలు,



మోహెంజోదారోవద్ద దొరకిన ముద్రికలు-౫౦౦౦ ఏండ్లకు పూర్వపువి

సింధుదేశమునను, పడమటిపంజాబునను ఇప్పటికంటె నప్పుడు వానలు మెండుగ గురియుచుండెననియు, ఆదేశములయందు ఇప్పటివలె ఒక్కటేనదివలనగాక అప్పుడు రెండునదులవలన నీరు పొలములకు పారుచుండెననియు చెప్పుటకు ప్రబలకారణములు గలవు. సింధునది, ప్రాచీనమైనపెదమిహ్రానునది అనునవి ఆరెండునదులు.

ఎండిన సముద్రపు చేపలు, నాహారములుగ నుండెడివి. అచ్చటబయలుపడిన గృహభాగములయం దుపలబ్ధములైన నిండుఎముకలు, సగము కాలినఎముకలు నీవిషయమునకు ప్రమాణములు.

ఎత్తయినమూపురములు, పొడవైనకొమ్ములుగల ఎద్దులు, (వీనిఎముకలు చాలగా దొరకినకారణమున ఇవి

అక్కడ మందలుమందలుగ నుండియుండవలెనని తోచు చున్నది. బఱ్ఱెలు, కుఱుచకొమ్ములుగల ఎద్దులు, గొఱ్ఱెలు, పందులు, కుక్కలు, గుఱ్ఱములు, ఏనుగులు వారు పెంచు కొనుచుండినజంతువులలో కొన్ని. ఒంటెలు, పిల్లులు అక్కడ ఉన్నట్లు కన్పట్టదు. దేశీయమైన యిప్పటిగుఱ్ఱమువలె వీరిగుఱ్ఱ ముండును. అక్కడి కుక్కలలో రెండుజాతు లున్నవి. ఒకటి యిప్పటి ఊరకుక్కవలెను, రెండవది ఇండ్లనుకాయుటకు పెంచుకొను కుక్కవలెను ఉండును.

(సశేషము)

వివాహోచితవయస్సు

'స్త్రీధర్మ' అనుపత్రిక ఇట్లు ప్రకటించు చున్నది.

బరోడాశాసనసభవారు వివాహోచిత వయస్సు బాలురకు ౧౮ సంవత్సరములనియు, బాలికలకు ౧౪ సంవత్సరములనియు నిర్ణయించిరి. కాశ్మీరదేశపు మహారాజుగారు బాలురకు ౧౮ ఏండ్లకును, బాలికలకు ౧౪ ఏండ్లకును బూర్వము పెండ్లి చేయగూడదని యొక శాసనము నేర్పఱచి అమలులో పెట్టించినారు. భారతీయ సంస్థానములగు గొండాల్, కోట, మైసూరు, ఇందూరు సంస్థానములు ఇట్టి శాసనమునే కావించినవి. రాజకోట సంస్థానము ఈమాసముననే ఒకచట్టమును ఏర్పరిచిరి. అందు పెండ్లియగుటకు దగిన వయస్సు బాలురకు ౧౯ ఏండ్లనియు, బాలికలకు ౧౫ ఏండ్లనియు నిర్ణయించి ఎల్లభారతదేశమునకును మార్గదర్శకమైనది. చీనా, జపాను దేశములలో బాలికలకు ౧౬ ఏండ్లును, బాలురకు ౧౮ ఏండ్లును ఉండవలెను.

రష్యాలో సామ్యవాదము — కారాగారములు

ఈనడుమ శ్రీ జవాహిర్‌లాల్ నెహ్రూగారు మాస్కోకేగి యటనుండి తమసోదరికి వ్రాసిన లేఖ యందు స్వానుభవపూర్వకముగ నచ్చటి శాసనపద్ధతిని సంక్షిప్తముగ వివరింప, అందలి సారాంశమును చర్చించుచు మాధురీపత్రిక (పుష్యసంచిక) యిట్లువ్రాసినది.

అచ్చటి చెఱసాల చరిత్ర మన్నిటికంటె నింపుగూర్చు విషయము. అచ్చటికైదీలు కైదీ కుళ్లాయి, లంగోటా కట్టరు. మెడలో నంబరువేసిన యినుపబిళ్ల వ్రేలాడదు. సాధారణముగ నెల్లరు ధరించునట్టి దుస్తులే వారును ధరింతురు. నంబరుతో పిలువబడక వారు తమ పేళ్లతోనే పిలువబడుదురు. వారి గదులయందు వెలుతురు, గాలి, పరిశుభ్రత యథేచ్ఛముగ నుండును. వారి భోజనమును దేశీయులెల్లరు భుజించుదానికన్న భిన్నము గాదు. ప్రతి కైదీకిని జీత ముండును. అందు మూడవవంతు భోజనాదికమునకు పోను, మిగిలినది కారాగృహాధికారులు తమకడ జమచేయుదురు. కైదీ తన గడువు పూర్తి చేసి విడుదల యైనపుడా జమరొక్కమాతని కొసగుదురు. దానితో నతడేదేని పరిశ్రమసాగించుకొని గౌరవముగ జీవనము గడుపుకొన వీలగును. ఈప్రకారము కైదీలు తమజీవనములు బాగుపఱచుకొన నవకాశమేర్పడును. అదియేకదా, కారావాసమునకు ముఖ్యాశయము! అక్కడి చెఱసాలలు జనులను మానాభిమాన విహీనులుగను, దుష్టవర్తనులుగను, దుర్మనస్కులుగను జేసెడికార్ఖానాలుకావు. భారతదేశమున నొకసారి చెఱసాలకుపోయిన యపరాధిజీవిత మిక మంటగలసినదన్నమాటయే. అవమానకరములు, అమానుషములు, పాశవికములునైన యిక్కడి చెఱసాల నియమములు కైదీలయాత్మల నాశన మొనరించివేయును. అపరాధియై చెఱసాలకు పోయినవాడు పశువై తిరిగివచ్చును. అతని మనసునందలి మార్దవమెల్ల భస్మీభూతమై పోవును. బాల్షివిక్కు లింక నేయితరసంస్కారమును చేయక కారాగృహ సంస్కారమొక్కటి మాత్రమే చేసియుండినను, వారిశాసనపద్ధతి ఉపకారకారకమనుట నిరాక్షేపణీయము.

మరణదండనము

'ది థియసాఫికల్ పాత్' అను పత్రికలో నిట్లున్నది.

హెన్రీ ఫోర్డుగారీ క్రింది విధమున చెప్పినట్లు ఈవత్సరపు ప్రారంభ దినములలో వార్తాపత్రికలయందు ప్రకటింపబడెను:

"మానవుని వధించుట దోసము. ఎల్లరును దీని నంగీకరింతురు. అది వ్యక్తికిగాని, సంఘమునకుగాని యెట్టిమేలును సమకూర్పజాలదు. పేదరికమును మాన్పుటకు దానమెట్లో యట్లే నేరము[illegible]మాన్పుటకు ఉరిశిక్షయు నెన్నడును బనికిరాదు.

"కాని మనము హంతకుని (నేరస్థుని) చంపగోరుచున్నాము; చంపుచున్నాము. ఆవ్యవహారమును నిర్వహించుటకు అదియొక్కటియే సులభతమమగు నుపాయముగ గల్పించుటయే దానికి గారణము. మనము రెండు సమస్యలను కూడనివిధముననే చేపట్టుచున్నాము. మానవుని దండించుటకు నేనంతగ బాటింపను కాని నేను వానిని చంపుట కొప్పుకొనను. తాను స్వయముగ ఉరితీయుటకు సిద్ధపడనివాడు ఉరిశిక్షకు సమ్మతి నొసగజాలడు కాని యీ కార్యమును నిర్వహింపగల ధైర్యశీలురగు నాగరకు లుండరని నేనెంచెదను. అట్టిచో నొక పౌరునిద్వారా వధ యొనర్ప ప్రభుత్వము నడుగనేల?

"ఉరిశిక్ష నేరమును మాన్పజాలదని నా నిశ్చయము. అన్యునిజంపుటకు సిద్ధముగనున్నవాడు తనచావును గూడ లెక్కసేయడు. ఒక్కపదియేండ్లకు బూర్వముననే మనము లక్షలకొలది ప్రజలను చంపుట నేర్పుచుంటిమి."

అమెరికా న్యాయవాదులలో విఖ్యాతయును, 45000 మంది సభ్యులుగల నేషనల్ ఫెడరేషన్ఆఫ్ ప్రొఫెషనల్ విమెన్స్క్లబ్ అనుసంస్థ కధ్యక్షురాలును, న్యూయార్కు నివాసినియు నగు లీనా మాడెసిన్ ఫిలిప్స్ (Lena Madesin Philips)అనునామె యీ నడుమ నాసంస్థ సమావేశము ఓక్లండ్ పట్టణమున జరిగినప్పుడు ఓక్లండ్ టైమ్సు పత్రికా ప్రతినిధితో నిట్లు నుడివినది:

"మానవుల నురిదీయుట, విద్యుదాసనములలో చావగాల్చుట, చెరసాలలందుంచి వారిజీవితము వినష్టమొనర్చుట— ఇవి దోషపరిష్కారమునందలి మూఢవిశ్వాసమువలన గలిగినవని నాయభిప్రాయము. ఇట్టియనాగరికతను సమర్థించువారు దోషనిర్ధారణమున విచక్షణ నుపయోగింపవలెననువారిని మూఢవిశ్వాసపరులని యందురు. సకారణముకాని యీ వేశమే మూఢవిశ్వాసము. శిక్షయను నెపమున నురిదీయుటయు, చెరసాలలయం దుంచుటయు కారణముల నారయక ఫలితములగూర్చి విచారించెడి తెలివిమాలినపని. అది యసహ్యమగు మూఢవిశ్వాసము."

"ఐన నీసమస్యను నేర్పుతో నెదుర్కొనవలయునన్న నేమిచేయవలయును?

"ప్రభుత్వమువారిచే జిత్రవధ యొనర్పించెడి దారుణోదాహరణమును విధ్వస్తమొనర్పవలయును. చెరసాలలలోని మానవులను బోనులలోని క్రూరమృగములవలెగాక మరల వ్యక్తి సంఘసౌష్ఠవములకు దోడ్పడగలుగు వారలనుగ గావింపవలయును. కఠినులగు నేరగాండ్రతోపాటు బాలకులను చెరసాలలయందు ద్రోయుట మానవలయును. దోమలు ముసురుకొనియున్న మురికిగుంటలు శీతజ్వరమును పెంచునట్లు నేరమును పెంచునట్టినిరుద్యోగసమస్యను మాన్పవలయును." అని యీ మెతత్ క్షణమే ప్రత్యుత్తర మొసంగెను.

జార్జిబెర్నార్డుషాగారు ఉరిశిక్షను సమర్థించువారిదౌష్ట్యము నిప్పుడు నిందించుచున్నారు. 'లండన్ డెయిలీమెయిలు' పత్రికలో నీనడుమ వారువ్రాసినవ్యాసమునుండి యుద్ధరించిన దీక్రిందిభాగము:

"మానవులను శిక్షించుట మన స్వభావమునకు ప్రతిహింసాతృప్తి నొసంగును. మనము శిక్షించుటకొరకే శిక్షించుచున్నాము. ఒక్క చెడుగునకు మరియొకచెడుగు కలిసిన నొకమే లేర్పడుననికాదు; చెడుగునకు చెడుగేతగియుండునని. దండనము ధనవ్యయము గల్గించును. మనకును, దండితులకును గూడ కీడొనర్చును. కాని అది తగుననియే మన మెంచుచున్నాము.

కారణము? మనస్వభావ మట్టిదగుటయే. దీని కభిమాన **వంతులమగు** మనము సిగ్గుపడి కారణములను, అందముగల **పేరులను** నిర్మించుచున్నాము. ప్రతిహింసకు బదులుగ ప్రతిఫల మనుపదమును వాడుచున్నాము. మనక్రౌర్యము **మానవులను** అపరాధదూరులనుగ నొనర్చుచున్నట్లు మనము నటించుచున్నాము.

దోషనిరోధ మొనరించునది శిక్షయొక్క తీవ్రత కాదు; అది దోషనిరోధము గావింపగలదను నిశ్చయ భావము. ఆనిశ్చయభావము బడయజాలనిదగుటచే దోష నిరోధమనునది ప్రతిహింసాపరత్వమున కొకకారణముగ నుపయోగింపబడుచున్నను నేరములను మాన్పువిషయ మున నది వ్యర్థమని దోషనిర్ణేతలు చాలకాలమునుండియు నంగీకరింపవలసియే వచ్చుచున్నది.

[మాడరన్ రివ్యూ.]



బుట్టదోనె

తెలుగుదేశమున కాలువలు దాటుటకు దీని నుపయోగింతురు.

[శ్రీ శనివారపు సుబ్బారావు (నిడదవోలు) గారి ఛాయాచిత్రమునుండి.]

ప్రాచీన భారతీయచిత్రకళ - మొగలుచిత్రములు

చిత్రము ౧. రంథంభోరుకోట, అక్బరుచక్రవర్తి శిబిరము, కోటయొక్క గవర్నరును స్వాధీనపఱుచు కొనుటకు కోటలోనికి అక్బరుచక్రవర్తి ప్రవేశము నీచిత్రమున సుందరముగ చిత్రింపబడియున్నవి. రేఖాచిత్రకారుడు: లాల్; వర్ణచిత్రకారుడు: శంకర్.

చిత్రము ౨. క్రీ.శ. ౧౫౬౧లో కోటసంస్థానము నందలి గాగ్రోనుకోట గవర్నరు అక్బరుచక్రవర్తికి కోట తాళముల నప్పగించుచున్నాడు. ఇందు చక్రవర్తి స్పష్టముగను, అందముగను చిత్రింపబడి యున్నాడు. వర్ణ, రేఖా చిత్రకారుడు: మాధు (పెద్దయాతడు.)

చిత్రము 3. రంథంభోరుకోట. ఇదిరాజపుటానాలో నున్న చిత్తూరు గాగ్రోను కోటలవలె కడుప్రశస్తి గాంచినది. ఎత్తయిన కొండలు, లోతయిన కనుములుగల పీఠభూమియందు చంబూల్ నదిలో వనాస్నది కలియుచోట నీకోట ఉన్నది. కోటచుట్టును అడవులు దట్టముగనుండి ప్రవేశము దుర్గమముగ నుండును. అక్బరుచక్రవర్తి యీ కోటను వంచించి స్వాధీనము చేసికొన్నను ఒకముట్టడికి ఆగి పోరాడినది.

చిత్రము ౪. గాంగ్రోనుకోట (గాంగ్రారు) రాజపుటానాలోని కోటసంస్థానమున చౌమేళజిల్లాయందిది నాల్గవపరగణాలో నున్నది. ఇది యాపరగణా ముఖ్యపట్టణము. కలిసింధునది దీని చేరువను ప్రవహించుచున్నది. ఇటుకతోను సున్నపు గచ్చుతోను చాలదృఢముగా నిది నిర్మింపబడినది. చాలప్రాచీనమయినది. కొన్ని గట్టిముట్టడులకిది ఆగినది. రాజుగర్ కైచీ రాజపుత్రులు ఈకోట తమస్వాధీనమున నున్నపుడు పండ్రెండు సంవత్సరములు సికందర్ లోడి చక్రవర్తిని నిగ్రహించినారు. ప్రఖ్యాతుడయిన జస్వంతరావు హోల్కారుగారి రాణివాసమగు తులసీబాయి తిరుగుబాటుచేసిన తన సైనికులచే నిక్కడ ముట్టడింపబడెను. అప్పటిజనసంఖ్య 3౪౯౧. అల్లాయుద్దీను కోటలోని నీటినంతను అపవిత్రముచేసి హిందువులను దుర్ఘటములగు నాప్రదేశములనుండి వెడలగొట్టి

కైచీనాయకుడగు అచిల్ అనునాతని వద్దనుండి కోటను తనవశము చేసికొనెనట.

చిత్రము ౫. చిత్తూరు పర్వతదుర్గమైనకోట. ఇది యెనిమిదవ శతాబ్దముమొదలు ౧౫౬౮ వ సంవత్సరమున అక్బరుచక్రవర్తి దండెత్తి దీనిని పట్టుకొనునంతవఱకు ఆ సంస్థానమునకు రాజధానిగా నుండినది. ౧౩౧౩ వ సంవత్సరమున అల్లాయుద్దీను దీనిని ముట్టడించి దుర్గమునకు దక్షిణముననున్న 'చితోరియ' అనునొక చిన్నగుట్టప్రదేశమును స్వాధీనము చేసికొనెను. ౧౫౩౫ లో గుజరాతురాజగు బహదూరుషా ఫిరంగులతో ముట్టడించి సైన్యమును గూర్చుకొని స్వయము యుద్ధమునకువచ్చిన రాణినిగెలిచి కోటను తా నాక్రమించుకొనెను.

ఈరెండు యుద్ధములయందును రాజపుత్రవీరులు మూలబలముచేత కోటలోని అంతఃపురస్త్రీలను, వారిపరివారమును ప్రమందించి అరుణవస్త్రములను ధరించి తాంబూలములను చేతగైకొని జయవెట్టుచు రణరంగమున కుఱికి శత్రువులను జెండాడి మృత్యుముఖములను బ్రవేశించి కీర్తికాయులైరి. క్రూరమైన ఈస్త్రీహత్య జోహారందురు. ఇది రాజపుత్రస్త్రీల ఉత్తమలక్షణము. మొదటి ముట్టడిలో సుందరియగు పద్మినీరాణి, ఇతరరాణులు వీరపత్నులు, వీరందఱి స్త్రీపరివారము, ఎల్ల జాతులస్త్రీలతోసైతము భూగర్భగృహములను, అంతఃపుర గృహములను ప్రవేశింపగా ద్వారములను బంధించి అగ్నిని రగుల్కొల్ప వారు మృతులయినారు. రెండవమారంత యవకాశము లేమిచే నల్లమందు కొట్టులను తగులబెట్టగ వేలకొలది స్త్రీలు మృతులయినారు. అక్బరు ముట్టడించినపుడు రాణాయొక్క తొమ్మండుగురు భార్యలు, అయిదుగురు రాజపుత్రికలు వారికూతుండ్రు, రాణాకొడుకులు, పసికూనలిద్దఱు, ఎల్ల రాజపుత్ర నాయకుల పత్నులును మృతులయిరట.

భారతదేశమునందలి యెల్లదుర్గములలోను చిత్తూరు దుర్గము పేరుగాంచినది. అది పర్వతమయమయి ౫౦౦ అడుగులయెత్తును, అరమైలు వెడల్పును, నాలుగుమైళ్లుపొడవును గలిగియుండును. కోటనడుమ నేటవాలుగ నుండును. అట్లుండుటచే చిన్నచిన్న చెరువులయందును, గుంటలయందును నీటిని సమృద్ధిగ నిలువచేసి కొనుటకు వీలుగ నుండును. చితోరియాతప్ప తక్కినప్రదేశములు ఫిరంగుల సహాయములేక ప్రవేశింప సాధ్యము కాకుండును.

ఈచిత్రము దుర్గాంతర్భాగమునందలి యొకదృశ్యము. ౧౪౩౮ లో మాల్వాదేశపు ఒకటవ మహమ్మదుయొక్క పరాజయమును ప్రకటించుటకై కుంభరాణా పరిపాలనమున నిర్మితమైన కిరాత్ స్తంభమను పేరుగల ఒకవిజయస్తంభమిందు కాన్పించుచున్నది. ఈస్తంభమునకు చేరువనున్న కొండప్రక్క కనుమ పైభాగమున ప్రాచీనులగు రాణాలయొక్క గౌరవార్థము నిర్మింపబడిన గోరీలును, జోహారు జరుగు ప్రదేశములును గలవు. ౧౪౪౨-౯ సంవత్సరముల మధ్యకాలమున నిర్మితమైన యీస్తంభమొక గొప్ప విజయచిహ్నము. యుద్ధానంతరమున రెండు పెద్దభేరులను, పెద్ద క్రొవ్వువత్తిదీపస్తంభమును కొనిపోయి అజ్మీరులోని ఖ్వాజాసాహెబ్ ఆలయమున నుంచినారు. అవి ప్రవేశద్వారముచెంత నిప్పటికిని గలవు.

చిత్రము ౬. మార్వారు ముఖ్యపట్టణ మగుయోధపురముయొక్క కోట, నగళ్లు నిందుగలవు. పట్టణమునను, చుట్టుప్రక్కల పెక్కుమైళ్లమేరను ఇంత యున్నతములగు భవనములు లేవు. చాలదూరమున కివి కాన్పించును. ఇసుకరాతితో నివి కట్టబడినవి. వీటిపైన చిత్రములు విరివిగ చిత్రింపబడి యున్నవి. ఇందలి భవనములన్నియు నొకమారే కట్టినవికావు. ఒక్కొక్కరి పరిపాలనమున నొక్కొక్క క్రొత్తభాగము నిర్మింపబడుచు వచ్చినది. ఇవియన్నియు చరిత్రకు అమూల్యములగు నాధారములయి పెక్కు క్రొత్తవిషయములను సమకూర్పగలిగి యున్నవి.

చిత్రము ౭. ఆగ్రాకోటయొక్క సింహద్వారము, దానిపరిసర ప్రదేశములు నిందు చిత్రింపబడినవి. దీనిని పురాతనమైన యింకొకకోట యుండినస్థలమున నక్బరుచక్రవర్తి కట్టించినాడు. ఇది ఎఱ్ఱని యిసుకరాతితో కట్ట

బడినది. ఈకొప్పకట్టడము ఇప్పటికిని మంచిస్థితియం దున్నది. ఇప్పుడది బ్రిటిషువారి స్వాధీనమున నున్నది.

చిత్రము ౯. ఇందు జయపుర సంస్థానముయొక్క ప్రాచీనరాజధాని చిత్రింపబడినది. ఇది క్రొత్తరాజధాని నగరమున కైదుమైళ్లదూరమున నున్నది. కోటక్రింది సమతలముననున్న భవనశ్రేణులను, పట్టణమున కుడివైపునను న్నభవనములను నిది మించియున్నది. ఎదుట కొన్నియుద్యానములు, సరోభవనములు, మాత (మృత్యువు) అనుసరస్సును ఉన్నవి.

చిత్రము ౧౦. ఇందు రాణాప్రతాపసింహుడు చిత్రింపబడియున్నాడు. ఇతడు ఉదయపూరు, మేవాడు లజాతీయనాయకుడు. రాణాఉదయసింగునకు తరువాత రాజ్యమునకు వచ్చినవాడు. ఇతని రాజ్యపరిపాలన కాలము ౧౫౭౨ మొదలు ౧౫౯౭ వఱకు పెక్కురు రాజపుత్రవీరుల సాయముగల అక్బరుచేత బాధ చెందుచున్న దేశమునకు విముక్తిని గలిగించుటకై యితడు తీవ్రముగ పోరాడెను. తాను మృతి నొందుటకు పూర్వము మేవాడులో చాలభాగమును తన యధీనము కావించుకొనెను. యోధుడగు నితని పుత్రుడు జహంగీరుతో సంధిచేసుకొనెను. ఇతనిశిరస్సు కాంతిపుంజమును వెదజల్లుచున్నట్లిందు చిత్రింపబడినది. అల్లికతనుత్రాణమును, ఉరఃకవచఫలకములను, అయోమయహస్తత్రాణమును, శిరస్త్రాణమును, ఇప్పటికిని రాజపుత్రులు ధరించుచున్న తోలుమేజోళ్లను, నడికట్టును అతడు ధరించియున్నాడు. హస్తత్రాణముగల ఒకఈటెను, బల్లెమును, రెండుఖడ్గములను అతడు ధరించియున్నాడు.

చిత్రము ౧౧. మార్వారులేక యోధపురనాయకులలో నొకరయిన కుచవనశాహారుగారి సుందరమందిర మీచిత్రముననున్నది. పైభాగముననున్న కోట యీమందిరమును, చేరువనున్న పట్టణమును రక్షించుచున్నది.

చిత్రము ౧౧. ఇందు ప్రతిమపై నమర్చిన జస్వంతరావు హోల్కారుగారి కవచము చిత్రింపబడినది. ఈ హోల్కారు ఇందూరుకుచెందిన మహారాష్ట్రవీరుడు. ౧౭౬౧ వ-సంవత్సరమున పనిపట్టు యుద్ధమున నీవీర డీ కవచమును ధరించినాడట. ఈకవచము ఉల్వారునాయకు డగుమహారావు రాజభక్తేశ్వరసింగు స్వాధీనమునకు వచ్చినది. హోల్కారునకు ఒకకన్ను లేనందున నాతని ముఖత్రాణమున నొకకంటికిమాత్రము రంధ్రమున్నది. ఇందలి ఆయుధము లతనివికావు.

చిత్రము ౧౨. మేలట్ కళ్యాణరా జిందు చిత్రింపబడియున్నాడు. ఇతడు రథోడు నాయకుడు. ఈటె, కసనుబాకుగల తుపాకి, విల్లు, అమ్ములు, రెండు ఖడ్గములు ధరించియున్నాడు. ఇందలి చిత్రమున శిరస్సు చుట్టునున్న కాంతిపుంజముయొక్క వైఖరి యీచిత్ర మీతని మరణానంతరము చిత్రింపబడినట్లు తెలుపుచున్నది. ఇతడెక్కిన గుఱ్ఱమునకు శిరస్త్రాణ తనుత్రాణము లున్నవి.

చిత్రము ౧౩. శివాజి (సుప్రసిద్ధుడు.)

చిత్రము ౧౪. బేబరు. మొట్టమొదటి మొగలు చక్రవర్తి (సుప్రసిద్ధుడు,)

చిత్రము ౧౫. నాదిర్ షా. ఇతడు పర్షియాసింహాసనమునధిష్ఠించి ఇండియాపై దండయాత్రవెడలి మొగలుచక్రవర్తియగు మహమ్మదుషాను కార్నలువద్ద ఓడించినాడు. తనసిబ్బందిని ఎదిరించిరను కారణమున ముప్పదివేలమందిప్రజలను డిల్లీలో చంపించినాడు.

చిత్రము ౧౬. అహమ్మదుషాదురాని (అబ్దాలి). నాదిర్ షా తర్వాత తూర్పురాష్ట్రములను పరిపాలించిన వాడు. ౧౭౫౬లో డిల్లీని కొల్లగొట్టినాడు. తొలుత పంజాబుపై దండువెడలి పోయి తరువాత తనరాజ్యమున జేర్చుకొన్నాడు. ౧౭౫౭ లో పంజాబును మహారాష్ట్రులు ఆక్రమించుకొనిరి. మహమ్మదీయరాజులు దురానితో చేరి మూడవపనిపట్టు యుద్ధమున మహారాష్ట్రులను మూలముట్టుగ రూపు మాపిరి.

[ఇండియన్ ఆర్ట్సు అండ్ ఇండస్ట్రీ జర్నల్ నుండి]

రాజ్యచ్యుతుడగు మహారాజు, అతని క్రొత్త ప్రాత వలపుకత్తెలు



నాన్సి ఆన్ మిల్లరుకన్య

వయస్సు ౨౨ సం. లు. కాలిఫోర్నియాలోని యొకయైశ్వర్యవంతునికూతురు. ఉన్నతవిద్యావతి రాజ్యభ్రష్టుడైన ఇందూరుమహారాజును పెండ్లాడగోరి ఇండియాకు వచ్చియున్నది.



చ్యుతరాజ్యుడైన ఇందూరు మహారాజు

అమెరికాలో నుండగ తీసిన చిత్ర మిది. ఇతని కిద్దరు భార్యలు ఇందూరులో నున్నారు



మంతాజుబీగము

వెనుక చ్యుతరాజ్యుడగు నిందూరుమహారాజును మరులుకొల్పి అతని జీవితమున గొప్పమార్పును కలిగించినది

[22-1-28 టైమ్సు ఆప్ ఇండియా నుండి.]

స్త్రీవిద్య-ప్రస్తుతవిధానము

'వేదిక్ మేగజిను'లో శ్రీమతి చంద్రవర్తి (బి. ఏ.) గారు ఇట్లు వ్రాసిరి:

భారతదేశమున స్త్రీవిద్యావిధానములు పెక్కుతెరగుల నున్నవి. అనేకపాఠశాలలయందు ముఖ్యముగ పాశ్చాత్యవిద్యావిధానము ననుసరించి స్త్రీలకు విద్యనేర్పబడుచున్నది. గవర్నమెంటుపాఠశాలలు, డిస్ట్రిక్టుబోర్డు మునిసిపల్ బోర్డుపాఠశాలలు, ఆర్యకన్యా పాఠశాలలు, అన్నియు నీవిధానమునే అనుసరించుచున్నవి.

భారతీయసాంఘిక పరిస్థితుల కిట్టివిద్యావిధానమనుచితమని పలువురు తలచుచున్నారు. ఇందలి ప్రధానలోపము పాఠ్యపుస్తకనిర్ణయమున గలదు. ఇపుడున్న పాఠ్యపుస్తకములయందలి ప్రదేశములయు, సంఘములయు వర్ణనములు భారతీయుల యావశ్యకతకు వ్యతిరేకములయినవి. అందు బాలికలు చదువువిషయములు వారు స్వయముగ జూడగల్గునవి కానందున వానిని గ్రహించుటకు వారికి జిరకాలము పట్టుచున్నది. వారికి నేర్పబడుచున్నచరిత్రము సత్యస్వరూపము గలది కాదు. అయ్యది వారినుండి మఱుగుపడియున్నది. కావున జాతీయభావము వారియందు శూన్యమగుచున్నది. మఱియు చరిత్ర ముఖ్యముగా గలిగింపవలసినప్రాచీనైతిహ్యములయందలి గౌరవమును గలుగింపకున్నది. ఈవిద్యావిధానము పురుషధర్మముకంటె స్త్రీధర్మము విభిన్నమైనదనువిషయమునుగూడ మఱపించుచున్నది.

సంగీతము, చిత్రలేఖనము, గృహకృత్యనిర్వహణము, గృహవైద్యము, కుట్టుపని మొదలయినవిషయములు బాలికలకు చాల ముఖ్యములైనవి. సంస్కృతభాషయందు భారతీయమతవిద్యయంతయు నిండియున్నది. అందే జాతీయచరిత్రను దెలియుటకు మూలసూత్రములును ఉన్నవి. అట్టిభాష ప్రస్తుతవిద్యావిధానమున నిర్బంధముగాక యైచ్ఛికమయినది. విదేశీయమైన ఆంగ్లము ప్రధానమైనది. విద్యయంతయు తన్మూలముననే కరపబడుచున్నది. కావున నీవిద్యావ్యాపనవిధానము కృత్రిమమును, నిరర్థకమును నగుచున్నది. బాలిక లిట్లు విదేశభాషతో విద్యనభ్యసించుటవలన, యుక్తవయస్కలై తాము జీవితరంగమున నడుగిడుసరికి తమయారోగ్యము(?)ను కోలుపోవుచున్నారు.

మఱియు నీవిద్యావిధాన మొకపక్షమునే యుద్ధరించునది. సాంఘిక, నైతిక, భౌతికవిషయములను తూలనాడుచున్నది. సాంఘికనియమములను రూపుమాపుచున్నది.

ఆంగ్లభాషాపఠనావశ్యకతను గూర్చి ఆమె యిట్లు చెప్పినది:

ఇంగ్లీషు రాజ్యాంగమున ముఖ్యభాష; దేశవ్యవహారమందే నడచుచున్నది; కాన దాని జదువుటయు నావశ్యకము. మఱియు నాధునికప్రపంచమున నిపుడు ప్రవర్తిల్లుచున్న యెల్లవిషయములును నాభాషమూలమున దెలియనగును. ప్రపంచములో నాంగ్లముననే సారస్వతసంపద యధికముగ వెలయుచున్నది. దానిని కొల్లగొనుట కాభాషను జదువు టావశ్యకము. సర్వథా బాలికలసారస్వతాభివృద్ధికి నాంగ్లభాషను జదువుట పరమావశ్యకముగ బరిగణింపవలెను.

స్త్రీలకు రాజకీయవిద్యయు నావశ్యకమని యీయామె యిట్లు నుడువుచున్నది:

బాలికలకు రాజకీయ పరిజ్ఞానము నావశ్యకమయినది. ప్రపంచమందల్లదేశములలో తమ దేశమునకు గలస్థానము వారు తెలిసికొనవలెను. దేశమునకు వలసిన సౌకర్యములను వా రెఱిగియుండవలెను. దేశము సంకటస్థితియందున్నప్పుడు స్త్రీలు సరిగా సమయమున సాయపడజాలకుండుట గాంచుచున్నాము. వారికి దేశావశ్యకతలు తెలియమియే వారి యాలస్యమునకు గారణము. మొత్తమున ప్రాచీనరమణీమణుల కుత్తమ లక్షణముగ వెలసిన జాతీయశౌర్య మీనాటివారికి లేకున్నది.

కుష్ఠరోగము

ఈ క్రిందివిషయములు పాట్నాలోని ఫెడరేషన్ గెజెటు నుండి ఉద్ధృతములైనవి.

కుష్ఠరోగము సహింపరాని యొకఅంటురోగము. "లెప్ర బాసిల్లస్" అనుపురుగులవల్ల నది పుట్టుచున్నది.

దానివలన వికృతరూపమును, నధికబాధయును గలుగు చున్నవి. అది అతిపురాతన కాలమునుండియు భారతదేశ ప్రజలను పీడించుచున్నది. జాతిమతవిభేదములతో దాని కి బనిలేదు. ప్రపంచమందంతటను కుష్ఠరోగులు ముప్ప దిలక్షలు గలరనియు, వారిలో ౧౧ లక్షలు చైనాయం దును, ౫ లక్షలు ఆఫ్రికాయందును ఒకలక్ష భారతదేశ మునందును గలరనియు నంచనా వేయబడినది.

౧౮౮౧ సంవత్సరపు జనాభాలెక్కల ననుసరించి భారతదేశమున కుష్ఠరోగులు ప్రతిలక్షమందికిని ౫౯ మంది యుండిరనియు, ౧౯౩౧ వ సంవత్సరపు జనాభా లెక్కల ననుసరించి ప్రతిలక్షకును ముప్పదియిద్దరు మాత్ర మే కలరనియు తేలుచున్నది.

సాధారణముగా నున్నతసంఘములలోని కుష్ఠరోగులు తమరోగమును దాచుకొన ప్రయత్నింతురు. అయి తే భారతదేశమునందు కుష్ఠరోగులు చాలవరకు దరిద్రు లగుటచే బిచ్చమెత్తుకొనుచు తమదుర్భరపీడను వీథుల యందు ప్రదర్శించుచుందురు.

కుష్ఠరోగి మంచిఆరోగ్యవంతునికి మిగుల నపాయ కరమైనవాడు. కుష్ఠరోగము వ్యాపింపకుండ జేయవలయు నన్న కుష్ఠరోగుల నందరిని ప్రత్యేకముగా నుంచుటయే యుత్తమమార్గము.

కుష్ఠరోగము కేవలము పరంపరాగతమని చెప్ప జనదు. పిల్లలు పుట్టినపు డారోగచిహ్నము లేవియు లేకయుందురు. కాని అదిముఖ్యముగా స్పర్శచే చిన్న దనమునుండి క్రమముగా వారికి సోకవచ్చును. కావున కుష్ఠరోగపీడితులగు తలిదండ్రులకు పుట్టినబిడ్డను కూడినంత చిన్నదనముననే వారితలిదండ్రులనుండి విడదీసి యుంచుటావశ్యకము. మఱియు కుష్ఠరోగులు పెం డ్లాడ జనదు.

కుష్ఠవ్యాధి వ్యాపించుటకు ఈనాడు అవివేకము, అజాగ్రత్త, కారణము లగుచున్నవి. కుష్ఠరోగులు ప్రత్యేక స్థలములందు వాసము చేయవలెను. వారిని బజారుల యందును, రైల్వేప్లాటుఫారములయందును బిచ్చ మెత్తు టకై తిరుగనీయరాదు. వారిని వీథులయందు సంచరింప నీయగూడదు. అంగడియందు కూర్చుండి వస్తువుల నమ్మనీయరాదు. ఆహారపదార్థముల నంటనీయజనదు. సన్యాసుల వేషమున దేశమంతట దిరుగనీయ జనదు.

కుష్ఠవ్యాధి యంకురించిన వెంటనే యైన నివా రింపదగి యుండును. రోగచిహ్నములను పొడగాంచిన వెంటనే సమర్థుడగు వైద్యునిచే నౌషధమును బుచ్చు కొనవలెను. చికిత్స చిరకాలము పట్టుదలతో చేయించు కొనవలెను. కుష్ఠరోగులు నిరాశతో దుఃఖితులు కాన క్కరలేదు. వారికి తగినట్లు వైద్యమును చేయుటకై అనుకూలప్రదేశములందు వైద్యశాల లచిరకాలమున నెల కొల్పబడనున్నవి.

యాదవ ఇరమ్మదేవుని అశ్విశాసనము

ఆంధ్ర హిస్టారికల్ రీసర్చి సొసయిటీ అక్టోబరు (౧౯౪౭) సంచికయందు శ్రీ డి. బి. డిస్కాల్కరుగారు (యం. ఏ., రాజకోట) వ్రాసిన వ్యాసమునుండి.

బొంబాయి రాజధానిలోని అహమ్మదు నగర జిల్లా సంగంనేరు తాలూకా అశ్విగ్రామములో ఈశాస నపురేకులు దొరకినవి. పూనాలోని భారతేతిహాస సం శోధక మండలమువారు తమ త్రైమాసిక పత్రిక మూడవ సంపుటమున మరాఠీభాషలో ఈశాసనమును ప్రకటించి యున్నారు.

ఇది నాగరిలిపిని చెక్కిన మూడురేకుల సంస్కృత శాసనము. శంకరస్తోత్రముతో శాసనము మొదలుపెట్టు చున్నది. తరువాత దాతవంశవర్ణనము గలదు. అది యిట్లు న్నది: ద్వారావతిపట్టణమునుండి తర్లి వచ్చిన దృఢపర్వు డను నొకరాజు చంద్రాదిత్యపురము అనుపట్టణము నొక దానిని ప్రతిష్ఠాపించెను. అతనికొడుకు స్యూణచంద్రుడు అతడు సిందినేరమున స్యూణపురమును స్థాపించినాడు. ఆతనికుమారుడు ధాడియప్ప. ఆతని తరువాత క్రమముగా భిల్లమ, శ్రీరాజ, వడ్డిగ, రెండవభిల్లమ అనురాజులు పరి

పాలించిరి. రెండవ భిల్లమభార్య లచ్చి యవ్వ. ఆ యిరువురికి వేసుకుడను కుమారుడు జనించెను. ఆ వేసుకుని కొడుకు మూడవభిల్లమ. ఇతనికి 'మాలిక' అను పేరును గలదు. అతని కుటుంబమున స్యూణచంద్రుడు పుట్టి మూడవ భిల్లమ మరణానంతరము శత్రువుల నందఱను జయించి రాజ్యమును నిష్కంటకము చేసినాడు. అతని కొడుకు ఇరమ్మదేవుడు. ఇరమ్మదేవుడు భువనైక మల్లునకు జయింపరాని సప్తఖండరాజ్యమును జయించి 'పరమర్ది' అనురాజున కప్పగించెను. అతని భార్య యోగల్ల అనునామె.

చాళుక్యచక్రవర్తి యగు త్రిభువనమల్ల పరమర్దిదేవునియొక్క జయప్రదమైన ప్రభుత్వమున స్యూణదేశమును పరిపాలించు చుండిన మహామండలేశ్వర ఇరమ్మదేవుడు శక. ౧౧౩౧ వ సంవత్సరమున వైశాఖమాస కృష్ణపక్ష ౧౫ సోమవారమునాడు నర్మదా తీరమున నర్మదాపురమను నగ్రహారమును దానముచేసెను.

ప్రతిగృహీతలు ముప్పది యిద్దఱు. వారిలో ముఖ్యుడు కరహారమునుండివచ్చిన కాశ్యపగోత్రజుడగు కూకలపండితుడు. ప్రకృతము కొంకణగోను అను కొంకణగ్రామము దాన మీయబడినది. స్యూణదేశైకసహస్ర భాగములలో నొక్కటగు శ్రీనగరముయొక్క ౮౪ వ అంతర్భాగ మయిన సంగంనెరు తాలూకాలోని దా గ్రామము. శాసనమును పలకరణి హరిశ్చంద్రుడు చెక్కినాడు.

ఇదివఱకు లబ్ధములై ప్రకటితములైన యాదవ శాసనములలో నిది నాల్గవది; కడపటిది.

హేమాద్రికృత వ్రతఖండమున స్యూణచంద్రుని కుమారుడగు పరమ్మదేవుని ప్రస్తావన గలదు. ఈపరమ్మదేవుడును ఇరమ్మదేవుడును నిస్సంశయముగ నొక్కరే. (ఇరమ్మదేవుడను పాఠము ప్రాయశః పొరపాటగును.) ఈశాసనములనుబట్టి స్యూణదేశయాదవులు దక్కను చాళుక్యచక్రవర్తులయొక్క సామంతమండలేశ్వరులుగ నుండిరనుట స్పష్టమగుచున్నది. కానియాచక్రవర్తులవారిసామంతరాజుల పట్టికయందు కుటుంబ నామము కానరాదు.

క్రీ.శ. 1088_89లో చాళుక్యచక్రవర్తియగు ఆఱవ విక్రమాదిత్యుడు నర్మదానదినిదాటి ఆవలితీరమునగల రాజులను జయించినట్లును, క్రీ. శ. 1098 లో నర్మదా తీరమున తన సామ్రాజ్యముయొక్క ఉత్తరభాగమున నుండినట్లును చరిత్రాధారములవలన తెలియవచ్చుచున్నది. ఈ విషయముల నీశాసనము స్పష్టముగ దృఢపరుచుచున్నది. మఱియు ఈ చాళుక్యచక్రవర్తి సామ్రాజ్యముయొక్క ఉత్తరపుహద్దు స్యూణదేశపు యాదవులచేత సంరక్షింపబడిన నర్మదానది వఱకు కలదనియు తెలుపుచున్నది.

రష్యాదేశము-స్త్రీలు

సామ్యవాదమువలన రష్యాదేశ మిపు డందఱి యాక్షేపణకు గుఱియగుచున్నది. మన ఆంగ్ల 'ప్రభువులు' దానివిషయమున తప్పులుపట్టుటయే కాదు; చెంకలు వైచుచున్నారు. కాని ఆధునికేతిహాసమున వి. యఫ్. కెల్వర్టన్ గారు దానివిషయమై వ్రాసిన వ్రాత ననుసరించి తెలియున దేమన, నచ్చటి స్త్రీలు భారతదేశమేకాక, సభ్యతగల పాశ్చాత్యదేశములందలి స్త్రీలకంటెను గూడ సుఖముగను, స్వతంత్రముగను నున్నారు. ఆ కెల్వర్టన్ గారిట్లు వ్రాయుచున్నారు:—

"పురుషులకువలెనే స్త్రీలకును అధికారములు లభించినవి. ఆర్థికరాజకీయాధికారములు పురుషులకెట్లో అట్లే స్త్రీలకును గలవు. బహిరంగసభలలో స్త్రీలుపన్యాసము లిత్తురు. న్యాయస్థానములలో న్యాయాధిపతి పదవులందును వలసినంతమంది స్త్రీలున్నారు. ప్రసవావస్థయందు స్త్రీలు చాల శ్రద్ధతో కాపాడబడుదురు. కాన్పునకు ముందు కొన్నిదినములును, తరువాత కొన్ని దినములును స్త్రీలకెంతయో పరిచర్య చేయబడును. ఒకస్త్రీ యెచ్చటనైన పనిచేయుచున్నచో ౬ మొదలు ౮ వారములు జీతమునష్టములేక సెలవు దొరకును; వైద్యచికిత్సకు సొమ్మీయనక్కఱలేదు. ఇంతేకాక, జీతమునకు తోడు తొమ్మిదిమాసములవఱకు పసిబిడ్డపోషణమునకై ధనసహాయము లభించును. తరువాత పనికిపోవుట మొదలుపెట్టిన

మీదట నడుమనడుమ బిడ్డను సవరించుకొనుట కామె కవకాశ మొసగబడుచుండును.

"వివాహవిషయమై పురాతనపు ధార్మిక బంధనములు తొలగింపబడినవి. పెట్టుబడివాదుల లోకములో వలె రష్యాలో స్త్రీపురుషుల యధికారములయందు భేద భావము లేదు. సోవియటు రష్యాయం దొకస్త్రీ వివాహము చేసికొన్నచో నామె తన ఆస్తికాని, తన యేయధికారముగాని తనపతి కప్పగింపనక్కర లేదు. ఇంతేకాదు: మగ డేదేని పనిమీద వేరొకచోటికి కేగినచో స్త్రీ యాతని వెంట నిర్బంధముగా పోనక్కఱలేదని యచట నొకచట్టమున్నది."

సేనాక్షేత్రములందుగూడ వారు పురుషులవెంట గలరని యీనడుమ రష్యాదేశపుయుద్ధమంత్రి యిచ్చిన యుపన్యాసమువలన దెలియుచున్నది. ఆయన ఇట్లుపలికినాడు:—

"స్త్రీలును పురుషులవలె పదవుల గాంచుచు పని చేయుటకు వీలగుసేన యెఱ్ఱసేనయే. సైనిక విద్యాలయములో ఎనమండ్రుస్త్రీలు పరిపూర్ణమైన సైనికశిక్షయందు తీర్ణులైనారు. ౭౨ స్త్రీలు రాజకీయ సేనాపతిత్వము నిర్వహించుచున్నారు. వాయుయాన విహారులలో నొక స్త్రీకూడ నున్నది."

సారాంశమేమన, కెల్వర్ట నుగారి మాటలలో, "సోవియటురష్యాలో స్త్రీలయధికారములన్నియు పురుషుల యధికారములవంటివే. పురుషులు కలలోనైన వారి యెడ నెట్టియత్యాచారము సలుపుటకును సాహసింప నేరరు." ['త్యాగభూమి' నుండి]

స్త్రీలపక్షమున

'త్యాగభూమి' మాఘసంచికయందు శ్రీమతి శారదాకుమారీ బిర్లాగారు వ్రాసిన వ్యాసమునుండి:

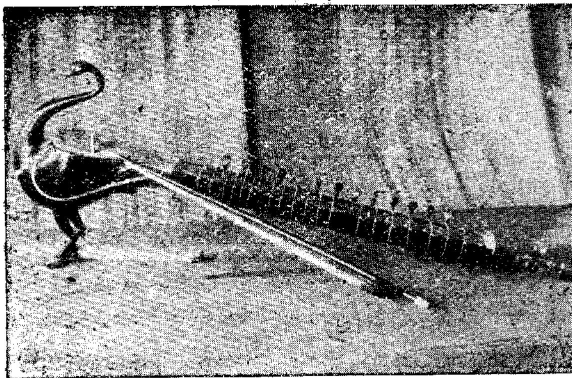
స్త్రీలను స్వతంత్రల గావించి 'షేవనబిల్'గా చేయుట కనేకులు స్త్రీ సంస్కర్తలు వారి యిచ్ఛకు విరుద్ధముగ వారి స్త్రీయోగ్యభావములనుగూడ నాశ మొనరింప యత్నించుచున్నారు. ఇది స్వతంత్రత యను పేర వారికి పరతంత్రత గూర్చుటయే యగును...నిజముగా స్త్రీసంస్కారము చేయదలచినవారు తమస్వార్థమును, వాంఛాపరత్వమును విడిచి, మెల్లమెల్లన వారి మానసిక ప్రవృత్తిని మార్చవలయును. అయినను, వారి స్త్రీ సహజమగు సిగ్గును, అడకువను, ఆత్మగౌరవమును, గుణగణమును మాత్ర మాదరింపవలయును. ఈ ఆందోళనములో వారు స్త్రీల యాశయముల నుపేక్షింపరాదు. ఆందోళనముగాని, సంస్కారముగాని చేయుతరి వారు స్త్రీల కోర్కెలను, ఆవశ్యకములను, ఆశయములను గుర్తింపవలయును.

ఐదవ అఖిలభారతసంగీత మహాసభ—మద్రాసు

మద్రాసునందు ౨౪-౧-౨౭ తేదిని ఐదవఅఖిల భారత సంగీతమహాసభ ప్రారంభమై జయప్రదముగ కొనసాగెను. శ్రీయుత కొమ్మిరెడ్డి సూర్యనారాయణమూర్తి గారు మహాసభ కధ్యక్షతవహించిరి. ఈమహాసభయొక్క దక్షిణభారతీయవిభాగమునకు శ్రీయుత సి. ఆర్. శ్రీనివాసఅయ్యంగారును, ఉత్తరభారతీయ విభాగమునకు శ్రీ పండితవిష్ణుదిగంబరుగారును అధ్యక్షతవహించిరి.

ఈమహాసభకార్యక్రమము మూడుభాగములుగ వేరుపరుపవచ్చును: చర్చాదికము, గానసభలు, ప్రదర్శనము.

తొలిదినమున మహాసభాధ్యక్షుని యూరేగింపు ముగిసినవెనుక మద్రాసుమ్యూజియం థియేటరునందు స్వాగతోపన్యాసమును, ముగ్గురధ్యక్షుల యుపన్యాసములును జరిగినవి. ౨౬-వ తేదినుండి ప్రతిదినము మధ్యాహ్నము ౧౨ గం. మొదలు ౪ గం. వరకు వ్యాసపఠనము మున్నగుకార్యక్రమము జరిగెడిది. ఈమహాసభకుసుమారు ౪౧ వ్యాసములు వచ్చినవి. గొప్పగొప్పవిద్వాంసులును, శాస్త్రజ్ఞులును రచించిన విలువగలవ్యాసము లనేకము లిందు గలవు. పురుషులేకాక స్త్రీలును, భారతీయులే కాక పాశ్చాత్యులునుగూడ వ్యాసములు పంపిరనిన,మన



౧. బాలసరస్వతి

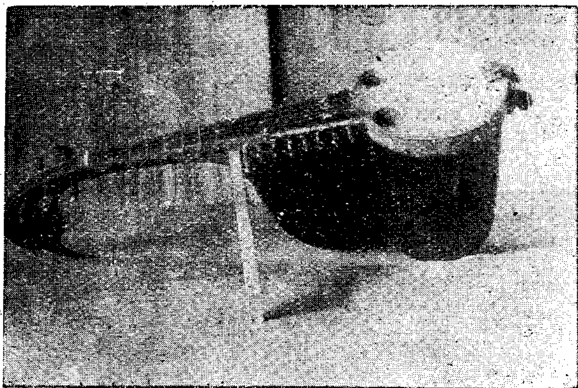
ఇది తరుచుగా హిందూస్థానీవిద్వాంసులలో ధనికు లుపయోగింతురు. దక్షిణదేశమునను శ్రీజగన్నాథభట్టోస్వామిగారు ఈవాద్యమునందు మిగుల విఖ్యాతి గడించియుండిరి.

దేశమున సంగీతాభిలాష యెంత వ్యాపించుచున్నదో వెల్లడియగుచున్నది.

కాంగ్రెసునగరమునందలి సంగీతమహాసభా ప్రత్యేకభవనమున అనుదినము, ఉదయమునను సాయంకాలమునను మంచిగానసభ లైదారుజరుగుచుండెడివి. అందుప్రతిదినము సాయంకాలము ౬ గం. మొదలు ౮ గం. వరకు హిందూస్థానీసంగీతసభలు జరిగెడివి. పండిత విష్ణుదిగంబరు గారును, వారి శిష్యమండలియు పలుసార్లు తమ గానకళానైపుణ్యమునుజూపి శ్రోతల నానందింపజేసిరి. సంగీతమునందలి యాధ్యాత్మికప్రాధాన్యము నుగ్రహించిన గాయకశిఖామణులలో శ్రీవిష్ణుదిగంబరపండితు లొకముఖ్యస్థాన మలంకరింతురనియనేకులు తలంచిరి. మనప్రాంతీయు లితరప్రాంతీయసంగీతసంప్రదాయములుగూడ గ్రహించుటకిట్టివిద్వన్మణులసభలు జరుగుటావశ్యకము. ఈభవనముననేకాక వ్యాజియంథియేటరునందు గూడ ననుదినము ౮ గం. మొదలుకొని రెండు మూడుసభలు జరుగుచుండెడివి. దినమునకొక్క రూపాయిమాత్రమే రుసుముగుటచే జనులు తక్కువవ్యయముతో ననేకసభలు సందర్శింపగల్గిరి. కృష్ణప్ప, రామానుజయ్యంగారు, రామకృష్ణయ్యగారు, నాగరత్నము మున్నగువారి గాత్రము, వెంకటస్వామినాయుడుగారి ఫిడేలువాద్యము, పొన్నుస్వామిపిళ్లెగారి నాగస్వరము మొదలగునవి మహాసభకు వన్నెదెచ్చెను. వీణ, గోటువాద్యము, మురళి, సితారు, రుద్రవీణ, గెత్తువాద్యము, కరమురళి, క్లారినెటు, సుబ్రవీణ, జలతరంగము, ఘటము, మృదంగము, కంజిరా, తబలా, జాలరు, క్వాణున్—ఇట్టి వివిధములగువాద్యములపై వివిధవిన్యాసముల సంగీతకళ తాండవించినది.

వానిలో మనప్రాంతములకు క్రొత్తగనుండుకొన్ని వాద్యసాధనములచిత్రములిచట ముద్రితములైనవి.

ఈ మహాసభామండపము వెనుకభాగముననే ప్రదర్శన మమర్పబడెను. ఈప్రదర్శనమును ౨౮-వ తేది మధ్యాహ్నము సర్. సి. పి. రామస్వామి అయ్యరుగారు తెరచిరి. రెండు అణాలుమాత్రమే రుసుముగుటచే ననేకు లీప్రదర్శనమును సులభముగ సందర్శించుట కనువుపడినది. సంగీతప్రపంచమున శాశ్వతప్రాముఖ్యము వహించు ననేకవాద్యవిశేషములు, గ్రంథములు మొదలయిన విందు ప్రదర్శితములయ్యెను. దక్షిణభారతీయగాయకత్రిమూర్తులలో నొకరగు శ్రీశ్యామాశాస్త్రులవారి స్వహస్తలిఖితమగు 'తాళప్రస్తార' మనునమూల్యగ్రంథ మిందుండెను. ఇందలి ప్రస్తారక్రమమును విద్వద్వరు లనేకులు సరిగ భేదింపజాలకపోయిరి. ఇది తంజావూరులో శ్రీ శాస్త్రులవారి సంతతివారియొద్దనుండి శ్రీయుత పి. సాంబమూర్తిఅయ్యరు

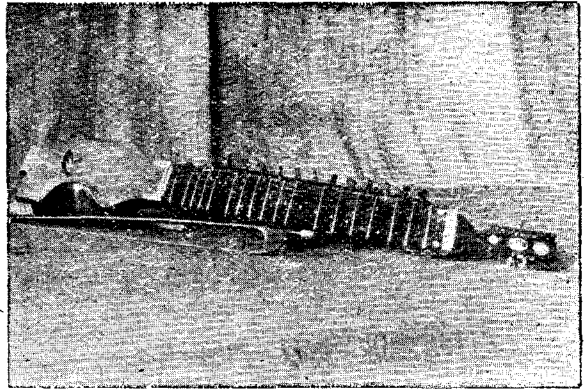


౨. గెత్తువాద్యము

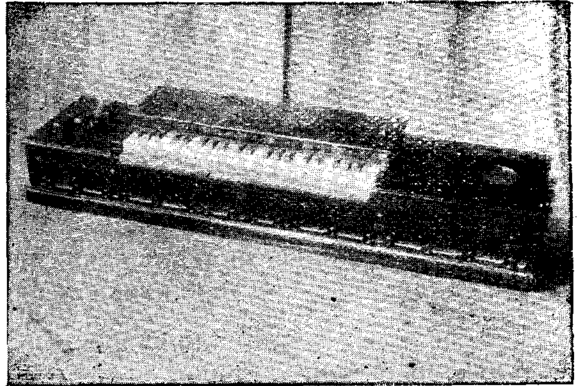
దీనిని తరుచుహిందూస్థానీసంగీతమున వాడుదురు

గారు తీసికొనివచ్చి యీప్రదర్శనమున నుంచిరి. ఆల్ఫ్రిడ్ వెస్టరాప్సుగారు రచించిన 'Music Comes from the East'(సంగీతము ప్రాచ్య భూమినుండి వచ్చినది) అను లిఖితగ్రంథము లనేకము లిందుండెను. ఇట్టి యముద్రితగ్రంథరాజము లీప్రదర్శనమునకు మెరుగువెట్టెను. ఇవిగాక హిందూస్తానీ సంగీతమున వాడెడి వాద్యములు చాల నుండెను. దక్షిణ భారతదేశమున దేవాలయములందు వాడునవియు, బైరాగులు, పండారములు, ఆదిద్రావిడులు నుపయోగించునవియు ననేకవాద్యవిశేషము లిట ప్రదర్శితములయ్యెను. మురళీవాద్యమునకు పునరుద్ధారకులగు కీ. శే. శ్రీశరభశాస్త్రిగా రుపయోగించిన మురళియు, ఫిడేలువాద్యమున నఖండప్రఖ్యాతి గడించిన కీ. శే. శ్రీతిరుకూడికావల్ కృష్ణయ్యరుగారి ఫిడేలు మున్నగు వస్తువులు పవిత్రకళాసంపదలకు స్మృతిచిహ్నములై సంగీతకళోపాసకుల యాచార్యభక్తి నుత్తేజింపజేసినవి. ఒకరాతి పిల్లనగ్రోవి, ఒక దంతపు ముఖవీణయు గూడ నిందుండెను. గాయకులయు, ప్రాపకులయు, కీర్తనారచయితలయు ఛాయాచిత్రములు, ముద్రితములగు సంగీతగ్రంథములు ననేకము లీ ప్రప్శనమున నుండెను.

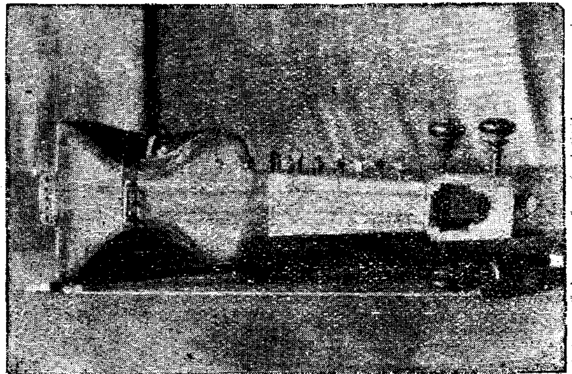
ముఖ్యముగ, ఇందలి సుబ్రవీణ యను వాద్యవిశేషమునుగూర్చి యిట కొంత వివరింపదగును. ఇది బెంగుళూరునివాసి శ్రీయుత సి. యస్. సుబ్రహ్మణ్యఅయ్యరుగారు నాల్గయిదు సంవత్సరముల క్రిందటనే క్రొత్తగ కనిపెట్టిరి. ఇది పైకొకసొడనైన హార్మోనియమువలె నుండును. దీనిలోపల వీణాదండివంటిదండి తీగెలతో నమర్చియుండును. పైభాగమున నెడమప్రక్కగల మీటుగజ్జ నెడమచేతితో కదపుటచే లోపలితీగెల నదిమీటును. కుడిచేత మెట్లు నొక్కినచో చిన్నిచిన్ని సుత్తులు తంత్రిపైనాయా స్వరస్థానముల స్పృశింప, వీణానాదమువంటి నాద ముప్పతిల్లును. ఇందొక్కతీగెమీదనే రెండున్నర స్థాయులు పలుకును. వీణకుగల నాదసౌష్ఠవాదులును, హార్మోనియమునకుగల వాద్యసౌకర్యాదులు నీ సాధనమున కలిసియున్నవి. ఇది త్వరలో వ్యాప్తిలోనికి రాగలదు. ఇట్టి గొప్పజంత్రమును గనిపెట్టిన



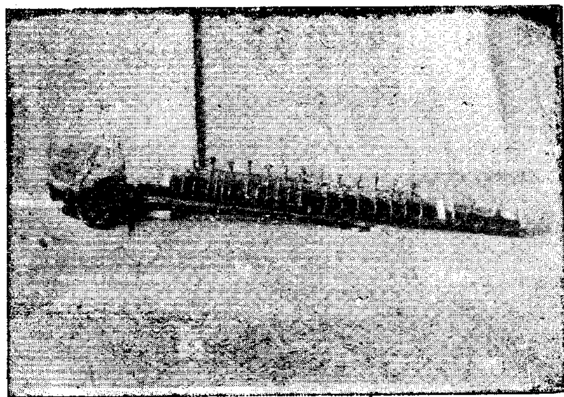
3. దిల్‌రుబా
ఇది యొక వంగదేశపు వాద్యవిశేషము.



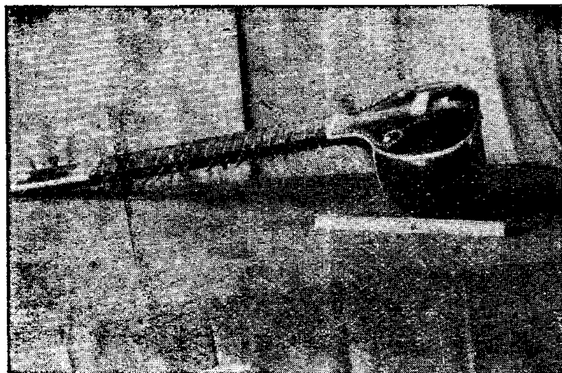
౪. సుబ్రవీణ



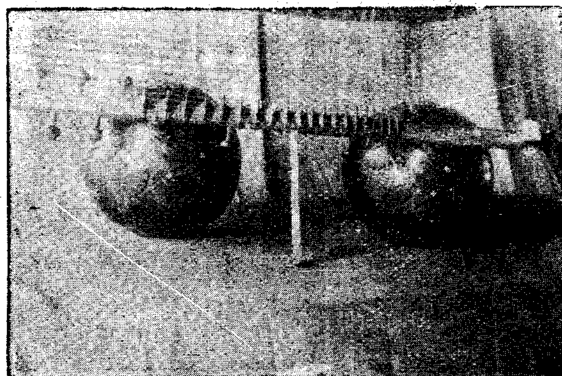
౫. సారింద
ఇది యొక హిందూస్తానీ వాద్యవిశేషము.



౬. ఎస్రాజ్
ఇది యొక వం... ళపు వాద్యవిశేషము.



౭. సితార్
ఇది యొక హిందూస్థానీ వాద్యవిశేషము



౮. రుద్రవీణ
దీనిని తరుచు హిందూస్థానీ సంగీతమున వాడుదురు.

శ్రీ అయ్యరుగారు భారతదేశమున కలంకార ప్రాయులు; దక్షిణభారతమునకు గర్వకారణులు; సంగీతకళోపాసకులకు వందనీయులు.

౧-౧-౩౮ తేదిని, మహాసభలో విషయ చర్చలయందు పాల్గొనిన ప్రముఖులకును, తమ గానకళానైపుణ్యమును ప్రదర్శించిన సంగీత విద్వాంసులకును బంగారుపతకములును, యోగ్యతాపత్రములును సత్కారరూపమున సమర్పితము లైనవి. పిదప మహాసభ ముగిసినది.

ఈమహాసభ దక్షిణభారతదేశమున జరుగుట కిది రెండవసారి. ౧౯౩౩-సం.న కాకినాడయం దిది తొలిసారి జరిగియుండెను. అక్కడ కంటె నిక్కడ ననేకవిధముల నిది బాగుగ కొనసాగినది. కాని సత్కారములవిషయమై విద్వాంసుల కసంతుష్టి చేకూర్చునట్టివి జరుగకుండినచో, దీనిప్రఖ్యాతి నిష్కళంకముగ నుండెడిది. నిర్వాహకులింకను మెలకువతో వర్తించినచో నట్టిదివాటిల్లకుండెడిది.

ఈమహాసభయందు చదివిన వ్యాసములను వీరు త్వరలో ప్రకటించినచో మనదేశమున సంగీతకళకు మంచి ప్రోద్బలము చేకూరి, వ్యాసముల ప్రయోజనమును, మహాసభ ఆశయమును ఉచితరీతి నెఱవేఱగలవు.

ఇట్లు ప్రతివత్సరము నుత్తరోత్తరాభివృద్ధితో ఈమహాసభ జరుగుటకుగాను విరాళములు సేకరించి తగినయేర్పాట్లు చేయుచు, వివిధప్రాంతములయందు శాఖాసంస్థలు, భాండాగారములు నిర్మించి యీలలితకళ నభివృద్ధిలోనికి దీసికొనివచ్చుటకు మహాసభవారు పూనుకొందురు గాక!

అఖిలభారత హిందీసాహిత్యసమ్మేళనము

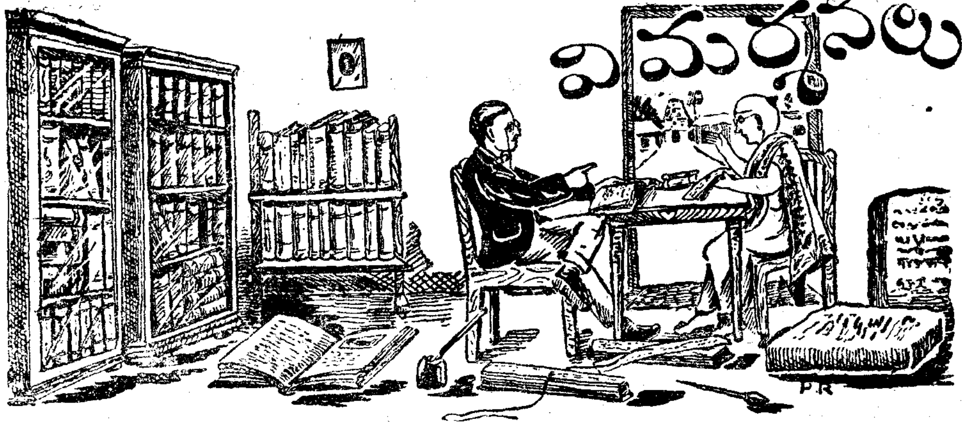
అఖిలభారత హిందీసాహిత్యసమ్మేళనము ౧౯౩౭ డిసెంబరు ౨౮వ తేదీని మద్రాసులో శ్రీమతి సరోజినీదేవి యధ్యక్షత క్రింద సమావేశమయ్యెను. దేవిగారి యధ్యక్షోపన్యాసము శ్రోతల నుత్తేజింపజేయుచు హిందీ నేర్చుకొనుటకును, నేర్పుటకును వారి మనముల నొక

కర్తవ్యజ్ఞానము నాపాదించెను. జాతి స్వాతంత్ర్యము' అని ఒక్కటేభాషయందు కంతకు నొక్కభాష యుండవలసిన యావశ్య సమస్తలోకమునకు నుద్ఘోషించుట వారిపని" కతనుగూర్చి చెప్పు చు, అది యెల్లరకు సుబోధమగు రీతిని హిందీభాషయే కావ లయునని శ్రీదేవిగారు మహాత్మాగాంధిగారి బోధల స్మరింపజేసిరి. "విచారకులు, తత్త్వ జ్ఞులు, కవులును రాష్ట్రీయ భాషయందే మోటకును [illegible] దని వచించినది యథార్థము. 'మాది ఒక్కటేభాష, ఒక్కటే అభిలాష, ఒక్కటే జీవితాశయము: అది విదేశీయ శాసనమున నలుగుడువడిన మా మాతృభూమికిని, మా ఆత్మకును యని శ్రీదేవిగారు నొక్కి చెప్పిరి.



శ్రీమతి సరోజినీ దేవిగారు అధ్యక్షురాలు, హిందీమహాసభ

భారతదేశమునకు హిందీని రాష్ట్రభాష ను గావించుటయందు నాయకత్వము వహించిన మహాత్మా గాంధిగారి కపారమగు కృతజ్ఞతను వెల్లడించుచును, హిందీప్రచారమును స్వయంపోషకముగను, సుస్థిరముగను, జయావహముగను గావించుటకు వలయు ధనజనసహాయమునుగావింప దేశీయులను ప్రార్థించుచును తీర్మానములు గావింపబడెను.



గ్రంథములు

నీతిద్విషష్టిక

నాగరాక్షరములతో ఫెదరువెయిటు పేపరుపై జక్కఁగా ముద్రింపబడినది. ప్రకాశకులు బ్రహ్మశ్రీ కనుపర్తి మార్కండేయ శర్మగారు, బృందావనము, కిల్పాకు, మద్రాసు — వెల 0-[illegible]-0

ఇది బహు ప్రాచీనమును, బహు రసవంతమును నైన నీతిగ్రంథరత్నము. క్రీ. 500 కింకను బూర్వకాలమున దక్షిణ మధురాపురమునఁ బ్రఖ్యాతి గాంచిన సుందరపాండ్యాచార్యుఁడు దీనిని రచియించెను. ప్రాచీన గ్రంథములు పెక్కింటిలో (పంచతంత్రము, హితోపదేశము, సుభాషితావళి మొ.) నీగ్రంథమునుండి శ్లోకము లుదాహృతము లయినవి. తెలుఁగు కవీశ్వరులగు మంచెనకవి, శ్రీనాథకవి సార్వభౌముఁడు, సుమతికారుఁడు నీ గ్రంథమునందలి శ్లోకములఁ దెలిఁగించిరి. శ్రీశంకర. భగవత్పాదులు, కుమారిలభట్టును, నీమహావిద్వాంసుని గ్రంథాంతరమును శారీరక మీమాంసా భాష్యమునను, తంత్రవార్తికమునను నుదాహరించిరి. క్రీ. 590లోనున్న జనాశ్రయమహారాజు-కృష్ణాతీరాంధ్రదేశము నేలినవిష్ణుకుండినవంశ్యుఁడు-(మాధవవర్మ) తన జానాశ్రయీఛందమున నీగ్రంథము నుదాహరించెను. ఈగ్రంథమెల్ల నార్యావృత్తములతో నున్నది. మాదిరికి రెండుశ్లోకములు:—

శ్లో. నచ హసతి నాభ్యసూయతి
నపరా న్పరిభవతి నానృతం వదతి,
నాక్షిప్య కథాం కథయతి
లక్షణ మేత త్కులీనస్య.

శ్లో. గన్తవ్యం రాజగృహం
ద్రష్టవ్యా రాజసమ్మతాః పురుషాః,
యద్యపి నభవం త్యర్థా
భవ న్త్యనర్థ ప్రతీకారాః.

బ్రహ్మశ్రీ వేటూరి ప్రభాకరశాస్త్రిగారు సంస్కృతభాషలో దీనికి విలువగల యుపోద్ఘాతము వ్రాసిరి. బ్రహ్మశ్రీ మానవల్లి రామకృష్ణకవిగారు కొన్ని విశేషములతో దాని నింగ్లీషులో వ్రాసిరి. అందు కవిని గూర్చి, గ్రంథమునుగూర్చి మంచిపరిశోధనముగలదు. ఈగ్రంథము పాఠశాలలోఁ జదువు విద్యార్థులకును బాఠ్యగ్రంథముగా నుపయోగింపఁదగినది.

ఆంధ్రదేశపు ప్రఖ్యాత సంస్కృత కవీశ్వరులు రచియించిన గ్రంథములను నాగరాక్షరములతో నిఁక మీఁదఁ బ్రకటింతుమని ప్రకాశకు లిందుఁ దెలిపిరి.

అగస్త్యకవి బాలభారతమును, నరసింహకవి కాదంబరీనాటకమును బ్రకటింపనున్నారు.

సంస్కృతసారస్వతాభిమానులగు ప్రముఖులెల్లరు వీరికిఁ దోడ్పడఁదగుదురు. తెలుఁగు దేశమునఁగూడ నిఁక నీ కావ్యమాల వర్ధిల్లుఁగాక.

జంతుశాస్త్రము

గ్రంథకర్త బుఱ్ఱా సత్యనారాయణగారు, సహోపాధ్యాయులు, గవర్నమెంటు ట్రెయినింగుస్కూలు, ఏలూరు. ప్రకాశకులు: రామా అండుకో, ఏలూరు. క్రౌను సైజు 3౧౮ పుటలు; వెల రు. ౧-౮-౦.

దీనినిగూర్చి గ్రంథకర్తగారీ క్రిందివిధమున నుడివినారు: "బోధనాభ్యసన పాఠశాలలో వాడబడుచుండు జంతుశాస్త్ర పాఠానుక్రమణిక ననుసరించి యీపుస్తకము వ్రాయబడినది;" "ప్రతిపాఠమునకు చివర విశేషాంశములు గుర్తింపబడినవి." "అందందు 'అధికపాఠము' లీయబడినవి;" అచ్చటచ్చట 'లోకోక్తులు, పద్యములు' సమయానుకూలముగ నుదాహరింపబడినవి."ఇదియంతయు నిశ్చయమే.

శైలియొక్క మచ్చును పాఠకులకు చవిచూపుట కీక్రిందిభాగము:

"పక్షులలో సామాన్యముగ నేడాది కొకతూరి యీక లూడిపోయి వానిస్థానమున క్రొత్తవి పుట్టుచుండును. ఈదుస్తులమార్పన్నిటిలో నొకేసారిజరుగదు. మగపక్షులలో వివాహ ప్రయత్నములకు పూర్వమును, ఆడుపక్షులలో ప్రసవానంతరమున నిది జరుగుచుండును. మఱియు నీయీకలన్నియు నొకేసారి యూడిపోవు. అట్లయినచో బొత్తుగ నెగురలేక కొంతకాలము శత్రు కంటబడక మఱుగున దాగియుండవలసి వచ్చును. సామాన్యముగ జతలు జతలుగ నూడుటవాడుకయై యున్నది. భూచరములగు పక్షులలో మాత్ర మీకలన్నియు నొకేసారి యూడిపోవును. క్రొత్తయీకలు వచ్చునంతవఱకవి మరుగుస్థలములందు దాగియుండి ప్రాణరక్షణ గావించుకొనుచుండును."

వృక్షశాస్త్రము

గ్రంథకర్త: బుఱ్ఱాసత్యనారాయణగారు, సహాయోపాధ్యాయుడు, గవరన్మెంటు ట్రైనింగుస్కూలు, ఏలూరు. ప్రకాశకులు: రామా అండుకో, ఏలూరు. క్రౌను సైజు; 3౯3 పేజీలు. వెల రు. ౧-౧-౧.

వృక్షశాస్త్రనిర్వచనము, వృక్షప్రాధాన్యము, తత్ శాస్త్రపఠనావశ్యకత మొదలయినవిషయములను వివరించుచు గ్రంథకర్తగారు పీఠికను వ్రాసినారు. గ్రంథమున వృక్షముల ఉత్పత్తికి కారణభూతములైన బీజములు మొదలుకొని వృక్షములయుపయోగములవఱకు గలవిషయమును ౧౮ ప్రకరణములయందు వివరించినారు. పాఠశాలలోని చిన్నతరగతులవిద్యార్థులకిది ఉపయోగకరము. పరిశోధనలు, పాఠసంగ్రహములు, ప్రశ్నలు, బొమ్మలు నున్నవి. శైలి-మచ్చునకు:

"ఇంకొన్నిటిలో కణుపుకు రెండేసి ఆకులు పుట్టి ఒకదానికొకటి యెదురు బొదురుగా కాడతో చేరియుండును. ఇట్టియమరికకు "అభిముఖచేరిక" (Opposite) అందురు. బిళ్ళగన్నేరు, మద్ది వీనియందు ఆకులట్లే చేరియుండును. జిల్లేడులోకూడ ఆకులట్లే చేరియుండును. అయితే ఒకజత మరియొకజత కడ్డముగా నుండును. ఇట్టి యమరికను "జంటచేరిక" (Decussate) అందురు. మరికొన్నిటిలో నాకులనేకములు పళ్లెరములవలె కణుపుచుట్టుపుట్టి విస్తరించియుండును. ఇట్లుండుటను "పళ్లెరపుయమరిక"(Whorled) యందురు. గన్నేరు, యేడాకులపాల మున్నగువానిలో ఆకులట్లేయుండును."

భారతనీతిసారము (భాగము ౧)

శ్రీ. తి. అ. స్వామినాథయ్యగారు పద్యములకు తాత్పర్యమును, భారతకవిత్రయ సంగ్రహ చరిత్రమును వ్రాసినారు. క్రౌను సైజు;౪౨ పేజీలు వెల. రు. ౦-3-౧.

ఇందు తెలుగుభారతమునుండి పురుషప్రయత్నము, నీతిమార్గము, అక్రమప్రవర్తన, అనుశీర్షికలక్రిందికివచ్చు పద్యముల కొన్నిటినేర్చికూర్చినారు. వానికిసంగ్రహముగా తాత్పర్యమును వ్రాసినారు.

పరశురామ విజయము (వచనము)

గ్రంథకర్త: శ్రీ. ఇ. శ్రీనివాసవరదాచార్యులుగారు. క్రౌను సైజు; ౧౧3 పేజీలు; వెల రు ౧-౦-౧.

ప్రాచీన సంస్కృతాంధ్ర వాఙ్మయములం దచ్చటచ్చటనున్న పరశురామ విషయికవృత్తాంతము నంతయు నేర్చితెచ్చి యిందు పొందించినారు. శైలి సరళముగా నున్నది.

పైరెండు పుస్తకములకు ప్రకాశకులు: శ్రీరామకృష్ణబ్రదర్సు, చెన్నపురి.

అభిమన్యుడు

గ్రంథకర్తలు: వారణాసి శ్రీనివాసరావుగారు యమ్. ఎ.,యల్. టి., హోతా వేంకటకృష్ణయ్యగారు.

క్రౌను సైజు; ౪౦ పుటలు. దీనివెల ౨అణాలు. పెద్దఅచ్చున చదువునపుడు కన్నులకు బాధకలుగకుండ నుండును. కూడినంతవరకు వాక్యములుకూడ చిన్నవిగనే ఉన్నవి.

హిందూదేశ చరిత్ర (రెండవపుస్తకము)

క్రౌను సైజు; ౨౫౬ పుటలు. పి. టి. శ్రీనివాసయ్యంగారు (యం. ఏ., యల్. టి.) గారు విరచించినది. గిడుగు వెంకటసీతాపతి, బి. ఎ., యల్. టి. గారు తెనిగించినది.

'ఈపుస్తకము విద్యాశాఖాధికారులు (Department of Public Instruction) రెండవ ఫారమునకు విధించినప్రణాళికను (Syllabus) అనుసరించి వ్రాసినది. ఇందులోని చారిత్రిక విషయములు చిన్నపిల్లలకు సులభముగా బోధపడునట్లు కథారూపముగాను, దేశాభిమానముకలుగుటకు అనుకూలమైనవర్ణనలతోను రచించినాము.' అనిగ్రంథకర్త పీఠిక. తర్జుమాకూడ చాలసులభశైలిలో ముచ్చటగానున్నది. అరటిపండొలిచి చేతికిచ్చినట్లు విషయము బాలురకు ఇక్కిలి సులభముగను, విశదముగను బోధపడును. ఇట్టిపుస్తకములే బాలుర తరగతులకు పఠనీయములుగా నుండవలెను.

మాక్మిలన్ వారి ప్రథమ శాస్త్రగ్రంథములు (మూడవపుస్తకము)

గ్రంథకర్తలు:(౧) ప్రకృతిశాస్త్ర విషయములు: కాళ్లకూరి సూర్యనారాయణరావుగారు, బి.ఎ., యల్.టి.; (౨) వృక్షశాస్త్రము: దివాన్ బహదరు కె. రంగాచార్యులవారు; (3) జంతుశాస్త్రము: ప్రొఫెసర్ ఆర్. గోపాలయ్యరుగారు. క్రౌనుసైజు. (౧) ౬౬ పుటలు. (౨) ౫౪ పుటలు. (3) ౪౭ పుటలు. వెల ౧౧ అణాలు.

ఇది మూడవఫారమునకు నిర్ణయించిన సిలబసు ననుసరించి విరచితమైనది. ఉపాధ్యాయులు బోధించుటకును, బాలురు గ్రహించుటకును గూడ చాలనుపకరించు పద్ధతి నీపుస్తకము విషయములను వివరించుచున్నది.

హిందూదేశ రాజ్యాంగపద్ధతి (సివిక్సు)

(ప్రథమపాఠపుస్తకము). క్రౌనుసైజు; ౨౧౪ పుటలు. గ్రంథకర్త: కె. సీతారామయ్యగారు, బి. ఎ., యల్. టి. ఇది ఏడవకూర్పు. వెల ౧౨ అణాలు.

ఈపైనాల్గు గ్రంథములకును ప్రకాశకులు: మాక్మిలన్ అండ్ కంపెని లిమిటెడ్ వారు, మదరాసు.

భారతదేశ చరిత్రము

గ్రంథకర్త: అక్కపెద్ది రామకోటి శాస్త్రిగారు; ప్రకాశకులు: వేంకటరామ్ అండ్ కంపెనీ; బెజవాడ. క్రౌనుసైజు ౬౧ పుటలు. వెల ౪ అణాలు.

ఇంగ్లండు దేశ చరిత్రము (మొదటిభాగము)

క్రౌనుసైజు; ౧౫౧ పుటలు. గ్రంథకర్తలు: యన్. సుబ్రహ్మణ్యశాస్త్రిగారు, బి. ఎ., వి. మల్లికార్జునయ్యగారు, బి. ఎ., యల్. టి. వెల రూ ౧-౧-౧.

నార్మను విజయమునకు పూర్వమునుండి పదునైదవ శతాబ్దాంతమువఱకు గలచరిత్ర మిందు గలదు.

వలయువారు: వి. మల్లికార్జునం, ౧౪, సుంకువారి వీథి, ట్రిప్లికేను, మద్రాసు అని వ్రాయవలెను.

రాధారమణ శతకము

కృతికర్త: సన్నిధీసు సత్యకేశవరావుగారు, కవితాసమితి, విశాఖపట్టణము. వెల ౨ అ. ఇందు ౧౧౫ కందపద్యము లున్నవి. శైలిసులభముగ నున్నది.

క్రొత్తస్వరాజ్యం పాటలు

క్రౌనుసైజు ౨౧ పుటలు. గ్రంథకర్త: గరిమెళ్ల సత్యనారాయణగారు. ఇది శారదాగ్రంథమాల లోని కుసుమము. భారతీముద్రణాలయము, బరంపురం, గంజాము నందు ముద్రితము. వెల ౬ అణాలు.

ఈగ్రంథసంపాదకుల యభిప్రాయమున ఇప్పటి స్వరాజ్యోత్సాహంబునకు రాజభక్తిప్రాణము; ఆంగ్లేయ విద్య అన్నము; రాయల్ కమీషనుకు స్వాగతమిచ్చుట రహదారీత్రోవ. 'ఇంతగడబిడలోనూ ఏమరకుండా బిగ్గపట్టుకొని నిబ్బరంగా ఉండవలసిన తరుణాస్త్రం రాట్నమూ, స్వదేశవస్త్రంం అను గాంధిగారి కేక అవశ్యాకర్ణనీయమని అతి వివేకు లొప్పుకుంటారో ఒప్పుకోరో కాని, హిందూదేశములో మూర్ఖులనుకొనబడేవారంతా ఒప్పుకుంటున్నా రనడానికి మహాత్మాగాంధీగారికి సర్వత్రా ఒసగబడుచుండు ఈస్వాగతములూ, సంచులే సాక్షు

లు' అని వీరుపోద్ఘాతమున నుడివినారు. ఈవిషయము లకు సంబంధించినవే యీపాటలు. అట్టిమూర్ఖులు వీరు చెప్పినట్లు 'సర్వత్రా' ఉండగా, 'ఇవి ఆంధ్రప్రజల ఆనందములకు పాత్రము లయియే తీరును' అను వీరి నిశ్చితాకాంక్ష యెంతవఱకు నెఱవేఱునో తెలియదు.

ఇం దెనిమిదిపాట లున్నవి. వాడినది వాడుక భాష. భావములించుక వికటవిమర్శనము వెలిబుచ్చుచున్నవి. ఇందు సాహిత్యనిర్మాతల నేర్పుఅంతగా కనబడదు.

వచనాంధ్రకాదంబరి

అనువాదకులు: కీ. శే. సత్యవోలు సోమసుందర కవిగారు. ఇది సకలానంద గ్రంథమాలికయందు ౭వ పుష్పము; కాదంబరీనిలయం, కాకినాడ. డెమ్మిసైజు; ౧౫౦ పేజీలు; వెల రు ౧—౧—౧.

అనువాదసారస్యమునకై మచ్చు:

మూలము: యదితావ దకథయిత్వా అనిపత్య చరణయో రనాఘ్రాతశిరసి అగృహీతాశీః సహసా ఉచ్ఛృంఖలితఏవ తాతేనాంబయా వక్తవ్యము పృపక్రమ్య గచ్ఛామి; తతో గతస్యాపి మమ కుతఃసుఖం కింశ్రేయః కుతో వా ఫలావాప్తిః కీదృశీవా హృదయనిర్వృతిః.

అనువాదము: విచారించి చూడగాఁ జెప్పకయే, చరణములందుబడకయే యనాఘ్రాతశిరస్కుఁడనై యాశీర్వచనంబును గ్రహింపకయే సాహసించి విశృంఖలవృత్తి గలవాడనై తండ్రితోడను దల్లితోడను జెప్పదగినదానిని విడిచి వెళ్లుచున్నాను; అట్లు వెళ్లిన నాకెట్లు సుఖంబు గల్గును; ఏమిశ్రేయస్సు; ఫలావ్యాప్తి యెట్లగును; హృదయంబున కెట్లు సంతుష్టి గలిగి యుండును?

పుష్పబాణ విలాసము

అనువాదకుడు: ఊటుకూరి సత్యనారాయణరావు బహద్దరు జమీందారు,ఆర్ల పాడు, గంపలగూడెం పోస్టు, కృష్ణాజిల్లా. క్రౌను సైజు;౧౧ పేజీలు;వెల రు. ౧-౪-౧. ఇందు సంస్కృత మూలమును ఉన్నది.

మూలము: శ్లో॥ కాచిత్ సర్వజనీన విభ్రమపరా
మధ్యే సఖీమణ్డలం
లోలాక్షీ భ్రూవసంజ్ఞయా విదధతీ
దూత్యాస హాభాషణమ్;
అక్ణో రఞ్జన మఞ్జసా శశిముఖీ
విన్యస్య వక్షోజయోః
స్థూలంభావుకయోః స్థితం మణిసరం
చేలాంచలేన వ్యధాత్.

అనువాదము:

చ॥ సకలజనీన విభ్రమశ
శాంకసమాస్య చలద్విలాస భ్రూ
ప్రకటితసంజ్ఞ దూతికిని
బల్కు-చెలుల్ గుమిగూడి యుండఁ గా
టుక కనుదోయి దీర్చుచు
కడుంగడుజృంభితమాకుచస్థిత
ప్రకటమణీసరంబు తన
పయ్యెదగప్పుచు భావమేర్పడన్.

అనువాదసారస్యమును దెలియుట కీయొక్క యుదాహరణము.

నెల్లూరిగాలివాన (పద్యఖండకావ్యము)

గ్రంథకర్త: శ్రీదీపాల పిచ్చయ్యశాస్త్రిగారు. క్రౌనుసైజున ౨౪ పేజీలు: వెల రు. ౧-౨-౧.

రెండునెలలకు పూర్వము గాలివానచే విధ్వస్తమయిన నెల్లూరుపురముయొక్క విషాదస్థితి యిట్లు రసవత్పద్యకావ్యరూపమును గాంచినది.మార్గశీర్ష మాసభారతియందు ప్రకటితములైన యిందలి కొన్నిపద్యముల సారస్యమునుభారతిపాఠకులు చవిచూచియే యున్నారు.

కౌసల్యాచరిత్ర (వచనము)

గ్రంథకర్త: శ్రీ. చెలికాని సూర్యారావుగారు. శ్రీరామవిలాసగ్రంథమాల, చిత్రాడ, పిఠాపురం. క్రౌను సైజు; ౯౧ పేజీలు. వెల రు ౧-౬-౧.

రామాయణ ఉత్తరరామాయణాదుల నుపలబ్ధములగు కథాభాగములను పురస్కరించుకొని యీగ్రంథము రచియింపబడినది. శైలి సులభముగ నున్నది.

అద్వైతామృతసారము

గ్రంథకర్త: శ్రేష్ఠులూరు కృష్ణస్వామయ్యగారు. డెమ్మీసైజు; ౧౬౬ పేజీలు; వెల రు ౧-౮-౧. విలాసము: మేనేజరు, విక్టోరియా జూబిలీముద్రాక్షరశాల, చిత్తూరు.

అద్వైతమతానుసారముగ బ్రహ్మవిద్యాతత్త్వము నీగ్రంథము ప్రతిపాదించుచున్నది. సంస్కృతవాఙ్మయమునగల ప్రాచీనాధునాతనాద్వైత గ్రంథములసహాయమును, స్వానుభవమును పురస్కరించుకొనియీగ్రంథము తేటతెలుగున రచియింపబడినది. ఈగ్రంథమున నుపనిషత్తులనుండియు, శ్రుతులనుండియు, భగవద్గీతాదులనుండియు పరశ్శతములుగ ప్రమాణములు గైకొనబడినవి. బ్రహ్మజిజ్ఞాసువులగు నాంధ్రులకిది ముంగొంగు బంగారము.

శృంగారకాళిదాసకథలు (ప్రథమభాగము)

శ్రీ కే. కృష్ణస్వామిశర్మగారు సంపాదించినవి. ప్రకాశకులు: జి. యస్. శాస్త్రిఅండుకో, తపాలుపెట్టె నెంబరు ౧౧౧, చెన్నపురి. క్రౌనుసైజు; ౧౪౧ పేజీలు; వెల రు ౧-౧-౧.

భోజమహారాజసభాలంకారమైన కాళిదాసమహాకవియొక్క చరిత్ర యిందు చక్కగ, సరసముగ, సరళశైలిని రచియింపబడినది. ఈకథలు చదువ జదువ నింపులూరించుచుండును. రసపిపాసువు లిందలి చమత్కారరసమున్గ్రోలి యానందింపవగుదురు. మఱియు నట్టిమహనీయుని చరిత్రమునుండి యిప్పటివారు తెలిసికొని తామాచరింపతగిన విషయములు వేనవేలు గలవు. రసవత్తరములగు సంస్కృతాంధ్ర పద్యములు సందర్భానుసారముగ నిందు జేర్చబడినవి.

ఆకొండివారి వైద్యము

గ్రంథకర్త: శ్రీమధునాపంతుల సత్యనారాయణమూర్తిగారు. క్రౌనుసైజు; ౯౨పుటలు; వెల తెలియదు. విలాసము తెలియదు.

కృష్ణాగోదావరిమండలములయందు చిరకాలము నుండి ప్రశస్తిగాంచిన వైద్యశిఖామణులగు నాకొండివారి యద్భుతచరిత్ర మిందు సప్రమాణముగ గూర్పబడినది. ఏతద్వంశీయుడు, కవి పండితవైద్యవర్యుడు నగు శ్రీఆకొండి రామమూర్తిగారు ప్రస్తుతము పోలవరగ్రామమున నివసించుచు నెల్లవిధముల దమపూర్వుల కించుకయేని దీసిపోవక రోగిజనకల్పకముగ నున్నారట. గ్రంథకర్త వీరికి మేనల్లుడు, శిష్యుడు, అల్లుడు నయ్యెనట; ఉపోద్ఘాతకర్తయగు శ్రీపానుగంటి లక్ష్మీనరసింహారావుగారును(సాక్షిగ్రంథకర్త) నీయాకొండివారి వైద్య ప్రశస్తిని కొనియాడినారు. ఆకొండివారి వైద్యవిద్యారహస్యముల నీ గ్రంథకర్తగారు మున్ముందు ప్రకటింపనున్నారట. ప్రకటనరూపమగు నీగ్రంథము కంటె దానివలన నెక్కుడు ప్రయోజనము గలుగగలదు.

ఉత్తమస్త్రీలు (మొదటిభాగము)

గ్రంథకర్త: బుక్కపట్టణము రామానుజయ్యగారు. క్రౌనుసైజు; ౭౮ పేజీలు. వెల రు ౧-౬-౧. విలాసము: గ్రంథకర్త, 24, సోలైయప్పన్ వీథి, దేవాంగపురము, ప్రాతచాకలపేట, మద్రాసు.

ఆంధ్రభాగవతము ననుసరించి కొంత కొంత మార్చికూర్చి రుక్మిణీకథను, భారతము ననుసరించి తపతీసావిత్రుల చరిత్రములను ఇందు గ్రంథకర్తగారు సరసశైలిగల వచనమున వ్రాసిరి. ఇది బాలురకును, బాలికలకును చదువ నుపయోగించును.

చాటుపద్యరత్నాకరము (౧)

క్రౌనుసైజు; ౨౨౩ పుటలు. సంపాదకులు, ప్రకాశకులు: దీపాల పిచ్చయ్యశాస్త్రిగారు, కళానిధిగ్రంథమాల, నెల్లూరు. ద్వితీయముద్రణము. వెల రు ౧-౮-౧.

ఇది యాంధ్రలోకమున నిదివఱకే ప్రసిద్ధివడసిన గ్రంథము. సంపాదకులు సరసమైన శైలి నింపుగ గథాసందర్భముల దెలియజేయుచు ననేకవిఖ్యాతకవుల చాటుపద్యము లిందు గూర్చినారు.

'సకలజనసుబోధములును, సరసకర్ణరసాయనములును నగు ఖండకావ్యములు, (ప్రాచీన) ప్రబంధములు, నాటకములు, నవలలు, గద్యప్రబంధములు, ఆంధ్రీకరణములు మున్నగు వివిధగ్రంథములను నాలుగుమాసముల కొకటిచొప్పున బ్రకటించి పాఠకుల కందింపదలంచి'

యున్న యీకళానిధి గ్రంథమాల జయావహముగ మాతృభాషాపరిచర్య గావించుగాక!

ఆంధ్రవీరులు (రెండవభాగము)

క్రౌనుసైజు; ౧౯౪ పుటలు. గ్రంథకర్తలు: శేషాద్రిరమణ కవులు. ప్రకాశకులు:వెంకటరామ్ అండ్ కో, బెజవాడ. వెల ౧౧ అ.

హిందూదేశ రాజ్యాంగచరిత్రము

డెమీసైజు; ౧౧౧ పుటలు. గ్రంథకర్త, ప్రకాశకులు: కోన వేంకటరాయశర్మగారు. ఏలూరు శ్రీసీతా రామాంజనేయ ముద్రాక్షరశాల యందు ముద్రితము. వెల ౧౨ అ.

విమలానందము(సాంఘికనవల)

క్రౌనుసైజు; ౧౧౨ పుటలు. గ్రంథకర్త: ఆంధ్ర విద్యావాచస్పతీత్యాది బిరుదాంకితులు దోమా వెంకటస్వామి గుప్తగారు. ప్రకాశకులు: పి. బుచ్చయ్యశెట్టి అండ్ సన్, జనరల్ మర్చంట్సు అండ్ ఏజంట్సు, బళ్లారి. వెల ౧౨ అ.

బుద్ధపురాణము (ప్రథమఖండము)

క్రౌనుసైజు; ౧౧౭౬ పుటలు. గ్రంథకర్త. దుగ్గిరాల బలరామకృష్ణయ్యగారు దీనివెల రు ౪-౧-౧. ప్రకాశకులు తిపిర్నేని లక్ష్మీనారాయణగారు, మేనేజరు, మానవాధర్మ గ్రంథమండలి, అంగలూరు, కృష్ణాజిల్లా.

ఆంగ్లగ్రంథములు

సౌత్ ఇండియన్ మ్యూజిక్ సీరీస్ప్రైమర్ (స్టేజ్ ౧)
(South Indian Music Series: Primer-Stage I.)

క్రౌనుసైజు; ౩౬ పుటలు. వెల ౪ అ.

ఇందు సంగీత ప్రథమపాఠములు సుబోధముగా వివరింపబడినవి. ఎడనెడ వలయుపట్టికలును, ఆంగ్ల హిందూస్థానీ సంప్రదాయ వివరములును గలవు. ఇది మంచిపద్ధతి నున్నది.

దిఫ్లూట్ (ఎ స్టడీ) (The Flute-A Study.)

క్రౌనుసైజు; ౩౫ పుటలు. వెల ౬ అ.

మురళి సనాతనచరిత్రమును,వాద్యనియమములును, అభ్యాసక్రమమును ఇందు సంగ్రహముగ వివరింపబడినవి. గ్రంథకర్తగారు స్వానుభవపూర్వకములగు కొన్ని క్రొత్త సిద్ధాంతములగూడ నిందు ప్రతిపాదించినారు. దీనికి రెవరెండ్ హెచ్. ఏ. పాప్లీ గారు తొలిపలుకు నుడివినారు.

ఈపై రెండుగ్రంథములకును రచయిత శ్రీ పి. సాంబమూర్తిగారు బి.ఎ.,బి.యల్.; ప్రకాశకులు:ది ఇండియన్ మ్యూజిక్ పబ్లిషింగ్ హవుస్, జి.టి., మద్రాసు.

మిస్ మేయోస్ మదర్ ఇండియా, ఎ రిజాయిండర్

(Miss Mayo's Mother India a Rejoinder)

ఈపుస్తకము భారతదేశమునంతను మహోద్రేకముపాల్గావించినదియు, 'మిస్ మేయో' అను అమెరికా స్త్రీచే వ్రాయబడినదియు నగు 'మదర్ ఇండియా' అను పుస్తకమునకు జవాబుగ బొంబాయిలోని 'ఇండియన్ సోషల్ రిఫార్మరు, ఇండియన్ డెయిలీ మెయిలుపత్రికా' సంపాదకులును, సుప్రసిద్ధసంఘసంస్కరణవాదులును, గడచిన డిసెంబరుమాసమున మద్రాసునజరిగిన అఖిలభారతసంఘసంస్కరణమహాసభ కధ్యక్షులును అగు నటరాజన్ గారిచే వ్రాయబడినది. దీనిని చెన్నపట్టణములోని జి. ఏ. నటేశన్ అండుకోవారు ప్రకటించినారు. ఫూల్సుకాప్ సైజున 126 పుటలుగలిగియున్నది. పుస్తకమునకు చివర మహాత్మాగాంధి, లాలా లజపతిరాయి మున్నగు ప్రముఖులు మిస్ మేయో పుస్తకముపై నిచ్చిన యభిప్రాయములుగూడ చేర్పబడియున్నవి. వెల 12 అణాలు.

నటరాజన్ గారు ఇండియన్ సోషల్ రిఫార్మరు పత్రికలో వ్రాసినవ్యాసములే ఇట్లు గ్రంథరూపమును దాల్చినవి. ఈవ్యాసములలో నటరాజన్ గారు మిస్ మేయో పుస్తకములోని యనేకతప్పవ్రాత

లను యుక్తియుక్తముగ, సోదాహరణముగ ఖండించి యీయాడుది కేవలద్వేష భావముతోడనే యన్యదేశము లలో భారతదేశముపై నసహ్యభావము గలుగజేయు తలంపుతో మాత్రమే వ్రాసినదనియు, నామె చెప్పుకొనుచున్నట్లు భారతీయులపైగల యభిమానముచే గాదనియు చాల చక్కగ నిరూపించినారు. మదర్ ఇండియాను ఇండియాఆఫీసువారే వ్రాయించియుందురను విషయము ఆ పుస్తకములోని యీ క్రిందిమాటలచే సూచింపబడుచున్నది.—

వంగయువకులవిషయమున నామె యిట్లువ్రాయుచున్నది:

"Many little book-stalls where narrow-chested, anaemic, young Indian students, in native dress, brood over piles of fly-blown Russian Pamphlets."

దుర్బలులగు భారతీయవిద్యార్థులు కలకత్తాలో చిన్నచిన్న పుస్తకములదుకాణములవద్దజేరి బొల్షివిక్కు కరపత్రములను కట్టలు కట్టలుగ నెనరుచున్నవానిని తిరుగవేయుచుందురట. మరల వంగదేశమునుగురించి మరియొకచోట నిట్లు వ్రాయుచున్నది:

వంగదేశము హంతకులకు, నరాజకమునకు నివాసస్థానమనియామె యభిప్రాయము.—

"Bengal is the seat of bitterest political unrest the producer of India's main crop of anarchists, bomb-throwers and assassins."

(Mother, India, p. 118.)

బ్రిటిషువారికి వంగదేశ మన్న సింహస్వప్నము. అందుచే వారు భారతవర్షము నెల్లప్పుడు వంగదేశముపై నొకకన్ను, అన్యప్రాంతములపై నొకకన్ను వైచి చూచుచుందురు. ఈభావమునే మిస్ మేయోగూడ ప్రకటించుచున్నది. లేకున్న వంగదేశముపై నామెకు ప్రత్యేకముగ నంతటి క్రోధము కలుగుటకు వేరుకారణమేమియు గన్పింపదు. మిస్ మేయోపుస్తకములో భారతీయుల దేవతావిగ్రహములనుగురించియు, భారతీయ వనితలనుగురించియు గాన్పించెడి యసహ్యపుమాటలను, సిగ్గుమాలినవ్రాతలను మరల నెత్తివ్రాయుట భాషాదేవత నవమానించుటయే యగును. ఈవిషయమున నటరాజన్ గారు వ్రాసిన వాక్యముల నిందుదాహరించుచున్నాము:

"We are ashamed to write all this; but when a shameless woman, herself too obviously suffering from the sex-complex, proclaims to the world that these things are normal to Indian life we have perforce to do so."

(Rejoinder, p. 80.)

రాజకీయస్వాతంత్ర్యమే సాంఘికాభివృద్ధికి పట్టుగొమ్మనియు, మొదటిది లేనినాడు రెండవదానికి భంగము రాక తప్పదనియు నటరాజన్ గారి యభిప్రాయము. ఈవిషయమున వారిట్లు వ్రాసినారు:

"It is our considered opinion that the acceleration of self-Government in India will accelerate the pace of social progress and that without it social stagnation is not a distant possibility."

ఈయభిప్రాయముతో మేము సంపూర్ణముగ నేకీభవించెదము. సాధారణముగ సంఘసంస్కరణవాదులు సంఘవిభేదము లంతరించి, సంఘసంస్కరణ మభివృద్ధిగాంచిననేకాని రాజకీయస్వాతంత్ర్యముమాట తలపెట్టగూడ దనుచుందురు. అది పొరపాటని నటరాజను గారి యభిప్రాయమే తెలియచేయుచున్నది. సర్వవిధముల యభివృద్ధికిని రాజకీయస్వాతంత్ర్యమే మూలాధారము. అది లేనినాడు మనగతి సర్వవిధముల నధోగతియే.

భారతదేశమున సంఘసంస్కరణము భారతీయ సాంప్రదాయానుగుణముగ, భారతీయుల సంస్కృతి ననుసరించియే, జరుగవలయునుగాని యితరులకు దానిని నడుపుహక్కులేదనియు, దానిని భారతీయు లెన్నడును విడువ రాలకనియు నటరాజన్ గారు స్పష్టముగ జాటుచున్నారు.

"India must go about her reforms in her own way in keeping with the Historic

continuity of her culture and civilisation. She will not be bullied into it by the calumnies of a Miss Katherine Mayo ....We cannot on any account allow the social initiative pass out of our hands into those even of our most friendly outsiders."

(Rejoinder, pp. 92, 93.)

నటరాజన్ గారి యీపుస్తకము భారతీయులందరును తప్పక చదువదగినది. నూతనవిషయము లనేకములు దీనిని చదువుటచే దెలిసికొనవచ్చును. ఇట్టిపుస్తకమును ప్రచురించిన (జి. ఏ. నటేశన్ అండు కో) వారు ప్రజల కృతజ్ఞతకు బాత్రులు. [ప్ర. రం.]

పత్రికలు

త్రివేణి

రెండు నెలల కొకసారి వచ్చే ఇంగ్లీషు పత్రిక. ౧౯౨౮ వ సం. జనవరి నెలలో ప్రారంభమయింది. సంపాదకులు: శ్రీ కోలవెన్ను రామకోటీశ్వరరావు గారు, బి.ఏ., బి.యల్. (బందరు ఆంధ్రజాతీయకళాశాలకు ఉపాధ్యాయులుగా ఉండినవారు.)

ప్రకాశకులు—శ్రీ కే. శ్రీనివాసన్ గారు, బి. ఏ. (ఆనర్సు), మలబారీ హవుస్, వేపేరి, మదరాసు. రాయలుసైజు; ౧౮౧ పుటలు. ఫెదర్వెయిటు కాగితము, సుందరమైన స్వరూపము. చందా ఏడాదికి రు ౫-౧-౧; విడికాపి వెల రు. ౧.

దేశం అన్నివిధాలా ప్రబోధంకలిగి అభివృద్ధికి రావాలంటే దేశంలో అన్ని ప్రాంతాలసాహిత్యం, కళలు, చరిత్ర మొదలయినవాటిలో విశేషాలు అందరూ తెలుసుకోవడం చాలా ఆవశ్యకం. ఎవళ్ల మట్టుకు వాళ్లు సరిపుచ్చుకుంటే లాభం లేదు. ఇప్పుడు భారతదేశంలో ఆయాప్రాంతాలవారు తమతమ భాషల్లో పత్రికలు ప్రకటించుకుంటూ తమ మట్టుకుతాము కృతార్థుల మనుకుంటున్నారు. అందువల్ల తమకు లాభం ఉండడం వాస్తవమేకాని, ఇరుగుపొరుగు భాషలవారికి అంతగా లాభం ఉండదు. అందరికీ లాభంకలగడానికి దేశసామాన్యభాషలో కొన్ని పత్రికలు ఉండడం అవసరం. వాటివల్ల ఏయేభాషలవాళ్లు ఎట్లాఎట్లా అభివృద్ధిలోకి వస్తున్నారో తెలుసుకొని వాళ్లువాళ్లు ఆయాత్రోవల్లో ముందుకుపోవడానికి వీలుంటుంది: ఈ త్రివేణి మనదేశానికంతటికి అల్లాంటి అవకాశం కల్పించడానికి కంకణం కట్టుకుంది.

త్రివేణి సాహిత్యం, కళలు, చరిత్ర వీనికి చేరిన విషయాల్లో పెక్కుత్రోవల భారతదేశాన్ని పునరుజ్జీవింప చేయడానికి పూనుకుంది. ఈపత్రిక అన్నిదేశాలకు, అన్నిభాషలకుచెందిన విద్యావంతులకు స్త్రీపురుషులకు, స్వదేశవిదేశవిభేదము లేక ఎల్లవిధముల ఆదర్శములుగ నొప్పు విషయాలకు, ఎల్లభాషలలో వెలసిన పద్యాల ఇంగ్లీషుతర్జుమాలకు సహృదయంతో స్వాగతం చెపుతుంది. ఆంగ్లవిద్యాధికులందరు—అందును మనఆంధ్రదేశంలో వారు—ఈమంచి ప్రయత్నానికి చేయూతయిస్తూ తమసామర్థ్యాన్ని, బుద్ధికుశలతను ప్రపంచంలో మారుమోగేటట్టుచేసి ఆదర్శప్రాయులుగా వెలయవగుదురు.

ఈసంచికయందు శ్రీ సి. జినరాజదాస, యం. ఏ., శ్రీ జేమ్సుహెచ్. కజిన్సు (డి. లిట్.), శ్రీ టి. జి. ఆరావముదను, యమ్.ఏ., బి.యల్ గార్లు కళలను గూర్చియు, రెవరెండు హెన్రీ హీరాస్, యమ్. ఏ., శ్రీ యన్. వెంకటరమణయ్య, యం.ఏ. గార్లు చరిత్రనుగూర్చియు, శ్రీ దివానుబహాదూరు యం. రామచంద్రరావు, శ్రీ యస్. శ్రీనివాసఅయ్యంగారు, ఆనరబిల్ వి. రామదాసు పంతులుగార్లు రాజకీయమునుగూర్చియు, మఱికొందఱు మఱికొన్ని విషయములనుగూర్చియు వ్రాసిన వ్యాసములును, కొన్ని తెనుగుఅరవపద్యముల అనువాదములగుఆంగ్లపద్యములును గలవు.

శ్రీ ఏ. వి. సుబ్బారావు గారు చిత్రించిన సావిత్రీ సత్యవంతుల త్రివర్ణచిత్రము పత్రికాముఖమున నలంకారంగా ఉంది. శిల్పమునకు ముగ్గులకు సంబంధించిన ప్రాచీనచిత్రాలు కొన్ని ఉన్నవి.

సాభిప్రాయవిశేషములు

కాంగ్రెసు ప్రచారము గత మాసమునం
దత్యద్భుతముగ దేశమునందంతటను మారు
మ్రోగినది. దేశమునందంతటను సైమను కమి
షను తెల్లకమిషనుపేరులు మారు మ్రోగినవి.
సర్ జాన్ సైమనుగారు అదృష్టవంతులు.
సులభముగ వారిపేరు మూల మూలలను
వ్యాపించినది. భరతవర్ష చరిత్రమునందు
శాశ్వతముగ నిలువగలదు. సైమను గారు
బ్రిటీషు సామ్రాజ్యాభిమానులందగ్రగణ్యులు;
కుశాగ్రబుద్ధిగలవారు. లిబరలుకక్షకు జెందినను
లేబరుసంఘములను స్తంభింపజేసిన మహాను
భావుడు. సైమనుగారును వారి సహచరులును
ప్రసాదింప నున్న రాజ్యాంగ సంస్కరణ మే
రూపమునుదాల్చనున్నను సంఘనియామకము,
నిర్మాణము నిర్ణీతమైన కార్యవిధాన మాత్మ
గౌరవముగల స్వాతంత్ర్య ప్రియులకు విశ్వాస
పాత్రములుగాకున్నవి. సైమనుకమిషను తెల్ల
కమిషనుగ నున్నది. కేవలము తెల్లకమిషనే
కాకనుఊరుపేరులేనికమిషనుగనున్నది. సభ్యు
లందరును బ్రిటీషు సామ్రాజ్యాభిమానాం
ధులు. తెల్లకమిషనును నియమించుటయందు
భారతీయులకు స్వయంనిర్ణయాధికారము లేకు
న్నది. భారతీయులకు వారి రాజ్యాం
గములను నిర్ణయించుట కధికారము లేకుండు
టయును, సంగతి సందర్భముల నెరుగని తెల్ల
దొరలకు మాత్ర మధికారమును గల్పించు
టయును ననుచిత మని ధర్మజ్ఞు లంగీకరించు
చున్నారు. కార్మికపక్షనాయకుడు రామ్సె
మేక్డొనాల్డుగారు సైమనుకమిషనును సమర్థించి
నను స్టాట్యూటరికమిషను భారతీయ ప్రజా
మోదమును బడయజాలదు.

స్వతంత్ర లేబరుపక్షము సైమనుకమి
షనును నిరసించుచున్నది. డెయిలిహెరాల్డు
పత్రిక కమిషను ఏర్పాటుధర్మప్రతికూలమని
విస్పష్టము చేయుచున్నది. అమెరికా ప
త్రికలు బ్రిటీషు రాజ్యతంత్రము నాక్షేపిం
చుచున్నవి. భారతీయ నాయకులంద
రును తెల్లకమిషనును నిరాకరించుచున్నారు.
హిందువులు, మహమ్మదీయులు, పార్శీలు,
సిక్కులు, క్రైస్తవులు కమిషను బహిష్కర
ణమును బోధించుచున్నారు. హిందూనాయ
కులు లాజపత్రాయి, మోతిలాలు నెహ్రూ,
మాలవ్యా, మూంజి, కేల్కరు, సేనుగుప్త, జయ
కరు, శ్రీనివాసయ్యంగారు, ప్రకాశముగారులు
మొదలగువారును, మహమ్మదీయ నాయకులు
కిచ్లు, మహమ్మదాలి, షౌకతాలి, అబ్దులుకలముఆ
జాదు, మహమ్మదాలిజిన్న, యాకూబుహాసన్,
డాక్టరు బెజంటు, రాజా రామారాయణంగా
రులు మొదలగునాయకులందరును బహిష్కర
ణదండయాత్రను తీవ్రముగనుజేయుచున్నారు.
మహమ్మదుషాఫి, ఫరూకి, వెంకటరెడ్డినాయుడు,
దొరైరాజాగార్లు మొదలగువారు శ్వేతకమిష

ఏల మీరు కామినియాతైలమునుమాత్రమే వాడవలెను?

(రిజిస్టరు చేయబడినది)



ఎందుకనగా:

కామినియాతైలము వెంట్రుకలకు చాలలాభకరమైనది.

కామినియాతైలము వెంట్రుకలు ఊడిపోవుటను ఆపును.

కామినియాతైలము వెంట్రుకలు పొడవుగాను, దళముగాను కాంతిగాను పెరుగుటకు తోడ్పడును.

కామినియాతైలము సువాసనతైలము మాత్రమే కాదు. అయితే వెంట్రుకలు పెరుగుటకు కావలసిన ఓషధులు ఇందులో గలవు.

కామినియాతైలము పుర్రెకు చల్లదనమును గలిగించి మెదడుకు విశ్రాంతి నిచ్చును.

చదువుడు, ఆలోచింపుడు, ఆర్డరును పంపుడు.

కలకత్తాలోనున్న ఫార్వర్డుపత్రిక తెలిపినది:—"ఆంగ్లో ఇండియన్ డ్రగ్ అండ్ కెమికల్ కంపెనీవారిచే పంపబడిన అత్తరులు, వాసనతైలములు విభజింపబడి, పరీక్షచేయబడుటవలన అందులో హానికరమైన వస్తువులు లేదని రుజువుపరచబడినది. కామినీయా వాసనతైలమునందు మనోహరమైన అత్తరు చేర్చబడినది. మెదడుకు చలువను గలిగించును."

సి. యు. ఆర్. కార్వెల్లొ, ఎస్. ఏ. సర్జను, పెరా ద్వీపమునుండి వ్రాసినది:— "కామినియాతైలము మిక్కిలి మంచిదనియు, తృప్తికరమైనదని నిస్సందేహముగా కనుగొంటిని. ప్రత్యేకముగా చుండుకు, పుర్రెకు త్వరలో గుణమును గలిగించును. ప్రస్తుతము వాడుచున్న నా రోగులకందరికిని దీనిని శిఫార్సుచేసితిని."

బుడ్డి 1 కి ధర రూ. 1—0—0	వి. పి. ఖర్చులు రూ. 0—6—0
బుడ్లు 3 కి ధర రూ. 2—10—0	,, ,, ,, 0—12—0

హెచ్చరిక:—ప్రతిపట్టణమునందును, గ్రామమునందును యున్న సుప్రసిద్ధమైన దుకాణములందు కామినియాతైలము విక్రయించబడుచున్నది. మీరు అడుగునట్టి దుకాణమునందు దొరకనిచో అతనిపేరును మాకు తెలుపుచూ, ఆర్డరును మాకు నేరుగా పంపుడు. కొందరు వర్తకులు ఎక్కువలాభమునకై ఆశపడి పేరులేని వర్తకుగుణుతులు గలవి, తక్కువరకమువి "శ్రేష్ఠమైనదని" తెలుపుదురు. గనుక అట్టి తంత్రములను నమ్మి మోసపోకుడు. ఎల్లప్పుడును కామినియాతైలమునే పట్టుపట్టి తెప్పించి వాడుడు. ఇతరమైనవాటిని తెప్పించవద్దు.

ఆంగ్లో ఇండియన్ డ్రగ్ అండ్ కెమికల్ కంపెనీ,

285, జుమ్మామసీదు, బొంబాయి.

నుకు స్వాగతంబునొసంగుచున్నను వారిసంఖ్య యత్యల్పముగ నున్నది.

కాంగ్రెసు, మూస్లిములీగు, ఖిలాఫతుసమితి, జస్టిసుపక్షము, మితవాదపక్షము స్వాతంత్ర్యపక్షము మున్నగు రాజకీయపక్షములన్నియును తెల్లకమీషనును బహిష్కారమునాదేశించుచున్నవి. శ్వేతభవనమునందు బర్కెనుహెడు ప్రభువును, ఢిల్లీనగరమునందు ఇర్విను ప్రభువును చెప్పిన సమాధానములన్నియును స్వపక్షవాదములు. వారివాదములందు బ్రిటీషు ప్రభుత్వమునకును బ్రిటీషు పార్లమెంటునకునుగల ప్రాబల్యము భారతీయులకుగాని భారతరాజ్యాంగములకుగాని కనుపడదు. బ్రిటీషు రాజ్యాధికారుల హృదయములందు గాని లక్ష్యమునందు గాని మార్పుగలుగలేదని వారి ప్రసంగములు, కార్యములు విశదము చేయుచున్నవి. వంచనతంత్రమునకును పరిమితిగలదు. ఎల్లపుడును అందరను వంచించుట ఎవరికిని సాధ్యము గాదు. కొంతకాలము మితవాదులను, కొంతకాలము మహమ్మదీయులను, కొంతకాలము బ్రాహ్మణేతరులను, కొంతకాలము నిమ్నజాతులను విడదీయుట సాధ్యమైనను నిట్టికుతంత్ర మెల్లకాలము సాధ్యముగాదు. విభజించి పాలించుటకును మితిమేరలు గలవు. బ్రిటీషు రాజ్యాధికారు లందరకును నొకటోపినె పెట్టుచున్నారు. అనుభవము వలన నందరకును నీ రహస్యము క్రమముగ దెలియుచున్నది. నిరంకుశాధికారులతో చేతులను గలిపి నిర్బంధదండయాత్ర నామోదించిన చింతామణి, రామారాయణం సప్రూ గారులు మొదలగు నాయకులును కన్నులను తెరచి ప్రభుత్వహృదయమును గనుగొనగలిగిరి. ప్రభుత్వవిశ్వాసమునకు పాత్రులైనసత్కారమును బొందిన ప్రముఖులు స్వదేశమునకు గలిగిన పరాభవమునకు వగచుచు ప్రతీకారమును చేయజాలకున్నారు. అవసరమున్నంత వరకును వాడుకొనుటయును, అవసరము తీరిన వెంటనే పరిహరించుటయును బ్రిటీషు రాజ్యధర్మము.

అధికారవ్యామోహము భారతీయులను స్వధర్మపరాఙ్ముఖులను జేసినది; చేయుచున్నది. ఆరంభమునం దగ్రజాతులనావహించినయధికారపిశాచ మిపుడితరజాతులను పీడించుచున్నది. బ్రాహ్మణనాయకులయుద్యోగలాభములు బ్రాహ్మణసంఘముల ప్రయోజనములకును, బ్రాహ్మణేతరనాయకుల యుద్యోగలాభములు బ్రాహ్మణేతరసంఘముల ప్రయోజనములకును సాధనములుగాక విభేదములకు సాధనములైనవి. ఆద్ద్రావిడ నాయకులకును, ఇతరనాయకులకును నిదిగుణపాఠముగాగలదు. కాని ఈయంతఃకలహములు బ్రిటీషు నిరంకుశత్వమును పోషించుచు భారతీయసత్త్వమును క్షీణింపజేయుచున్నవి. స్వప్రయోజన పరాయణత్వము గలుగజేయుచున్న పరమానర్థములు సర్వత్ర ప్రత్యక్షముగ నున్నవి. అయినను స్వప్రయోజనపరాయణులైన స్వదేశీయులకు జ్ఞానోదయము గలుగకుండుట భారత

భూమి నావహించిన దౌర్భాగ్యస్థితికి నిదర్శనముగ నున్నది. దేశావృతమైన విభేదములే బ్రిటీషు రాజ్యాధికారుల నిర్లక్ష్యమునకు మూలకారణములుగ నున్నవి. తల్లీ, భారతదేశమతల్లీ, నీదైన్యమునకు నీబిడ్డలయజ్ఞానమె కదా మూలకారణము! ఇర్విన్‌ప్రభువు సామ్రాజ్య శాసనసభయందు చేసిన ప్రసంగము భారతీయుల విషాదస్థితిని దెలుపుచున్నది.

* * * *

ఇర్విన్‌ప్రభువర్యుని ప్రసంగ మెప్పటివలెనే తియ్యనిమాటలతో నిండియుండి ప్రయోజనశూన్యముగ నున్నది. ఇర్విను ప్రభువర్యుని సద్భావముల నెవరును శంకించుటలేదు. వారి లక్ష్యము బ్రిటీషుసామ్రాజ్యపరముగ నున్నది. భరతవర్ష పరముగ లేదని మాత్రమువారు గ్రహించుట వివేకము. ఇర్విను ప్రభువు పూనినలక్ష్యమునె బ్రిటీషురాజ్యాధికారులును, పార్లమెంటును పూనుచున్నపుడు భారతీయుల సహకారమును గోరుట యనుచితము. ఇర్విన్‌ప్రభువునకు సైమనుకమిషను పట్లను, సహకారముపట్లను గల కారణములే భారతీయులకు బహిష్కారముపట్లను గలవు. బ్రిటీషు అధికారవర్గమునకుగల సామ్రాజ్య ప్రయోజనముల కన్నను భారతీయులకు గల స్వరాజ్య ప్రయోజనములు సమాదరణీయములుగ నున్నవి. సైమనుకమిషను భారతీయ స్వరాజ్య విధానమును విమర్శించుటకు వచ్చినదిగాని స్వరాజ్య ప్రదానము చేయుటకురాలేదు. స్వరాజ్యవిధానమును విమర్శనమును జేయుటకువచ్చిన కమిషనునకు భారతీయుల సాహచర్య మత్యవసరము. భారతీయుల సాహచర్యము, విమర్శనమునందు వారలకు సమానప్రతిపత్తి యున్నపుడు సంభవముగాని సమానప్రతిపత్తి లేనపుడు సంభవముగాదు. ఇర్విను, బర్కెన్‌హెడు ప్రభువులుగాని, బ్రిటీషు సామ్రాజ్యాభిమానులుగాని, సైమను కమిషనుగాని నిర్ణయించవలసిన విషయము భరతవర్ష ప్రయోజనములు గాని బ్రిటీషు ప్రయోజనములు గావు. భరతవర్ష ప్రయోజనములని యంగీకరించునపుడు భారతీయులు లేని సైమనుకమిషను ధర్మవిరుద్ధమై ప్రజావిశ్వాసమునకు పాత్రముగాకున్న విధమును నాయకుల యభిప్రాయమును ప్రజాభిప్రాయమును విశదము చేయుచున్నవి. సైమనుకమిషను ప్రస్తుతము దేశపరిస్థితులను గనుగొనుటకు వచ్చుచున్నను సంకల్పమునందు లేనిఫలము భావికాలమునందు సంప్రాప్తము గాజాలదు. అధికారములేని శాసనసభల యుపసంఘములతో జేసెడి సంప్రతింపులును నిష్ఫలములు. సైమను కమిషనుబహిష్కారమువలనను నష్టము గలుగునని రాజప్రతినిధి చేసెడి బెదరింపులు నిరర్థకములు. ప్రయోజనములేనిప్రయత్నములు సాహచర్యమువలన ఫలప్రదములు గాజాలవు. ఇర్విన్‌ప్రభువుచేసిన ప్రసంగమువలెనే సైమనుకమిషను నిర్ణయములును సారరహితములుగ నుండునని రాజనీతిజ్ఞులకు దెలిసియున్నది. బ్రిటీషురాజ్యాధికారులు వ్యక్తముచేయుచున్న నిర్లక్ష్యము, తొం

దర, సంయోగాభిప్రాయము భావిఫలమునకు చిహ్నములుగ నున్నవి. భారతీయుల సంయోగాభిప్రాయములును ఈఫలమునె తెలుపుచున్నవి. గతశుక్రవారమునాడు భరతవర్షము నందంతటను జరిపిన హారతాళము భారతీయులసంకల్పమును విస్పష్టము చేయుచున్నది. ఇర్విను బర్కెను పెద్దు ప్రభువులకును, సైమను కమిషనుకును హారతాళము యథోచితమైన భారతీయుల ప్రత్యుత్తరముగ నున్నది.

*　　*　　*　　*

స్వాధీనభారతచరిత్రమునందు ప్రభవసంవత్సర మాఘ శుద్ధ ౧౩ శుక్రవాసరము స్మరణీయ దినముగ నున్నది. భారతస్వాతంత్ర్య శృంఖలములను దృఢతరము చేయుటకు తెల్లకమిషను హిందూదేశ ముఖద్వారమైన బొంబాయియందు దిగినది. ఆసేతుహిమాచల పర్యంతముగలభరతవర్షము సైమనుకమిషను నేకగ్రీవముగ నిరాకరించినది. భారతీయులు జాతిమతకులభేదములను విసర్జించి స్వరాజ్యసంకల్పము చేసి హారతాళరూపమునను స్వరాజ్యదేవి నారాధించిరి. ఏడేండ్లకు పూర్వ మారంభమైన సత్యాగ్రహ వ్రతాచరణము తిరిగి తల యెత్తినది. వేలకొలది స్థలములందు ప్రజలు దౌర్జన్యరహితముగ హారతాళములను జేసిరి. నిత్య జీవనోపాధిలేని సామాన్యప్రజలు నిత్యకృత్యములను విడనాడి భారతమాతను యథాశక్తిని సేవించి ధన్యవాదములకు పాత్రులైరి. ప్రజాహృదయమునందు పొంగి పొరలుచున్న స్వరాజ్యోత్సాహమును వారిత్యాగము విశదము చేయుచున్నది. బొంబాయియందు హారతాళము జయప్రదముగ జరిగినది. సైమను కమిషను వచ్చినమార్గముననే వెడలిపోవలయునను గంభీరనాదము బొంబాయినగరము నావరించినది. బొంబయినగరమునిశ్శబ్దరూపమును దాల్చినది. కరాచి, హైదరాబాదులందు, హిందువులును మహమ్మదీయులును హారతాళమును జయప్రదముగ జరిపిరి. లాహోరునందు ప్రబలిన మహమ్మదీయవిభేదముల కనురూపముగ హారతాళము కొంతవరకు మాత్రము విజయమును బొందినది. అనేకస్థలములందు హారతాళము సంపూర్ణముగ విజయమును బొందినవిధమును ప్రజలయుత్సాహము విశదము చేసినది. కలకత్తాయందును, చెన్నపురియందును దౌర్జన్యకార్యములు జరుగుటమాత్రము శోచనీయము.

చెన్నపురియందు ముఖ్యముగ కొన్నిప్రదేశములందు హారతాళమువలనను శాంతికి భంగము గలిగి దౌర్జన్యకృత్యములు జరుగుట శోచనీయముగనున్నది.

కాంగ్రెసునాయకులు దౌర్జన్యమును నిరసించుచున్నారు. ఉద్రేకకారకులు నిందార్హులైనను ప్రాణత్యాగము చేసినధీరులు ప్రశంసార్హులు. మహాసంరంభసమయములందు నిరపరాధులు దుర్మార్గులకును,దురాగ్రహులకును బలియగుట సంతాపకరముగ నున్నది. స్వార్థపరులైన యపరాధులు వెనుకనుండి లాభములను బొందుటయును సంబంధము లేని నిరపరాధులు బలియగుటయును, సంతాపమును

గలుగజేయుచున్నది. ఉద్రేకసమయములందు ద్రేకానలమున కాహుతులనువేసి ప్రజాక్రోధమును ప్రజ్వలింపజేసెడి మహానుభావుల నేమన వలయునో తెలియకున్నది. హరతాళదినమునందు చెన్నపురి హైకోర్టుదగ్గరను, ఇతరస్థలములందును జరిగిన దౌర్జన్యములకు గారకులు హరతాళధర్మమును నిరర్థకముచేయుట శోచనీయముగ నున్నది. రాళ్ల ప్రయోగమునకు గుండ్లప్రయోగము ప్రతిఫలమను సిద్ధాంతము నెరిగిన ప్రాజ్ఞు లజ్ఞులను బలిదానము చేయుట యధర్మముగ నున్నది. కలవర సమయములందు తుపాకుల ప్రయోగము బ్రిటీషుప్రభుత్వమునందు పరిపాటియైనది. చెన్నపురియందు శుక్రవారమునాడు ప్రయోగించిన గుండ్లును తిరిగి ఈకథనె స్మరింపజేయుచున్నవి. గూఢప్రవర్తకులైన దుర్మార్గులు శిక్షితులగుటకు బదులు నిరపరాధులు దండనమునకు పాలగుట నిరసింపదగియున్నది. చెన్నపురి హరతాళము క్రొత్తవిషయమును బయలుపెట్టినది.

అల్లరులకు గారకులు వేరైనను బ్రాహ్మణులమీదను పీడంతయును విరిగిపడినది. ఖద్దరుబట్టలు, ఖద్దరుటోపీలు దుర్మార్గుల దురాగ్రహమునకు బాల్పడినవి. ఖద్దరుధారులందరును బ్రాహ్మణు లనుభ్రమ నిరపరాధులను బాధించినది. బ్రాహ్మణులైన ఖద్దరుధారులు ప్రహరణములకు బాలగుచుండిరి. వారు బ్రాహ్మణేతరులని తెలిసినపుడు పరిహాసవాక్యములతో విమోచనమును బొందుచుండిరి. బ్రాహ్మణులు పాపములకెల్లను భైరవులగుట విచిత్రపరిణామముగ నున్నది. మహమ్మదీయ సంఘమునందును, బ్రాహ్మణేతర సంఘములందును గలిగిన విభేదములు బ్రాహ్మణుల మీదుగను కొట్టుకొనిపోవుటయును యుక్తముగ నున్నది. దుర్మార్గము చేసినవారికిని, చేయించిన వారలకును ప్రతిఫలము సంక్రమించుట ప్రకృతిధర్మమని కర్తలుగ్రహించుట వివేకము.

హరతాళము శాంతియుతముగ జరుగునపుడు ధర్మబలము సంకల్పమునకు గలుగుచున్నది. హరతాళము దౌర్జన్యముతోగూడినపుడు ధర్మబల మంతర్హితమై పశుబలము ప్రబలుచు ధర్మసంకల్పము క్షీణించుచున్నది. హరతాళసంరక్షకులైన స్వచ్ఛంద సేవకులు సుశిక్షితులైన నిగ్రహానుగ్రహ పరాయణులుగ నుండుట హరతాళ విజయమునకు పరమసాధనముగనున్నది. హరతాళ సేవకులు శాంతికవచధారులైనపుడు ధర్మగ్లాని గలుగజాలదు. దౌర్జన్యము, రాళ్లు, గుండ్లు శాంతికవచధారులను సంచలింపజేయజాలవు. గాంధిమహాత్ముడు సహాయనిరాకరణ ప్రస్థానము నాపుటకుగల కారణములు కలకత్తా, చెన్నపురములయందు సంప్రాప్తములైనదురంతములు వెల్లడిచేయుచున్నవి. దుష్టుల హస్తములందు నిరపరాధులు బొమ్మలై బీభత్సమునకు గారకులగుచుందురు. దుష్టులవలె డంబాచారులును దురంతములకు బాధ్యతను వహించవలసియుందురు. నిష్కారణముగ ప్రకోపమును గలుగజేయుటయు, పరమానర్థములకు మూలమగుచున్నది. సందిగ్ధావస్థయందు ప్రజలును, నాయకులును

స్వీయబాధ్యతలనుగ్రహించి ప్రవర్తించుట సకలవిధములను శాంతికిని, విజయప్రాప్తికిని సాధనముగ నుండగలదు.

స్వల్పములైన యల్లరులు హరతాళమునకు కొంత కళంకమును గలుగజేసినను హరతాళ విజయము ప్రజాసంకల్పవిజయమును విశదము చేయుచున్నవి. చెన్నపురియందలియల్లరులకు కాంగ్రెసుప్రచారకులు బాధ్యులుగారని శ్రీమూర్తి సత్యమూర్తిగారు, డాక్టరు వరదరాజులునాయుడుగారు ప్రకటించినప్రకటనలు విశదము చేయుచున్నవి. కొందరు ప్రముఖులు హరతాళమునకు విఘ్నమును గలుగజేయుటకు బద్ధకంకణులైయున్న విధమును ట్రిప్లికేనుసభ వెల్లడి చేసినది. నిన్నజరిగినదౌర్జన్యములు కొంతవరకాయుద్యమాంగములుగ నున్నవి. కాంగ్రెసు ప్రచారకులు దౌర్జన్యమును బూనుటవలన పవిత్రమైన హరతాళమునకు కళంకము గలిగినది. ఇట్టికళంకము గలుగకుండునటులు కాంగ్రెసునాయకులును, ప్రచారకులునుముందు శ్రద్ధనువహించి హరతాళమునకు ప్రాణమైన దౌర్జన్యరాహిత్యధర్మమును రక్షించుట పరమధర్మము. భారతీయు లేకగ్రీవముగ సైమను కమిషనుకు జూపుచున్న ప్రతిఘటన స్వరూపస్వభావములు నిరంకుశాధికార వర్గమునకు బుద్ధిని గలుగజేయవలసి యున్నవి. ఫిబ్రవరి మూడవతేదీని జూపిన త్యాగమును, నిగ్రహమును ఫిబ్రవరి 17 వ తేదీనిసయితము చెన్నపురి పౌరులు ప్రదర్శించి మాతృభూమి విమోచనమునకు దోడ్పడుదురుగాత! కాంగ్రెసు సందేశమును పాలించిన ప్రజలందరును నాయకుల కృతజ్ఞతకును, మాతృదేశాశీర్వాదములకును పాత్రులగుచున్నారు. ఆసేతుహిమాచలపర్యంతము జయప్రదముగ ముగిసిన హరతాళము ప్రజాసంకల్పమును విస్పష్టము చేసినది. సైమను కమిషనుకు బొంబాయియొసంగిన స్వాగతమునే దేశమంతయును హరతాళరూపమున నొసంగినది. సైమనుగారును, వారి సహచరులును డిల్లియం దేమిచేయగలరో కాలము తెలుపగలదు. స్వరాజ్యసంరంభమునందు ఫిబ్రవరి హరతాళము సకలవిధములను సంస్మరణీయమై స్వరాజ్యప్రస్థానమునకు సాధనభూతముగా గలదు. వర్తమానహరతాళప్రస్థానమునందు పాఠశాలలు, స్థానికసంస్థలుచూపిన స్వాతంత్ర్యప్రియత్వము ప్రశంసనీయముగ నున్నది.

* * * *

కళాశాలలు-స్థానికసంఘములు

పచ్చయప్పకళాశాలాధికారులు ఫిబ్రవరి 3, 17 తేదీలందు కళాశాలను మూసివేయుట కంగీకరించి విద్యాలయాధికారులకు మార్గదర్శకులుగ నున్నారు. రోమనుకాథలికుకళాశాలానిర్వాహకులును, ఇతరక్రైస్తవకళాశాలల నిర్వాహకులును ప్రెసిడెన్సీ కళాశాలాధికారులును మౌనభావమును దాల్చుటయును ప్రశంసనీయముగ నున్నది. న్యాయకళాశాలాధికారి 3 వ తేదీని పరీక్షను పెట్టుట కేవల మసం

గతముగనున్నది. రత్నస్వామిగారీమార్గము నేల యవలంబించిరో వారి స్వామిభక్తియే విశదము చేయగలదు. పరీక్షకు 700 విద్యార్థులందును 200 మాత్రమె హాజరైనటులు తెలియుచున్నది. వీరు హాజరగుటయును భారతీయుల నావరించిన భావదాస్యమును విశదము చేయుచున్నది. దేశమునందంతటను విద్యార్థులు చూపిన స్వాతంత్ర్యోత్సాహము భావి స్వరాజ్యభాగ్యోదయమునకు నిదర్శనముగ నున్నది. బాలబాలికలు పాఠశాలలను నిర్భయముగను మానుకొనుట కుత్సాహమును జూపిరి. యువజనసమితి సభ్యులు పరమోత్సాహముతో బహిష్కార ప్రచారమును జేసి స్వాతంత్ర్యప్రియత్వమును విశదము చేసిరి. అన్నిప్రాంతములందును విద్యార్థులు పాఠశాలలను మాని హరతాళోత్సవమును జయప్రదము చేసిరి. యువజన ప్రబోధముతో స్వరాజ్యప్రస్థానమునందు క్రొత్తవ్యూహ మారంభమగుచున్నది. విద్యార్థులవలెనే స్థానిక సంస్థల నిర్వాహకులు హరతాళవిజయమునకు దోడ్పడి స్వాతంత్ర్య ప్రస్థానమునందు మార్గదర్శకులగుట శుభలక్షణముగ నున్నది.

కలకత్తా, బెజవాడ, కరాచి మొదలగు మ్యునిసిపలు సంఘములు, కార్యాలయములను పాఠశాలలను మూసివేసినవి. జిల్లాబోర్డులు, తాలూకాబోర్డులు, కార్యాలయములను పాఠశాలలను మూసివేసినవి. అనేక స్థలములందు నిరుపేదలు సయితము వారివృత్తులను విసర్జించి స్వరాజ్యకైంకర్యమునకుదోడ్పడుట ప్రశంసనీయముగ నున్నది. చెన్నపురి కార్పొరేషను సభ్యులుచూపినయవజ్ఞత యవమానకరముగ నున్నది. కనిష్ఠసంఖ్య లేక సభాసమావేశము గాకుండుట చెన్నపురి నావహించిన కళంకమునకు నిదర్శనముగ నున్నది. స్వప్రయోజనపరాయణత్వము తాత్కాలికముగ సఫలతనొందినను చిరకాల మిట్టిఫలము నిలువజాలదు. ధర్మము విజయమును బొందుట సత్యము. గతించినహరతాళము పాఠము నన్ని పక్షములవారును, మతముల వారును, కులములవారును గ్రహించి స్వధర్మనిర్వహణమును యథోచితముగజేసి భగవత్ప్రసాదమునకు పాత్రులగుదురుగాత!

Edited and Published by K. NAGESWARA RAO, at the Andhra Patrika Press, No.7, Thumbu Chetty Street, G.T, Madras.